

وچار لکھ

خالی

وچار لکھ

زبیر احمد

سافجہ

پرنٹ لائن
مکھ چتر: خلیق الرحمن

لکھاری دای میل: kitab.trinjan@gmail.com

منظور اعجاز دی ویل

”میں کیہا بھاء، جی عقل چھانی
عمر سمندر پیندی اے
نت رہندی اے سکھنی۔

(دوسیانے، عام دنناں دے ناں: نجم حسین سیّد)

سارنی

11 مگھ بند

سلیکم

17 کبھڑے صوفی تے کبھڑی مت
23 بابا نانک 1469 - 1539
28 بلھے شاہ تے وار
35 چیتے دیاں کنڈھیاں دے اُتے
40 پنجاب وچ سورج پوجا تے سورج شاعری
45 مارو پچیا! کبھڑے شہرچ آگئے آں

اڈیا بھور، تھیا پر دیسی

53 ویرتوں کنجاہ دا ایں
56 شفقت تنویر مرزا - 1932 - 2012ء
63 ڈاکٹر جوتیندر پال سنگھ جولی

رہتل سیاست

67 لہور لٹری فیسٹول: کچھ سوال کچھ جواب
76 پروفیسر منظور احمد نال گل بات

- 83 کبھڑا سکندر، کبھڑا پورس
 87 اکبر، شیخ احمد سرہندی تے شاہ حسین
 91 راجہ جے پال: پنجاب دا وسریا سورما مجید شیخ
 95 لالہ لاجپت رائے: پنجاب ”قصری“ یاں اک نبھارت مجید شیخ
 99 پنجاب دی وار، عمران علی
 102 پنجاب دی وار کون لکھسی؟
 105 گوریاں دے بال جلیا نوالہ قلام بارے پڑھسن

اتھی

- 111 فیدل نوں جیویں میں جاننا آں گبر نیل گارسیا مارکیز
 114 ’اوہ تہاڈے ساریاں دا پتر اے‘
 125 ماں بولی کیہ اے؟
 127 لہور دے گواچے میلے مجید شیخ
 130 سارے لہوری کتھے تڑ گئے نیں زم
 132 لہوری شاعر تے اوس دا گواچیا قومی ترانہ
 136 بھلن دی طاقت کیرن آرمسٹرونگ

سیاست

- 141 اُٹھ لو ہار اُمڑ سمیڈا وارا
 144 نیلی گھوڑی دی وکیلا تیری
 147 فریدا جے جانا تمل تھورڑے
 150 متیں دینی آں بال ایانے نوں
 154 کیہ پنجاب یونیورسٹی توں جماعتیاں دا وار اُٹھن اے؟
 157 بے نظیر بھٹو۔ کچھ وچارا مین مغل
 164 ہیوگوشاویز دی ماڑیاں نال جڑت

168	اُبا مہ اُبا مہ
171	ان آکھیاں گلاں امر جلیل
173	نمائیاں دی ربار بار ہوئی
176	وال سٹریٹ نویں سیاسی بولی جی: ارون دتی رے
179	پاکستان دے رج امیر لوک
182	سچ آکھیاں بھانڑ مچدا اے
185	عالمی مزدور دیہاڑ، امریکا تے اجوکا جگ

کتاب جہات

195	لہور دا کافی ہاؤس: 1942-57ء یاداں کے۔ کے۔ عزیز دیاں
201	میجر اسحاق دیاں فوجی یاداں
205	وچلی عورت
209	بدلے رشتیاں دے وراگ دیاں کہانیاں
212	نقطہ
217	جاوید بُوٹے دا ”اوکھا کم“
219	سندھی لکھاری نسیم کھرل دیاں کہانیاں پنجابی وچ
222	3600 صفحیاں دی مہاں پنجابی ارتھالی چھپ گئی
224	کیہ کھٹیا اساں پہلاں پگ کے
227	سجنا دور دیا
236	ناول ماڈھوالا حسین
241	دُکھ ٹھریاں دے

empty

مکھ بند

ایہہ خورے سن 2006 دا پونڈ سیال سی پئی واشنگٹن بیٹھے منظور اعجاز ہوراں شاہ مکھی دی پہلی ویب سائٹ بنائی۔ ایس توں پہلاں اوہ جاوید بٹواتے سفیر رامادی سانجھ نال اپنا ناں دی اک بھرویں پنجابی ویب سائٹ چلاون آلیاں دے موہریاں وچوں سن۔ پر پنجابی دی پہلی ویب سائٹ وچار ڈاٹ کام www.wichaar.com منظور دا اپنا آہری تے اوہ سارے ماں بولی دے لکھیاراں توں ہنگارا پئے منکدے سن پئی ایس وچ اپنا سیر پاؤن تے ایس وچ کئی لکھیاریاں سیر وی پایا تے چنگے سوہنے کالم تے لیکھ لکھے۔ ایہناں وچ مشتاق صوفی، مقصود ثاقب، عامر ریاض، مظہر ترمذی، زبیر رانا، سلیم پاشا، جیپال سنگھ، خالد حسین تھتال، مسعود منور، جمیل اختر، جاوید بٹواتے ہو رکئی جتن رلے۔ منظور جی آپوں وی ایس پنجابی ویب پیج توں پریرے ہوئے سن تے سبناں نوں ای میل راہیں یاں ٹیلی فوناں راہیں آکھدے رہندے سن پئی اپنا کالم گھلو۔

جے میں ذری وی دیر کردیندا اوہناں دی فون دی ٹلی وچ پیندی پئی تہاڈی لکھت نہیں اپڑی تے نالے ہلہ شیری وی دئی رکھدے پئی تیرا کالم ایسے لوکاں پڑھیا اے تے کہیاں سو بھوا وی کیتی اے۔ اوس ویلے اے انٹرنٹ بوہتا نہیں آیا سی جتاں ہن آیا ہو یا اے تے ایس پاروں منظور جی دا آہر بالکل ویلے موجب سی پر لکھیاراں دے بھرویں ہنگارے نہ ہووون پاروں ایہہ اُنچ نہ چل سکیا جیویں منظور جی دا سُننا سی۔ پر پھیر وی ہن تیک ایس وچ جتاں کجھ اکٹھا ہو یا اے تے اوس توں پنجابی دے پڑھیار ہمیش لاجھ لیندے رہسن۔

میں اُنچ دا اخبار جی کدے وی نہیں ساں پئی ہر ہفتے کالم لکھاں ایس لئی مینوں جو شے

چنگی لکدی اوہ لکھ کے گھل دندیا۔ کمپیوٹر وی بوہتا نہیں آنداسی۔ پر منظور جی جدلہور آئے تے
 اوہناں آکھیا ایہہ کبھڑا اوکھا کم اے تے مینوں دو چار گلاں دسیاں تے میں ان تیج اُتے
 اوہناں نوں لکھتاں گھلداریا۔ سچی گل اے، ایہہ منظور جی دا آہر تے اُدھم سی جس صدقہ میں
 اپنے کالم لکھے تے وچار اُتے لوکاں پڑھے۔ ایہہ آہراک دو ورھے چنگا بھرواں چلیا۔ مڑ
 وی ایہہ سبھے سبھے چلدار ہیا۔

کچھے جیسے مینوں ایہہ خیال آیا پئی ایہناں کالماں نوں کتا بے وی چاڑھ دینا چاہیدا
 اے۔ ایس دے دو کارن نیں۔ اک تاں اوہ پڑھیا ر جو انٹرنٹ توں پرے ہن اوہناں دی
 نظروں پے جاوے نالے وچاردی سائٹ توں کوئی وی کالم لکھنا اوکھا کم اے تے دو جے جیویں
 کتاب پڑھی جاندی اے کمپیوٹر اُتے اُنچ مجھ نال نہیں پڑھیا جاندیا۔ (ایہہ زامیرا ای وچار
 اے) پھیر ایہہ وی پئی بہتیاں لکھتاں وکھو وکھ وشیاں بارے سن جیہناں اُتے ساڈی بولی وچ
 گھٹ لکھیا جاندیا اے۔ وچار ڈاٹ کام دا وی ایہو ٹیپا سی پئی سلکھ توں اڈ دو جے وشیاں
 بارے وی لکھیا جاوے۔ ایس لئی ہر ونگی دے کالم لکھے گے جیہناں وچ سیاست، سائنس تے
 چت سار (نفسیات) تے ہور تے ہور کام (sex) بارے وی کالم سن۔

ہن میں جد کتاب بناون لگا تے اپنے سارے کالم تے لیکھ سن تے کئی اے سن جیہناں
 نوں مڑ چھاپن دا کارن نہ بھیا۔ ایس لئی ایہہ اک چون اے اوہناں کالماں تے لکھتاں دی
 جیہڑے ویلے کویلے وچار ڈاٹ کام اُتے پڑھے جاندے رہے تے آج وچ او تھے موجود
 نیں۔ ساریاں لکھتاں وچاردیاں وی نہیں نیں۔ پہلا لیکھ میں اصولوں گورنمنٹ کالج یونیورسٹی
 دے رسالے لئی لکھیا سی۔ کچھ لیکھ لوک شاعراں دے دیہاڑاں اُتے لکھے تے اکٹھاں وچ
 پڑھے گے۔

کچھ کالم سپریم کورٹ دے پچھلے چیف جسٹس افتخار محمد چودھری دے حق وچ چلائی گئی لہر
 بارے لکھے گئے۔ وکیلاں دی ایس لہر وچوں لوکاں نوں کیہ ملیا ایس دا نزوار وی وار نے کردتا
 اے۔ پراؤس ویلے ایس لہر نے ساریاں نوں تُنب لیا سی۔ ہن ایہہ وی آکھیا جاندیا پیا اے
 پئی ایس لہر کچھے لکھو ہتھ سن۔ پراؤس ویلے لوکاں نوں ایس لہر توں بڑیاں آساں سن۔ میں
 وی اوہناں لوکاں وچوں ساں تے مینوں ایہہ کالم لکھن اُتے کوئی پچھتاوا نہیں۔ فرانس دے

انقلاب دے سارے انگریزی رومانسک شاعر حامی سن جد پھاہیاں لگنیاں چھوہیاں تے ورڈز
 ورتھ تے کولرج تے ہوراں نے انقلاب دی نندیا کیتی تے آکھیا اسیں تاں انج دے انقلاب
 دے حق وچ نہیں آں۔ اوس ویلے اکلا شیلے انقلاب دے حق وچ کھڑا رہیا۔ اوس آکھیا لوکاں
 جو اُتھل دا سہنا ویکھیا اوہ جھوٹا نہیں سی۔ اوہناں دیاں آساں جھوٹیاں نہیں سن۔ ایس وکیلاں
 دی لہر وچ لوکاں دیاں آساں تے اوہناں دے چنگے دناں دی آس دے سُنے چھوٹے نہیں
 سن۔ جھوٹے تاں لگوں ہتھ تے اوہناں دے لائی لگ نیں۔

ایس پور وچ میں ماں بولی، تعلیم تے بولی سیاست بارے کالم تے لیکھ نہیں پائے کیوں
 جے مڑ کتاب دے پنے بہوں ودھ جانے سن تے ہن لوکاں کول انج دی پڑھن دا ویلا نہیں۔
 ایس لئی وچار لیکھاں دا دو جا بھاگ بولی سیاست بارے ہوسی۔
 ایہہ کوئی علمی تے پکیاں پیڈیاں لکھتاں دی کتاب نہیں۔ تے نہ ای سوجھوانی دا کوئی دعوا
 اے۔ بس اک آہراے ماں بولی دی سیوا دا تے لوکاں نال اوہناں دی اپنی بولی وچ وچار
 سانجھے کرن دا۔

ستھ آئیاں سیس گنداں
 کائی نہ آئی آ حال ونڈاں
 کائی نہ چلدی نال
 چرخہ میرا، رنگڑا رنگ لال
 (مادھو لال حسین)

لہور، 17 اکتوبر، 2015

empty

سُيُكَم

empty

کیہڑے صوفی تے کیہڑی مت

صوفی مت دی گل پچھے جیسے بہتی ای ہون لگ پئی اے تے جد راس وال (سرمایہ داری) نوں کوئی بھاڑ پیندی اے اوس نوں صوفی باوے بہتے چیتے آون لگ پیندے نیں۔ آپ تاں اوہ نکلے دا لایہ نہیں چھڈ دے تے ماتراں نوں دُنیا چھڈن دا درس ملدا رہندا اے۔ ماڑیاں کول دُنیا ہے کئی جو چھڈن۔ پھیر دس پیندی نئی امریکا وچ سبھ توں پڑھے جان والے شاعر مولانا رومی نیں تے جیہناں دیاں کتاباں تے گائے گئے کلام دیاں کیٹاں دھڑا دھڑوک رہیاں نیں۔ مولانا رومی دی اپنی دُہم پین دی گل وی سمجھ آندی اے پئی نت روز دے مارو تے ساہ کچھو راس وال توں ترٹھے جیاں نوں خورے رومی دا عشق کوئی ساہ دنیا ہووے یاں پھیر ایہہ نرا بچا ای ہووے ساہمنے دیاں تھتیاں توں نسن دا۔

صوفی مت دا کوئی مطلب وی ہووے گا تے ایس دا کوئی تھاں مقام تے ویلا وے ہووے گا پر اتھے سانوں جا پدا اے ساڈے لوک شاعراں نال سبھ توں وڈا ہتھ صوفی مت دے ناں اُتے کھیتا جا رہیا اے۔

ساڈے اتھے کجھ چرتوں جد وی ساڈے شاعراں دی تے ساڈی بولی دی گل ہلدی اے تے اوس اُتے جٹ صوفی مت دی ہری چدر پا کے سوان دا آہر کردتا جاندا اے۔ اسیں اپنے سارے لوک شاعراں نوں (جیہناں نوں اسیں جے ادب دی توارخ پاروں گل کریئے تاں پنجاب دی بولی دے کلاسیک شاعر وی آکھ سکے آں) صوفی مت دی ریتل پڑھت راہیں بے ارتھ کردینے آں۔ پر بابا فرید (1173-1265) جو بارہویں تیرویں صدی وچ ہوئے مڑ بابا نانک جو (1469-1539) جو چوہویں تے پندرہویں صدی وچ ہوئے تے

تے سولہویں صدی دے دو جے گرو صاحبان جیہناں وچ گرو انگد، گرو امر داس، گرو رام داس تے گرو راجن سن اوہ وی اک خاص ویلے وچ ہوئے۔ مڑ دمور داس (1556-1599) شاہ حسین (1539-1599) حافظ برخودار (1580-1675) بلھے شاہ (1680-1756) وارث شاہ (1722-1798) قادر یار (1805-) میاں محمد بخش (1830-1904) تے اخیر وچ خواجہ فرید (1841-1901) آوندے نیں۔

ایہناں ساریاں نوں صوفی شاعر آکھ، اکوہتہ ہونجھا پھیر کے ایہناں نوں وار (توارتخ) وچوں باہر کڈھ دینے آں۔ نہ اسیں ایہناں دے ویلے نوں پھرو لنے آں نہ ایہناں دی شاعری کچھ ساہ لبندی وار نوں پڑھنے آں۔ نہ اوس ویلے دے وسیب، سیاست تے رہتل نوں دیکھنے آں۔ نہ اک ویلے توں دو جے ویلے دے شاعراں دے لاکرا نوں پڑھنے آں۔ ہیر رانجھے دا سبھ توں پہلا قصہ دمور داس نے لکھیا جو اکبر بادشاہ دے ویلے دے دے جاندے نیں۔ دو جے سبھ توں جگ دھم قصہ ہیر وارث شاہ لکھدا ہے جو اٹھارہویں صدی دی دو جے ادھ وچ لکھیا گیا۔ کیہ دیوی قصیاں وچ کوئی فرق ہے یاں اکو جیئے نیں؟ کیہ دواں دی بولی وچ کوئی فرق اے؟ کیہ قصہ بھن دی کلا، بھر تے گن وچ کوئی فرق اے؟ کیہ پاتراں دی اُساری وچ کوئی نکھیر کیتی جاسکدی ہے؟ لڈن نوں ای لئے لٹو لڈن جو دمور وچ نورے راٹھ دالملاح اے (اک قسم دا کمی) تے نورے کولوں گٹ کھا کے اک راتیں چوریں نورے سمبھل دی بیڑی لے کے ہیر دی پناہ وچ آ جاند اے تے مڑ ہیر اوس نوں نری پناہ ای نہیں دیندی سگوں اوہ اپنیاں سہلیاں نال نورے نوں لڑائی وچ بھاج وی دیندی اے۔ دمور دے لڈن کول کوئی مالکی نہیں اوہ نرا اک جھپور (ملاح) اے تے جس دی تھاں وسوں وچ کمی توں ودھ نہیں اے۔ پر وارث شاہ دی ہیر وچ لڈن اُکا ہور اے۔ نہ سگوں اوہ بیڑی دا مالک اے بلکہ جد رانجھا چنانہہ پار کرن لئی اوہ ترلا کر د اے تے اوہ آگوں آہندا اے۔

رانجھے آکھیا پار لنگھا ابا میکوں چاہڑھ لے رب دے واسطے تے
 اسیں رب کیہ جاندے بھین پاڑا بیڑا ٹھہلدے لب دے واسطے تے
 اتھے لڈن بیڑی دا مالک اے تے نکا موٹا وپاری تے جس دی آپنے نچی بیڑے
 چنانہہ دریا اُتے تر دے نیں۔ دمور تے وارث شاہ وچ دوسو ورہیاں دی تھہ اے۔ وار دی

ایہہ واپری ایہناں دو صدیاں وچ ہو گئی اے تے پنجاب دی وار وچ کیہ ہو گیا اے پئی لڈن
 کی توں مالک بن گیا اے۔ وارث شاہ دے ویلے وچ اوہ کیہڑی وڈی بدلی ہوئی اے پئی
 شیواں تے ویلا رنج اُتے تھلے ہو گیا اے۔ دموں تے وارث شاہ وچ اک وڈا فرق تاں ایہہ
 پیہا اے پئی پرانی چغتہ شاہی ٹٹ گئی اے تے

گھر و گھریں نویں سرکار ہوئی

تے ایس دا دھپے وچ بیڑیاں چلاون آ لے بیڑیاں دے مالک ہو گئے نیں۔ وارث
 شاہ دے لڈن دے بولاں وچ نویں مالکی داسواد دی اے تے اوس دا تران وی۔
 پر جے اسیں شاعراں نوں رنج پڑھن لگ جائیے تے شاعری مڑ ساڈے لئی جیوندی
 جاگدی نہ ہو جاوے؟ ساڈے پلے نہ پین لگ پیوے تے مڑ سانوں سچیت نہ کرن لگ
 پووے؟ اسیں آپنی شاعری دی گل اخیر وچ کراں گے پہلے تھوڑی جیہی گل صوفی مت دی کر
 لینے پئی صوفی مت ساڈے نال کر دا کیہ اے۔ صوفی اکھر آکھیا تاں ایہو جاندا اے پئی
 صوف دا کپڑا پاؤں توں نکلیا اے۔ جے ایہہ گل سی تاں ایہہ پھیر گل اہینیاں نماںیاں دی ای
 سی، کسے میل دی ای سی، کسے ویلے دی ای سی۔ جے ایہہ اسلامی وارے دے پوند ورھیاں
 دی گل سی تاں وی ایس پچھے اوس ویلے دی سیاست اوہلا کیتی بیٹھی سی۔ جے منصور حلاج دی
 گل سی اوس پچھے وی غلاماں دی لہری۔ مڑ فارسی شاعری نے منصور نوں مہان ہستی بنا دتا تے
 اوس دا اسرار تے بھیت ایناں ڈوہنگا کر دتا پئی اوس نوں لوک سمجھوں باہرا کر دتا تے اوس دی
 نابری تے انکار دا ڈنگ کڈھ کے اوس دی جہد تے گل نوں فلسفے دا بھنبھل بھوسا بنا دتا تے
 سارا قصور اوس علمائی دا اے جو شیواں نوں سمجھ وچ نہیں آون دینا چاہندی۔

اج اسیں اکیویں صدی وچ جد آپنے شاعراں نوں صوفی مت دی چھتر چھاویں پڑھنے
 آں تے مڑ کیہ سٹا کڈھنے آں؟ پہلا سوال تاں ایہو اے پئی جے اسیں ایہناں پرانے
 شاعراں نوں پڑھنے آں تے کیوں پڑھنے آں؟ کیہ ایہہ ساڈی روز دی ورتی واپری نوں
 چھیڑ دے نیں؟ ساڈے جیون مرن نوں اوکھا سوکھا کر دے نیں؟ تے ساڈی نت روز دی
 ہوندان ہوندنوں جاگ گجاگ لاوندے نیں؟

صوفی مت راہیں کیتی پڑھائی پہلا ہتھ تان ایہناں شاعراں نال ایہہ کردی اے پئی
ایہناں نوں ان وارتا (Dehistoricise) کردندی اے تے ایس پڑھائی راہیں ایس ایس
شاعری نوں آپنی حاضر سوچ تے ویلے وچوں کڈھ دینے آں، احساس وچ کڈھ دینے آں۔
جے کسے شے نوں اوس دے پچھے وچوں مکا دیئے تے مڑ اوہ حاضر وچوں وی مک جاندی
اے۔ جو میرے نال ورت رہی اے، جو میرے نال واپر رہی اے، جے شاعری نے مینوں
ایہدی سار نہیں دینی تے پھیر میں ہوئی بیتی نوں کیوں سمجھ سکدا آں تے کیوں ایس نال
نچھ سکدا آں۔

ایہہ سارا کم اوس علمائی دا اے جو درباراں وچ پلدی رہی اے سرکاری سرپرستی وچ،
چرچاں وچ پلدی رہی اے درساں وچ تے مدرسیاں وچ جاگیراں تے بادشاہیاں دی
سرپرستی وچ جو حاضر ویلے نوں کڈھ دنیا چاہندی اے تاں کہ، جو حاکم میل کر رہیا اے اوس
دی لوکاں نوں سمجھ نہ آوے جے وچوں توارخ نوں، وارنوں کڈھ دیو گے تاں مڑ جو نظام چل
رہیا اے جیہڑا مارو اے، انیاں تے دھرو اُتے کھلوتا ہوئیا اے مڑ اوہ قدرت دا نظام بن
جائے گا جو دھرو ہی نظام چلدا پیا اے اوس نوں قدرتی نظام بناون لئی ہزاراں کتاباں لکھیاں
گئیاں اسلامی توارخ وچ عرب توں لے انڈونیشیا تک ہزاراں کتاباں لکھیاں گئیاں نیں۔
تصوف دے سارے نظریاں دا اکو معاملہ اے، توارخ دے، وار دے سماجی نظام نوں
نہیں چھیڑنا۔ بندے دیاں کچھ کیفیتاں نیں اوہناں نوں اک امر (Eternal) کیفیت بنا دتا
جاندا اے۔ ایہہ مشقاں نیں، تپ اے، ایہہ ذکر فکر دا طریقہ اے، دھیان گیان اے،
بیعت اے، گرو دی تعلیم اے اک نظام اے۔ ایہہ نظام توارخ وچ بندا گیا۔ پیر صاحب داکم
اوس نظام نوں پاس کرنا اے اوس وچ کچھ شیواں نیں جیہناں دی پیروی کرنی اے تے
صاحب دے دے رستے اُتے تڑنا اے۔

صوفی مت دی اک تعلیم ترک دُنيا اے۔ دُنيا داری غلط اے دُنيا نال دل نہیں لانا۔ دُنيا
کیہ اے؟ دُنيا ویلا اے، نظام اے، ویہار اے، رزق دی ونڈ اے۔ دُنيا نال تعلق نہیں ہونا
تے کیہ سمجھ آئی اے؟ تصوف دیاں ساریاں کتاباں وچ ایہہ گلاں ضرور ہوندیاں نیں پر کوئی
نروارن (Analysis) دے رنگ وچ نہیں آوندیاں۔

ساڈے شاعرانوں زبردستی ایہناں وچ واڑ دینا زیادتی تے دھکے زوری والی گل اے۔
 تصوف تے صوفی مت والا ایہہ وچار جو ویلے تے تھاں توں باہر اے ہندوستان وچ
 وی رہیا اے۔ ویدانت دے رنگ وچ یاں مطلب اے کچھ شیواں امرنیں سدا نیں تے
 Timeless نیں تے ویلیوں باہر تے ایہہ وچار صدیاں توں چلایا جاندا پیا اے۔ جیہڑے
 نابرشاعر سن اوہ آپنے ویلے دی لفظالی ورت رہے سن پر اوہناں نوں ایس گل دی سزا نہیں دتی
 جاسکدی پئی اوہ ویہار دی گل کردے پئے سن۔ مادہ پرستاں تے خیال پرستاں دے وچار
 وٹاندرے وچ جے مادہ پرست خیال پرستاں دی لفظالی وچ گل کردے پئے سن تے مڑ ایس
 دا ایہہ مطلب نہیں سی پئی اوہ خیال پرستاں دی گل مندے پئے سن۔ انج جے بھگت کبیر تے
 بابا نانک نے آپنے ویلے دی لفظالی ورتی تاں اوہ حاکم ویہار نوں ردن لئی سی اوس دا کچھ
 پورن لئی نہیں سی۔

انج رب دی گل اے کیہ شاہ حسین دا وی اوہی رب اے جو ملانیاں تے قاضیاں داسی؟
 ہزاراں سوچ کاراں نے رب دا ویروا کیتا اے کیہ پرویز تے مولانا موددی دارب اکو اے؟
 ساریاں نے آپنے آپنے وچاراں موجب رب دے تصور نوں بنایا تے پڑھیا اے تے جے
 رب دی گل نوں بندے دی ہوند تے ان ہوند نال جوڑ کے گل کیتی جاندی اے یاں لوکاں
 دے جیون مرن نال جوڑ کے کیتی جاندی اے تے مڑ صوفی مت آلے ایس نوں منن توں
 کیوں انکاری نیں؟

دو جے بنے اسیں جد وی کسی تھاں دے ادب نوں پڑھنے آں تے ہمیش اوہی وار
 راہیں ای پڑھنے آں جیویں اسیں جد انگریزی ادب نوں پڑھنے آں تے سبھ توں پہلاں
 چوسر نوں پڑھنے آں تے مڑ اسیں علم جاگاون لہر (Renaissance) نویں جاگرتی دی گل
 کرنے آں تے نویں جی سیانپ تے علم دی گل کرنے آں تے ایہہ ویلا اے یورپ وچ
 چودھویں پندرہویں صدی دا ایس ویلے نوں اسیں چوسر دا ویلا (age of Chucer) وی
 آکھن آں مڑ اسیں سوٹھویں صدی وچ اپڑنے آں جو شکسپیر دا ویلا اے ایس نوں اسیں
 الیزبتھین واراوی آکھ سکدے آں۔ مڑ اسیں دھرم سدھار لہر دی (Reformation) دی
 گل کرنے آں جس دا سبھ توں وڈا شاعر ملٹن اے جو آپنی لمی نظم Paradise lost وچ

شیطان راہیں نویں نابربندے دی کتھا بُندا پیا اے۔ مڑا سیں اٹھارویں صدی وچ آنے آں جس نوں پوپ دا ویلا وی آکھیا جاندا اے یاں اگسٹن اتجیاں نواں کلاسیک ویلا وی آکھن آں۔ مڑاٹھارہویں صدی دے اخیر تے رومانچک لہر چھوہندی اے تے مڑاٹھویں صدی جس نوں وکٹورین ویلا وی آکھیا جاسکدا اے تے انت اُتے آسیں ویہویں صدی تیک اپڑ جانے آں۔

پر آپنی بولی دے شاعراں نوں پڑھن لگے اسیں ویلیاں دی ایہہ ونڈ کیوں اکھوں پروکھے کردینے آں۔ کیہ بارہویں صدی دے بابا فرید دا پنجاب تے شاہ حسین دے پنجاب وچ کوئی فرق نہیں؟ کیہ وارث شاہ دا پنجاب جد پرانی چغتہ شاہی ٹٹن نال لوکاں وچ بدلی دی اک نویں لہر چلدی پئی سی تے میاں محمد بخش دا پنجاب اکو اے جد اتھے انگریزاں مل مارلیا سی۔ پنجاب اک پرانا خطہ اے جتھے بھونیں ہمیش بڑی زرخیز سی۔ واہی نیجی اتھے سی، ایہہ زراعت دا بہوں پرانا خطہ اے۔ پانی سی پر بوہتا نہیں سی۔ سبھ توں پہلی وسوں اتھے بنی تے سندھ وادی دا وسیب وی اتھے بنیا۔ ریاست تے بادشاہیاں بن نال خج ماکی وی آئی تے زراعت نے وادھو وسوت وی پیدا کیتی۔ ایس وادھو وسوت اُتے سبھ بادشاہیاں کھلویتاں ہوئیاں سن۔ ایس وسوت لئی ای مڑ دھاڑوی دھاڑے کردے سن تے ایس وچوں ای ساڈی شاعری پتنگری تے ودھدی بھلی اے۔

ساڈی لوک شاعری دی اٹھ سو ورھیاں دی وار پچھے ساڈے عام ماتر بندے دی وار اے۔ ساڈی بولی دے پہلے شاعر بابا فرید ہینیاں نمائیاں تے ماڑیاں دے شاعر نہیں اوہناں عامان دی گل کیتی اے خاصاں دی نہیں۔ اوس ویلے دے سماجی معاشی بندھناں وچ پھسے بندے نال کیہ واپردی پئی اے بابا فرید اوس بندے نال آپنی گل کردے پئے نیں۔ اوس ویلے دی سماجی بنتر بندے اُتے کنج دا اثر پارہی اے ایس سوال نوں بابا جی چھیڑ دے نیں پئی بندے نے کنج جیونا اے؟ (گورنمنٹ کالج یونیورسٹی دے پرچے راوی لئی لکھیا گیا۔ 2010)

بابا نانک 1469-1539

بابا نانک جی 1469ء اپریل وچ جے۔ اودوں بہلول لودھی دہلی تخت اُتے راج کردا پیاسی تے لہور صوبے دا حاکم تاتار خان لودھی سی۔ نانک جی دے پیو داناں کالو سی جیہڑے کھتری سن جیہڑی ہندواں وچ تاں اک اُچیری ذات سی پر اوہناں دی اگوں ونڈی ذات بیدی کھتریاں وچ بوہتی اُچیری نہیں سی۔ اوہ رائے بھوئی دی تلونڈی پنڈ وچ جے۔ علاقے دا سبھ توں زیادہ اثر رکھن آلا اک مسلمان سی جس داناں رائے ہلاری۔ اپنے ویلے دے بوہتے کھتریاں وانگ بابا نانک جی نے فارسی سکھی تاں جو اوہ پٹواری دا کم سانہ سکھن۔ اپنی شروع دی تعلیم اوہناں پنڈ وچ ای حاصل کیتی تے پٹواری بن لئی فارسی وی سکھی ہوئی اے۔

اٹھاراں ورہیاں وچ اوہناں دی شادی سلکھنی نال ہو گئی جیہڑی بٹالے پنڈ دی کھتریاں دی دھی سی۔ 1490ء دے نیڑھے تیرھے آپ سلطان پور بست جالندھر دواب وچ کم دی تلاش وچ آئے۔ سلطان پور وچ اوس ویلے شق دار، دولت خان لودھی دا تخت سی جیہڑا بعد وچ لہور دا حاکم وی بنیا۔ ایہہ لہورتوں دہلی دے راہ وچ اک اُسردا شہری۔ اتھے دے اک (مودھی خانہ) گودام وچ جے رام ملازم سن جیہہناں نال نانک دی بھین نانکی ویاہی ہوئی سی۔ جے رام دی سیکورٹی اُتے بابا جی نوں اتھے سٹور وچ نوکری مل گئی۔ 10 ورہے اوہناں اتھے نوکری کیتی۔ اوہناں دے دوویں پتر شری چند تے لکھی چند وی اتھے جے۔ پر اوہناں دا دل نہ ٹیر وچ لگا نہ کم وچ۔ اوہ ایس بھال وچ سن پئی حیاتی دا مقصد کیہ اے۔ اتھے اوہ ساہواں نال تے ہور دو جے مسلماناں تے ہندواں دے سوچھواناں نال گل بات کردے

رہے۔ 1500 تک اوہ استھائیں رہے تے مڑ اوہناں دی حیاتی دا ایہہ دور مک گیا۔
 1500 توں لے کے لگ بھگ 25 سال اوہناں ہندوستان دے اندر تے باہر سفر کیے جیہناں
 نوں اُداسیاں آکھیا جاندا اے۔ ایہہ آکھیا جاندا اے پئی اوہناں زمین دے نوں علاقیاں وچ
 سفر کیتا جس نوں ’نوٹھنڈ‘ وی آکھیا جاندا اے۔ ایس سفر دا مقصد لوکاں نال ملنا تے گل بات
 کرنا سی۔

50,55 سال دی عمر دے نیڑھے تیڑھے بابا نانک انیر اک تھاں اُتے پکا قیام
 کیتا جس نوں کرتار پور آکھیا جاندا اے تے جیہڑا دریا راوی دے سجے ہتھ اُتے سی۔ ایس
 توں مگروں اوہ کتھے وی نہیں گئے۔ بابا نانک سکھیا (ہدایت) دتی جس توں سکھ دالفظ بنیا جس
 دا مطلب شاگرداے۔

ویلا

11 ویں صدی توں پنجاب 150 ورھے غزنیاں بیٹھ رہیا۔ غوریاں تیرہویں صدی
 وچ راج کیتا۔ 14 صدی وچ پنجاب خلجی ریاست دے بیٹھ رہیا جس نوں تغلق بادشاہیاں نے
 قائم رکھیا۔ 30 گورھے سید خاندان وی حاکم رہے۔ پر ایہناں کولوں سلطنت سنبھی نہ گئی۔
 اخیر بھلول لودھی تخت اُتے بیٹھ تے مڑ اوس توں مگروں سکندر تے ابراہیم لودھی افغاناں نے اپنا
 اقتدار جہلم تیک قائم کر لیا۔ ایس ویلے بابر نے جیہڑا تیمورتوں مگروں آیا سی افغانستان اُتے قبضہ
 کر لیا تے 1520 دے شروع وچ اوس پنجاب اُتے قبضہ کر لیا تے 1526 وچ ابراہیم لودھی نوں
 پانی پت وچ شکست دے کے 200 ورھیاں لئی ہندوستان اُتے مُغل راج قائم کر دتا۔
 اہم ذاتاں جیہڑیاں اوس ویلے اہم سن ایہناں وچ کھل تے سیال سن۔ گھگھر،
 اعموان، جنجوعہ وی سن۔ زراعت جٹ کر دے سن۔ ایہہ لوک سندھ تے راجستان توں آئے سن
 تے ایہناں گجراں تے راجپوتاں توں زمیناں لیاں سن۔
 بابا نانک جی نے بابر دی حملہ آور فوج نوں ’گناہی فوج‘ آکھیا اے۔
 بابا نانک نے بوہتا ویلا سکندر لودھی بیٹھ لنگھایا جس دا ویلا 1469-1517 سی۔

سکندر لودھی اک آمر بادشاہ سی۔ اک برہمن نوں وی پھاہے لایا جیہڑا اپنے مت نوں من دے
نال نال اسلام نوں وی مندا سی۔ مزے دی گل اے پئی سکندر لودھی آپوں اک پکا افغان نہیں
سی۔ سگوں اوس دی ماں اک ہندو سنیارے دی دھی سی۔ سبھ توں اچے امراء سن جیہناں وچ
خان تے ملک سن۔ ایہہ لوک عیاشی تے آرام دی زندگی گزار دے سن۔ ایہناں دیاں اپنیاں
فوجاں سن، محلاں ورگے گھر، حرم، حجرے، غلام تے گاؤں آ لے سن۔ دوجے نمبر اُتے علماء تے
وچکار لے میل دے لوک سن۔ قرآن دی تفسیر، فقہ، حدیث ایہو کردے سن۔ صوفی شیخ وی سن
جیہناں کول کجھ جاندار وی آچکی سی۔ ایہناں نوں شیخ زادے تے پیر زادے آکھیا جاندا
سی۔ سیدآں دی وی عزت سی تے ریاست ایہناں دی اگوائی کردی سی۔ ایس توں وکھ، عالم،
سیاسی، کلرک، وپاری، ہٹوائیے، حکیم، سائنس دان تے لکھاری وی سن۔ پھیر ایس نال ہنر
مند، دست کار، مستری، لوہار، للاری، جلاہے، چہار، فوجی، تیلی، ماچھی تے ہور لوک وی سن
غلام وی سن۔

کلام

بابا نانک دے کلام وچ بولیاں رلیاں ملیاں نیں۔ اک ٹھیکہ پنجابی، لہندی اے،
دوجی پنجابی تے بھاشا رلی ملی اے تے تربیتی خالص بھاشا اے جو سنسکرت دے نیڑھے سی
تے پُوربی دہلی ول دی سی۔ بابا جی دے ہیئت سنن والے ہندو سن، جیہڑے ہندو رہتل توں
سکھ تے اوس تعلیم وچ رچے ہوئے سن۔ اوہ ایہناں نال ای کلام کردے پئے سن۔ اوہناں دا
کلام ایہناں لئی ای سی۔ مذہبی بولی دا اک خاص طراں دا اثر ہوندا اے۔ ہندو فوک لور دا بڑا
اثر بن گیا سی۔ ویداں نوں پڑھیا جاندا سی۔ ویداں دا پاٹ ہوندا سی۔ رامائن پڑھی جاندی
سی۔ تھناں تھناں جوگیاں دے مٹھ سن۔ اوہناں دا بڑا اثر سی۔ جوگ دی ریت بڑی نکڑی
سی۔ تپسیا ہندی سی۔ جوگیاں نال بابا جی دی ڈھیر جانکاری ہو چکی سی۔ ایس پاروں اوہناں
عام بھاشا تے ٹھیکہ بھاشا رلا کے کلام جوڑیا۔ سارا ہندو فوک لور وی ایس وچ ای سی۔ ایس دا
اصل سوما تاں سنسکرت یاں ہندی سی۔ اُتری ہندوستان دیاں بولیاں وچ ایہہ رلت ملت

ہوندی پئی سی۔ جیہڑا وی لکھن والا ہوندا سی اوہ ایس دا خیال رکھدا سی۔ اوس نوں آپوں نوں وی ایس دا خیال ہوندا سی۔ انج سادھواں دی وی اک بولی سی۔ بابا جی جیہڑی وی علاقے وچ گئے اوہناں دے اکھر لئے۔

بولیاں دی ایس رلت ملت پچھے اک سیاست ہوندی پئی سی۔ خلقت دے گیانی دھیانی اوس دے پچھے سن۔ بولی نوں خلقت دے حق وچ ورتاندے پئے سن۔ شاہ حسین نے وی ہندوی بولی لکھی جیہڑی لوک سیاست دا اک رنگ سی۔ اوس ویلے دی وار وچ اوہناں دا ایہہ سوچیا تجھیا وچاری جیہڑا اوہناں بولی لئی بنایا سی۔ تے ایس سیاست پچھے ویسی تے معاشی سوال سن۔ خلقت کیوں جیوندی پئی سی۔

بابا نانک دی شاعری فقیری درویشی دا پرچار کردی اے۔ ذات کیہ اے؟ اوس دی بھروس گل کیتی گئی اے۔ ایہہ اک وسیبی میل اے تے ایس دے وردھ گل کیتی گئی اے۔ مل مالکی، دیہڑ دے وردھ گل اے۔ رب دی وحدانیت دی گل اے۔ رب سبھ توں وکھرا، اڈ اے۔ دُنیا اُتے مل دی کوئی گل نہیں اے۔ رب چالو و بہار وچ نہیں اے۔ اوہ ایس توں آزاد اے۔ نہ رب تخت والیاں دا اے، نہ سادھواں، مٹھ آلیاں تے نہ پروہتاں دا۔ نہ دولت مال آلیاں دا۔ اوہ کسے نوں قبول نہیں کردا۔ اوہ صرف فقیری نوں قبول کردا اے۔ بابا جی وی فقیری نوں ای قبول کردے نیں۔ جیہڑی اوہناں دی شاعری اندر پروٹی ہوئی اے، تھیں تھیں۔

ہندو وسیب ذاتاں وچ ونڈیا ہویا سی۔ ایہہ دماغاں تے دلاں وچ سمائی ہوئی سی۔ یورپ وچ ونڈ نوں انج مذہبی پکھوں پروان نہیں کیتا گیا۔ ذات نوں کوئی توڑ نہیں سکدا سی۔ پہلیاں تن ذاتاں مالک ذاتاں نیں۔ بہتی ابادی شودر اے۔ چارورن نیں۔ پھیردر جیاں دی ایس انج پیٹھ نوں، کجھ بندیاں نے اپنے اختیار نوں وچار دھارا بنا لیا۔ پنج سو براہمن نیں، دو ہزار کھتری نیں تے ڈھائی کروڑ شودر نیں۔ شودراں توں پچھے ہو وی پئے نیں تے اوہ چاراں وچ وی نیں۔

بابا جی سفر وی کیتے۔ جہناں نوں اُداسیاں کہا جاندا اے۔ دو جیاں بھگتاں دی شاعری اکٹھی کیتی۔ مذہباں دیاں حداں ٹپیاں۔ سانجھا لنگرتے سانجھا کھانا توریا۔ ذات تے بھٹھ نوں توڑیا۔ اوہ دے نال اک جماعت اُبھری۔ آگوائی بہتی کھتیاں دی سی۔ پنجابی کلام

سی، عام محاورا سی۔ عام روز دی ورتوں وچ گلاں کیتاں۔ واراں دیاں طرزاں بنائیاں۔
گرومت دیاں جڑاں فقیری وچ نیں۔ ایہناں سارے شاعراں اندر ایہہ لڑائی دا
پکھ سی۔ بابے دے وچاراں مڑ جیہڑی جماعت جوڑی اوس نے مڑ واہک لہراں دی آگوائی وی
کیتی۔ پر ایس جودھا دیاں جڑاں بابے ناک وچ وی ہے سن۔ ایہ فقیری جودھ وچار ہے سی۔
جے کوئی جماعت ایس نوں اپنا لئے تے لڑائی دا موقعہ بن سکدا اے۔ دوجے بابیاں دے
کلام وچ وی ایہہ گلاں ہے سن۔
(چترکار تے سیمفا لہور وچ پنجابی پڑھائی لئی بنائے گئے نوٹس)

بُلبھے شاہ تے پنجاب دی وار

ساڈی بولی نال دو دھرو ہوئے نیں۔ اک تاں ساڈی بولی لوکاں توں کھس لئی گئی، پڑھائی لکھائی دا وسیلہ نہ بنن دتی گئی۔ دفتر وں کچھریوں کڈھ دتی گئی تے سانوں گوئنگے تے بولے بنا دتا گیا تے دوجا دھرو ایہہ کہتا پئی ساڈی لوک شاعری نوں صوفی بنا دتا گیا۔ اٹھ سو ورھیاں دے سارے شاعر صوفی ہو گئے۔ تے صوفی دا مطلب دی اوہ لیا گیا جیہڑا حاکماں نوں وارا کھانداسی یعنی ساڈے شاعراں دا لوکاں نال کوئی سانگا نہیں سی ایہہ اللہ لوک سن، دُنیا نال ایہناں دا کوئی لینا دینا نہیں سی۔ ایہہ بزرگ ہستیاں سن تے ایہہ لوک رب دے خاص بندے سن۔ کوئی پچھے پئی جے ایہہ اپنے خاص بندے سن تاں پھیر لکھے شاہ دا جنازہ پڑھن توں ملوانیاں انکار کیوں کہتا تے شاہ حسین نے آپنے آپ نوں ملا متی کیوں آکھیا۔

بابا فرید توں لاخواجہ فرید تاں ساڈی اٹھ سو ورھیاں دی وار اے جس وچ بابا نانک، دمودر، وارث شاہ، میاں محمد تے خواجہ فرید تاں انمول شاعراں دی لڑی اے۔ ایہہ سارے شاعر وکھ وکھ ویلیاں وچ ہوئے، پنجاب دی وار نے کئی رنگ ویکھے تے وسیب کئی پڑاں وچوں لنگھیا۔ صوفی فکر شاعری نوں امر بنا کے اوس وچوں ویلاتے وار کڈھ دیندی اے، شاعر کس ویلے وچ جیونداسی؟ کھیڑے تگا دے اوس نوں پیش سن؟ کنج دا وسیب سی، لوکاں دی حالت کیہ سی، صوفی فکر نوں ایس نال کوئی تعلق نہیں۔ ایہہ گل اج آسیں گج وچ کے آپنے شاعراں بارے کیہ سکے آں پئی ساڈے بابیاں دی شاعری وچ کسے بارے کرو دھ نہیں اے۔ نہ اوہناں کسے فرقے نوں وڈیا یا۔

ہندو نہیں نہ مُسلمان

بھینے ترنجن تے اکھیمان

سُتّی نہ نہیں ہم شیعہ
صلح گل کا مارگ لیا
بلکھا شوہ جو ہر چیت لاگے
ہندو ترک دوئی جن تیاگے

اوہناں ذات پات دی نندیا کیتی، تے نہ کسے اک دھرم نوں کسے دوجے اُتے وڈیا نیا۔
ساڈی بولی دکھنی ایشیاء دی اوہ بولی اے جس وچ کسے فرقے، کسے ذات کسے دھرم ورو دھ کوئی
کتاب نہیں ملے گی۔ پرایہہ گلاں کسی درسی کتاب وچ نہیں ملن گئیاں۔ اسیں وارنوں کدی
لوکاں دے کچھ توں نہ پڑھیا، نہ پڑھایا تے نہ لکھیا۔ ساڈی واریاں مسلماناں دی واراے
یاں ہندواں دی یاں سکھاں دی یاں انگریزاں دی۔ پنجاب دی لوک وارساڈے بابیاں لکھی،
بابے نانک لکھی جس باہر دے دھاڑے نوں لُٹیریاں دی جنج آکھیا، شاہ حسین لکھی جس
ہندوستان دے سبھ توں وڈے بادشاہ نال آڈالا لیا تے فقیر حسین اکھوایا۔ پنجاب دی وارلکھے
شاہ لکھی جیہڑی اسان پڑھی نہیں۔

بلکھے شاہ 1680 وچ جے تے 1757 دے لاگے پورے ہوئے۔ 1707 وچ اورنگ
زیب مویا تے نال ای چغتہ شاہی ڈھین لگ پئی۔ ساڈے کجے پاسے دے بلی فرانس دے
انقلاب تے پیرس کیمون دیاں بڑیاں گلاں کردے نیں۔ ساڈے وی فرانس ورگے انقلاب
تے پیرس کیمون ہوئے نیں پر اسان آپنی وارنوں ایس اکھ نال نہیں پڑھیا تے ایس لئی بلکھے
دی شاعری وی نہ سمجھی تے اوس دی واروی نہ کھوجی۔ واہکاں راہکاں اُتے ہالہ خور مغل شاہی
دا بھارتے چروکنا ہا۔ اورنگزیب دے اخیر لے ویلے تاں ایس بھارت دی اخیر تھی گئی
اے۔۔۔ ایہہ گل بات شاہی دے پرانے اجوکے لاگی وارکار نہیں گندے جدوں اوہ سلطنت
مغلیہ کے زوال کے اسباب، کھوجن بیٹھدے نیں۔ ایہہ کھوج چروکئی پئی تھیدی اے تے
تھیدی رہوے شالا۔ پر لاگی وارکاراں نوں ایہہ سار نہیں کدے ہوونی جو سلطنتاں دی
چڑھت بندیاں دازوال ہوندا اے تے سلطنتاں دازوال بندیاں دی چڑھت۔“
(نجم حسین سید، عین داغین، صفحہ 33، 34)

پوری اٹھارہویں صدی وچ مقامی نویاں چڑھدیاں طاقتاں تے مغل شاہی وچ اک

پاسے تے دھاڑویاں جیویں نادر شاہ تے ابدالی تے نویں نابہر وچکار اک بیدھ لگا ہویا اے،
اٹ کھڑکا۔”

اٹ کھڑکے دُکڑ وِجے تنّا ہووے چلّھا

آون فقیر تے کھا کھا جاون راضی ہووے بُلّھا

مغل شاہی دا ایہہ ڈھین اورنگ زیب دے مرن نال ترکھا نہیں ہویا سگوں ایس دی
نبہہ اوس آپوں ای رکھی سی۔ اوس اُتے مالی سوڑاں دا اینا بھاری پئی اوس 1679 وچ مُڑ جزئیہ
لاگو کر دتا جیہڑا اکبر نے سوورھے پہلاں مُکا دتا سی۔ تے ایہہ جزئیہ خاص کر پنجاب اُتے لاگو
کیتا گیا سی۔ اورنگ زیب دے راج دے پہلے ادھ وچ ای نابریاں جم پیاں سن۔ تے ایہہ
بوہتیاں نابریاں واہکاں تے راہکاں دیاں سن۔ اورنگ زیب دا 1682 توں 1707 تیک لے
چرلئی دکن دیاں ریاستاں دے ورودھ چڑھائی نے سلطنت نوں ماڑا کر دتا۔ جس پاروں اک
تاں ریاست دا پر بندھ ڈھیلا ہو گیا تے ایہناں جنگاں نے مالی وسیلیاں اُتے بہوں بھار پا
دتا۔ مغل راج منصبداراں دیاں جاگیراں اُتے کھلو تا ہویا سی جس پاروں اُگرائی اوکھی ہو گئی
تے اوس مُڑ سارا بھار واہکاں اُتے پادتا جس پاروں اک پاسے تاں اُتج گھٹ گئی تے واہکاں
نال انتاں دے دھرو نیں اوہناں نوں نابہر کر دتا۔

لہور صوبے اندر خاص کر کے وپار تے زراعت نوں چوکھی سٹ وجی۔ پنجاب وچ ایس
وپار دے گھٹن دی دس پیندی اے۔ کیوں جے وپار زراعت نال بھجا ہویا سی ایس لئی زراعت
نوں چوکھی سٹ وجی تے خاص کر پنڈاں وچ واہکاں اُتے ایس دا چوکھا اثر پیا۔ اٹھارہویں
صدی دا پہلا ادھ ایہناں نابہراں دا ویلا اے جیہڑے ایس دھرتی دے نماںیاں تے ہینیاں
دھکائی۔ بُلّھے شاہ دی شاعری وچ جو دڑھتا تے دلیری اے اوہ ایسے لہر دی دتی ہوئی اے۔ بُلّھا
آپوں ایس لہر دا جایا اے تے اوس آپنی شاعری راہیں ایس دی وار لکھی اے۔

سانولیاں دے نین سلونے سُوہاؤ وِچ گوری دا

اک رانجھا مینوں لوڑیدا

”سولھویں صدی توں پنجاب دی وسوں وچ اک نویں بل جُل ٹری جس بُلّھے شاہ دے

وارے ستارہویں صدی دے اخیر لے تے اٹھارہویں دے مہر لے پاء چوکی تڑکھ آن پھڑی۔
 پرانی کم ونڈ تے پرانی واہ ورتن دا وپار دے نویں پسار نال، وادھے پئی دیسی گھڑتل دیاں
 لوڑاں نال مدانویں نسر دے اُچّ ڈھنگ نال بھیڑ ودھ گیا۔ پرانے وسیب دی راکھی ریت دی
 پکڑ پولی ہوون لگ پئی۔ بندے نوں آپنی بندیا ئی واسطے لڑن دی سکت آپنیاں باہواں وِچ
 جرلا ونڈی لگی۔

ایہہ ویلا ہے ہیر دی جوانی دا، پنجابی ادب وِچ ہیر دی واج دے اُبھر کے ہوکا بن وِچن دا۔“
 (نجم حسین سید، سچ سدا ابادی کرنا، صفحہ 30)

ہیر نوں بس رانجھا ای لوڑیدا اے، رہندا سارا کم پورا اے، ہیر ہن ہوکا دیندی پھردی
 اے رانجھے دا، کیہ رانجھا ہیر نوں ملدا اے؟ رانجھا آوندا اے پر ایہہ اوہ رانجھا نہیں جو تخت
 ہزارے توں تریا سی تے چوچک دے گھر چاک بن کے رہ پیا سی۔ ایہہ ہوو رانجھا اے،
 رانجھا سدھا نہیں آوندا۔ رانجھا بھیس وٹا کے آوندا اے۔

رانجھا جو گیارہن آیا واہ سانگی سانگ رچایا

ایس جوگی دے نین کٹورے

بازاں وانگوں لیندے ڈورے

مکھ ڈٹھیاں دکھ جاوَن جھورے

اکھیاں لال لکھایا رانجھا جو گیارہن آیا

ایس جوگی دی ایہہ نشانی

کن وِچ مُندراں گل وِچ گانی

صُورت اس دی ہے لاثانی

الفوں اُحد بنایا رانجھا جو گیارہن آیا

ایہہ رانجھے داد و جی وار آون اے۔ جوگی دا بھیس وٹا کے آون ہیر دی رہائی اے۔ ایہہ
 ویلا ہیر دی رہائی دا اے۔

کُلیھے دی شاعری وِچ اک نویں آون والے دی دھک اے، ہوکا اے، سواگت اے
 اوہدا جشن اے۔

کون آیا پہن لباس گڑے تُسیں پچھو نالِ اِخلاص گڑے
 ہتھ کھونڈی موڈھے کمبل کالا اکھیاں دے وِچ دے اُجالا
 چاک نہیں کوئی ہے متوالا پچھو بٹھا کے پاس گڑے
 کون آیا پہن لباس گڑے تُسیں پچھو نالِ اِخلاص گڑے
 چاکر چاک نہ اِس نوں آکھو ایہہ نہ خالی گجھڑی گھاتوں
 وچھڑیا ہويا پہلی راتوں آیا کرن تلاش گڑے
 کون آیا پہن لباس گڑے تُسیں پچھو نالِ اِخلاص گڑے
 نہ ایہہ چاکر چاک کہیں دا نہ اِس ذرّہ شوق مہیں دا
 نہ مُشتاق ہے دُڈھ دہیں دا نہ اِس بھکھ پیاس گڑے
 کون آیا پہن لباس گڑے تُسیں پچھو نالِ اِخلاص گڑے
 بُلھا شَوہ لُک بٹھا اوہلے دے بھیت نہ مکھ سی بولے
 بابل وِر کھیڑیاں توں ٹولے مانڈا مانڈے پاس گڑے
 کون آیا پہن لباس گڑے تُسیں پچھو نالِ اِخلاص گڑے

ایس کافی وچ رانجھے داناں نہیں لیا گیا پر ایہہ کہانی آلا رانجھا نہیں، اک نواں رانجھا اے
 نویں ویلے دا، یاں اچیتوں چیت وچ آیا تے چیتوں حاضر ہو گیا اے، رانجھے نوں ہر
 نویں ویلے مڑ جمننا پیندا اے ہیرا وہ نشان اے جو حاضر ویلے وچ اوس دے نویں جمن دی
 گواہی دیندی اے، اوہدے مل چھڈ آون نوں پروان کردی اے۔ رانجھے دی اوس نوں
 اُڈیک اے تے ایہہ ہیرا اے جیہڑی اوس دے رانجھا ہوون دی دس پاندی پئی اے۔

اک ہور کافی اے

مولا آدمی بن آیا

اوہ آیا جھک جُگایا

ماٹی وچوں ہیرا لڈھا

گوہر میں دُڈھ پایا

مولا: مالک۔ آدمی: بندہ، نوکر۔ جھک: جھکڑا، ٹکڑا، کچھوتان، گھول، چانن۔ جگایا:

جوڑیا، ترتیب دتا۔ جگانا: واری واری اکدو جے داکم ونڈ لینا، ونگار کرنی، جوڑنا۔
 ایہہ نویں کون سن۔ پنجاب دی واروچ ایہناں دا ذکر ملدا اے جے تئیں لوک اکھ نال
 وار پڑھ سکوں۔ ایہناں وچ ہر طراں دے لوک سن، واہکاں تے راہکاں توں اڈ جیہڑے جٹ
 سن ایہناں وچ ترکان، کلال، نائی، ماچھی تے چوہڑے وی شامل سن۔ ایہناں وچ دستکار،
 ہنرمند، وپاری تے ہٹوائیے وی سن۔

سید محمد لطیف تاریخ پنجاب وچ لکھدے نیں۔

”نادر شاہ جد دہلی توں پرتن ویلے پنجاب توں لنگھیا تے اوس نے حاکم لہور زکریا خاں
 توں چٹھیا کیہ ایہہ سکھ کس طراں دے لوک نیں، جیہناں نے ایس دی فوج نوں پچھوں لٹ
 لیا اے جیہڑی لٹ دے مال نال لدی ہوئی سی۔ تے ویریاں دے ڈر دے ہوندیاں وی
 بناں کسی ترتیب دے سفر کردے نیں۔ زکریا خاں نے جواب دتا ایہہ بے قاعدہ فقیراں دا ٹولہ
 ہے جیہڑے ہر چھ مہینے امرتسر دے تلاء اُتے حاضر ہوندے نیں۔ نادر شاہ نے چٹھیا ایہناں دا
 ٹھکانہ کتھے اے؟ ایس اُتے حاکم لہور نے جواب دتا، ایہناں دے گھر ایہناں دیاں کاٹھیاں
 نیں۔ نادر شاہ ہسیا تے اوس آکھیا، ایہناں نوں مدھول دینا چاہیدا اے تے ایہناں دے
 علاقے اُتے مل مار لینا چاہیدا اے۔“ (صفحہ 427)

پر نادر شاہ دی ایہہ سدھر پوری نہ ہوئی سکوں ہندوستان نوں لٹ کے جاندے نوں
 ایہناں نابراں نے لٹ لیا تے جد اوس اٹک پار کیتا تے خورے اوس دا مال ادھاوی نہیں رہ
 گیا سی۔ اٹھارھویں صدی دے دو جے ادھ وچ پاسا بدل گیا تے جد احمد شاہ ابدالی
 1765 آپوں پنجاب اُتے دھاوا کیتا تے آپنے کیمپ توں باہر پیر نہ پاسکیا کیوں جو اوہ آپنا
 دفاع ای کردا رہیا تے لڑائی کیتے بناں کابل پرت گیا کیوں جے نویاں ابھریاں طاقتاں
 اوہدے کیمپ نوں گھیر پائی رکھیا۔

اٹھارھویں صدی دے دو جے ادھ وچ ناکئی فریدی لہر دے پیر پکے ہو گئے تے اخیر
 1799 وچ رنجیت سنگھ نے لہور اُتے راج قائم کر کے ایس یڈھ نوں مکا دتا۔ اوس آپنے آپ
 نوں مہاراجہ داناں دتا پر ایہہ سوال آپنی تھاں اے پئی لوکاں جس گھول لئی جاناں واریاں اوہ
 سہل ہو یاں نہ؟ پر ایس نابری لہر نے دو کم تاں کیتے، اک تاں شمال توں ہمیش لئی

دھاڑویاں دے دھاڑیاں نوں مُکا دتا تے اوہناں نوں مُڑ مونہہ چُک کے ہندوستان اُتے
 دھاڑا کرن دا جیرا نہ ہویا تے دو جے بنے پنجاب اُتے پنجابیاں دے راج کارن انگریزاں
 نوں وی گھٹو گھٹ اک سو ورھے پنجاب اُتے مُل مارنا نصیب نہ ہویا۔ تے جداوہ مُڑ پنجاب
 وچ آئے اوہ ڈھیر متے پکا کے تے خالصہ فوج وچ پھٹ پوا کے آئے۔
 بُلھے شاہ ایہہ سبھ دیکھن توں پہلاں ای ساہ پورے کر گئے سن۔ پر اوہناں دی شاعری
 اج وی اُتھل کاراں تے نابراں دا ہتھیار اے تے نمائیاں تے ہینیاں نوں ساہ دیندی اے
 جے اسیں اوہناں دی شاعری نوں وار وچ رکھ کے پڑھینے۔

اُلے ہور زمانے آئے
 تاں میں بھیت سجن دے پائے
 کاں لکڑ نوں مارن لگے
 چڑیاں جڑے ڈھائے
 اُلے ہور زمانے آئے
 تاں میں بھیت سجن دے پائے

(ایہہ لکھتھن شہر وچ بابا بُلھے شاہ اے دیہاڑ اُتے ہوئے اک اکھ اگست 2013 وچ پڑھیا گیا۔)

”چیتے دیاں کنڈھیاں دے اُتے رہی رانجھن تینڈی چھاں“

ساڈے دیس دی بولی کدے سرکارے دربارے تاں چڑھی نہیں۔ سکولاں، کچریاں تے دفتراں دی بولی بنی نہیں۔ ریڈیو، ٹی وی اُتے کدی وجی نہیں۔ پھیراساں جیہڑی وار (تواریخ) پڑھی اوہ محمود غزنوی دی داڑھی توں لاء چغتہ شاہی دے اورنگزیب دی سو بھا کردی تے نال ای ”مغل سلطنت کے زوال کے اسباب“ اتے اوہدے ڈھین دی گل کردی، سکھا شاہی دا ورودھ کردی، گوریاں دے آون توں لے ضیاء الحق دے مارشل لاء تیک آوندی اے۔ ایس وچ نہ بابا فرید دی گل اے، نہ شاہ حسین، نہ بھٹے شاہ دی۔ پھیرنمانے شاعر وارث شاہ دی ہیر دی گل کس کرنی سی؟ سیاسی مذہبی پارٹیاں دے پروگراماں، سرکار دیاں پولیسیاں، سوشلسٹ پارٹیاں دے وچار دھارے، کسے این جی او، کتے وی تے وارث شاہ داناں نہیں اے۔

نجم حسین سید اج توں چالی ورھے پہلاں لکھی اپنی کتاب ”سیدھاں“ وچ وارث شاہ بارے گل انج ٹوری سی:

”کتاباں وچوں کتاب وارث شاہ دی ہیر اے۔ ایس کارن نہیں پئی مغربی پاکستان تے شمالی ہندوستان وچ گھر وگھری اٹھدیاں بہندیاں ایہدیاں دساں پندیاں ہین اتے مذہبی کتاباں چھڈ کے ہور کسے کتاب دی اپنی ورتوں نہیں ہوندی، سگوں ایس کر کے پئی ایہناں گلاں دے ہوندے سوندیاں جے شہر دی کسے دکان تے لیہن جاؤ تاں دکاندار تہاڈے مونہہ ول ویکھے تے جے کسے واقف دے گھر وچ نظریں پے جاوے تے تسیں اوہدا مونہہ پئے ویکھو۔ شہراں وچ گھٹ لوکاں ہیرنوں کتاب دی شکل وچ ڈٹھا ہے۔“

پر لہور شہرتوں ذرا پرانہ ہو ووتاں تہانوں ہیر دے حافظ وی مل جان گے۔ گاؤن دے مقابلیاں دی دس وی پے جاوے گئی تے 9 سون نوں بابے وارث شاہ دے مزار اُتے ڈھیر خلقت وی تہانوں مل جاوے گی۔ ایہہ کون لوک ہن؟ بابے وارث شاہ نوں پیر منن آ لے، وارث دے حافظ۔

ایہناں نوں اساں کدے منیا نہیں، جیویں اساں وارث شاہ نوں کدے منیا نہیں۔ جویں بکھے، حسین تے فرید نوں نہیں منیا۔ وار، ادب، سیاست وچ ایہناں ہستیاں دا کوئی ذکر نہیں۔ وار ایہناں دے ویروے توں واضحی اے۔

اک ہور ہتھ ہو یا ساڈے نال۔ ساڈی ساری لوک شاعری نوں صوفی شاعری آکھ کے اکو بہاری ہونجھ دتا گیا۔ ایہی صوفی شاعری جیہدا کسے وسیب، کسی وار نال کوئی سانگا نہیں۔ بابا فرید تیرھویں صدی وچ ہوئے، دمودر تے حسین سولہویں وچ، وارث تے بکھا اٹھارہویں وچ، میاں محمد تے خواجہ فرید انہویں صدی وچ پر سارے صوفی نیں۔ ساریاں دی شاعری اکو جیہی اے۔ اکو رمز، اکو گل تے اکو رنگ دی اے۔ کیہ خلجی بادشاہواں، اکبر بادشاہ تے اٹھارہویں صدی دے ادھ دا پنجاب تے ہندوستان اکو جیہے نیں؟ اسیں انگریزی دے پہلے شاعر چوسر نوں پڑھنے آں تے نویں جاگرتی (Renaissance) دی گل کرنے آں۔ شکسپئر دی گل کرنے آں تے انلیزیتین وارے (Elizabethan age) دی گل کرنے آں تے رومانچک شاعری پڑھنے آں تے روسو تے والیئر دے وچاراں دی گل کرنے آں تے مرفرنسیسی اُتھل (انقلاب) دی رومانچک شاعری اُتے اثر دی گل کرنے آں۔ پر سانوں کیہ ماراے پئی اپنی بولی دی شاعری پڑھن لگے اوس وچوں وار، معیشت، وسیب تے سیاست نوں کیوں کڈھ دینے آں؟ کدھرے ایہہ وی ویریاں دا متاں نہیں؟

ایہو کارن اے پئی وارث شاہ اُتے اوہ کم نہیں ہو یا جیہڑا ہونا چاہیدا اے۔ اسیں وارث شاہ دی سلاہنا بڑی کیتی، اوس نوں گایا وی بڑا، پر بابا آکھدا کیہ اے؟ یونیورسٹی دے باؤ عالماں جد ہیر چھاپی تے کئی تھاواں اُتے ٹمکنے پاد تے۔ مسیٹر عالماں ایس وچوں قران دے معنی کڈھ لئے۔ کئی رانجھے توں سڑنچ کے کیدونوں منن لگ پئے تے اوہ اوہناں نوں عزتاں دا رکھوالا لگن پیا تے کنیاں نے ایس قصے نوں روح قلوبت دا جھگڑا آکھ کے گل ٹھپ دتی۔

ٹاں پال سارتر اپنی جگ دھمی کتاب 'سلیکھ' (ادب) کیہ اے دے اخیر وچ
'اپنے ویلے لکھنا دے سرناویں تھلے لکھدا اے۔

'اسیں گج وچ کے گجھ پرکھ کاراں تے لکھیاں دے برخلاف ایہہ کہواں گے کہ
مُتقی ایس زمین اُتے ای ہونی اے، تے ایہہ مکتی پورے بندے دی ہونی اے تے پورے
بندے راہیں ہونی اے اتے کلا حیاتی بارے گیان اے، موت بارے نہیں۔'

آکھن نوں وارث شاہ دی ہیراک پرانی ریتل پریت کہانی کہی جا سکدی
اے۔ جیہڑی اوس توں پہلاں وی کئی شاعراں نے جوڑی پر ہیر رانجھے دی کہانی ای پنجاب
دی سانجھی سائیکی دا حصہ کیوں بن گئی؟
وارث شاہ نے گل ٹوری سی۔

اک تخت ہزار یوں گل کیجے جتھے رانجھیاں رنگ مچایا اے
کہی تخت ہزارے دی آکھ سکاں گویا بہشت زمین تے آئی اے
تے اک بند چھڈ کے اگلے بند وچ ایہہ بہشت ہور شکل وٹالیندا اے۔

باپ کرے پیار تے ویر بھائی، ڈر باپ دے تھیں پئے سنگدے نیں
گجھ ہنہ مار کے سب وانگوں، اس دے کالے نوں پئے ڈنگدے نیں

وارث نے بہشت زمین تے اُتاریا تاں ہے پر فیروں وچ سب چھڈ دتا ہے۔
میل بندوسوں (طبقاتی سماج) وچ ایہہ مالکی داسپ اے جیہڑا بہشت نوں بہشت نہیں رہن
دنیدا۔ ایس لئی وارث شاہ پوری ہیر وچ جیہڑا دی نقشہ بناندا اے اوس نوں مُڑ آپے ای بھن
دنیدا اے۔ پوری ہیر وارث شاہ وچ اک وچار ٹاکرا چلدا پیا اے۔ رانجھے دا بھائی تے
بھائیاں نال مُڑ لڈن ملاح نال، مُڑ ملوانے تے ادھی توں بھتی ہیر وارث شاہ تاں رانجھے تے
سہتی دا اک لما وچار ٹاکرا تے جھیردا اے جس راہیں وارث شاہ اپنے ویلے دی ساری گل سنا
دتی اے۔ کوئی بند اووی رانجھے نال سدھے مونہہ گل نہیں کردا۔

بھابی آکھدی اے:

”کریں آکڑاں کھاء کے دُدھ چاول، ایہہ رنج کے کھان دیاں مستیاں نیں۔“

ملوانا آکھدا اے:

”ملاں آکھیا چونیاں ویکھدیاں ای، غیر شرع توں کون دور ہواوئے“

تے لڈن ملاح آکھدا اے:

”پیساکھول کے ہتھ بے دھریں میرے، گودی چاء کے پار اُتارنا ہاں“

تے

”اسیں رب کیہ جان دے بھین پاڑا، بیڑی ٹھیل دے لہ دے واسطے تے“

صرف ہیراوس نال بندیاں والی گل کردی اے:

راجھے اُٹھ کے آکھیا واہ سجن، ہیراوس کے تے مہربان ہوئی

گل کسے نوں چنگا لگن دی اے۔ راجھے دے بھرواں نوں رانجھا چنگا نہیں لگدا،
ملوانے تے لڈن نوں رانجھا چنگا نہیں لگدا جویں اج کل اک مذہب والیاں نوں دو بے مذہب
والے چنگے نہیں لگدے۔ اک فرقے آلیاں نوں دو بے فرقے والا چنگا نہیں لگدا۔ اک ذات
والیاں نوں دو جی ذات والے چنگے نہیں لگدے۔ وڈیاں نوں بال چنگے نہیں لگدے، آگواں
نوں عوام چنگے نہیں لگدے، اُستاداں نوں پڑھیار چنگے نہیں لگدے تے ملوانیاں نوں تاں کوئی
وی چنگا نہیں لگدا۔

ایہہ چنگا لگن تاں ای ہوندا اے بے اسیں اگلے نوں بندہ مینی۔ پر جد تیک مالکی
وسیب اے بندے دا بندے نال میل نہیں ہوسکدا۔ رانجھا ہون، ہیرا ہون، اپنا آپ ہون
اے، تھیون اے۔ بندے دا بندے نوں ملن اے۔ پنا مالکی تے پنا ذاتاں دے، ایہہ
بندیائی دا اوہ گن اے جیہڑا اوس ویلے توں ساڈے نال ٹردا لگا آئیا اے جد توں مالکی جی تے
میل بند و سبب چھویا۔ ہیر دے ہس کے مہربان ہون دے نال ای رانجھا آکھدا اے:

”رانجھا آکھدا اے ایہہ جہان سُفنا، مرجاونا ہے متوالیے نی“

راجھے نوں اپنا عشق سُفنا ای جا پدا اے تے اوس نوں پتا اے ساڈا میل نہیں

ہوونا۔ اسان اِنج ای مرجانا اے۔

اٹھارھویں صدی دے ادھ وچ جدوں پرانی مغل شاہی ٹٹی تے لوکاں نوں اک کھل
ملی سی۔ دہلی دے مرکزی تخت دے ماڑے پین نال مالک جٹاں آپوں اپنی تھائیں خُد مختار
بن بیٹھی سی تے مڑا پس مالک جٹاں نے تخت توں خلاصی کر کے لہور تخت بنالیا سی۔ پراسیس کھل

وچ اک واری کمیاں کاراں تے واہکاں نوں وی لگا سی جو یں اوہناں دا وارا آگیا اے تے
اوہ فریدی ناکی ڈھول تے نچن لگ پئے سن۔ جو یں فرانس وچ انقلاب ویلے تے پیرس کمیون
ویلے مزدوراں نوں لگا سی۔ ایس لئی تاں وارث شاہ نے لکھیا:

”یاراں اساں نوں آن سوال کیتا، عشق ہیر دا نوں بنائیے جی“

پر ایہہ کھل گجھ ویلے لئی ای سی۔ ہیر دا ایہہ نوں عشق اٹھارھویں صدی دے ادھ
دی کھل دا عشق اے پر ایہدے نال ای نویں مالک جٹالی نے لہور نوں پنجاب دا تخت شہر بنا
کے نویں بادشاہی ٹور دتی سی تے رانجھے تے ہیر نوں مار دتا سی۔

رانجھا تے ہیر ساڈے پنجاب دے لوکاں دے سانجھے اچیت (Collective
unconscious) دا حصہ بن گئے نیں۔ ساڈی وار وچ نت ہیراں تے رانجھے جمدے تے
مار دتے جاندے نیں۔

دیس پنجاب اندر بدلی دا کوئی سُفنا، انقلاب دی کوئی گل، بابے وارث شاہ دی بولی
ٹوں چھڈ کے پوری نہیں ہونی۔ تن سوتوں ودھ ورھیاں توں بابا وارث شاہ سوٹی پھڑ کے کھلوتا
ہوئیا اے تے اوس ساڈی بولی مرن نہیں دتی تے اک اجیہی کہانی کر گیا اے جیہڑی بندے
دے ہوون دی کہانی اے۔ ہیر رانجھا ایس دھرتی وچوں پھٹدے نیں تے ایس دھرتی وچ سما
جاندے نیں۔ اسیں منیے نہ منیے پڑھیے نہ پڑھیے پر دور کھائیں چیتے دیاں کنڈھیاں اُتے
رانجھن دی چھاں تاں رہنی اے۔

(’چیتے دیاں کنڈھیاں دے اُتے رہی رانجھن تہیڈی چھاں‘۔ نجم حسین سید دی
لکھی کھڈ ’تخت لہور‘ وچوں مہر و پستی دے بول۔ ایہہ لیکھ لیبر پارٹی ولوں کتھے بابا وارث شاہ
دے اکھ، دفتر لیبر پارٹی لہور جولائی 2004 پڑھیا گیا۔)

پنجاب وِچ سورج پُوجا تے سورج شاعری

پنجاب وِچ سورج پُوجا دی رمزی دس سانوں قدیمی ملیاں شیواں توں لبھدی
اے۔ ایہہ خورے پنجاب دی پرانی وارتوں پہلاں دی گل ہووے۔ پنجاب وِچ ہونیاں
کھدائیاں توں ملے بھانڈیاں توں سانوں سورج دی دس 'رشناں' یاں لشکدیاں رشناں توں
ملدی اے جیہڑیاں وادی سندھ یاں وادی سندھ توں گروں دیاں نیں۔

ایہہ جاپد اے وارتوں پہلوں دے ویلے وِچ 'رشناں' ای سورج پوجا دی اکلی رمز
سن۔ پر پچھوں 'پہیہ' دی رمزی آری، خورے ایہدے بل جل وِچ رہن پاروں ہووے۔
ہڑپہ دی رتھل جو سندھ تے ایس نال لاگے چاگے دے پانی دے دوجے ویہناں نیڑے
اُسرے، سورج پُوجا نال بھری پئی اے۔ موہنجوداڑو، آمری، لوہل تے روپڑ توں ملے
بھانڈیاں اُتے سورج دیاں رشناں اُکریاں ہونیاں نیں۔

وادی سندھ وِچ سورج پُوجا بڑی اگھڑویں سی۔ وادی سندھ وِچ سورج پُوجا اوس مورت توں
دسویں اے جیہڑا چار ڈنڈیاں آلا پیہہ اے جیہڑا اوس مہر اُتے اُکریا ہونیا اے جیہڑا
موہنجوداڑو توں ملیاے۔ بھاریں قدیمی پنجاب وِچ 'اکھ' دی سورج دیوتا دی رمز ہووے۔
اچھی تے من لین آلی گواہی سانوں اوہناں 'رشی' ویہنتاں توں وی ملدی اے جیہڑیاں ہڑپہ
توں ملن آلیاں مہراں تے بنیاں ہونیاں نیں۔

ایہہ ویہنتاں اسیں کہہ سکے آں سورج دیاں رمزاں نیں۔ اک لشکدیاں رشناں
آلے دائرے دی رمز جو زمینی اگوائی دی خیالی شکل نوں سورج دے آسمانی مدار راہیں دسدا
اے، جو ہر شے نوں رشناں راہیں سانجھی بیٹھیاے۔ اک مرکز توں رشناں دے نکلن نوں

سارے سوجھ بھوجی سورج دیوتا توں پھٹنا دسدے نہیں پر ایس وچ رشناں دی کنٹری وچ فرق
 اے۔ ایس وچ چھ رشناں دی ویونت اُتے زور ایہہ دسد اے پئی سورج سب دیوتاں توں
 مہان سی تے چھ جنوراں دے سراوس مہان دیوتا دے مُڈھلے مندرنوں دسدے نیں۔
 وادی سندھ توں سورج رمز دیاں دکھ وکھ شیواں ملیاں نیں۔ اک بھانڈے اُتے
 باراں پتراں دا کرناں وانگ دائرہ سورج پوجا وچ اُچھی تھاں رکھدا اے۔ ایس دیاں باراں
 کرناں سورج دیوتا دے خورے اوہناں باراں مہینیاں دے رمز ہووے جیہڑے ورھے
 دے باراں مہینے نیں۔

سورج پوجا ویداں ویلے وچ ہور دھم گئی۔ ویداں وچ سورج نوں جگ دی اُکھ
 آکھیا جاندا سی۔ ایس لئی سورج نوں اُکھ دی رمز نال وی پہچانیا جاسکدا اے کیوں جے سورج
 چانن دیاں ساریاں شکلاں دا بناون ہارے۔ ویداں توں سورج دیوتا دی سریرک شکل
 بارے وی خیال لہندا اے۔ ایس وچ کوئی شک نہیں پئی ویداں ویلے سورج پوجا دی تگڑی
 ریت سی پر ایہہ گل پک نال نہیں آکھی جاسکدی پئی ایہہ آریائی سی یاں غیر آریائی۔
 پر نظر ایہہ آندا اے پئی ویدک ادب سورج پوجا دی آریائی تے غیر آریائی دی
 اک رلی ملی چتر اُساردا اے۔ ایس وجہوں ای پنجاب دے لوک جیہڑے سندھ وادی دی
 رہتل نال بھرے پئے سن تے اوہناں نوں آریاواں دیاں وی تے سورج پوجا ویداں
 دے ادب وچ وڑ گئی جیہڑے آکھیا جاندا اے پنجاب دے پنج دریاواں دے کنڈھیاں
 اُتے لکھے گئے سن تے ایس لئی سورج پوجا نوں آریاواں تے غیر آریاواں دا اک ملیا جُلیا
 پرتاوا ملیا۔

ویداں دے دور وچ سورج نوں دکھ وکھ ناواں پٹھ پوجیا جاندا آہی جیویں سوریا،
 ساوتری، پوئن، بھاگ، مترا، وارونا، وواسٹ۔ ایہہ جاپدا اے سورج ویداں ویلے وچ اوس
 دی اسمائیں حالت موجب پوجیا جاندا سی جیویں سورج دانکلن، سورج داسٹر، سورج دا ڈبن
 تے سورج داراتل ہونا۔ بھادیس سورج دی اسمان وچ صحیح حالت جھگڑے والی گل اے پر عام
 پکھوں سوریا چڑھدے سورج، ساوتری ڈبڈے سورج تے وارونا رات دے سورج دے نشان
 نیں۔ خورے ہند آریائی ٹاہری تے اک ٹبر وچ فرق ایں پاروں ایہہ دکھ وکھ ناں تے شکلاں

بنیاں۔ ایس دے نال سماجی تے کماں دے فرقاں نے وی بھاویں آریائی تے غیر آریاواں
 وچ اک سورج دیوتا توں کئی دیوتیاں دے اُسرَن وچ جتھ پایا ہووے۔

سورج دیوتا دی پوجا تے ایس دی رمزی اگوائی مڈھلی عیسوی دور وچ اک اچھی گل
 سی۔ مڈھلی عیسوی دور وچ پنجاب اُتے یونانیاں، یا یونانسیکتھیاں تے کُشناں دا راج رہیا۔
 کھوج ایہہ دس پاوندی اے پئی اوہڑا اُتھہ ہندوستان اُتے راج کرن دی سدھر پاروں وسیب
 دے اک دھڑے نوں پرچاون لئی تے اوہناں دی حمایت لئی 'سوریا رمزاں' سکیاں اُتے
 اُکریاں تے ایس لئی کُشناں دور وچ پنجاب وچ سورج پوجا بہت اُگھڑویں سی۔

کجھ گپتا ویلے دیاں پتھر اُتے لکھیاں لکھتاں دی اُتھہ ہندوستان وچ سورج پوجا
 دی دس پاوندیاں نیں۔ سورج پوجا گپتا ویلے وچ چوکھا دھم گیا۔ بھاویں گپتا باتشاہ پر م بھگت
 سن جو وشنو نوں پُوجدے سن پر پھیر وی سورج پوجا ایس ویلے وی پرچلت رہی۔ سورج دیوتا
 دی پوجا قدیمی پنجاب وچ اک فروق دھڑے دے کچھوں دی ہوندی سی۔ سورج دیوتا دی پوجا
 دوجے دیوتیاں دے نال ہوندی سی تے ایس نوں پوجن آلیاں وچ سادھ، برہمن، گندھاری،
 کناری تے ناراسارے شامل سن۔

وسپی تے رتلی کھوج دس پاوندی اے پئی سورج دیوتا نوں گپتا باتشاہواں دا شاہی
 تھا پڑاتاں نہیں سی پر ایس گل توں بناں سورج پوجا اُتھہ (شمالی) لہندے پنجاب وچ اُسری
 جس نوں لاکڑیاں، وپاریاں تے سوجھواناں دی چھتر چھاں لہی ہوئی سی۔

پنجاب وچ ستویں صدی وچ اُتھہ لہندے والے پاسے سورج پوجا اک اچھے مرکز
 پاروں اُسریا۔ ہوین سنگ جو ایس علاقے وچوں ستویں صدی ویلے مولتان وچ سورج پوجا
 دی دس پاوندا اے۔ اوہ لکھدا اے "او تھے اک مندر پوجا دے ناویں لگا ہویا اے، بہت
 شاندار تے ڈاڈھا بجیا۔ سورج دیوتا دی مورت سونے رگی اے تے ایس اُتے قیمتی ہیرے
 مڑھے ہوئے نیں۔ ایس دی خدائی تک بھیتی درشن دیندی اے تے ایس دی روحانی طاقت
 ساریاں ساہویں اے۔

سوانیاں سنگیت کردیاں ہن، دیوے بالدیاں ہن تے ایس دی مہانتا لئی پھلاں
 تے خشبواں دے چڑھاوے چاڑھدیاں ہن۔ ایہہ ریت مڈھ توں چلدی پئی اے۔ باتشاہ

تے اوہدے شاہی ٹبر ہیریاں تے قیمتی پتھراں دے چڑھاویاں نوں کدی نہیں کھنچا بندے۔
بندے ساریاں تھاواں توں پوجا لئی آندے نیں تے اوتھے ہر ویلے ہزار بندے پوجا
کردے ہوندے نیں۔

المیرونی عرب پھر تونو جیہڑا گیارہویں صدی وچ ہندوستان آئیا ملتان وچ اک مشہور
بُت دی دس پاؤندا اے جیہڑا سورج دی بھینٹ کہتا ہو یا سی تے ایس نوں آدیتا دے ناں توں
بلا ئیا جاندا سی۔ اوہ ہندو میلے دا وی ذکر کردا اے جیہڑا ملتان وچ منایا جاندا سی۔ پنجاب دے
وچکارے ویلے وچ اُبھے لہندے پنجاب وچ سورج دے مندر اُسارے گئے سن پر ایہہ
مسلماناں دے دھاڑیاں وچ تباہ ہو گئے تے اِج کجھ ای پہاڑی علاقیاں اُتے قائم نیں۔

پنجاب تے ہریانہ وچ جیہڑیاں گھدائیاں ہوئیاں نیں اوہ سانوں اُچھے سورج پوجا
دیاں رمزاں دسدیاں نیں۔ ادبی گواہیاں تے گھدائیاں توں جیہڑے ثبوت ملے نیں اوہ
ایہہ دسدے نیں پئی پرانے پنجاب وچ ملتان، ٹیکسلا، کشمیر تے کرۂ کشمیر سورج پوجا دے
اُگھے مرکز سن۔

قدیمی پنجاب دی مذہبی، وسیبی وار وچ سورج پوجا دی اُچھی تھاں اے۔ کُشناں
باتشا ہواں دے سکیاں اُتے جیہڑیاں سورج دیاں رمزاں ملدیاں نیں اوہ انڈوسیکھین دی
نسل دے آون دی دس پاؤندا اے۔ بھارویں گپتا حاکماں سورج پوجا نوں شاہی تھا پڑا دتا
خاص کر پنجاب وچ پر پھیر وی عامان دی حمایت پاروں سورج پوجا اُسرن ڈیہہ پئی تے
خورے ایس دا کارن نسلی فرق وی ہووے۔ پر مسلماناں دے آون نال سورج دیوتا دی پوجا
گھٹ گئی تے اوہناں دے مندر راں نوں تباہ کر دتا گیا۔

ساڈی اجوکی شاعری وچ نجم حسین سید ہوراں دی اک مشہور نظم ”ملتان شہر دی وار“
اے جس وچ شاہ شمس سبزواری دی کہانی کہتی گئی اے۔ شاہ شمس بارہویں تیرویں صدی دا
اک نابردرویش سی جس اُتے نوجواناں دے اخلاق تباہ کرن دا فتویٰ لا کے اوس دی کھل لاہ
کے پھاہی دے دتی گئی۔ شمس دا مطلب وی سورج اے۔ کیہ ایس شمس دا ملتان دے سورج
پوجا دے مندر راں نال کوئی سانگا آہی جاں ایہہ نرا اتفاق اے؟

ملتان شہر دی وار وچ شمس آکھدا اے:

”پنجویں بوہیوں باہر شمس چا کیتا ڈیرا
 پاونا سڑک سڑک تے پھیرا
 اوہنے رہنا تنگیاں
 جیہڑا لنگھے گلے گھٹنا ہتھ تے کہنا
 دس اوکھڑائیں
 گھر والائیں کہ سکھنا ویہڑائیں
 اگلے آپنا گلا چھڈوانا آتے شمس دا واسطہ پاونا
 آکھ کواریا میں شمس میں آپے شمس
 مینڈا اندر باہر سورج
 آکھ اونویا میں شمس میں آپے شمس
 چھل وہی جیہڑی آپروں آوے
 آپروں ڈھلے تاں وچ من سلوی
 جیہڑی لوء نہ سینوں سم کے ہتھ چکارے
 اوہ جائیں پر چھانواں
 بول اوہ ہک واری بول مونہوں
 میں اج مینڈے نڈرے اندر
 (ملتان شہر دی وار، کتاب باری وار)
 ایس لیکھ لئی آسیں دلیر ڈھلوں دے ککھے لیکھ
 دے شکر گزار آں

(15 ستمبر 2006)

مارو بچیا! کبھڑے شہرچ آگئے آں

علی ارشد میر جنتی دی شاعری دی کتاب 'اک کتھا دی وار' ستمبر 2009 وچ چھپی۔ ایس کتاب دی پہلی نظم دا سرناواں اے۔ 'مارو تھل توں آئے پیو پت، لہور شہرچ بھوندے ہوئے'، (گورنمنٹ کالج وچ پڑھدے اپنے پتر سرد فروغ ارشد لئی)

مارو بچیا! کبھڑے شہرچ آگئے آں
جتھے لوہا چنڈا تیل

پیر اٹھد واء تے چڑھدے
جھٹ کو پہلاں گھلی خبر سمندر لنگھ گئی
تاء تے آئے شہرچ
جت ست کیویں سلامت رکھے

مارو بچیا!

عجب مکان نیں
چھت نہیں کسے مکان دی
پیراں پٹھ زمین کوئی نہیں
نہ کوئی شکل آسمان دی
گملیاں اندر باغ بگچے
فصل شاپروچ دھان دی
کبھڑے شہر آگئے آں

قیدِ براقِ طیلیاں اندر
 نہ کوئی رات وصل دی
 دویں نیت نماز لئیے
 چُپ کر کے شکرِ نفل دی
 کبھڑے شہرِ چ آگئے آں
 ساوی سپ دی اکھ ورگی
 کوئی لال گال بے
 ساری سڑک نوں کھمب لگ گئے
 اساں فرش تے پیر منے
 مارو پچیا!
 گل عالم دی خبر ملے
 پر اپنی خبر نہ کو
 نہ درگاتے رب ملیا
 نہ تھیا تھیا ہو
 'مرمر اک بناون شیشہ'
 مارو ٹا اک بھندے
 وچ سمندر روڑھ آئیے
 آٹو لے کر کے چن دے
 کبھڑے شہر آگئے آں
 نہ آپاں رنگ پور والے کھیڑے
 نہ آپاں وگ نہ چور
 اکھ وچ طور ظہور پھیریے
 زم زم نال نکور
 آپاں پچھلا گیک وی آں

تے اج وی نویں نکور
 مارو بچیا!
 کیہڑے شہرچ آگئے آں
 جتھے لوہا چند اتیل
 پیراٹھ واء تے چڑھدے

اک ہور نظم ویکھو نجم حسین سید دی 'باردی وار' وچوں
 ایس نظم وچ لاکھی جیہڑا پنجاب دی وار سا بھی بیٹھا اے شہروں پنڈ آئے ڈھولے اکٹھے
 کرن آئے مُنڈیاں ٹوں آہندا اے۔
 'سورج مگھ ہی نہ چند مگھ ہی'
 ڈھولے کٹھے کر دے پھر دے ہو
 کوٹھے سکے پاسیا لیں کھائیو بوجھے بھر کے
 اکھاں پٹھ اخباراں دھر کے
 لہور شہرتساں آپ اگاوندے گجھ نہیں
 رگلی رَسد سُرکاؤندے او
 ماند ریاں دا کر کے ویس مینڈے کُردے سب گھت پٹارے
 مال روڈ تے بہہ کے بین و جاسو
 جیہنوں لڑیا نہیں اوہنے سب نہیں ڈٹھا
 ایہہ نظماں کیوں بنیاں نہیں؟ کیوں ہوند وچ آئیاں نہیں ایہہ؟ کیہ دسدیاں نہیں ایہہ
 نظماں، پنجاب دی کیہڑی گواچی کہانی کردیاں پیاں نہیں تے ایہناں کچھے کئی وچار اے؟
 شاعری بندے دے آل دوال توں جمدی اے اوہدی وسوں دی اوہدے ویلے دی
 بات پاوندی اے رمزاں راہیں۔ ایہناں نظماں کچھے صدیاں ساہ پیاں لیندیاں نہیں۔ شہر
 اوہدوں وجود وچ آئے جد بندے نے وادھو اُچ (پیداوار) بنا لئی تے ایس اُچ نوں سانبھن
 والا میل (طبقہ) دی ہوند وچ آ گیا سی۔ وادھو پیداوار جمدی اے جد بندے نوں اوس دی
 محنت دا پورا عوضانہ نہیں دتا جاندا تے ساریاں شاہیاں حاکماں دیاں رج مستیاں تے شانناں

شوکتاں اُتے کھلوتیاں ہوئیاں نیں۔ بندے دی ایس کھسی محنت تے، شہر نشان ہن ایس دھرو
تے کھوہ کھس دا۔ شہر قنوں دا رکھا اے اوہ قنوں جیہڑا ڈاڈھیاں دی مکھل دی رکھی کردا اے
اوہناں دے دھرونوں آسرا دیندا اے۔ شہر وستاں ٹوں نرا ورتدا اے اوہ جہدا کجھ نہیں شہر
منڈی اے جتھے واہکاں تے محنتیاں دی محنت وکدی اے پر اوس دا پورا مکھل نہیں دتا جاندا
اے اوس دی محنت دا پھل کھاندے نیں آڑھتی، وچ وچو لئیے تے حاکم۔

علی ارشد میر دی شاعری ایس دھرو دی کتھا اے۔ پر میر جی دا آپنا ویلا وی اک خاص
ویلا سی۔ جد پہلی وار ساڈے دیس دے لوک ایوب دی آمریت سامنے اُٹھ کھلوتے سن۔
ارشدمیر لوکاں دے ایس گھول دے جے جائے سن اوہناں اودوں سُر ت سنبھالی جد نہرے
ساڈے دیس وچ سگول پورے جگ وچ لوکاں دا آپنے حق لئی گھول ہو رہیا سی۔ ایہہ ویلا
اے سٹھ دے دہاکے دا، اُچھے کچھوں سٹھ دے دو جے ادھ دے دہاکے دا جد پورا جگ
نمائیاں بنیاں تے کامیاں دیاں سڑکاں اُتے دھمال نال کنب رہیا سی، سارا جگ
اُتھل (انقلاب) دے مونہہ آیا کھڑا سی۔ بیت نام وچ ہوچی منہہ، چین وچ ماؤزے تنگ،
افریقہ وچ ایکی سیزار تے فرانز فینن، لاطینی امریکا وچ کاسترو تے چی گویرا تے امریکا وچ
مارٹن لوتھر کنگ تے سوانیاں صدیاں دے دھرو تے کھوہ کھس ٹوں ونگار دے پئے سن تے
سامراج دیاں اکھاں وچ اکھاں پا کے اوس نوں لکھ دے پئے سن۔ ساڈے آپنے دیس وچ
جوان منڈیاں دے موٹھیاں اُتے چڑھ کے زیڈ اے بھڑا توں رات لوکاں نوں پیارا ہو گیا۔
ارشدمیر دی جوانی دا ایہہ ویلا اے تے کس دا دل نہیں کردا ایس ویلے شاعری کرن دا۔

ایس لئی ارشد میر نے رج شاعری کیتی جو اوہ لوک اکٹھاں وچ پڑھدا سی

آ رانجھن لولاک وے رانجھن
ہار شنگھار کہے تیں باجھوں

بھٹھ پوے پوشاک وے رانجھن
آ رانجھن لولاک وے رانجھن

نہ رَج تخت ہزارا ملیا
نہ کھڑے دی جھاک وے رانجھن
آ رانجھن لولاک وے رانجھن

عزّش منور بانگاں ملیاں
کنب گئی تھر تھر خاک وے رانجھن

ارشدمیر آپنی بولی وچ شاعری ای نہ کیتی سگوں اوہ اصلوں دھرتی دالال سی تے اوس دی
شاعری اوہدی لفظالی تے رمزاں پچھے اک پورا لوک وچارتے وچار دھارا اے۔ پئی ایہہ دھرتی
ساڈی سی پرائس اُتے مل مار کے سانوں جانگی بنادتا گیا تے مڑ جد گورے انگریزاں 1849
وچ پنجاب اُتے مل ماریا تے اتھے اوہناں جگ داسبھ توں وڈا نہری نظام بنایا تے مربے جے
جیہڑے ساریاں نوں ونڈے گئے پر دھرتی جایاں نوں، ایس دھرت دے اصلی مالکاں نوں
جانگی آکھ کے لانجھ کر دتا گیا۔ تے مڑ گورے ہون تے آزادی مگروں گوریاں دے کاٹھے
حاکم لوکاں نوں ابے تیک انیاں (انصاف) نہیں ملیا۔ ساڈا ملک تاں آزاد ہو گیا پر ابے تیک
سانوں قبضہ نہیں ملیا آپنے دیس دا۔ ابے تیک انگریزاں دے منجرتے سامراج دے لائی لگاں
دانظام نہیں ملیا۔ اج سانوں بڑے ارشدمیراں دی تے اوس دی شاعری دے لوڑاے۔

ارشدمیر نرے دھرتی جایاں دے دُکھ ای آپنی شاعری وچ نہیں دکھائے اوس اک
آس وی جگائی سی۔

سد پہاڑوں آئی
سد پہاڑوں آئی کڑیے
سد پہاڑوں آئی
ساڈی کھیتی وچوں مھٹھی
سورج دی رُشنائی کڑیے

میں ایم اوہ کالج دے سبناں داسکر گزار آں جیہناں ارشدمیر دی یاد وچ ایہہ مجلس سجائی۔
(ایہہ لیکھ 13-10-2011 نوں ایم اوہ کالج وچ ہوئے علی ارشدمیر سیمینار وچ پڑھیا گیا)

خالی

اُڈیا بھور، تھیا پر دیسی

empty

ویرتوں کنجاہ دا ایں؟ تیراناں شریف اے؟

ہفتے آ لے دن 20 جنوری 2007 نوں پنجابی بولی دے سبھتوں وڈیری عمر دے لکھاری شریف کنجاہی ساتوں وچھڑ گئے۔ اتہوار آ لے دن کئی وڈیاں انگریزی تے اُردو اخباراں وچ اوہناں دے گزرن دی خبر نہیں سی۔ پنجابی ادب دے ایسے مان جوگ لکھاری نال چالو اخباراں دا ایہہ ورتارا ساڈی بولی دی ہون نہ ہون بارے کئی سوال پاؤندا اے۔

شریف کنجاہی جی شاعر، پرکھ کار، کھوجی، ترجمہ کار تے وارکار سن۔ اوہناں اُردو پنجابی وچ گھٹو گھٹ 30 توں ودھ کتاباں لکھیاں تے ساری عمرے سکولاں، کالج وچ پڑھاندے رہے تے اخیر وچ پنجاب یونیورسٹی دے شعبہ پنجابی توں ریٹائر ہوئے۔

آپ 1914 وچ گجرات لاگے دے اک پنڈ کنجاہ وچ جے تے آپنی ساری عمر وی ایسے شہر تے پنڈ کول ای بتائی۔ کنجاہی جی دے پیو وی اُستاد تے مسیت دے امام سن تے گجرات دے مشہور شاعر مولوی غنیمت دی مُغلاں توں تری آوندی ریت موجب فارسی دے شاعر سن۔ کنجاہی جی آپوں وی فارسی دے اُستاد سن تے اوہناں ساری عمر فارسی پڑھائی پر مڑ 1942 وچ کجھ اجیہی واپری پی پنجابی بولی دالڑ پھڑ لیا تے مڑ ساری حیاتی ایس شوق تے سررڑ دے ناویں لادتی۔

کنجاہی جی بارے لکھیاں کتاباں تے اوہناں دیاں آپوں کیتیاں گل کتھاں ایہہ تاں دس دیاں نیں پئی اوہ اُردو دے بڑے اُچے شاعر سن تے اوہناں دی اک اُردو نظم 'پسپاہی' اُردو دے دو وڈے شاعراں فراق گورکھپوری تے میراجی نوں ڈھاڈی لڑی سی تے 1942 دیاں ودھیاں نظماں دی چون وچ چھپی سی۔ اوہناں دا اُردو وچ ناں وی بن گیا سی

تے انعام وی مل گئے سن۔ پر کتاباں ایہہ نہیں دسدیاں پئی اوہ کئی کارن سی جس پاروں چالی دے دہاکے وچ جد پنجاب دے بوسہ لکھاریاں دی اُردو وچ ہاہا کار مچی ہوئی سی تے سارے اُردو ول جاندے پئے سن اوہناں ماں بولی دالڑکیوں پھڑیا۔ فیض، ن م راشد، میرا جی، منٹو سبھے اُردو ول سن۔ اج وانگر اُردو وچ ناواں تے مشہوری سی، انعام تے روزی سی، آدر پاء تے مانتا سی پر اوس ویلے آپنی ماں بولی پنجابی وچ لکھن دا متھنا بہوں وڈی گل سی۔ بہوں دلیری آلا کم سی۔

جا پدا تاں ایہو اے پئی اوہناں بہوں ہوش مندی تے سُر ت نال ایہہ متھیا ہونا اے تے اوس ویلے دا آل دوال یاں اوہناں دی آپنی سیاسی سُر ت نے ایہہ کروایا کیوں اوہناں آپے دسیا اے پئی اوہناں مارکس دی سرمایہ کالج دے وچ ای پڑھ لئی سی تے نالو نال فرائیڈ تے ایڈلر وی پڑھ لئے سن۔

ایس کچھوں کجبا ہی جی نویں پڑھائی دے پہلے پنجابی لکھاری سن تے ایہہ گل نویں آئیاں نوں پریرنا دندی سی۔ ایس توں پہلے پرانیاں وچ اُستاد دامن ورگے شاعر شامل سن۔ اُنج گجرات دے ریتل شاعراں وچ محمد بوٹا، اُستاد امام دین گجراتی، محمد حسین شوق، پیر فضل گجراتی، سائیں رحمت تے فیروزنگین ورگے شاعراں دی لڑی وی سی پر پڑھیا لکھیا نوں بندہ تے لکھیا کجبا ہی ای سی تے ایہناں توں پریرنا لین آلیاں وچ شفقت تنویر مرزا تے منو بھائی جیسے لکھاری وی سن۔ تے ایس طراں کئی پڑھے لکھے نویں لکھاریاں لی اوہی ناں سی۔

دوجی جیہڑی اوہناں دی پنجابی نوں دین اے پئی اوہناں سدا پنجابی دا پکھ پوریا۔ پنجابی لہر نال سدا انگ جوڑی رکھیا تے اخیر تک ایہدے نال رہے۔ اوہ ہر طراں دے اوکھے ویلیاں وچ وی پنجابی ناں جڑے رہے تے اوہناں دی ہر لکھت آجا کے پنجابی نوں ای اگے لیاندی سی بھاویں اوہ اُلتھا ہووے یاں کھوج یاں وار۔ اوہناں اوس ویلے پنجابی نثر ول دھیان دتا جد نثر تاں دور دی گل اے نظماں لکھن آ لے وی ورلے سن۔ نثر وچ اوہناں اک ہٹویں گل کیتی ایس لی اوہناں دی کتاب ’جھانپیاں‘ نویں پرکھ دی پہلی کتاب اے تے ایہہ پنجابی نوں بہوں اُملی دین اے۔

1972 - 73 وچ جد پنجاب یونیورسٹی وچ نجم حسین سید دی اگوائی وچ شعبہ پنجابی بنیا تے اوہ

کالج وی پروفیسری چھڈ کے ایتھے آ گئے تے اوہناں علی عباس جلالپوری تے محمد آصف خان دی سجنائی وچ کئی ورھے پڑھایا تے مڑا پتھوں ای رٹیاڑ ہوئے۔ نجم جی دسدے نیس پئی اوہ بہوں چنگے اُستاد سن تے شیواں نوں بہوں چنگے ڈھنگ ناں دسدے تے سمجھاندے سن۔ لکھتاں چوں اوہناں دا سبھ توں وڈا کم قرآن شریف دا ترجمہ اے جس وچ اوہناں کمال دی نثر لکھی جو بلیک ورس وچ اے جیہڑی iambic pentameter وچ ہوندی اے جس وچ بحر دی پابندی ہوندی اے سطر دی نہیں۔

اصلوں کنجاہی جی نابری سن تے اگونیہوے وچار رکھدے سن پر ویلے دیاں اوکڑاں پاروں اوہناں نوں ویہار نال کوئی نہ کوئی حساب جوڑنا پیندا سی تاں تے آپنا گزارا کڈھن لئی اوہ نبھاوی کر لیندے سن۔

(24 جنوری 2006)

شفقت تنویر مرزا 1932-2012

فقیر شہر مادھو لال حسین لہوری دی نگری دکھ وچ اے۔ لال حسین ٹوں مانن آلا، مجلس شاہ حسین داموڈھی تے شاہ حسین کالج دی مینہہ رکھن تے بناون آلا 20 نومبر 2012 نوں پورا ہو گیا۔ ملک دے سبھ توں بوہتی آبادی آلے رکھن صوبے پنجاب دے سبھ توں وڈے شہر لہور وچ پنجابی لکھاریاں دی کئی جیہی ڈھانی اُداس اے۔ پچھلے پنجاہ ورہیاں ٹوں پنجابی سلکھ تے بولی نوں چھتر چھاں دین آلا تڑ گیا، ”اگے راہ اگم دا“۔ آصف خان، سبط الحسن ضیغم مکروں ہن شفقت تنویر مرزا جی دی ساتھوں وچھڑ گئے۔ اج ساڈی بولی دا جو دی مرتبہ تے مقام اے اوہ ایہناں ہستیاں دے آہر صدقے ای اے۔

مرزا جی دی ہستی دے کئی رنگ سن۔ پنجاہ ورہیاں ٹوں ودھ اوہ اخبارچی رہے، جیلاں وی کنیاں تے اگانہہ ودھولہر تے سانجھ مت دے پرچارک وی بنے تے روٹی ٹکڑ دی چنتا دے نال اوس اوکھے ویلے ماں بولی لہر دی اگوائی کیتی جد ساڈی بولی نوں ڈھا لگی ہوئی سی، بولی دا کوئی ناں لیوا نہیں سی۔

مرزا جی دے گزرن مکروں اوہناں دی یاد وچ کئی اکٹھ ہوئے نیں جیہناں وچ ہر کوئی آپنے آپنے رنگ وچ گلاں کردا پیا اے۔ ”لوڑا اے پئی اوہناں دے کم تے آہر دا صحیح ویروا کیتا جاوے تاں جو لوک بولی دے گھول وچ اوہناں دی تھان متھی جاسکے۔ ایہہ لیکھ نرا اوہناں دی بولی سیوانوں مکھ رکھدیاں اَلکیا گیا اے۔

ایس توں پہلاں ایسں مرزا ہوراں دے کم نوں دسیئے پنجابی بولی دے پچھلے ڈیڑھ سو ورہیاں دی واردہ پچھو کڑ دسنا کتھاں نہ ہوسی۔

پنجاب پرانا علاقہ اے تے پنجابیاں آپنی محنت تے دریاواں دے کنڈھے آپنی وسوں پاروں پچھلے اک ہزار ورھیاں وچ شاندار سلیکھ (ادب) اُلکیا اے جیہڑا اک بھروسے ویب بناں لکھیا نہیں جاسکد اسی۔ بھاویں پنجاب دی لوک بولی کدی سرکارے دربارے نہیں چڑھی پر بھوپیں واسیاں تے تل وطنیاں آپنی بولی وچ اوہ امیر ورثہ چھڈیا اے پئی جس نوں جگ دے سلیکھ دی کسی وی کسوٹی اُتے پرکھو ایہہ پورا اُترسی۔

ساڈی بولی نوں پہلی وڈی سٹ اودوں لگی جد گوریاں 1849 وچ پنجاب اُتے مل ماری تے 1857 دی جنگ آزادی پچھوں پنجاب وچ گوراشاہی گج وچ کے آپنی پکڑ نوں گٹڑا کیتا تے ایس وچ اوس دی بانہہ بلی بنی ایٹھوں دی اشرافیہ تے وچلا میل۔ 1857 دی نابری نے اوہناں دادھڑکاوی ودھادتا سی۔ ایکتا تے لوکاں دے اک جٹ ہوون دا کوئی آہر اوہناں نوں وارا نہیں کھاند اسی۔ اوہناں دے ڈردیاں کئی پرتاں سن۔ ایس لئی اوہ کوئی اجیہا کم نہیں کرنا چاہندے سن جیہڑا نواں یاں وکھ ہووے۔ ایس لئی اوہناں اوہو ڈھنگ، اوہو بولی، اتے اوہو بندوبست لیاندا جیہڑا اوہ پہلوں ہندوستان وچ دوسو ورھیاں وچ ورتدے پئے سن۔ اوہناں پرانے ڈھنگ ای ورتے تے دفتری کم کار لئی اوہو دفتری لیا جیہناں اُتے اوہناں نوں وساہ سی تے جیہناں دی سکھائی اوہناں پچھلیاں دوصدیاں وچ کیتی سی۔

گوریاں نوں بڑا ڈرسی پئی کوئی نویں کل کل نہ پیدا ہووے، کسے قسم دی گڑبڑ نہ ہووے، کوئی ڈھانی ساڈے ورودھ اُٹھ نہ کھلوے تے ایس پاروں اوہناں سرکاری کم تے ریاست چلاون لئی اُردو نوں وسیلہ بنایا تے ایہہ ای پنجاب اُتے لاگو کیتی۔ اشرافیہ تے وچلے میل نے ایس نوں بناں کسی جھک دے من لیا تے انگریزاں دے بھائیوال بن گئے۔ انگریز شاہی نے اُچ علم لئی تے آپنی جانکاری لئی لوک بولی اُتے کھوج وی کروائی تے سوجھواناں کتاباں وچ لکھیاں پر لوک بولی نوں کوئی تھان نہ دتی تے ایس نوں اپنی پالسی دا حصہ نہیں بنایا تے نہ ایس کم نوں منیا۔

مسلمان اشرافیہ دا تعلق سی عربی فارسی نال پہلوں وی۔ تے مُر فارسی توں اگانہہ جیہڑا آیا اوس نال وی اوہناں ٹانکا جوڑ لیا۔ بھاویں اوہ اُردو بولن نہ بولن، لکھن یاں نہ لکھ سکن ایہہ پنجاب دے اُتلی رھتل دی بولی بن گئی تے ایہہ سرکار دی وی بولی سی۔ ہندواں دی نویں

سدھار لہر اوہناں نوں ہندی ول لے گئی پر اُپروں سرکار دے حساب نال اُردو نوں ای منیا گیا تے سارے کم انج ای ہوندے سن۔ سکھ برادری سبھ توں گھٹ پڑھی لکھی سی تے اوہناں دا سانگ گورنمنٹھی نال زیادہ سی، پنڈ واس سن۔ حکومت نال حاکی وی کیتی تے وڈے وڈے جاگیر دار وی ہوئے۔ اوہناں منشی وی رکھے ہوئے سن تے فارسی نال اوہناں دا کوئی اڑیکا نہیں سی، اُردو آگئی اوہناں اوہ وی من لئی۔ گوراشاہی نے اوہناں نوں گورکھی دی سوکھ دے دتی تے ایہو پڑھن تے لکھن دی کھل وی دے دتی۔

اُردو لازمی سی تے چوتھی تیک پڑھنی پیندی سی۔ پنجویں توں سکھ گورکھی اختیاری مضمون پکھوں پڑھ سکدے سی۔ ایس پالسی پاروں پنجابی دا سانگ نرا اوہناں داسی جو پنڈ واس سن تے پرانی وسوں نال جڑے لوک سن۔ نویں پڑھے لکھے سکولاں تے کالجاں دے اصولوں پنجابی توں دکھ ہو گئے۔ اُردو پڑھن آلیاں مڑ اپنا سلیکھ جم لیا بڑے بڑے لکھاری جم پئے تے پنجابی لکھن اوہناں واسے اک اُوپرا کم ہو گیا۔ اوہناں دی سوچنی ای غیر پنجابی ہو گئی۔ پنجابی لکھن آ لے پنڈاں دے لوک رہ گئے جیہڑے گاؤندے سن جیہناں نوں قصے یاد سن تے جیہڑی پرانی ریت نال جڑے ہوئے سن۔

47 تُوں مگروں اُردو قومی بولی بن گئی۔ پڑھائی دا وسیلہ بن گئی تے گھراں وچ آگئی۔ بالاں نال پنجابی بولنی بند ہو گئی تے وچکار لے میل دا ہولی ہولی آپنی بولی توں وجوگ و دھن لگا تے اج وچکار لے میل دا آپنی بولی تے رہتل نالوں وجوگ پورا ہو یا پیا اے۔ ایس سارے عمل وچ بولی سیاست دا حصہ نہیں بنی یاں سیاست دا وڈا حصہ نہیں بنی۔ رہتل سیاست دا حصہ بندی اے اوہ سانگ رہتل راہیں نہیں بنیا اوہ مذہب راہیں بنیا۔ رہتل دی تھاں مذہب سیاست دا حصہ بنیا۔ دوجے بنے سیکولر رہتل سیاست وچ وڑ ای نہیں سکی۔ اخباراں ساریاں وچ اُردو پردھان سی تے جس نوں عائشہ جلال نے گٹر پریس آکھیا اے تے جس دا سارا زور ای مذہباں تے فرقیاں وچکار و رودھ نوں دُکھنی لانا سی۔ ساریاں اخباراں مسلماناں، ہندواں تے سکھاں دیاں اُردو وچ نکلدیاں سن تے اُردو لپی وچ ای چھپدیاں سن۔ سبھ جیہڑے اُردو وچ ہوندے سن۔ سارے وڈے لکھاری علامہ اقبال توں مگروں اُردو وچ لکھدے پئے سن جیہناں وچ بیدی، منٹو، اوپندر ناتھ اشک، فیض، ان۔م۔راشد، میراجی سبھ اُردو وچ سن۔ پنجاب وچ اگا نہہ

ودھولہریاں سوشلسٹ لکھاریاں وچ جیہڑے مسلمان سن اوہناں آپنی بولی وچ نہیں لکھیا۔ مقامی پدھر اُتے کوئی آپنی بولی وچ لکھن والا نہیں سی۔ سکھاں وچ امرتا پریتیم، موہن سنگھ، دُگل آپنی بولی وچ لکھدے پئے سن پر ساڈے 1954 وچ جا کے احمد راہی دی 'ترنجن' چھپی۔ ہندوستان دے ہور علاقیاں وچ اگانہہ ودھولہر دے لکھاریاں آپنی بولیاں وچ لکھیا جیویں بنگالیاں پر اتھتھے نرا اُردو وچ لکھیا گیا۔ ایس لئی اُردو چھاگئی تے قومی بولی بن گئی۔

ملک دی ونڈ پچھوں پنجابی بولی دی سیاست موجود نہیں سی پر بولی نوں ودھان والے لکھاری موجود سن۔ جیہڑے بولی دی گل کردے سن۔ پنجابی بولن تے لکھن پڑھن دی گل کردے سن۔ پئی ایہہ سکھاں دی بولی نہیں اے ایس وچ ڈھیر دین دا علم وی موجود اے۔ اسیں قومی بولی دے ورودھ نہیں آں، پنجابی اوس دی تھاں نہیں لئے گی اوس دے پیٹھ رہوے گی تے اوہناں دا ورتارا کجھ کجھ معذرت والا سی۔ ایہناں لکھاریاں وچ فقیر محمد فقیر، مجید بھٹی تے سا لک ورگے لکھاری سن۔ ایہناں دے کم دی آپنی تھاں اے تے ایہناں اچھے ویلے بولی دی گل دھکائی رکھی جد لوک بولیاں اُتے کفر دے فتوے لگدے پئے سن اوہناں دا کم جس وی پدھر دا ہووے اوس دا ساڈی بولی دی وار وچ مقام اے۔

اوس ویلے کدی کدی سیاست نوں وی بولی دی لوڑ پے جاندی سی کیوں جے بوہتے لاکڑی (بیوروکریسی) اُردو بولن آ لے سن ایس لئی پنجابی اشرافیہ تے لاکڑی بولی دی گل کرن لگ پیندے سن تے ہلاشیری دیندے سن پر جد اوہناں دے قہینے نبڑ جاندے سن بولی دی گل وی مک جاندی سی۔ ایس دی سبھ تُوں وڈی ونگی سچے بنے دے اخبارچی حمید نظامی دا پنجابی بولی نوں اک ویلے ہلاشیری دینا سی۔ اُردو بولن والیاں دا جتھہ جد بھارا ہو جانداسی تے اوس نوں نجھٹن لئی پنجابی پہچان دا سوال چک دتا جانداسی، اوہدا توڑ کرن لئی۔ پنجابی مشاعر اکرا دینا، کبڈی دی کھیڈ کرا کے پیسے دے دینے۔ لیاقت علی خان دا مقابلہ کرن لئی بولی تے رتھل نوں وی ورتیا گیا تے حمید نظامی نے وی پنجابی دی حمایت کیتی تے اوس نال دو جے لکھاری وے رلے۔ جد وی لوڑ پیندی سی کسے پنجابی شاونسٹ نوں تھا پڑا دے کے اگے کردیندے سن۔ پر فقیر محمد فقیر ہوراں نے بڑا کم کیتا تے محمد باقر دی مدد نال سرکار توں مدد لے کے اکیڈمی بنائی تے چوکھا کلاسیک سُلکھ اکٹھا کیتا تے 60 تُوں لے کے 70 تیک سستے ایڈیشن چھاپ

کے پرانا کلاسیک حاضر کرتا۔ ایس کم وچ عبدالعزیز بارایٹ لاء دی سوڈھی ہیر وارث شاہ وی سی جس مڑتوں کلاسیک پڑھن دی ریت جگا دتی۔

ایس کم لئی سرکڈھ پنجابی لاکڑی ممتاز حسن نے وفاقی سرکار ولوں مدد کیتی۔ پرانے پنجابی لاکڑی وی مدد کردے سن۔ پر ایس کم نوں سیاست نال نہیں جوڑیا، ایس کم راہیں جیہڑی نویں سیاست بنی سی اوہ اوہناں نہ بھی اتے ایہہ کم اخیر شفقت تنویر مرزا ہوراں کیتا۔

1963 وچ مرزا جی پنجاب وچ رائٹرز گلڈ سبھ ریجن دے سیکڑیری سن۔ ایوب سرکار نے سوجھواناں دا ایہہ ادارہ آپنی سرکار دی حمایت لئی بنایا سی تے ایس دامنڈ ہلاٹیا ایہہ سی پئی سوجھواناں توں ودھ توں ودھ سرکار دے کم دی سلاہنا کھٹی جاوے۔ 63 مارچ وچ لہور دے پنجابی لکھاریاں تے سوجھواناں دھڑلے نال شاہ حسین دا دیہاڑ مناون دا متھیا تے عجائب گھر دے ہال وچ ایہہ اکٹھ ہویا جتھے صفدر میر، آصف خان جیسے ساریاں پنجابی پیاریاں نے رلت کیتی۔ نجم حسین سید ہوراں نے شاہ حسین بارے لیکھ پڑھیا۔ اتھے ٹکسالی توں عنایت بائی بھیرو والی نے جیہڑی اوس ویلے کافی بڑھیری سی شاہ حسین دی کافی گا کے ساریاں نوں حراں کردتا۔ اکٹھ دے اخیر وچ سرکار توں کئی منگاں کیتاں گیاں تے پہلی وار پنجابی نوں پرائمری تیک پڑھاو دی منگ کیتی گئی۔ ایہہ منگ وی کیتی گئی پئی سرکار دربار دی بولی پنجابی کیتی جاوے۔

ایہہ سبھ کجھ رائٹرز گلڈ داٹیا نہیں سی۔ سرکار نے ترت مرزا جی توں سیکڑیری شپ کھوہ لئی تے اوہناں نوں گلڈ توں کڈھ دتا گیا۔ ایس اُتے رولا پے گیا۔ صفدر میر پاکستان ٹائمز وچ سن اوہناں دلیری نال مرزا جی تے پنجابی دے حق وچ کالم لکھے تے کجھ ہور اخبار چیاں دی مرزا جی دے حق وچ لکھیا۔ پر رائٹرز گلڈ دی سیکڑیری شپ کھنجاو پچھوں مرزا جی پچھاں پرت کے نہ ویکھیا تے مڑ پنجابی بولی دی اگوائی دا کم سانہ لیا۔ اوہ اوس ویلے اُردو دے منے پر منے لکھاری سن۔ اوہناں دا کلام نقوش ورگے معتبر رسالیاں وچ چھپدایا سی۔ اوہ اُردو دے پکے پیڈے شاعر سن تے اوہناں ڈاڈھے آہر پچھوں اُردو وچ مقام بنایا سی۔ اوہناں ساہنے اُردو وچ مقام بناو دی شاندار بھلک سی پر اوہ سبھ فیدے چھڈ کے آپنی بولی دے لڑ لگ گئے تے اخیر تیک لگے رہے۔ آکھیا جاندا اے اوس ویلے صفدر میر نے ہوکا دتا ہن کوئی اُردو نہیں لکھے گا پر مرزا صاحب آپنی گل اُتے پکے رہے تے نوکری لئی بھویاں پنجابی دے حق وچ اُردو

لکھی ہووے اُنج اوہناں اک اکھروی اُردو دا نہیں لکھیا۔

ایس پچھوں مرزا جی دی ذاتی حیاتی دی کہانی بولی لہری وار اے تے بولی لہری وار
مرزا جی دی کہانی اے۔ مرزا جی ڈٹ کے کھلو گے آپنی بولی دے گھول لئی تے اُنج ہور
بندے وی اوہناں دے ہانہ بلی بندے گئے۔ گورنمنٹ کالج ٹوں کئی جی اوہناں نال رلے
تے پھیر آصف خان تے عثم حسین سید جیسے لکھاری تاں پہلاں ای ایہناں نال سن۔
1968 وچ سبط الحسن ضیغ وی رل گئے۔ اوہ وی پنجابی ادبی سنگت تے مجلس شاہ حسین دے
اُدھی سن، مزدور کسان پاڑی دے ممبرن تے مڑ نائب صدر وی بنے۔

اوس ویلے پنجابی دے حق وچ کوئی بوہتی فضا نہیں سی، کوئی سٹھ، دفتر نہیں سی۔ ایس لئی
63 وچ ای پہلے پنجابی ادبی سنگت بنی تے پھیر مجلس شاہ حسین تے ایہہ دوں سٹھاں مرزا
ہوراں ای بنائیاں تے اخیر تیک چلائیاں۔ 63 توں لا 70 تیک مرزا ہوراں دڑھتاتے صدق
نال پنجابی بولی لہری اگوائی کیتی۔ پہلی وار پنجابی دی گل ٹوں سیاست نال جوڑیا تے ایس نوں
پنجاب دی کھبے پاسے دی سیاست دا انگ بناون لئی پورا واہ لایا۔ چیتے رہوے اوس ویلے کھبے
پاسے دی سیاست چنگی تگڑی سی تے شہراں تے پنڈاں وچ ایس داز وری۔ اوہ آپوں وی کھبے
پاسے دی سیاست نال جڑے ہوئے سن تے لوک بولی دے سوال نوں وی ایس نال جوڑیا۔
روز وار امروز راہیں اوہناں پنجابی بولی دے سوال نوں پنجاب دے وچلے میل تے پڑھیاں
لکھیاں دے سامنے رکھیا تے پھیر شاہ حسین کالج دی عینہہ وی رکھی تے ایس وچ کئے ای
لوکاں نوں نال رلایا جس وچ شہزاد احمد، پروفیسر منظور احمد، ایرک سپرین تے اُنج دے کھبے
بنے دی سیاست دے ہور سرکڈھ وی شامل سن۔ 1969 وچ شاہ حسین کالج بن گیا سی۔

ایہہ ایہناں ورھیاں گھول صدقہ ای سی پئی اوس ویلے دے کھبے پاسے دے سارے
اخبار چیاں، موجدھواناں تے لکھاریاں پنجابی دے سوال دی حمایت کیتی یاں گھٹو گھٹ پنجابی
ورودھ بولنا اوکھا ہو گیا۔ اوس ویلے روزوار ڈان دے احمد علی خان، وینو پوانٹ دے مظہر علی
خان، احمد ندیم قاسمی تے فیض احمد فیض وی پنجابی دے حق وچ بولے۔ ایس گھول نے کئی نویں
لکھاری وی دتے جیہناں وچ سرد صہبائی تے محمود شام جیسے لکھاری وی سن۔

مرزا جی آکھدے ہوندے سن 70 دیاں چوناں مگروں اسین شیخ مجیب رحمان اُتے آس

لائے بیٹھے ساں۔ ساڈا وچاری جے شیخ مجیب آگیا تاں بنگالیاں توں اوہناں دا حق ملن نال
 پنجاب توں آپنی گھسی بولی دا حق وی مل جاسی۔ پر مُڑ جیہناں کجھ وی پنجابی توں ملیا اوس لہر
 پاروں ای سی جیہڑی مرزا ہوراں دی آگوائی پٹھ چھوئی تے جس پاروں پنجاب یونیورسٹی وچ
 شعبہ پنجابی بنیا تے چھیویں توں لابی اے تیک پنجابی اختیاری مضمون وجہوں لاگو ہوئی۔ مرزا
 جی ایہہ وی آکھدے ہوندے سن پنجابی وچ لکھنا آپنے آپ نوں ڈی کلاس کرنا اے۔ مرزا
 جی اخیر تیک آپنے کم نال جڑے رہے تے میں جدا اوہناں دی ہماری داسن کے اک واری ملن
 گیا تاں اوہناں نوں ایہو ہرکھ سی پئی اوہ بولی نوں مُدھلی پڑھائی دا وسیلہ نہیں بنا سکے۔ اج
 ساڈے سارے پنجابی پیاریاں دا ایہو کم ہونا چاہیدا اے پئی اسیں اوس کم نوں توڑ چاڑھیے
 جیہڑا مرزا جی ادھ والے چھڈ گئے نیں۔

فریدا غم سہاوڑی سنگ سونڑی دیہہ
 وِ لے کینئی پاپین جیہناں پیارے مینہہ

ڈاکٹر جوتیندر پال سنگھ جولی

مقصود ثاقب جی داسینہا ملیا پئی بھاشا و بھاگ پیٹالہ جنتی جولی ہوراں بارے کجھ لکھ کے گھلوتے میں کجھ لکھے بناں رہ نہیں سکلیا بھاویں میری اوہناں نال ملنی اوہنی گوڑھی نہیں سی جنی ساڈے پنجاب دے کجھ ہور جیہاں دی سی۔ جس وچ لکھاری تے غیر لکھاری سمجھے شامل سن۔ میریاں اوہناں نال جیہڑیاں دو چار ملنیاں ہوئیاں اوہناں وچ اک دی بھرویں نہیں سی تے اسیں رج نانہہ گلاں کیتاں ویہڑھے وچ کھلے۔ پہلی وار اوہ مینوں کتاب ترنجن (پنجابی کتاباں دی ہٹی) وچ ملے جتھے اوہ شرجیل تے خورے اقبال قیصر نال آئے سن۔ اک تھان زریاں پنجابی کتاباں دا ایہناں ڈھیر بھنڈار ویکھ اوہ ڈاڈھے راضی ہوئے۔ اوہناں کول ویلا تھوڑا سی (ہن لگدا اے خورے اوہناں کول اصلوں تھوڑا ویلا سی) اوہناں توں بوہتیاں نویاں کتاباں چاہیدیاں سن تے میں اوہناں توں آکھیا اوہ آپنی مرضی موجب نویاں چھپیاں کتاباں الماریاں وچوں چن لین تے انج اوہ چن دے گئے تے انج ڈھیر کتاباں اکٹھیاں کر لئیاں کجھ کتاباں میں آپوں وی بدوبدی پا دتیاں۔ اوہ بوہتیاں کتاباں ہوون اُتے جھک رہے سن۔ کتاباں اکٹھیاں کرن پچھوں اوہ مینوں سنیت نال باہر لے گئے تے کجھ پیسے پھڑان لگے میں تڑت اٹکار کر دتا۔ اوہناں بڑا آکھیا پئی ایہہ کافی زیادہ کتاباں نیں پر میں تاں پہلاں ای توں دھاری بیٹھاساں پئی پیسے نہیں لینے۔ اوہناں توں جان دی کالھ سی۔ اوہناں مینوں اک دو گورکھی دیاں کتاباں وی دتیاں جیہڑیاں پاکستانی پنجابی ادب بارے سن۔ راتیں اوہناں مینوں گھریں فون وی کیتا پئی میں شرجیل ول آں تے اے آسکدا تاں آ جاؤں۔ شرجیل دا گھر میرے گھر توں شہر دی دوجی ٹگر اُتے اے تے رات دا چوکھا ویلا ہوون کارن میں معذرت کر لئی پر ایہہ مٹھیا سی پئی اسیں کدی ناکدی رج ملنی کراں گے۔

دوجی واری اوہناں نال ملنی امرتسر 2004 وچ اوہناں دے گھر ہوئی۔ میں گوردیو نانک یونیورسٹی ٹھہریا ہویا ساں تے پہلے دن ای دوپہر ٹوں تلوندر سنگھ مینوں اوہناں دے گھر لے گیا پر اوہناں دے گھر اپڑ کے پتہ چلیا پئی اوہ چندی گرھ کسے بہت ضروری کم پاروں جاندے پئے نیں پر پھیر دی اوہناں اگلے دن گوردیو نانک دیو یونیورسٹی دے شعبہ پنجابی وچ میرے لئی اک اکھ دا پر بندھ کردتا۔ جس وچ اگلے دن میں پڑھیاریاں ساہنے آپنی شاعری سنائی تے گلاں باتاں کہیاں۔ اوہناں ایس گل دا بڑا ہرکھ کہیا پئی اوہ میرے نال کجھ ویلا بتان جوگ نہیں ہن اپنے رجویں پاروں۔ اوہناں نال تربیگی تے اخیر ملنی نجم حسین سید ہوراں دے گھر ہوئی جتھے اوہ خالد مسعود ہوراں نال آئے سن۔ اوہناں اوہنے آپنا پی ایچ ڈی دے تھیسز دی کاپی دی دکھائی۔ میری گل بات اُتے جیہڑی میں شاہ جی دی اک نظم اُتے کہتی مینوں ڈاڈھی بلہ شیری وی دتی۔ سانوں اکا خیال نہیں سی پئی اوہ چھیتی ساتھوں وداع ہو جاوے گے۔ پھیر اوہناں دی حادثے وچ پھٹو ہو جاوے دی تے پھیر چلانا کر جاوے دی خبر ملی تے ڈاڈھا دکھ ہویا۔ کسے ٹوں یقین نہیں سی آوندا اے پئی اوہ اپنی چھیتی سانوں چھڈ جاوے گے۔ نوین سندھو جی وی انج ای حادثے وچ جانوں ہار گئے سن۔ تے اخیر وچ تلوندر جی وی سانوں چھڈ گے۔

جولی جی ساڈے پنجاب تے پارلے پنجاب وچکار اک تگلڑا پل سن آپنیاں اٹھیاں تے دوجے کم راہیں اوہناں ساڈے لکھاریاں ٹوں گورمائی وچ اُلٹھا کر کے ورتایا۔ جولی جی، تلوندر سنگھ، اُھے سنگھ نوین پیڑھی دے اوہ لکھاری نیں جیہناں آپنے اُدم دے زور نال دواں پنجاباں وچکار سانجھ ودھان لئی چوکھا کم کہیا اے۔ نہیں تاں پرانی پیڑھی دے لکھاریاں وچ پروفیسر پریم سنگھ تاں اُنچ چلانا کر گئے ہن تے کرنیل سنگھ تھند کینڈا جاوے نیں۔ نوین آوے آوے لکھاریاں وچ جیہناں دواں پنجاباں وچکار دے لکھاریاں نوں جوڑن داکم کہتا اوہناں وچ جولی سنگھ دا اُگھاناں اے۔ اتھے اوہ ساڈے لئی گھر دا جی سن تے کبھ لکھاری سی جیہڑا اوہناں نوں نہیں جانداسی۔ اوہناں دا ایہہ گن سی پئی ایہنے پیار تے نگہ نال ملدے سن پئی اگلے لئی ہمیش ای یاد چھڈ جاندے سن۔ ساڈے دواں پنجاباں وچکار وچھوڑا ایہناں چوکھا اے پئی مل مل دل نہیں بھر دا تے جیہڑا مل پئے اوس نوں چھڈن ٹوں دل نہیں کردا۔ نالے جولی جی ٹوں اسی ملے ای کناں سی جتھے ملنی شروع ای ہوئی سی۔ اوہناں دے انج جان دا دکھ سانوں سدا رہوے گا۔

رب اوہناں ٹوں سورگ وچ تھاں دیوے۔

رہتل سیاست

empty

لہور لٹری فیسٹول: کچھ سوال کچھ جواب

پرانے لہور یے دی یاد

کسے ہور زمانے وسیے ہور جہانے
ساڈیاں وڈیاں
ایہوئے عشق سنہڑا سُننا
لہور شہر دیاں گلیاں
وچ روم شام دے مُتک بدل، چڑھ اُڈنا
رَبوں لگی دیاں بدھیاں بھلیاں
جاو لیت جماتاں پھڑیاں
کُتب خانیاں گاہیاں ڈگریاں پائیاں
لگی کندھاڑے چڑھ پرتے
آکر ماں والیاں گُرسیاں اوہناں ڈاہیاں
کلاماں واہیاں
پی پی نقش اسانوں ویکھو چڑھی ہے عجب خماری
گو یا قلب ہے جاری
کسے ہور زمانے ہسے رویے ہور زمانے

ہتھ قدرتیں گھتیے کسے ہور خزانے

(نجم حسین سید: اکناس ناہیں لون، صفحہ نمبر: 128)

لہور سلیکھ میلہ ویکھدیاں، سُن دیاں خورے کیوں شاہ جی دی ایہہ نظم چیتے آندی رہی۔ لہور اندر ایہہ میلہ 23، 24 فروری 2012 تُوں ہو یا تے کسے ہور زمانے گئے سارے لہوریے پرت آئے تے گلاں ہو یاں ہور زبانیے۔ ایہہ میلہ الحمرا مال روڈ اُتے ہو یا تے بھرویں لوک جڑے تے گھٹو گھٹ 25 اکھ ہوئے جس وچ بڑی ون سون سی، لکھاریاں نال گلاں وی سن، کتاباں دی مکھ وکھالی وی تے کجھ اکھ سیاست تے وار بارے وی سن۔ ایہناں اکھاں وچ ڈھیر سوجھوان باہروں وی آئے سن جیہناں وچ جگت منے کجھے کجھی لکھاری طارق علی، عائشہ جلال، فرانسس رونسن، ولیم ڈلراپل تے کجھ لکھاری سری لنکا، فلسطین توں وی سن۔ پر اصولوں ایس میلے دے چن تارے انگریزی وچ لکھن آ لے پاکستانی لکھاری سن جیہناں وچ لندن توں آئے ندیم اسلم، محسن حامد، دانیال محی دین تے کراچی وسدے محمد حنیف سن۔ ایہناں وچ کجھ لکھاری آپنیاں کتاباں دی مکھ وکھالی لئی وی سن۔ اچنے آلی گل اے ایہہ سارے انگریزی لکھن آ لے لکھاری پنجابی نیں آپنی دھرتی ولوں۔ لگدا اے پنجابیاں سارے جہان دیاں بولیاں وچ ناں کمانا اے جے نہیں کمانا تے آپنی بولی وچ نہیں کمانا۔

آکھیا گیا اے ایس میلے وچ 30,000 دے نیڑے تیرے لوکاں رلت کیتی۔ سلیکھ میلے دی بولی انگریزی سی تے وچ وچ اک ادھا اکھ گونگاں اُتوں مٹی جھاڑن لئی اُردو دا وی سی۔ پنجابی تے کدی کسے کھاتے وچ نہیں آئی ایس لئی پنجابی دے نہ ہوں دا ہرکھ وی نہیں اے۔ اُردو اکو اک لکھاری سی تے اوہ سن انتظار حسین جیہڑے آپو پو پی دے نیں تے لہور 47 دی ونڈ مگروں آئے نیں۔ ورھدے مینہہ وچ جد میں مساں الحمرا پڑیا تے گڈیاں دیاں لائنن گورنر ہاؤس تیک سن۔ ہر تھاں تے لوک سن، ہالاں اندر، برآمدیاں وچ تے باہر کھلے ویڑھے وچ وی۔ انگریزاں دی بنائی مال روڈ تے الحمرا دی آپنی شان تران تے جد میں ساریاں نوں ولایتی پہناوے تے ولایتی بولی وچ ای ہسدے تے مٹھیاں مٹھیاں گلاں کردے سُنیا تے اک پل لگا پئی کتے گورے دا وارا پرت تاں نہیں آیا۔ جا پے ہنے گورنر ہاؤس چوں وائسرائے ہند آوے گاتے ساریاں نوں درشن دے گا۔ میں آپنے دیس وچ ای

ہاں یاں کتے ہو پر چھیتی ای سمجھ پئی ہاں میں لہور ای ہاں جد میں باہر پھورے تے نان حلیم
وکدی تکی۔ ایس سارے میلے وچ خورے ایہہ ای لہوری شے سی باقی سب انگریزی تے ولایتی
رہتل سی۔

اگلے دیہاڑے میں سنگت وچ شاہ جی (نجم حسین سید) توں پچھیا انگریزی تاں
ساڈے گورا لیا یا تے آکھیا جاندا اے اسیں آزادی دی لڑائی وی انگریزاں نال انگریزی وچ
لڑی مطلب پئی گاندھی، نہرو تے قائد اعظم انگریزاں نال انگریزی وچ ای گل بات کردے
سن تے اخیر تیک سبھ معاملے انگریزی وچ ای متھے گئے۔ ایس لئی انگریزی تاں نویں نہیں؟
شاہ جی ہولی بلکھاں وچ مُسکے تے دسیا پئی ”کالونی گیر انگریزی پچھے گورا جگت شاہی
(سامراج) سی تے اوس دی سیاست، اوہدے پینترے تے رچھ سن تے ہن دی انگریزی
پچھے وی جگت شاہی اے پر ہن اوہ آپوں غیر حاضر ہے تے آپنی سیاست ایہناں لکھاریاں دی
لکھت تے بولی راہیں تے ایہناں میلیاں دی سیاست راہیں کھیڈی پئی اے۔“

انگریزی لکھن آ لے وی ہمیش رہے نیں تے ملک راج آنند تے توفیق رفعت جیہے
لکھاری وے ہوئے نیں جیہناں دی سمجھ تے مُرت دیسی سی تے اوہناں انگریزی وچ لکھیا
تے اجو کے پاکستانی انگریزی لکھاریاں توں اوہ کتھے تگڑے سن تے کرن لئی گل وی سی۔
اوہناں لہندے نوں مکھ رکھ کے لکھیا وی نہیں جیویں ایہہ لکھاری رہندے لہندے وچ نیں،
لکھدے اوہ اپنے دیس بارے نیں جس نوں اوہ چھڈی بیٹھے نیں تے ایس پاروں اوہناں
دی لکھت، بولی، کتاب تے ہوند سبھ وجوگیا ہو یا اے۔ کیہ ایہو حاکم ریت تے حاکم میل دی
رہت نہیں؟ لہور اوہناں دا انارکلی اُتے مک جاندا اے۔ پھیر اوہ سانوں کیوں آپنا لکھیا پڑھانا
چاہندے نیں۔ کتھے ایہہ میلہ اوہناں آپنے لئی تاں نہیں سجایا سی؟۔ نہیں خورے ساری گل
ایہہ نہیں۔ ساری گل لگی وی تے الف نگلی وی بے کوئی پڑھ سکے تے ویکھ سکے۔

ایس میلے وچ بوہتے رتی جوان مُنڈے گُڑیاں سن جیہڑے لہور گرامر سکول، بیکن
یونیورسٹی، لمز تے ہور اجیہاں تھاواں توں آئے سن۔ مینوں ایہہ وی لگا پئی ریتل پکھوں
گورنمنٹ کالج تے دو بے پبلک اداریاں دا وی ایس میلے وچ حصہ نہیں سی۔ ایہہ سبھ کجھ اُکا نچی
تعلیمی اداریاں تے نجی وپاری ملٹی نیشنل اداریاں پٹھ سی۔ جیویں نیس کیفے آلیاں دو دن مفت

کافی پیا کے بھاریں اک میہنے دے اشتہاراں جوگ ای خرچیا کیتا ہووے پراوس ایس طراں
 30,000 میلے دے رلتیاں نوں دودن مفت کافی پیا کے اک سال لئی جت لیا ہووے۔ انج
 ای اک ہور وپاری فرم لوکاں نوں مفت صاف پانی پیارہی سی۔ ایہہ بہوں دکھ آلی گل اے پئی
 نجی ادارے تے یونیورسٹیاں ہن سوجھوانی تے سُر ت دے وی مامے بن گئے نیں۔ ہمیش
 سوجھوان تے لکھاری پبلک اداریاں توں آوندے سن پر ہن ایہہ وی بدل گیا اے۔ ساڈا اُچ
 میل ہن گورنمنٹ کالج یاں لہور کالج فار وویمن وچ نہیں آوندے۔ ہن پبلک اداریاں وچ اوہو
 پڑھیا راندے نیں جیہڑی آپنی محنت پاروں داخلہ لین جوگ ہوندے نیں۔

اصلوں ایہہ سارا میلہ ای اوس میل دھکھیا جیہناں دے بال 70 دے دہاکے توں
 چھوہن آ لے نجی سکولاں تے کالجاں دے پڑھے ہوئے سن۔ اک ویلے تیک نجی تعلیمی ادارے
 کدی وی 30 % ٹوں ودھ نہیں سن پر ہن ایہہ خورے جے پبلک اداریاں ٹوں ودھ نہیں
 تے برابر ضرور نیں۔ ہن جے ایہنے لوک انگریزی پڑھدے پئے نیں تے مڑ جے اوہناں
 آپنے لکھاری وی جم لے نیں تاں اچنبہ آلی گل نہیں۔ ایہہ اوہ میل اے جیہڑا مہنگی کتاب وی
 لئے سکدا اے تے ویل کڈھ کے پڑھ وی سکدا اے۔ ایس لئی لہور وچ ایس میلے دا ہوون
 ایس میل دے آون دا ہوکا نہیں اے ہن تاں اوہ پہلے ای، سارا راج کالج چلاندا پئے ہن
 سگوں اوہ آپنی ہوند ٹوں اوس عالمی ہوند نال جوڑنا چاہندے نیں بھاریں آپنے دیس راہیں
 جس نوں اسیں 'جگت پنڈ' (گلوبل وچ) داناں دتی بیٹھے آں۔ پر بندھ کاراں دا ایہہ دعویٰ سی
 پئی لہور رتھل تے سلیکھ دامرکز رہیا اے پر ایہہ پہلی وار اے پئی ہن اتھھے عالمی پدھر دا اک
 سلیکھ اکٹھ ہوندا پیا اے۔ پہلی وار جگت پدھر دے ایہے لکھاری تے سوجھوان اکٹھے ہو، سر جوڑ
 کے بیٹھے نیں۔ ایہہ وی آکھیا گیا جد ہر پاسے بمباں دے دھوئیں تے ڈر داراج اے اسیں
 علم تے لکھت دا دیوا بالدا پئے آں۔ پہلی واری جواناں نوں جگت پدھر دے لکھاریاں ٹوں
 ویکھن تے سُنن دا ڈھولگا اے۔ ایہہ ٹھیک اے پئی میلے دارنگ سیکولری۔ ات واد بارے
 اکٹھ وی ہو یا احمد رشید وی آیا ہو یا سی تے اجو کے سیاسی معاملیاں اُتے وی گل بات ہوئی پر
 ایہناں ساریاں گلاں دے ہوندے وی جیہڑی شے دا گھاٹا سی اوہ ایہہ سی پئی ایس میلے وچ
 لہور دے لوک، بولی تے لہور غیر حاضری۔

پر اصل سوال ایہہ وے ایہناں میلیاں دی سیاست کیہ اے؟ ایہناں نوں جوڑ دا کون اے؟ ایہناں دا پر بندھ کون کردا اے؟ پہلی گل تاں ایہہ وے پئی ایہناں سارے لکھاریاں پہلے آپنے آپ نوں لہندے وچ منوایا تے مُڑ ای اسان وی ایہناں نوں منیا اے۔ کیوں جے جو کجھ ساڈیاں بولیاں وچ چھپدا پیا اے بھانویں اوہ اُردو وچ یاں پنجابی یاں سندھی وچ اے اوس دی منگ نہیں اے لہندے وچ۔ لہندے وچ منگ اے پاکستانی سُلکھ دی جو انگریزی وچ لکھیا جاندا پیا اے۔ دو جے ایہناں کتاباں دی مشہوری کچھ لہندے دے پبلشرز نہیں جیویں ملٹی میشلزم دیاں وستاں اتھیں وکدیاں نیں اوویں کتاباں وی وکن تے مُڑ ایہناں کتاباں دے پچھلے مکھ چتراں اُتے منے پر منے لہندے دے لکھاری آپنی رائے دیندے نیں پئی ایہہ کتاباں پڑھن جوگ نیں۔

تیجی گل ایہہ کتاباں نریاں وستاں نہیں نیں۔ وستاں تاں اسیں ورت کے سٹ دیندے آں۔ ایہہ ناول سانوں لہندے نوں اُنچ وکھاندے نیں جیویں اسیں ہاں نہیں۔ مُڑ ایہناں ٹوں پڑھ کے اسیں آپنے آپ نوں اُنچ وکھنے آں جیویں لہندا سانوں وکھنا چاہندا اے۔

اخیری گل ایہناں لکھتاں ٹوں کسے نوں کوئی ڈرنہیں کیوں جے ایہہ ویاہراں نہیں ونگار دیاں ہن۔ لوڑ اے پئی ایہناں لکھتاں نوں پڑھ کے ایہناں دا بھرواں نروارن کردتا جائے۔ تاں جو جگت شاہی جو کھڈ کھڈن دے آہر وچ اے اوس نوں لوکاں دے سامنے لیا جائے۔ سبھ توں اخیر گل ایہہ وے پئی ایہہ لکھتاں ’سچ‘ دی گل نہیں کردیاں۔ پوسٹ ماڈرنسٹ آکھن گئے کبھڑا ’سچ‘، ایہہ کبھڑے پرانے وچار لے بیٹھے اوہ، کبھڑے جگ وچ رہندے پئے اوہ؟ کوئی وچار سد نہیں ہوندا ایس لئی کوئی وی ’سچ‘ نہیں ہوندا ایہہ سارے وچار ’سچ‘، سرژ، پکیائی، ایہناں دا کوئی مطلب نہیں اے۔ شیواں دا کوئی مرکز نہیں اے، وچار دھارا دا ویلا مُک گیا اے۔ پر باوا جی ہر ویلے دا ’سچ‘ تاں کوئی ہوندا اے۔ ساڈے ویلے دا سچ کیہ اے۔ ویلے دا سچ اے اوہناں طاقت تے زور دے رشتیاں دیاں سمجھ جیہڑے وسیب تے وچار دھاراں نوں ہتھ وچ رکھدے نیں تے وسیب نوں آپنی سماجی تے سیاسی گھل لین توں ڈکی کھلوتے نیں۔ (سلاوچ ززک)

اصلوں ایہہ میلے لہندے وچ چھوئے سن تے کئی مکاں وچ ایہہ بڑے وڈی پدھر

اُتے کیجے جاندهے نیں تے ہزارں کتاباں دے سٹال لائے جاندهے نیں پر اصولوں ایہناں سُلیکھ میلیاں دی رونق مشہور لکھاری دا آپوں موجود ہون اے تے تُسی اوہناں نوں ویکھ سکدے اوہ، تُن سکدے اوہ۔ راس والی (سرمایہ داری) اکلے جی دے بُت اُتے کھلوتی ہوئی اے، اوہنوں وڈھانڈی اے، سلاہندی اے تے اوس نوں لوکاں توں اُچیرا کردیندی اے، وکھرا، بھیت بھریا، گئی، مشہور۔ ایہہ میلے لکھاری دے ایس بُت نوں ہور وڈا کردے نیں تے اوسے لئی ای ایہہ میلہ سجدا اے۔ ایہہ میلے اوس دی ہستی دے بُت ہوون دی کھیڈ نیں۔ ہن ایہناں میلیاں نوں وڈیاں وپاری ستھاں آپنا لیا اے، سانجھ لیا اے تے ایس نوں اک وپارک موقعہ بنا لیا اے۔ جس اُتے کروڑاں رُپے خرچ ہوندے نیں۔ ایس لئی لکھاں رُپیاں دیاں کتاباں وی وکنیاں چاہیدیاں نیں۔ ایس لئی اوہناں لکھاریاں دیاں کتاباں دی مگھ وکھالی کیتی جاندی اے جیہڑیاں وکن جوگ ہوندیاں نیں ایس لئی اصولوں ایہناں کتاباں تے سُلیکھ میلیاں کچھ منڈی دے اصول نیں۔ ایس لئی لکھاری دا موقعے اُتے موجود ہوون تے آپنے دخطاں نال کتاب وچن پبلشرز لئی اک وڈی وپارک رُجھ اے۔

جیویں ذولفقار گھوش 'ہیرلڈ' مارچ 2013 وچ دسدے نیں، پئی ایہہ ہر لکھاری دا جمہوری حق اے پئی آپنی گل نوں یاں کتاب نوں لوکاں سامنے لیائے تے ایہہ سیاسی پکھوں وی صحیح اے، پر ایس لئی دکھاوے دا جو اڈنیراڈیا جاندا اے اوس خیال نوں راس والی (سرمایہ داری) متھدی اے تے منڈی ایہہ متھدی اے کیہ خاص اے، کیہڑا لکھاری کیہڑی کتاب کجج دی وست اے جس نوں ودھ توں وچیا جاسکدا اے۔ کراچی وچ ایہہ ندیم اسلم تے اوس دا نواں ناول سی تے لہور وچ ایہہ محسن حامد تے اوس دا ناول سی یاں پٹی سدھوادی کہانیاں دی نویں کتاب سی۔ گھوش جی لکھدے نیں: 'اِنج ایہہ میلے سُلیکھ نوں ودھان دی تھاں میلے نوں ودھان دا کم کردے نیں جو پھیر خاص طراں دے لکھاریاں دی مشہوری کردا اے جیہڑے خاصاں وچ خاص ہوندے نیں اِنج ایہہ میلے سُلیکھ میلیاں دا جھاکا کراندے نیں۔'

لہور لٹری فیسٹول اُتے کنیاں ٹوں ڈاھاڈی تپ وی چڑھی ہوئی اے جیہناں وچ سرکڈھ اُردو دے لکھاری نیں۔ اوہناں نے ایس میلے دے ہوون دی پرکھ نہیں کیتی نہ ایہہ جاجن دی پئی ایہہ میلہ کیہ سی؟ کس لئی سجاوٹا گیا سی۔ اوہ میلے نال سہمت سن اوہناں دا

آکھن سی سانوں کیوں نہیں بلایا گیا۔ جے اوہناں نوں بلایا جاندا تاں ہر شے صحیح ہو جانی سی۔ بندہ پچھے جد اُردو کانفرنس کر دے اوہ تے کئے دو جے بولی دے لکھاریاں ٹوں سدا دے اوہ۔ ٹی تاں ناں وی اُردو کانفرنس رکھ دے اوہ۔ ایہہ تاں اُردو لکھاریاں دی کانفرنس نہیں سی۔ تے جو سواگت تے سلاہنا ایہناں انگریزی لکھاریاں دی ہوئی اوس داسفنا ای ویکھ سکدا اے اُردو دا لکھاری۔ پھیر وی کراچی والیاں آپنے میلے وچ اُردو دے لکھاریاں نوں چنگی تھاں دتی۔ سگوں اک بھیڑا جیہا اکھ پنجابی لئی وی کرلتا جس وچ کوئی وی پنجابی دا لکھاری نہیں سی۔ اُنچ سندھیاں ٹن کے آپنا حق لیا تے شاعر حسن درس دی سندھی دی کتاب دی مکھ وکھالی ہوئی جو پچھے جیہے آپنے حیاتی دی سکھ وچ سانوں چھڈ گئے نیں۔

پر اصل سوال ایہہ وے پئی ایہہ لٹیری میلے کسی نویں بولی سیاست دا نقشہ بناندے نیں یاں نہیں؟ کیہ اُردو مک گئی اے؟ یاں اُردو کتھے اے؟ اُردو مکی نہیں پر اُردو دا کم گھٹ گیا اے۔ اُردو اے وی موجود اے نکلے شہراں وچ، کئے ای سلیکھ پرچے نکلدے نیں، میڈیا دی بولی اے پر ہن اُچ میل نے ایس نوں چھڈ دتا اے۔ خاص کروچکار لے اُچ میل دی نویں پیڑھی ایس توں مُکت ہو گئی اے۔ ہن اُردو کوئی سُہری وارا وی نہیں آونا تے ہن ایہہ منٹو تے فیض نوں مُڑا گے کردی اے۔ لگدا ایس دو بولی نظام ول ودھدے پئے آں۔ اُردو دی تھاں لوک بولی نے ای آونا اے۔ ایس لئی ایہناں انگریزی بولی میلیاں دا کم ودھنا اے۔ جگت شاہی جگت و پار بنا چل نہیں سکدی اوس نوں سارے جگ دی منڈی دی لوڑ اے اوس نوں ساڈی انگریزی دی وی لوڑ اے ساڈے بارے انگریزی وچ لکھے ناولاں دی وی۔ پر انگریزی نے ایہہ تھاں اُردو توں لئی نہیں ایہہ تھاں اوس دے میل نے بنائی اے جس نوں ہن اُردو ٹنبدی نہیں۔ پر اُردو آپوں وی ویلے نال کھلو نہیں سکی۔ اوس دو جے سائنسی تے سماجی علماں وچ کوئی وادھا نہیں کیتا۔

ایہہ نہیں پئی ایس میلے وچ لوک بولی دے نہ ہوون دی رڑک نہیں سی۔ ہیرلڈ مارچ 2013 دے شمارے وچ لہور لٹیری میلے بارے کرن نازش نے آپنی لکھت وچ ایس دا ذکر کیتا اے۔ ایس جان کے بڑی نموجھانی ہوئی پئی ایس میلے وچ پنجابی بولی، رہتل تے سلیکھ بارے کوئی پینل وچار وٹاندر نہیں ہویا۔ پر لوک بولی دے نہ ہوون دی رڑک نہ سگوں

لکھاریاں دی گل بات وچ سی سگلوں پر بندھ کاراں وی ایہہ منیا پئی اسیں اگے توں 'مقامی بولیاں' نوں تھیں دیاں گے۔ پنجابی بارے اوہناں آکھیا سانوں کوئی پنجابی دا لکھاری نہیں لکھیا۔ ایہہ وکھری گل اے مشتاق صوفی جی ہر ہفتے روزوار ڈان وچ 'پنجاب نوٹس' دے ناں پنجاب تے پنجابی بارے کالم لکھدے نیں تے ایہہ ڈان اخبار ایس لہور سُلکھ میلے دا ہتھ وندار وی سی تے پنجابی دے لکھاری کوئی لگے ہوئے وی نہیں۔ اوہناں میلے پکھوں اپنے رنگ وچ آکھیا وی پئی آس اے اگے توں پنجابی نوں اوس دی تھیں دتی جائے گی۔

ایہناں عالمی سُلکھ میلیاں پکھے اک ہور سیاست وی اے پئی ایہہ انگریزی وچ لکھے نوں وڈیاندی اے، اوہنوں آدر دندی اے، اوہنوں جگت گیر بنا دکھادی اے، جویں اصل لکھن انگریزی وچ ای اے۔ تے ایس پاروں برعظیم دیاں 25,30 بولیاں وچ لکھے جان آ لے سُلکھ نوں پینا کردی اے۔ برعظیم دے نویں انگریزی لکھاریاں دی ایس لہر دے موہری سلمان رشدی ایہہ آکھے بناں رہ نہ سکے۔ 'ہندوستانی لکھاری جیہڑے انگریزی وچ لکھدے پئے نیں اوہناں دا کم بوہتا تگڑا تے اُچھا اے اوہناں 18 بولیاں نالوں جیہڑیاں ہندوستان دیاں سرکاری منیاں بولیاں نیں۔ کجھ اِنج دیاں گلاں وی ایس نپال نے وی 2002 نوں دہلی کانفرس وچ کیٹیاں سن۔

ساڈیاں بولیاں ورودھ ایہناں گلاں دا کیہ کارن اے؟ مینوں تاں ایس دا کارن ایہہ دسدا اے پئی لوک بولیاں لوکائی دی بدلی دی گل کردیاں نیں تے ایہو جیہ سُلکھ توں ہمیش راج میل نوں ڈر رہند اے۔ ایس لئی لہندے دے ملکاں وچ کتاب چھپوانا اک وچار کم اے ایس لئی اج امریکا وچ شاعری دی کوئی کتاب نہیں چھپدی کیوں جے ہن اوس نوں لکھنا تے چھپوانا بہوں اوکھا کم اے۔ راس وال شاہی اوس سُلکھ دا بی ای مُکنا چاہندی اے جو اوس نوں ونگاردا اے تے اجو کے وسیب دا نزوار کردا اے تے اوس بارے پرکھ دندا اے۔

سانوں ایہناں میلیاں نوں گھلا نہیں چھڈنا چاہیدا تے ایہناں وچ پنگا لینا چاہیدا اے۔ جے پنجابی دے لکھاری اک وار الحمراسا منے وکھالا کر دندے تے پھیر پنجابی ساریاں نوں چیتے آ جانی سی۔ لہور دی سیہان پسی سدھوایاں انتظار حسین نہیں، لہور دی سیہان مادھو لال حسین، اُستاد دامن تے اختر لہوری جیہ شاعر وی نیں۔ اک لہور میاں میر، شاہ عنایت تے

شاہ جمال داوی اے۔ اک لہور دُلا بھٹی، گوروارجن تے بھگت سنگھ داوی اے۔
سانوں لوک بولی پیاریاں نوں ایہناں ساریاں بدلیاں بارے سجاگ تے سُچیت رہنا
چاہی دا اے۔ ایہہ کجھ وچارنیں، کوئی لیکھ نہیں سگوں ایس پاروں ایہہ لکھت لکھی گئی اے پئی
سجن ایس جھیرے وچ آپنا حصہ پاؤن گے مینوں سبناں دے ہنگارے دی اڈیک رہسی۔
(ایہہ لکھت ”پنچم“ جنوری، فروری 2013 وچ وی چھپی اے)

پروفیسر منظور احمد نال گل بات

☆ شاہ حسین کالج پہلا ادارہ سی جس پاکستان وچ پہلی وار ایم اے پنجابی دیاں کلاساں چھوہیاں۔ پھیر پنجاب یونیورسٹی نے وی سانوں کھ رکھ دے ہوئے پنجابی دا شعبہ کھولیا تے ایم اے پنجابی دیاں کلاساں چھوہیاں۔ نجم حسین سید جو شاہ حسین کالج وچ شعبہ پنجابی دے آگوسن اوہناں نوں پھیر پنجاب یونیورسٹی وچ شعبہ پنجابی دا آگوتھیا گیا۔

☆ شاہ حسین کالج دے اُستاداں تے پڑھیاں مل کے لہور وچ تیجا کھلا تھیٹر اُساریا۔ دو بے دو کھلے تھیٹر لارنس گارڈن تے گورنمنٹ کالج وچ سن۔

☆ ضیاء الحق دے ویلے وچ کامرس تے ہور دو جیاں کلاساں پاروں شاہ حسین کالج دے پڑھیاں تے اُستاد وی کھلر گئے۔

ایہہ گلاں پروفیسر منظور احمد نے روزوار اخبار نیوز دے عون ساہی تے علی سلطان نال گل بات وچ کیتاں۔

پروفیسر منظور احمد جو ایس ویلے بیاسی ورھیاں دے نیں پر نہ اپنی عمر دے دکھالی دندے نیں تے نہ مسوس کراندے نیں۔ 1926 وچ بغداد وچ جنم آ لے منظور جی اُنچ امرتسر توں نیں۔ اوہناں 1952 توں اپنا تعلیمی پیشہ چھوہیا تے اسلامیہ کالج، ایف سی کالج وچ نفسیات دی پوسٹ گریجویٹ کلاساں نوں پڑھاؤن پچھوں 35 ورھیاں دی اُستادی مگروں ایم اوہ کالج توں ریٹائر ہوئے نیں۔ منظور صاحب ساری حیاتی لہور رہے نیں۔ کدی وی اوہناں دی حیاتی بناں ٹچے دے نہیں رہی۔ اُستاداں تے پڑھیاں دی لہر دے اک عملی کامے تے رتی پاروں اوہ

اوہناں پہلے اُستاداں وچوں نیں جیہناں اُتے اوس ویلے دی سرکار نے مقدمہ بنایا تے اوہناں تے دوجے سنگیاں پہلا لبرل آرٹس دا کالج شاہ حسین بنایا۔ منظور صاحب نہ سگوں بہت آدر جوگ اُستاد نیں بلکے چنگے محولی وی نیں۔ اتھتھے اسیں اوہناں دی گل بات دندے پئے آں۔

سوال: کیہ اُسیں سانوں پاکستان وچ پڑھیاں لہر بارے کجھ دسو گے؟

منظور صاحب: پہلی پڑھیاں وچ 1948 وچ ڈھاکے چکی گئی۔ محمد علی جناح نے اوس ویلے آکھیا اردو ساڈی قومی تے تعلیمی بولی ہوسی۔ پر اوس ویلے پڑھیاں چوکھا دکھالا کیتا۔ ایہناں وچوں اک پڑھیاں شیخ مجیب رحمان وی سی۔

دوجی پڑھیاں لہر کراچی وچ 1951-52 وچ چھوہی، جس ایہہ وچ چکی پئی تعلیمی ادارے گھٹ نیں تے فیسوں بہوں زیادہ۔ پھیر (ایوب وارے) پڑھیاں نے تن ورھے دے ڈگری کورس ورودھ وی دکھالا کیتا۔ دو ورھیاں دے کورس نوں تن ورھیاں تیک کچ دتا گیا سی تے جس دا مطلب سی پڑھیاں نوں وادھو فیس تارنی پیندی سی۔ میں اوس کمیٹی دا حصہ ساں جس تن ورھیاں دے ڈگری کورس دا متا پکایا سی۔ ایہ بڑا بھیرا ویلا سی۔ پڑھیاں تے دباء سی تے کئی انڈر گروئنڈ ہو گئے۔ پر اخیر اوہ جت گئے تے 1961-62ء اوہناں دیاں منگاں من لیاں گیاں تے ڈگری کورس دو ورھیاں دا ہو گیا۔

پڑھیاں تے اُستاداں 1963-64ء وچ یونیورسٹی آرڈیننس ورودھ وی دکھالا کیتا جس نوں چوکھا دبایا گیا۔ دو جیاں شیواں توں اڈ، اُستاداں نوں بناں کسی چتونی یاں کارن نوکریوں کڈھیا جاسکدا سی۔ پڑھیاں 1966 وچ ایوب وارے اعلان تاشقند ورودھ وی دکھالا کیتا۔

سوال: اوس ویلے اُستاداں دی اک تگڑی جتھ بندی سی جیہڑے کجھے بنے دے سن؟

منظور صاحب: اوس ویلے اُستاداں دی اک ٹھلی ٹھالی تے گھلی مل ورتن سی۔ اُستاداں دی جہد اچے پوند وچ سی۔ اسیں سارے تعلیمی سدھار لئی کم کردے پئے ساں۔ پنجاب ٹیچرز یونین (جیہڑی ونڈ توں کم کردی پئی سی) سکولاں دی پدھر اُتے کم کردی پئی سی تے اوس ویلے ٹیچراں دی اکلے رجسٹرڈ ٹریڈ یونین سی۔

اک ہور اچھی تنظیم گورنمنٹ کالج وچ لیکچرار ایسوسی ایشن سی تے یونیورسٹیاں دیاں اکیڈمک سٹاف ایسوسی ایشن دیاں ایسوسی ایشن پورے ملک وچ سن۔ میں مغربی پاکستان کالج ٹیچرز ایسوسی ایشن دا حصہ ساں (ڈبلیو پی ڈی اے) جیہڑی چنگی جڑی تے اگھڑویں تنظیم سی تے جس دے ممبراں وچ پورے ملک توں غیر سرکاری کالجاں دے اُستاد وی رتی سن۔

اساں ایس پاروں ایہہ تنظیم بنائی کیوں جو اسیں محسوس دے ساں پئی سرکار آپنے آپ نوں بدو بدی تعلیم وچ واڑدی پئی اے۔ ایہہ پہلے ای نصاب بناوَن وچ رُجھی ہوئی اے پر اسیں نصابی گھل چاہندے ساں تاں جو تعلیم نوں پوندتوں لے اخیر تیک ویتزیا جاسکے۔ ایہہ سرکار داکم نہیں اے پئی اوہ تعلیم دے نقشے بنائے تے مڑ اوہناں نوں لاگو وی کرے۔ ایہہ کم اُستاداں دا اے۔ اساں ہلارادی دتا ”تعلیم اک ان ونڈیا عمل اے، سارے اُستادوا کٹھے ہو جاؤ“۔

ساڈی سیاسی منگ ایہہ سی پئی نرا اُستاداں نوں لے کے اک تعلیمی کمیشن بنایا جائے جیہڑا تعلیم نال جڑے ساریاں مسلیاں نوں حل کر لسی تے مڑ اچھے حل پیش کرے گا جس نوں سرکار فنڈ کرے گی۔ مطلب پئی کوئی سرکار دا پنگانہ ہوسی۔ پر اسٹبلشمنٹ نے ایس نوں منیا نہ۔ سرکار چوکنی ہو گئی تے کجھ اُستاداں برخلاف غیر اسلامی سرگرمیاں پاروں مقدمہ ٹور دتا۔

ایہہ بیجلی خان دے ویلے دی گل اے تے اچھے سرکڈھ اُستاد جو یں ایرک سپرین، امین مغل، ظہور احمد تے میرا ایس مقدمے وچ ناں دتا گیا۔

میںوں ایہہ دسن دیو پئی ایہہ ساڈی وار (تاریخ) وچ میکا رتھی مت دی کلم کلی مثال اے۔ سانوں ملک تے جگ وچ چنگی مشہوری لہی۔ اک خبر انج لگی: اُستاد کچہری وچ۔

پر اخیر وچ ایرک نوں معطل کر دتا گیا تے میری تے امین دی چھٹی ہو گئی۔ ایس مقدمے مگروں اُستاداں دی لہر ٹھکو ڈولھے کھا گئی۔ جد سرکار جمہوری ہووے انج دیاں شیواں نال فرق نہیں پیندا۔ ہر کوئی سمجھدا اے شیواں اگانہہ نوں جان دیاں

نہیں پر جد آمریت ہووے ہر شے ڈراوا بن ٹکر دی اے۔

سوال: پر کیہ اوس ویلے کھبا دھڑا ٹکڑا نہیں سی؟

کجے کدی وی ٹکڑے نہیں سن۔ کیونز م تے مار کسزم اک مذہبی ریاست وچ پورے نہیں آوندے۔ اوس وارے وچ اوہ دھڑے جو کجے دی آگوائی کردے سن ایس پاروں اگھڑویں سن پئی مذہبی ایسے ٹکڑے نہیں سن۔ اوہناں دی سرکار وچ کوئی حاضری نہیں سی۔

سوال: کیہ تسیں سانوں ڈاڈھا اثر پاوون آ لے شاہ حسین کالج بارے کجھ دسو گے؟

جد مینوں تے امین مغل تے ایرک سپرین نوں سرکاری اداریاں وچ پڑھاؤں توں ڈھک دتا گیا تاں اسال 1969 وچ شاہ حسین کالج کھول لیا۔ ایہہ نکاجییا کالج سی پر ایہہ خاص سی کیوں جو اسیں متھے نصاب توں بناں پڑھاندے ساں تے پہلی وار پڑھیا رتے اُستار گھل کے گلاں کر سکدے سن۔ سارے ناواں آ لے اُستاد اتھے پڑھاندے سن تے ساڈے کول ڈاکٹر اجمل ورگے وی سن جو گورنمنٹ کالج دے پچھلے پرنسپل سن تے ڈاکٹر نذیر احمد جیہڑے ساڈی تعلیمی کمیٹی دے چیئرمین سن۔ اسیں کجھ شعبیاں وچ پیشہ ورانہ سکھلائی وی دندے ساں جویں راہس، جرنلزم تے تقریر بازی جس بارے پہلے کسے سُنیا نہیں ہونا۔ ایس کالج نوں اک اُچیچا رتلی کالج سمجھیا جانداسی۔

سوال: مڑ کیہ ہویا؟

جواب: جد بھٹو راج وچ آیا اوس 1972 وچ تعلیم نوں قومیا لیا تے کالج ریاست دی مالکی وچ تر گے پھیر کئی اُستاد چاہندے سن پئی تعلیم نوں قومیا لیا جاوے ساڈیاں فکراں نریاں اکیڈمک نہیں سن اسیں چنگی تنخواہ وی چاہندے ساں اُستاداں نوں ایس مگروں چنگے گریڈ وی لہھ گے مینوں یاد اے کئی اُستاد مال روڈ اُتے اپنے ریتی گون پا کے مارچ کردے سن بھٹو اوہناں وچوں سی جس ماڑیاں نوں تعلیم دتی کتاباں سستیاں سن، تعلیم آ پے ساریاں نوں لہھ گی پر ہر شے پٹے پاسے تری پئی جد ضیاء آ یا تعلیم پٹھاں ول تری پئی۔

سوال: ایہہ اوہ ویلا اے جد پڑھیار گرمی خورے ہو گے تے مارن کٹن تے اُتر آئے۔
 جواب: ہاں ایہہ اُداس ویلا سی ضیاء نے سچے پاسے دے پڑھیاراں نوں آپنے مطلب لئی ہلا شیر دی اہیہ پہلی واری پئی ہتھیار سٹوڈنٹ سیاست وچ آئے۔ دوسر کڈھویں گروپ سن اسلامی جمیعت طلبہ تے مسلم سٹوڈنٹ فیڈریشن جیہناں دے بڑے ڈاڈھے ماروٹا کرے ہوئے اوہناں دالین دین سی اسلحے وچن آلیاں نال، نشیاں آلیاں نال تے ناجائز پیسے اُگران آلیاں نال۔ نرے ناں دے لبرل کھپیاں نوں اداریاں توں پرے سٹ دتا گیا پھیر ایہہ کہانیاں سن پئی ایہہ سٹوڈنٹ کیوں ہوسلاں اُتے مل مار دے نیں تے پڑھیاراں نوں جسمانی تسبیہ دیندے نیں کئی پڑھیار مارے گے ایس نوں کوئی وی ہتھ نہ پاسکیا تے ایہہ کئی ورھے چلیا۔ ایم کیو ایم وی اوس ویلے 1978 وچ سرکاری سرپرستی وچ پڑھیار لہر پاروں اٹھی کیمپس اسلحیاں نال بھر گے تے ایس دے اثر اچے تیک چلدے پئے نیں۔

سوال: تسبیہ وکیلاں دی لہر بارے کیہ سوچدے اوہ تے پڑھیاراں دی جہد بارے؟
 جواب: اجہیاں لہراں خلاء وچ نہیں ہوندیاں اوہناں دا اک پچھوکر ہوند اے اک ویلے لگداسی پئی ایہہ مشرف نوں لا مارن گے پر انج نہ ہو یا کیوں جے سیاسی لہراں نوں سیاسی آگواں دی لوڑ ہندی اے مینوں اجیہی سیاسی لہر نہیں دسدی جو سانوں سیدھ وچ لے جاوے ایہہ لوک جو ساڈی اگوائی کردے پئے نیں صحیح آگوائی نہیں نیں۔ سیاسی لہراں سینے اُتے گولیاں کھا کے بندیاں نیں ہن سیاست کتھے وے؟
 ایہہ نزاراج اُتے مل مارنا اے۔

سوال: کیہ تسبیہ سمجھدے اوہ پڑھیاراں نوں سیاست وچ حصہ لینا چاہیدا اے؟
 جواب: بالکل ہورتاں ہور انگریزاں نے ایہہ حق دتا سی اک اُستاد سیاسی پکھوں سوچ سکدا اے تے پڑھیار تنظیمیں بنا سکدے نیں ایس برطانیہ نوں اک دتیل وارے پاروں چیتے کردے آں پر اوہناں سانوں اوہ تعلیمی بشر دتی جس نوں ایس اج وی مندے آں کیہ جناح، نہرو تے گاندھی برطانوں تعلیم دی جے جائے نہیں سن؟
 (انگریزی توں اُلتھا: 2007)

وار

em;ty

کیہڑا سکندر، کیہڑا پورس

پاکستان دی لوک وار (توراج) نوں کدی گھاہ نہیں پائی گی۔ پاکستان دی جیہڑی وار سانوں پڑھائی جاندی اے اوہ اوہناں علاقیاں دی اے جیہڑے ہن پاکستان دا حصہ نہیں نیں۔ ایہہ وار انج دی اے جیویں مسلم لیگ دی وار۔ مسلم لیگ بنگال وچ بنی جیہڑا ہن پاکستان دا حصہ نہیں اے۔ پھیر مسلماناں دی گھٹ گنتری دے علاقے جیہڑے مرکزی یاں دکھنی ہندوستان دے علاقے سن جیویں یوپی، سی پی اوہ وی پاکستان دا حصہ نہیں نیں۔ اجو کہ پاکستان دے بہتے صوبے پاکستان دے حامی نہیں سن جیویں پنجاب اندر 47 تیک یونینسٹ پارٹی دی سرکاری تے اخیر ویلے مر کے مسلم لیگ اتھے پیر جمان جوگ ہوئی۔ پھیر خیر پختون خواہ وچ سرحدی گاندھی غفار خان سی جیہڑا پاکستان دے حق وچ نہیں سی۔ بلوچستان بھٹاک آزاد علاقہ سی جیہڑا خان قلات دے پیٹھ سی۔ ایس گل نوں محول دے رنگ وچ اردو شاعر جان ایلیا نے کیہا سی، ”پاکستان علی گڑھ کے چند لڑکوں کی شرارت تھی۔“ جے اوہ لڑکوں دی تھاں لونڈے کہندے تے تاں گل ہو رسوا دلی ہو جانی سی۔ ایس لئی پاکستان دی لہر دے سارے ہیرو ہندوستان وچ ای رہ گئے نیں جیہناں نوں اسیں نصاب دیاں کتاباں وچ پڑھدے آں۔ جیہناں دے نہ مہاندے ساڈے نال ملدے نیں نہ رہتل۔ تے جیہڑے ساڈے دیس دے ہیرو نیں جیویں بھگت سنگھ، دھرتی جائے اوہناں دی گل دو بندے دی کرن تاں ملوانیاں نوں ڈر پے جاند اے۔

ایس پاروں ساڈی دھرتی پنجاب دی وار کدی وی نہیں پڑھائی گئی کدی ایس دا ذکر نہیں ہو یا۔ بھانویں پنجاب تاں اتھے ای سی۔ ہورتاں ہو رنجم حسین سید نے سولہویں صدی

دے نابردِ دُلا بھٹی بارے ”تختِ لہور“ وچ جیہڑی کھیڈ لکھی اے مجھ سوجھوان آکھدے نیں پئی دُلا بھٹی تاں ہو یا نہیں تھیں کھیڈ کتھوں لکھ لئی۔ کوئی ایہناں نوں کیوں دے پئی شاہیاں اپنی ای وار لکھدیاں نیں تے لوک واریاں لکھی نہیں جاندی یاں اوس نوں مٹا دتا جاندا اے۔ جے دُلا بھٹی ہو یا وی تاں اکبر نے اوس دا ذکر ہون دینا سی؟ یاں سرکاری وار نے اوس دی دس پانی سی؟۔ ایس لئی گورا راس والی (سرمایہ داری) شاہی دا وار اُگن اُتے جد تریگی دُنیا دے لوک آزاد ہووے چھوے تاں لوک واری دی گل بلی۔ نویں وار لکھن دا آہر چھوہیا۔ لوک واری دے ایس نویں وار لکھن دے آہر وچ ای ”تختِ لہور“ تے ”اک رات راوی دی“ وی لکھیاں گیاں۔

اپنی وار نوں نہ مانن تے نہ لکھن تے نہ لکھن پاروں اسیں اے وی پرانیاں شاہیاں دی واراں چوں نکلے نہیں۔ ہور تے ہور ساڈے اگانہ ودھو (ترقی پسند) لکھاری وی ایس بارے سچیت نہ ہو سکے۔ منے پر منے وار کار مبارک علی نے خورے سوتوں ودھ کتاباں لکھیاں نیں۔ اوہناں نوں دعویٰ وی اے اپنے مارکسی وار کار ہوون دا پر اوہناں دیاں کتاباں وچ وی اتھے لوکاں دی وار دا ذکر گھٹ ملدا اے۔ ونگی وچوں اسیں اوہناں دے اک کالم دا ذکر کراں گے جیہڑا روزوار ڈان وچ 1 ستمبر 2013 وچ چھپیا سی۔ اتے ایہہ کالم اے سکندر اعظم بارے، الگزندر دی گریٹ۔ بہوں ای پھوکا تے پیتلا کالم اے۔ جس وچ سکندر بارے مڈھلیاں گلاں دی جانکار دتی گئی اے۔ اوہ یونیاں دا قومی ہیروسی تے اپنی نسل نوں تے گوریاں دی نسل نوں اُچیرا سمجھن والیاں لئی اوہ دو جیاں نسلاں توں اُچیرا سی۔ اوہ آپوں وی اپنے آپ نوں دیوتاواں دی اولاد سمجھدا سی۔ اوس نوں اُچا جڑل سمجھیا جاندا سی جیہڑا اوس ویلے دی موجود دُنیا نوں جتن لئی تری پیاسی۔ مصر نوں جتن چھو اوس فرعون آکھوایا تے مصری اوس نوں دیوتا ای سمجھدے سن۔ ایہہ وی آکھیا جاندا اے پئی اوہ اپنی مہانتا بارے بھلیکھیاں دا ماریا ہوئی سی۔ تے اوہ خورے شراب دی ہلت دا تے طاقت دے نشے دا وی ماریا ہوئی سی تے اوس نوں بڑے بھلیکھے سن۔

مبارک علی دا کالم اتھے مک جاندا اے۔ اوہناں جان بچھ کے یاں بھلیکھے پاروں سکندر دے ہندوستان تے پنجاب اُتے دھاڑے بارے اک اکھر نہیں لکھیا۔ سکندر دی وار راجہ پورس دے ذکر بناں پوری نہیں ہوندی تے اوس نوں جیہڑے بھلیکھے سن اوہ وی پنجابیاں

نے کڈھے سن۔ جد پنجاب دی دھرتی اُتے اوس نوں پہلی وار تیر جاتے اوس دالہونکلیا تے
اوس نوں پتہ لگیا اوہ وی انسان ای اے دیوتاواں دی اولاد نہیں۔ سکندر نوں ہار وی اتہتھے
پنجاب وچ ای ہوئی سی۔

ساڈی لوک وار نے سکندر دا راج دھوں کڈھیا اے۔ سعید بھٹا دی جوڑی کتاب
’کمال کہانیاں‘ وچ اک کہانی سکندر بارے وی اے اوس کہانی وچ سکندر دی اک بہن وی
اے۔ ایہہ وار کہانیاں پورس نوں اُچا کر دکھاندیاں نہیں تے ساڈے وسیب دے جج، رہتل
تے لوک دا آدر بناندیاں نہیں۔ سکندر دی کہانی نوں مُڑ کھیڈ کے مُڑ گھڑ کے، پورس دی جت
دکھاندیاں نہیں۔ پر مبارک علی اچے وی سکندر توں اکا نہہ نہیں پٹے تے اوہناں نوں سار نہیں
ساڈے لوک کہانی نے سکندر توں کیویں بدلہ لیا اے تے کیویں اوس دی جت نوں ہار تے
پورس نوں جتایا اے۔

مزرے دی گل اے ایسے دن ای ایس اخبار وچ ای اک ہور کالم وی چھپیا اے
تے ایہہ کالم اے مجید شیخ ہوراں دا اے۔ اوہناں دا کالم دی وار بارے ہوندا اے۔ بھٹا لہور
بارے تے اوہ مبارک علی توں اُکا اُلٹ کم کردے نیں اوہ گواچی وار نوں لکھدے نیں،
تھاواں تے بندیاں نوں چیتے کردے نیں۔ اپنے 1 ستمبر 2013 دے لکھے کالم وچ اوہناں
رشی پاننی دی کہانی کیتی اے جس نے سنسکرت دی پہلی گرائمر دی کتاب اشٹادھیائے لکھی سی۔
اپنے ایس کالم وچ اوہ لکھدے نیں۔

”اپنی ایس لکھت وچ میں ویلے وچ واپس پرتتا چاہنا واں۔ ایہہ اوس ویلے توں
پہلاں دی گل اے جد اسلام وی نہیں اتہتھے اپڑیا سی، عیسائیت وی نہیں آئی سی، سکندر مقدونی
دے آون توں وی پہلاں دی گل اے، جیہڑا مار کھا کے پچھاں دھرو یا گیا تے 33 ورہیاں
دی عمر وچ ملیریے پاروں سکندریہ وچ مر گیا۔ مشہور وار وچ اوس نوں کدے نہ ہارن آلا لڑاکا
دسیا جاندا اے۔ ایس توں وڈا جھوٹھ جگ دے سانجھے اچیت وچ نہیں ہوسکدا۔ بھیرے دا
پورو، کالا، سوہنا سنگھ تے ست فٹ لما جس نوں اوس دے لاطینی ناں پاروں پورس دے ناں
توں جانیا جاندا اے، اوس سکندر نوں بھاج دتی سی تے پھیر اوس نال مل کے لہور دے پورو
نوں بھاج دین دا آہر کیتا سی۔ لہور دا حاکم سیاناسی کیوں جے اوہ پنتر امار کے پچھاں ہٹ گیا،

دو جے راجپوت حاکماں نال مل گیا تے بیاس توں پار اک چنگی چوکی فوج دی وکھالی نال
اُڈیکن لگ پیا۔ یونانی طاقت دا رنج دا وکھالا ویکھ بھج گے۔ بھیرے دا پورو دی گھر پرت آیا
تے اوہ لہورتوں لاسے ہونگھ گیا۔“
ساڈی وار رنج دی لکھن دی لوڑ اے۔ سکندر دی جج دی وار مبارک علی لکھی اے
اوس دا ساڈی لوک وار نال کوئی سانگا نہیں اے۔

(1 ستمبر 2013)

اکبر، شیخ احمد سرہندی تے شاہ حسین

مبارک علی منے پرمنے وار کارنیں، سوٹوں ودھ کتاباں لکھ چکے نیں تے روزوار اخباراں وچ وار بارے کالم لکھدے رہندے نیں۔ اوہ اگانہہ ودھو لہر دے اُدھمیاں وچوں نیں تے اوہناں دا وار بارے اینیاں کتاباں لکھن دا ٹپہ ایہو اے پئی لوک اندر سُر تے روشن خیالی نوں اُگھاڑیا جاوے۔ پر اوہ ہندوستان دی لوک لہرتوں اُکا وانجھے ہوئے نیں یاں جاننا نہیں چاہندے تے پڑھن ہاراں نوں وار دی اجیہی سمجھ ورتا رہے نیں جس نوں لوک پکھ نہیں آکھیا جاسکدا۔

چُغتیاں دی وار اوہناں دا اُچھ وشنے اے۔ اج وی 26 فروری 2012 اتوار نوں اوہناں دا ہفتے وار کالم روزوار انگریزی اخبار ڈان وچ چھپیا اے سرناواں اے ”مغل تے مذہبی لہراں“۔ ایس کالم وچ اوہناں اکبر بادشاہ دی رج سلاہنا کیتی اے تے اوس نوں ہندوستان وچ سیکولر وچار دا مہاں آگودیا اے۔ آؤ پہلے ایہہ ویکھنے آں پئی اوہناں لکھیا کیہ اے تے مڑ ایس گل دا ویروا کراں گئے پئی ساڈے وار کار ساڈی لوک وارتوں ایسے وانجھے ہوئے کیوں نیں۔

آپنے کالم دامنڈھ بھدے ہوئے مبارک علی لکھدے نیں پئی اکبر (1556-1605) نے جد آپنی مہاں شاہی دی بیہہ رکھن مگروں تے گل ہندوستان اُتے مل ماروں پکھوں آپنے راج ٹوں پکیرا کرن لئی تن پیر پٹے۔ پہلاں اوس ریاست دے بنا وچ ہندواں نوں واڑیا تے اوہناں ٹوں برابری دی پدھر اُتے سماجی تے رہتلی پکھوں ریاست نال سوت کیتا۔ دوجے بنے اکبر نے ایرانیوں نوں آپنے دربار وچ جی آیاں آکھیا جیہڑے شاندار پر بندھ کار تے ادبی

لوک سن۔ تیجے اوس نے چُغتی شاہی رہتل نوں ہندوستانی رہت بہت وچ وٹایا تے اتھے دیاں رسماں رواجاً نال جوڑ دتا۔ اوس دے ایس آہر پاروں ہندو تے مسلمان نیڑے ہوئے۔ اوس نے اک اجیہا عبادت گھر وی اُساریا جتھے ساریاں مذہب دے جیاں نوں آ کے نری عبادت کرن دی ای نہیں گھل سی سگوں اوہ او تھے ہر وشے اُتے گل کر سکدے سن۔ جس پاروں لوک اک دوجے دے مذہب توں جانوں ہوئے تے ایس نال اک دوجے نوں جرن تے سہن دا جیراوی ملایا۔

اکبر دی ایس پالسی نوں جتھے بوہتیاں سلاہیا او تھے کچھ علماء وی سن جیہناں ایس دا ورودھ وی کہیتا۔ شیخ احمد سرہندی اوہناں وچوں سن جیہڑے ہندواں تے مسلماناں دی جڑت دے ورودھی سن تے ہندو رہتل نوں اپناون دے وی ورودھی سن۔ اوہناں ایس پالسی نوں مسلماناں دی سیہان نوں خطرہ سمجھیا تے اکبر دی پالسی راج دی نندیا کہیتی۔

ایس توں پہلاں بابر (1500-1530) نے ہمایوں نوں آکھیا سی پئی گاواں نوں ذبح نہ کرے کیوں جے ایہہ ہندو دھرم دے ورودھ اے۔ احمد سرہندی (وفات 1624) نے ایس دے اُلٹ ایہہ آکھیا پئی گاواں دی قربانی شریعت دا اُچھا پکھ اے۔ اکبر نے ہندواں نوں نال جوڑن لئی اوہناں اُتے جزیہ معاف کر دتا جد کے سرہندی نے ایہہ آکھیا پئی ہندواں توں ایہہ جزیہ ضرور لینا چاہیدا اے تاں جے اوہناں نوں پینا تے تھلے لاه کے رکھیا جاوے۔ چُغتیاں ایرانیان نوں جی آیاں نوں آکھیا جو شیعہ سن تے کدی اوہناں دے عقیدے وچ پنگا نہیں لیا۔ سرہندی نے راج شیعہاں دا ورودھ کہیتا۔ آپنی اک چٹھی وچ اوس لکھیا رام تے رحیم اکٹھے نہیں ہن۔ جہانگیر دے وارے وچ سرہندی نوں دربارے سدیا گیا سی کیوں جے اوس دیاں کچھ چٹھیاں نے پھل پیرے علماء تے مسلماناں نوں عام کھوں ڈاڈھا غصہ چڑھایا سی۔

1920 دے فرقو فساداں وچ وار دا بیان بدل گیا۔ اکبر تے سرہندی دو وکھو وکھ سرکڈھ بن اُسرے جو اک دوجے دے ورودھی سن۔ اکبر نوں غیر مذہبی تے سیکولر آکھ بھنڈیا گیا کیوں جے اوس سارے مذہباں نوں تھاپڑا دتا تے مسلماناں نوں ماڑا کہیتا۔ چُغتیاں دے اخیر ویلے شاہ ولی اللہ (وفات 1762) اک ہور طاقت بن اُسرے جیہناں نے

مسلمانان نوں اکٹھے کرن دا آہر وڈیا تے شیعہ تے سُنیاں وچکار قنونی تے فرقو و تکریریاں نوں گھٹ کیتا۔ اوہناں ایہہ آہر وی کیتا پئی مسلمان ہندو رسماں ریتاں نوں مُکا دین۔ اوہناں ای مرٹھیاں نوں ٹھپن لئی احمد شاہ ابدالی نوں ہندوستان اُتے دھاڑے لئی سدیا۔

مبارک علی آپنا کالم مُکا ندے ہوئے ایہہ تت کڈھدے نیں پئی سانوں دو رواں ملدیاں نیں۔ اک تاں چُغتیاں دے ورثے دی رواں اے جیہڑی لبرل، سیکولر، روشن خیالی، مذہبی سہن تے دکھو دکھ رہتلاں تے دکھو دکھ نسلاں نوں منن اے تے دوجے بنے مذہبی لہر اے جیہڑی رہتل، سماجی تے مذہبی پکھوں اسہن تے کٹر اے۔

مبارک علی ہوراں دی ایہہ گل ٹھیک اے پئی اکبر نے ہندواں نوں نال رلایا تے اوس داڑھی منوائی تے متھے اُتے تلک وی لوایا تے اوس ایرانیاں نوں وی اُچے رُتبے دتے سگوں ایرانیاں نوں دہلی دربار وچ لیاون داکم ہمایوں توں ای چھوہ پیاسی جد ہمایوں ایران رہیا تے جد اوہ ہندوستان پریتا تے اوس نال ایرانی سؤجھوان وی آئے۔ ابوالفضل وی ایرانی سی۔ ہندواں اُتے اوس جزیرا وی معاف کیتا پر ایہہ اوس اپنے راج دے کوئی 20 ورھیاں مگروں کیتا۔ اوس ویلے اوہ اینا کٹڑا ہو گیا سی پئی اوہ ہندواں اُتے جزیرا معاف کر سکدا سی۔ مبارک علی ہوراں نوں خورے مارسی وار کار عرفان حبیب دی جگ مشہور کتاب وی چیتے نہیں جس دا سرنواں اے ”مُغل انڈیا دا زرعی نظام 1556-1707“ ایس کتاب وچ عرفان حبیب دسیا اے پئی اکبر داکمال ایہہ سی اوس پہلی وار اجیہا اُگراہی دایاں ٹیکس دا نظام بنایا جو بہت سائنسی تے نگھری۔ اجیہا مالی ٹیکس دا نظام جس توں کوئی باہر نہیں سی اک پاسے اوس کئی وادھو ٹیکس مکائے پر دوجے بنے ہر اک کم کرن آلے خاص کرواہکاں تے واہی بیجی کرن آلیاں نوں ہر حال وچ ٹیکس دنیا پنداسی۔ سیکولر ہونا اوس دی سیاست دا پتیرا سی ایس نال اوس نوں سوکھ ملی سی راج کرن وچ گھل ملی سی۔ دوجے ہندوستان وچ اصل دُپھاڑ بادشاہواں تے علما وچکار نہیں سگوں ایہہ لوکائی تے شاہی وچکاری۔ ماڑے تے پینے اک پاسے سن تے تگڑے تے زورور دوجے پاسے۔ علماء تے بادشاہ راج دا ای کچھ پور دے سن۔ شیخ احمد سرہندی اکبر دے بادشاہ ہون دا ورودھ نہیں کرداسی اوہ تاں اوس دی سیاست دا ورودھی سی۔ ایس لئی چُغتیاں توں پہلاں وی سلاطین دے ویلے وی کئی وار علماء دا دھڑا بھاری

ہو جاندا سی تے کدی اوہناں نوں پرے وی کردتا جاندا سی۔ اکبر دے ویلے ای بدیوانی وی دربار وچ سی تے اوہ اکبر دی کچھ کماں دی مندی یا وی کردا پیا سی تے اکبر نوں ایس دا پتہ وی سی پر اوہ ایس نوں سہہ رہیا سی۔ انج ای جد جہانگیر دے ویلے علماواں نے نگڑا ہون دا آہر کیتا تے جہانگیر نے کرڑے پیر وی پٹے جد کے شاہ جہاں مل ملا کے چلدا رہیا۔

اصل وچ ہندوستان وچ دو وچار دھارے سن اک حاکم ریت دا تے اک لوک ریت دا۔ لوک ریت وچ بھگتی لہر، کبیر، نانک، بابا فرید، شاہ حسین تے ہور جی آندے نیں۔ شاہ حسین اکبر دے ویلے ای لہور دیاں گلیاں وچ دھال پا رہیا سی تے ستھے شاہیاں تے راج ریتاں نوں بھن رہیا سی اوہ اکبر دا وی ورودھی سی تے اوس دے نال نال شیخ الاسلام مخدوم الملک ملا عبداللہ سلطانپوری دا وی ورودھی سی۔ لوک ریت آلے حاکم ریت نوں نہیں مندے سن۔ اوہ مذہب، ذات، نسل، قوم، رنگ ہر شے توں اُگانہہ سن ایس لئی شاہ حسین دی شاعری اکبر نوں دیکھن دا اک نواں بوہا کھلودی اے۔ لال حسین تاں ہر تھاں توں باہر اے میڈیا توں مدرسیاں توں، سرکاری بولیاں توں۔ مبارک علی لہور رہندے نیں پر اوہ شاہ حسین دا کوئی حوالہ کیوں نہیں دیندے۔ اکبر دے ویلے پنجاب نابر ہو یا کھلوتا سی۔ پنڈی بھٹیاں وچ دُلا اکبر نوں ونگار رہیا سی۔ ایسے لہور شہر وچ اوس نوں پھاہے لایا گیا کیہ ایہہ وار نہیں ایہہ ساڈی تورانج نہیں۔ مبارک علی سانوں کیہڑی وار پڑھا رہے نیں۔

مبارک علی بابر نوں وی وڈھایا اے جس ست وار لہور نوں اُجاڑیا اوس لہور شہر جس وچ بہہ اوہ ایہہ کتاباں لکھ رہے نیں۔ نانک نے بابر نوں لُٹیریاں دی جنج آکھیا سی۔ پر مبارک علی اوس نوں سیکولر آکھ دتا اے۔ (28 فروری 2012)

راجہ جے پال: پنجاب دا وسریا سورما

مجید شیخ

لہور نے آپنی پچھلے دو ہزار ورھیاں دی وار وچ کئی حاکم ہنڈائے نیں جیہناں وچ چند راگپت مور یا تے رنجیت سنگھ ورگے حاکم دی شامل سن۔

پرانے لہور وچ اک نکا جیہا بوہا اے جس نوں موری دروازہ آکھیا جاندا اے تے ایس دروازے دے سبے پاسے اک وڈا بوڑھ دا رکھ اے۔ ایسے تھاں توں کجھ پیر پرے جتھے ایہہ رکھ کھلوتا اے اوہ تھاں اے جتھے راجہ جے پال نے 991 ورھے پہلاں ”جوہر“ لیا سی۔ ”جوہر“ اوہ بلدان اے جو اک جٹ آپنی بے آدری توں بچن لئی اکھ لئی دے سکدا اے۔

ساڈے بھانے اوہ اک مہان حاکم سی جیہڑا اتھے رہیا تے لہور اُتے راج کیتا۔ جے ساڈے بوہتے پاکیاں توں ایہہ ہو سکے پئی اسیں آپنی سوڈ دلی نوں لانجھے کرینے، پھیر اسیں اوس بندے نوں اوہدے گناں توں پرکھیے۔ اوہ ’پورو یاں پورس‘ سی جیویں یونانی ساڈے لہوری حاکماں نوں سددے نیں جیہناں دا راج افغانستان وچ جلال آباد توں ستلج تے پھیر کشمیر توں ملتان تیک سی۔

اج دے ویلے وچ تئیں ایس نوں مہان پنجاب کہہ سکدے اوہ دھرتی جو مُر رنجیت سنگھ نے 800 ورھیاں مگروں مُر پنجاب نوں پر تائی۔ چیتے رہوے رنجیت سنگھ دی ساڈی دھرتی تے شہر دا وڈا دیس پیارا سی۔ پاکستان وچ دواں توں آدر نہیں دتا جاندا کیوں جے پئی اوہ مسلمان نہیں سن۔ جے پال دے معاملے وچ پاکستان دی واراوتھوں چھوہندی اے جتھوں اوہدی مکدی اے۔ راجہ جے پال نے بھٹنڈے نوں آپنا دو جا تخت شہر بنایا سی تاں جو اوہ چڑھدے علاقیاں دی چنگی راکھی کر سکے۔ چڑھدے ول ہناں دی تورامان شاہی

ہریانہ تے دہلی اُتے راج کردی پئی سی۔ چپال جنجوعہ شاہی حاکم سی۔ پہلوں نکھڑا کر لیئے۔
 ملتان اُتے بدھاں دا راج سی تے اوس نوں بدھ شاہی آکھیا جاندا سی جد کے لہور اُتے
 ہندواں دا راج سی تے ایس لئی ایس نوں ہندو شاہی آکھیا جاندا سی۔ ہناں نے بدھ مت نوں
 ساڈی دھرتی تُوں مار مکا یا سی تے شیوا مت نوں اتھھے لاکھلار یا سی۔ پراسیس کہہ سکے آں پئی
 پنجابیاں دا شانتی بھریا سبھا بھاریں ساڈے مڈھوں بدھ متی ہون وچ ہووے۔ ساڈی رہتل
 وچ ہندو اثر بوہت مگروں آیا تے اوہ شُدھی انگ وی جس اُتے اج سانوں بڑا مان اے۔
 ایہہ رَلا مزے دار اے کیوں جے ایہہ کچی پہچان دے حد بیاں نوں توڑ دا اے۔ خورے
 ایسے لئی ساڈے لوکے بارے کوئی کچی تھتی پیشن گوئی نہیں کیتی جاسکدی۔

جد ہندو شاہی باتشاہ بھاراتا لہور اُتے مل مار لیا تے راجہ چپال نے اپنے پتر
 انند پال دے اگوائی وچ فوج گھلی لہور اُتے قبضہ کرن لئی۔ بھاراتا نے اوس نوں چوکی رقم
 تاری پئی اوہ چپال دے ناں اُتے اوس دا لہور اُتے راج رہن دے۔ ایس سمجھوتے پچھوں
 لہور دے حاکماں وچ جھنجھٹ پے گئی تے بھارتا نوں اوس دے پتر ہر دت نے پچھاں کردتا۔
 ایس گل اُتے انند پال نے اوس نوں مزہ چکھان دا متھیا تے 999 لہور نوں لے لیا۔ ہن راجہ
 چپال دا راج جلال آباد توں چنانہہ تیک سی۔ تسی کہہ سکدے اوہ پئی کل ہندوستان دا حاکم بن
 گیا تے اک مہان حاکم۔

جس ویلے چپال نے آپنا راج پکا کیتا، غزنی دے مسلم حاکماں نے ہندو شاہی
 اُتے بھار پاونہ چھوہیا۔ سلطان الپتگین، جیہڑا خراسانی ترک سی، اوہ غزنی دا حاکم بن کھلوتا۔
 اوس 8 ورہے راج کیتا تے اوہ 963 وچ مویا۔ پھیر 14 ورہے بھنبیل بھوسہ رہیا۔ 974 وچ
 سگتین جیہڑا اک گولا (غلام) سی تے الپتگین دا سلاسی، اوس غزنی اُتے مل مار لئی تے اوس
 غزنی دی یمنی شاہی دی مہمہ رکھی۔ غزنی اُتے آپنی پکڑ کچی کرن مگروں اوس آپنا دھیان غزنی
 اُتے لہور ول لایا۔

راجہ چپال نے آپنی شاہی دے لہندے پاسے نوں راکھواں بناون لئی اگدوں ای
 ساؤدھانی ورتی۔ پر پھیر وی دویں بھڑے۔ چپال ملتان دے مسلمان حاکماں نال جوڑ
 جوڑیا۔ سگتین نے جھبڈے اگانہہ ہوا ایس مسلم ہندو ایکتا نوں ونڈن لئی چپال دیاں سرحدی

تھاواں اُتے دھاڑا کیتا تے کچھ چوکیاں نپ لیاں۔ ایس دے پرتاوے وچ جیپال نے غزنی دے علاقے اُتے بھرواں دھاڑا کیتا۔

اک ترکھی لڑائی دواں شاہیاں دے کنڈیاں اُتے لڑائی گئی جیہڑی کئی دن رہی تے دویں دھراں دے چوکھے بندے مرتبے۔ جد کسے سٹے دی آس بنی تے ڈاڈھے برفانی ہڑھ نے لہور دیاں فوجاں دی واہ واہ تہائی لائی۔ اک دلوں ہارے راجے نے سبکتین نال سمجھوتہ کر لیا تے اوس نوں چوکھا مل تارن دی پکی کیتی، کچھ شہروی دینے منظورے تے ہاتھی وی۔

پر اک واری لہور اپڑ، راجہ جیپال رقم تارن توں نہ کردتی تے دعویٰ کیتا پئی اوس نوں بھاج نہیں ہوئی سی۔ اوس بڑی ہشیاری نال دہلی، اجیر تے کلانوج دے حاکماں نال جوڑ بناون لئی گل بات توری۔ 991 وچ راجہ جیپال اک وڈی فوج دی اگوئی کردیاں غزنی ول مارچ کیتا تے سبکتین نوں جلال آباد کول ٹکریا۔ لہور دے وڈی فوج دا حساب کردیاں، سبکتین نے کھیڈ وانگر آپنا پینتر ابدلیا تے گوریل لڑائی چھیڑ لئی۔ اوس آپنیاں بندیاں نوں ایس پینترے دا ایہہ کارن دیا پئی سدھی لڑائی نال ہار ہوئی۔ اوس آپنی فوج نوں 500 دستیاں وچ ونڈیا جیہناں اک پچھوں دوجے نے لہور دیاں فوجاں اُتے دھاڑے کیتے تے ڈاڈھیاں سٹاں لاون وچ سہل رہے۔

پنجاب دے میدانی علاقے دیاں فوجاں پہاڑاں وچ اچھے دھاڑیاں دیاں ہلیاں ہونیاں نہیں سن۔ اوہناں لئی انج لڑنا اپمان آلی گل سی۔ پینتر ایہہ سی پئی لہور دیاں فوجاں نوں زری ساہ نہیں لین دینا۔ اک پرائی تھاں اُتے اوس کارن دیا ایہہ اوہناں دا تراہ کڈھ دیسی۔ سٹہ ایہہ نکلیا پئی لہور دیاں فوجاں نوں چوکھی سٹ وجی تے اوہ سندھ ول پرت آئیاں۔ ایس ہار جت دی لڑائی وچ راجہ جے پال سندھ دے لہندے علاقہ وچھا بیٹھا۔

998 وچ سبکتین نے پشور اُتے مل مار لیا تے ترکاں دی اک ہزار فوج اوہتھے لا دتی۔ 988 وچ ای سبکتین مویا تے مڑا وہدی تھاں محمود آیا، جس آپنے بھرا اسماعیل نال اک کئی لڑائی مگروں راج سانجھ لیا۔ سلطان محمود نے 1000 وچ ہندو شاہی اُتے پہلا دھاڑا کیتا تے راجہ جیپال دے سرحدی علاقیاں نوں ہونجھ کے رکھ دتا۔ لہور دیاں فوجاں نے دھاڑے نوں ڈکن دا اپرا لاکیتا تے محمود نوں پشور کول ٹکریا۔ ایس لڑائی وچ جیہڑی مڑ 1001 ہوئی راجے

نوں پھیر بھاج ہوئی۔

راجہ جیپال تے اوس دے 15 رشتے دارنپ لئے گئے تے اوہدے پتر اند پال
کافی چوکی رقم تارن پچھوں اوہناں نوں رہا کرایا۔ اُتو رتی کئی ہاراں دے ڈنگ کھاؤن پچھوں
اوس اپنا تخت اند پال نوں سوئپ دتا۔ جس دن اند پال لہور دانواں پورو بنیا، جیپال شہر دے
چڑھدے بوہے ول آیا تے موری دروازے توں باہر نکلیا۔ اوہ تھے اوہ آپے دھکائی چتا کول
آیا، آپے اُتے گھیسٹیا تے آپے آپ نوں اگ لائی۔

ایس گل نوں اج 1010 ورھے بیت گئے نیں جد راجے 'جوہر' لیا۔ ساڈے دھرتی
اُتے بے آدری داو چار کئی بدلایاں وچوں لنگھیا اے۔ راجہ جس نوں غیراں ہتھوں ہار ہوئی سی
اوس ایس رسم دی لاج رکھی کیوں اوس آپے لوکاں نوں نیو ادا تاسی۔ ایہہ گل بوہت چنگی ہوسی
پئی جتھے راجے 'جوہر' لیا اوہ تھے دھرتی دے ایس سچے سپوت دی یاد وچ کوئی تھاں اُسار دتی
جاوے۔ ایہہ ویلا اے پئی اسیں آپے دماغاں وچوں سوڑنوں کڈھینے تے آپنی جھوٹی ہنکار
توں مُکت ہوئیے۔

(روزوارڈان 4-03-2012 دے شکرے نال)

لالہ لاجپت رائے: پنجاب ”قیصری“ یاں اک بھجھارت مجید شیخ

ایہہ گل بڑی سوادلی اے پئی کیویں عقیدے دے نظام نال کھیہا جاندا اے، ویلے وچ مُڑ مُڑ کے تاں جے عقیدے نوں شدھ کرن دی سدھرنوں پروانیا جاسکے۔ ایہہ سارے دھڑے جیہناں دائسیں جووی ”ٹیوا“ لاؤ اوہ اوس نوں مُڑ پچھاں جڑاں تیک پرتا دینا چاہندے نیں۔ جس داسٹا بڑا ڈراونا ہوسکدا اے۔

انارکلی بزار وچ 1900s وچ اک آوندے جلوس دی خیال اُڈاری لئو، جس دی اکوائی ترے آگو کردے پئے نیں۔ ایہہ تن آگو نیں، لالہ لاجپت رائے، بال گنگا دھر تلک تے پن چندرا پال۔ اوہناں نوں خورے نہیں پتہ سی پئی اوہ اک اجیہی ات واد بیڑ دی بیہہ رکھدے پئے سن جیہڑی مُڑ ”آریا شدھی“ دے ناں توں مشہور ہوئی۔ ایہہ مُڑ مگروں آریس ایس اکھوائی، ات واد ہندو بیڑ۔ لال۔ بال۔ پال دے وچار پارٹی دے دو جے ممبراں نالوں بوہتے ات وادی سن جد کے دو جے ممبرا نے ات وادی نہیں سن۔ لالہ لاجپت رائے اک ہور چھیک لائی تے ہندو مہا سبھا وچ رلت کر لئی۔ اج اوہناں نوں بھارتیا جنتا پارٹی دے ناں توں جانیجا جاندا اے، بے جے پی، ات وادی دا پروانیا ناں جس دیاں جڑاں لہور وچ بن۔

جے کوئی لہور وچ پھرے اوہ ایس مہان پنجابی آگو دیاں نشانیاں لہور وچ تک سکدا اے۔ بھاویں ایہہ دہلی دروازہ ہوئے جتھے اوہناں اُتے لاٹھی چارج ہوئیاں میوزم لاگے دا مال روڈ جتھے اوہناں دا بت پہلاں لا کے میوسکول آف آرٹ (ہن دا این سی اے) دے کار پارک وچ لکا یا گیا تے مُڑ غیب ہو گیا جس دا بھید نہیں ملیا۔ مُڑ ایہہ شملہ وچ نظر آیا جتھے ایہہ

اج وی آدرنال کھلا اے۔ فیروز پور روڈ لہور اوس آپنی بھین دی یاد وچ گلاب دیوی ہسپتال بنایا، جیہڑا اج پاکستان اندر ٹی بی دامنڈ ہلا ہسپتال اے۔

گول باگ، لوڑ مال اوہناں آزادی دے حق وچ بھانہڑا دین آلیاں تقریراں کیتیاں جو اہناں برڈ لا ہال ریگن روڈ وچ کیتیاں جیہڑا ہن ڈھیندا پیا اے۔ لکشی چوک اوس پنجاب نیشنل بینک دامنڈھ رکھیا جیہڑا اج وی ہندوستان وچ موجود اے۔ ایہہ مہان پنجابی آگو کون سی؟ جس بارے اج لہور وچ گھٹ لوکاں نوں پتہ اے، اوہ شہر جتھے اوہناں کم کیتا تے جتھے اوہناں نوں ماریا گیا۔

چیتے رہوے اوہناں دی انج موت پاروں ای بھگت سنگھ نوں اک انگریز پلس افسر نوں دن دھاڑے گولی مارنی پئی، اک اجیہا وقوعہ جیہڑا ہن برصغیر وچ آزادی دی راہ دا اک میل پتھر بن گیا ہوا اے۔

لالہ لاجپت رائے، جیہڑے لالہ جی دے ناں توں جانے جانے سن تے جیہناں نوں 'شیر پنجاب' تے پنجاب 'قیصری' یاں سیزر آف پنجاب وی کیہا جانداسی۔ اوہ 1865 وچ اک اگر وال وپاری ٹبر ڈوڈھکی پنڈ موگے جسے۔ اوہناں دا پیو استاد سی تے اوہ کئی سکولاں وچ پڑھے جتھے اوہناں دے پیو نوں رہنا پیا۔ 1880 وچ اوہ گورنمنٹ کالج لہور قنون پڑھن آگئے تے اتھے ای اوہناں دا بھلک دے لئی کئی آزادی لئی گھول کر دے گھو ل کاراں نوں ملے جیہناں وچ لالہ ہنس راج تے پنڈت گرو دت سن تے جیہناں نال اوہناں آریا سماج وچ رلت کر لئی جس دامنڈھ سوامی دیانند نے رکھیا سی جیہڑے ڈی اے وی سکولاں تے کالجاں دے دی موڈھی سن، جیہڑا لہور وچ آپنے ڈھنگ دا پہلا کالج سی جیہڑا ہن اسلامیہ کالج سول لائنز اکھواندا اے۔

1885 وچ اوہناں وکیل شپ دا امتحان پاس کیتا تے وکیلی چھوہ دتی، پوند وچ روہتک وچ، مڑ ہسار تے اخیر 1892 توں لہور وچ۔ ایس ویلے ای آریا سماج دودھڑیاں وچ وٹیج گئی، اک دھڑا چاہندا سی پئی انگریزی سکولاں دے نصاب وچوں کڈھ دتی جاوے تے دوجا انگریزی پڑھاوون دے حق وچ سی۔ لالہ لاجپت رائے انگریزی پڑھاوون دے حق وچ سن۔ اوہناں دے پتامنشی رادھا کشن آزاد ہندو فلسفے بارے شک وچ سن تے آپنی

حیاتی دے اک ویلے وچ اوہ مسلمان ہو گئے، ایہہ گل سانوں لالہ جی بارے انٹرنٹ اُتے پئی جیونی دسدی اے۔ مڑ اوہناں دے پتا پھیر ہندو ہو گئے۔ ایس گل دا لالہ جی دے دماغ اُتے ڈاڈھا اثر پیا، ایہہ دعویٰ کہتا جاندا اے اُچھے کچھوں اوہناں دے دھرمی ورتارے بارے۔ اوہ کٹر ہندو سمجھے جاندا سن تے کانگریس وچ سبھ توں ات واد ہندو دھرمی نوں بنوان والیاں وچوں سن۔ ایہہ ای سن جیہناں نے راوی دریا دے کنڈھے اُتے گاندھی تے نہرو دی موجودگی وچ ہندوستان دی آزادی دا جھنڈا لایا، جس نوں مڑ برڈلا ہال وچ لجا کے آزادی دا ہوکا دتا گیا جیہڑا ہن ہندوستان دے قومی دیہاڑ پاروں منایا جاندا اے۔

آپنے ایہناں ات وادی وچاراں توں اڈ، لالہ جی دی شدھی لہر نال سرژ وجھوں اوہناں 1900s دے پوند وچ چنگی نامنا کٹھی۔ ایہہ سماجی سیاسی لہر، جیہڑی مڈھ قدیمی ریت توں پریرنا لیندی سی شدھی کرن یاں پوتر کرن دی، آریا سماج نے چھوہی سی تے ایس دے موڈھی سوامی دیانند سرسوتی سن، ایس دامنول ٹپا ایہہ سی پئی شودراں ورودھ وکٹرا مکا یا جائے تے بارلیاں ذاتاں دے دوجے دھرمیاں نوں مڑ ہندو کہتا جاوے تے اوہناں نوں مڈھے دھارے وچ رلایا جاوے۔ اک اجیہے دھرم نال جوڑ رکھدیاں جو ذات پات دا ڈاڈھا پرچارک اے ایہہ بڑا خاص پینٹرا سی۔ جے اسیں دیانتداری ورستے پاکستان وچ اسیں سارے چپ چپے آپنیاں حیاتیاں وچ ایس چھوت چھات دے مارے آں تے ساڈے وچ کوئی وی اچھوت نال بہہ کھاون اُتے سکھالائیں ہوئے گا۔ ایس لئی جے ٹی ایہہ سوچو پئی میں کوئی ات واد مکنی نال لالہ جی نوں ویکھ رہیا آں تے اوہناں بارے کوئی سٹاکڈھن توں پہلاں سانوں آپوں وی آپنے آپ دانتارا کر لینا چاہیدا اے۔

آریا شدھی لہر نے مسلمان آگواں نوں اُشکل دتی تے اوہناں لہور وچ تبلیغی لہر تور دتی تے کجھ ہور فرقو مشنری پر بندھ وی کہیتے۔ 1908 وچ لہور دے آریا مشنریاں نے ہندوستان دیاں دوجیاں تھاواں دی پھیری لاوئی چھوہی تے مسلماناں نوں سدے دینے چھوہے خاص کر مکانات راچپوتاں نوں پئی اوہ اسلام نوں چھڈ دین، جیہڑا کہ مشنریاں دا دعویٰ سی پئی اوہناں دے وڈکیاں اُتے بدوبدی تھوپیا گیا اے۔ شدھی لہر نے سارے ہندواں نوں جتھے بند ہوون دی پریرنا دتی۔ وارکاراں ایہہ مندے ہن پئی ایہہ کم فرقو سیاست ول لے

گئے تے سیانپی فلسفیاں نوں پچھاں کر دے پاکستان دے ہوند وچ آون دا کارن بنے۔
 لالہ جی شاندار لکھاری سن۔ اوہناں 1924 وچ مسلماناں تے ہندواں دے تعلق
 بارے 24 لمے لیکھ چھاپے۔ پہلے لیکھ داسرناواں اے: 'ہندو مسلم مسئلہ، ہندوستان دا مسئلہ
 اے۔ ایس توں گروں دوجے داسرناواں اے 'مذہب نوں بھی عقلی بناؤ'۔ اوہناں خلافت لہر دا
 ورودھ کہتا جد اوہناں آکھیا: 'برصغیر توں باہر دے لوکاں دا ایس لہر وچ کوئی لایہ نہیں۔ میں
 ایس لہر دے ناں اُتے چوکھا چندہ اکٹھا کرن نوں چنگا خیال نہیں کردا، جد کے ہندوستان دے
 مسلمان ایہوں دے مسئلایاں بارے اُکاٹکا وی نہیں خرچ کر دے۔

پرسانون ایہہ نہیں بھلنا چاہیدا اپنی لالہ جی اصلوں لہور وچ پیر جمائی بیٹھے پنجابی آگو
 سن۔ اوہناں جلیاں والا باگ دے قتل عام ورودھ دکھالے کیجے، سول نافرمانی دی لہر وچ وی
 حصہ پایا تے کئی وار جیلاں کٹیاں۔ اوہناں دی اخیر جہد سائنس کمیشن دے ورودھ سی، جس
 وچ اک جلوس وچ اوہناں اُتے لٹھی چارج ہونیا تے اوہناں دے سر اُتے واہ واہ سٹاں
 لگیاں، جس پاروں اوہ 1928ء چلانا کر گئے۔

اوہناں دی تقریر دا ایہہ اخیر منظر گول باگ، لوہر مال روڈ داسی جتھے اوہناں دا
 بُت وی ہوندا سی جس دی اُنکل سدھی سیراں ول اُٹھی ہوئی سی۔ ایس بُت نوں اخیر آرام لئی
 شملہ وچ تھان ملی جتھے اوہ شہر دی مال روڈ اُتے سکینڈل پوائنٹ اُتے ٹکلیا کھلا اے۔ بُت دے
 پیٹھاں تختی اُتے لکھیا اے: لالہ لاجپت رائے، پنجاب دا مہاں وطنی۔ 1865-1928 وار
 سانوں دسویں اے پئی آپنیاں جڑاں ول پرتن دی سدھر نے کدی چنگے سٹے نہیں کڈھے۔
 ایس داسٹا لہوتے کرودھ ای نکلیا اے۔ ایہہ لوکاں نوں بھلک بارے گھمبیر کھوج توں ہکدا
 اے۔ لالہ لاجپت رائے دے وچارتے اوہناں دا ورتار سانوں دسدا اے پئی اوہناں نوں
 پنجاب دے اک گھمبیر آگو پاروں نہیں کھوجیا جاسکدا۔ پر ایہہ وی سچ اے پئی اوہ پنجاب
 دے پچھلے 125 ورہیاں دے اک اُچھے آگو نیں۔ اوہناں دی لہور نوں دین نرا ایہہ آکھ نہیں
 ردی جاسکدی پئی اوہ جڑاں ول پرتن دے پرچارک سن۔
 (روزوارڈان 11-3-2012 دے شکرے نال۔)

پنجاب دی وار

عمران علی

ایہہ پرچا اک آہر اے پاکستان دے کجھ علاقیاں (پنجاب) نوں تریخی کچھو کڑ وچ دیکھن دا، وکھرے وکھرے لاہر رکھن والیاں دا (Stakeholders) اوہناں دے پینترے تے پچاں دا جیہڑے منڈی دے اُبھارتوں اُسرے تے وپاری دھراں دے لہا چڑھا دا۔
ایس زوارن لئی سانوں ویلے وچ کجھ کچھے جاونا پودی، اوہناں سارے سماجی سائنس دے ٹیویاں توں دی کچھ جیہڑے پاکستان دی اُساری بارے لائے جاندے نیں۔ ایہہ پرچا کچھلے دوسو سال وچ پنجاب اندر منڈی دی اُسردیاں قوتاں، زروالیاں دی سیاست دے کچھو کڑ تے مہاڑ بارے اک لمی جھات پاؤندا اے۔

ایس پرچے وچ کئی سوالاں، کئی مسئلایاں نوں سامہنے لیاندا گیا اے۔ ایہناں سوالاں دے ایہہ جواب کوئی کپے تھے جواب نہیں ہن سگوں ایہہ سوالاں نوں ٹولن تے پھر ورن دا اک آہر اے جس دے پٹھو پٹھ کئی گتھلاں دی پیاں ہوئیاں نیں۔
ایس لئی ایہہ گل سگوں بھتی چنگی اے پئی ایہناں سوالاں تے سچھاواں نوں جانن دا اک آہر، کھوجن دا اک ترلا جان کے پڑھیا جاوے۔ نالے ایہہ آس دی کیتی جاوندی اے پئی ایہہ گل کتھ ہور وی کماں لئی سوالاں تے دو جے وشیاں نوں وی چلکسی، اوہناں جواباں توں اڈ جیہڑے ایس وچ نکلسن۔

ایس ایہہ آکھے ہناں نہیں رہ سکدے پئی ایہہ بہوں ڈھکویں تے اُچھے وشے ہن جیہناں بارے گل کتھ راہیں پاکستان وچ نوہن ویلے (Modernization) تے اُساری دی دُبدھانوں سمجھن دا آہر ہو سکدا اے۔ گل نوں چھوہن لئی 1947ء نوں مڈھ بناون دی

تھاں، اک لٹی وارد ا پچھو کڑا جوک نوں سمجھن دی سکت ودھاسکدا اے۔ ایس طرحاں ایسں راس والی (سرمایہ داری) لاون آلیاں طاقتاں دے پیر جماون تے اوہناں دے لائی لگاں نوں وی جان سکے آں جیہناں نوں جانن تے اوہناں دی پہچان کرن دا ایتھے واہ لایا گیا اے۔

ایس ساری گل بات نوں وچار وٹاندرے دی لڑی راہیں، ایہناں طاقتاں دے اثر تے اوہناں دے ڈھنگ تے رجھویں نوں تے اوہناں جواباں نوں اک حساب وچ لیا کے اوہناں دا لیکھا کیتا جاسکدا اے۔ آؤ ویکھیے ایہناں سوالاں نوں وار دے ویروے دی کھلی لڑی دی بنتر نوں مکھ رکھدے ہوئے۔

پہلا سوال ایہہ اے پئی اٹھارویں صدی دے ویسی اُتھل دا اوہناں علاقیاں اُتے چوکھا تے لٹا اثر پیا جیہڑے مگروں پاکستان دے حصے وچ آئے۔ چغتاشاہی دے ڈھین تے اخیر ڈھیری ہو جاون ویلے اُتلے سندھ دا علاقہ، اُچھے پکھوں اوہ علاقہ جس نوں برطانوی کالونی گیر وچ پنجاب دا صوبہ آکھیا جاندا اے، ایس دا چوکھی مارو ماری تے بے ثباتی نال واہ پیا رہیا۔

جیویں جیویں واہکاں تے بیٹھے زمینداراں دی نابری، طاقت پھڑدی گئی تیویں چغتاشاہی مکتدی گئی۔ ایس وجہوں علاقائی اُتلا میل جیہڑا چغتاشاہی تے بندوبستی پر بندھاں نال جڑی بیٹھاسی چوکھا ودھدے دبا بیٹھ آیا تے اخیر اوہنے اوس نابری نوں متھا ٹیک دتا جیہڑی پٹھوں اُسری سی۔

ایہناں بغاوتیں دا مڈھ اصولوں بھاری مالی اُگراہی سی، اُتلے میلاں دے اُنھے خرچے جو زرعی معیشت نوں نچوڑ دے پئے سن۔ پُرانے اُتلے میل دے غیر مقامی ہوون دے برطانوی کالونی گیر طاقت دے قبضے جماون دے راہ اُتے دڈے اثر پئے۔ ہندوستان دے دو جے حصیاں توں اُلٹ ایہہ سی قبضہ جماون دی برطانوی کالونی گیر طاقت دا پنجابی زرعی شاہی نال جوڑ۔

سوال ایہہ اے پئی کیہ ایہناں جوڑاں دے سٹے پاکستان دی راج بنتر تے سیاسی معیشت وچ لہجے جاسکدے ہن۔ ایس توں اڈ اٹھارویں صدی دے کجھ جڑویں پکھاں نوں وی بیانن دی لوڑ اے۔ دوجی گل ایہہ اے پئی کیہ اٹھارویں صدی دی بے ثباتی دا اک کارن منڈی دی معیشت بنی تے اوس نے ایس نوں ہور بھاء لائی۔

نالے ریاست تے اوہدے لاکڑیاں ولوں چوکھا ہالہ تے دوہجے ٹیکساں دی اُگراہی
 توں اڈ، ریاست مخالف نابری نوں سیک دین دا اک ہور کارن اصلی معاشی اجوڑ تے اوہناں
 دا اکسارتا وچ نہ ہون وی سی۔ ایہناں کجھ کارناں وچوں معیشت دا نقدی وچ وچن تے
 ودھن، وائی بیجی دا ودھ توں ودھ و پارنل جڑن، ودھدی شہری وسوں تے معاشی اُچھتا پاروں
 زرعی وستاں دی منگ وچ اُبھار وی سی۔ تے ایس دے نالوں نال زرعی قرضے نقد فصلاں
 اُگاؤن لئی تے ریاستی مالی منگ دی ودھدی لوڑ وی سی۔

ایہناں مہاڑاں نے قرضیاں نوں ودھایا تے ایس سٹے وجہوں زرعی زمیناں دے حق
 تے اس اُتے بیٹھے ہوئیاں اُتے ناجائز قبضے وی ودھے۔ ایہہ دباء غیر زرعی مال داراں تے بنیے
 نے پایا ہونا اے۔ ایہہ سارے بہانے قرضے نہ دین پاروں زمیناں دا ضبط ہون ہوئے
 تے خبرے کوئی قانون راہیں نہ ہویا ہووے جیہناں ایہہ دھکے زوری دے پاروں ہویا ہونا
 اے۔

قرضیاں دا مل تارن بدلے ایہناں انھیاں طاقتاں اُتے کرن آلیاں دی اوس واڈھو
 وست اُتے وی قبضہ کر لیا ہووونا اے جیہڑی منڈی لئی ہووئی اے تے اُنچ اُتے والیاں دے
 آسرے اُتے پلدے پھلے میل دا وی حق ماریا گیا ہونا اے۔ دوجے بئے بہتیاں دھنگان
 آلیاں، ترکھیاں تے چتر و پارک زراعت کاراں (خورے اسیں ایہناں نوں راس وال کہہ
 سکے آں؟) زرعی معیشت دا اکھاڑ پچھاڑ وی کہتا ہونا اے تے ایس پاروں ماڑے تے
 چھوٹے زمینداراں تے نالوں نال پیپی تے محنتی ذاتاں اُتے ہور دباء پایا ہونا اے۔
 کیہ اسیں کہہ سکے آکھ آں پئی سہل تے تگدی واہک نابری جنوبی ایشاء دے ایس
 علاقے وچ منڈی دیاں طاقتاں دے خلاف اک انقلاب سی۔

12 مارچ 2006

پنجاب دی وار کون لکھسی؟

27 مئی بدھوار 2009 نوں جدلہور وچ 15 ریسکیو دی عمارت وچ بمب دھماکہ ہويا پنجاب انسٹیٹیوٹ آف لینگویج آرٹ اینڈ کلچر لہور تے اکیڈمی آف لیٹرز دی سانجھ نال پنجاب دے 150 سوجھوان اوس کانفرنس وچ ریتی سن جس داسرناواں سی 'پنجاب دی تواریخ دا دگاڑ تے ایہناں دا اُپا'۔ ایس کانفرنس دے اُچھے پروہنے پنجاب دے وڈے وزیر شہباز شریف سن پر اوہناں دی تھاں سردار ذولفقار کھوسہ نے رلت کیتی۔

اکیڈمی آف لیٹرز دے چیرمین فخر زمان آکھیا پئی پنجاب دی وار دے دگاڑ مکائے جان تے وارنوں ساریاں سوڑاں تُوں اُتانہہ ہونا چاہیدا اے۔ اوہناں کیہا پئی دُلا بھٹی تے احمد خان کھرل ساڈے سورے ہن تے بھگت سنگھ دی ساڈا سورما اے کیوں جے اوہ ایس دھرتی دا جایا سی۔ پنجاب دی وار سن 47 تُوں نہیں موہنجوڈارو توں چھوہی جاوے۔ اوہناں ایہہ وی آکھیا پئی پنجاب دی وار تُوں سیدھ دتی جاوے تے صوفی شاعراں نوں اوہناں دے معاشی تے ویسی ویلے دے پچھو کڑ وچ رکھ کے پرکھیا جاوے جس وچ اوہ جیوندے سن۔ ڈاکٹر طاہر کامران نے جو گورنمنٹ کالج وچ وار دے شعبے دے پردھان نیں آکھیا پئی پاکستان اندر پنجاب دی واراں اک پاسڑی لکھی گئی اے تے جے کوئی کھوج ہوئی اے تے اوہ باہر لے واراں نے کیتی اے۔ پاکستان اندر اکرم علی ملک تے کلپاء عابد نے کالونی گیر پنجاب دی وار لکھی اے۔ 47 دی ونڈ نے نرا پاکستان دی شکل وچ اک نواں سیاسی یونٹ ای جمیا پر ہتلی دھارا اوہی رہیا۔

بہاء الدین زکریا یونیورسٹی دے فلسفے دے چیرمین ڈاکٹر محمد امین آکھیا ایہہ مہنے کہ

پنجاب دی کوئی وار نہیں تے ایہدی کوئی رہتلی سیہان نہیں تے پنجابی کدی دھاڑویاں ورودھ لڑے نہیں جھوٹیاں گلاں نیں۔ اوہناں ایس گل اُتے ہرکھ کیتا پئی پنجاب تے ایس دی رہتلی نصاب وچ پڑھائی نہیں جاندی۔ اوہناں دسیا پئی 1857 دی جنگ آزادی وچ پنجابیاں دے سیر پاؤن دی گل نہیں کیتی جاندی۔ ہور تے ہور ساڈے اپنے وارکاراں نے وی حقیقتاں نوں برطانوی اثر پٹھ وگاڑ کے لکھیا اے۔

ایس توں اڈ گل بات وچ افضل توصیف، قاضی جاوید، شفقت تنویر مرزا، ڈاکٹر نظام دین، ڈاکٹر فاطمہ حسن تے شاعر شہزاد ہوراں وی حصہ پایا۔

سوال ایہہ وے پئی جے اے تیک پنجاب دی لوک وار نہیں لکھی گئی تاں اوہ کون لکھسی؟ ساڈے موصوفان اکٹھے ہوئے گلاں کیتاں تے گھراں نوں چلے گئے۔ پنجاب دی وار لکھن لئی کوئی کمیٹی، کوئی بورڈ بننا چاہیدا سی تاں جو گل اگے ٹردی۔ پنجاب دی وار لکھن دی گل سبھ توں پہلے اللہ بھلا کرے میجر اسحاق محمد دی مزدور کسان پارٹی نے چھوہی سی تے سلکھ (ادب) وچ ایہہ گل محمد آصف خان، علی عباس جلاپوری تے نجم حسین سید نے کیتی تے ایس دی گوائی اوہناں دیاں کتاباں نیں۔ اسحاق محمد ہوراں ای پنجاب دی دبی تے لگی لوکائی دی وار نوں پھولن تے لکھن دا آہر چھوہیا تے اج وی اوہناں جو نکا موٹا لکھیا اوس نوں پڑھن تے سمجھن دی لوڑ اے۔ رب نے اوہناں نوں بوہتا ویلا نہیں دتا جو ایس بارے بھرواں کم کر سکدے۔ اوہ اپنے سیاسی رجھو یاں پاروں کم نہ کر سکے۔ پھیر وی اوہناں کھیڈ مصلی لکھ کے کامیاں تے کیاں ول دھیان کرایا۔

پچھلے اک ہزار ورہیاں دے پنجاب دے سلکھ نوں وار نال جوڑ کے لکھن دا آہر نجم حسین سید چھوہیا ہو یا اے ایس کھیترو وچ اوہ بابا فرید توں لے خواجہ فرید تاں چوکھیاں کتاباں لکھی بیٹھے ہن جیہناں نوں پڑھن تے گولن دی لوڑ اے۔ نجم حسین سید اپنیاں پرکھ تے کھیڈاں راہیں پنجاب دے سلکھ نوں واردے پچھو کڑ وچ رکھ کے گولیا اے تے انج ساڈی شاعری پچھے لگی اوس وار ول دھیان کرایا اے جو سرکاری وارکاراں نے نہیں اُلکی تے جو لوکاں دی واپری دی کہانی ہے۔ آکھن نوں اسیں آکھ جانے آں پئی پنجاب دی کوئی وار نہیں لکھی گئی تے دو چار سورمیاں دے ناں لے کے لائجے ہو بہنے آں پر پنجاب دی وار لکھی

کیویں جاوے تے ایس دا سبھ توں وڈا سوما کیہڑا اے؟
پنجاب دی وار دا سبھ توں وڈا سوما ساڈا سلکھ اے ساڈے اک ہزار ورہیاں
دے لوک شاعر جیہناں نوں اسیں صوفی شاعر آکھ کے ڈھپ دیندے آں۔ پر کوئی ایس
شاعری ئوں پڑھے تاں سی تے پھیر ایس نوں اوس ویلے دی وار نال جوڑ کے پرکھے تے
ایس دا ویروا کرے۔ اک وڈا رولا ایہ اے ساڈے وارکار پنجابی سلکھ نوں مونہہ نہیں
لاندے تے ایس توں بناں ساڈی وار نہیں بھجی ہونی۔

12 جون 2009

گوریاں دے بال جلیا نوالہ قتلَام بارے پڑھسن

گاڈین اخبار دی اک خبر موجب انگلینڈ دے سینڈری سکول دے بالاں نوں نوین منظور ہوئے نصاب موجب ہندوستان وچ ویہویں صدی وچ کیتی گئی برطانوی راج دی بُرچھا گردی بارے پڑھایا جاوے گا۔ پڑھیار جیہناں دیاں عمراں 11 تے 14 ورھیاں وچکار ہوں گئیاں تواریخ دے وقوعیاں جیویں جلیا نوالا دا قتلَام بارے جانو کرایا جاوے گا جس وچ گوریاں دی فوج نے کئی سو بندیاں نوں امرتسر شہر گولیاں نال دتھا دتا جد اوہ اک امن بھریا دکھالا کر دے پئے سن۔

برطانوی نصاب دے نویں یونٹ ایہہ سدا دتا اے پئی اسیں ایہہ گوہ کریئے پئی کیویں تے کنج براعظم ہندوستان وچ برطانوی راج نوں دکھو وکھ پکھاں توں دیکھیا جاسکدا اے۔ نالے ایہہ صلاح وی دتی گئی اے پئی اُستاد کیویں ازادی دے پچھو کڑ نوں دس سکدے نیں۔ ایہہ دسدیاں ہوئے پئی کیوں ہندوستان برطانوی سلطنت لئی اُچھی تھاں رکھدا سی تے کنج معاملے ہندوستان دی ازادی دی راہ ول مڑے تے مگروں کنج دو جیاں بدلایاں آئیاں۔ جیویں اچکل ایہتھے نویں تعلیمی پالیسی تے نویں نصاب دیاں گلاں ہلایاں ہوئیاں نیں ساڈے لئی اجیہاں گلاں بہوں گوہ گوچریاں نیں جے اسیں ایہناں توں لا بھ لے سکے۔

ساڈے پاکستان وچ وارانوں کدے وی ساہواں کر کے نہیں پڑھیا گیا تے ہُن تاں سرکار آپ منیندی پئی اے کہ ساڈیاں کتاباں وچ ڈھیر نصاب وروڈھی نصاب اے جیہڑا غیر مسلماناں، ہندواں تے مغرب دے صنعتی وسیب دے خلاف اے۔ ہُن سرکار ایہہ سوچیندی پئی اے پئی نویں نصاب وچ ایس نوں بدل دتا جاوے پرائس توں اگدوں ای

پکھونے پک آلیاں رولا گھٹ دتا اے۔

چالو ویہار (سٹیٹس کو) دے ہیتی ایہہ دھڑے جیہناں دیاں موہری اسلامی پارٹیاں نیں ایہہ دوش وی لاندے نیں پئی ایہہ سٹھ کچھ امریکا دے آکھن اُتے کہتا جا رہیا اے۔ اصلوں ایہہ گل خورے سگوں انج نہ ہووے پر پکھن نوں پکھیا جاسکدا اے پئی ضیاء الحق دے دتے نصاب نوں ہن بدن دی لوڑ کیوں پے گئی اے جیہڑا اتناں روشن خیال قوتاں دے لکھ وار آکھن تے وی نہیں بدلایا۔

پر خورے نصاب نوں بدلنا ایناں سوکھا وی نہ ہووے جدتیک مشرف سرکار انج دی پکیائی نہیں دکھاندی جیہڑی اوہناں زنانیاں دے بل منظور کراون اُتے دکھائی اے۔ سانوں ساریاں نوں چیتے اے پئی نصاب وچ اک کئی جیہی بدلی پاروں پچھلی وفاقی وزیر زبیدہ جلال نوں آپنی وزارت توں ہتھ دھونے پے سی۔ اوہناں نرا ایناں کہتا سی پئی سکول دی بیالوجی دی کتاب وچوں اک جہاد بارے آیت نوں کڈھیا سی تے رولا پین اُتے ایہہ بدلی موڑ وی لئی گئی سی پر پھیر وی وزارت نہیں بچ سکی سی۔

ہن لگدا اے بدلی دیاں ہواؤاں بوہتیاں ترکھیاں نیں تے خورے ہن بچا نہ ہووے۔ آپوں مشرف ہو ریں جیویں روز ویری طاقتاں نوں ونگار دے پے نیں ایس توں جا پدا تاں ایہو نے پئی کچھ کرؤ نیں ایہہ وکھری گل اے جیہناں مشرف ہو ریں ملوانیاں نوں نندے نیں اوہناں دی وزیراونی ننڈیا پیپلز پارٹی دی کردے نیں۔

کچھ کسی بہانے اخباریاں نوں ایہہ سُوہ لگی پئی مطالعہ پاکستان دیاں کتاباں نوں اُکا بدلایا جاندا پیا اے تے نظریہ پاکستان نوں وی اک گھٹ سوڑ رکھن آ لے نظریے دے پکھوں ایس دا اک نرم ویردا کہتا جاندا پیا اے تے ایس دے 'نظریاتی مُڈھ' اُتے گھٹ زور دتا جاوے گا۔

چیتے رہوے پئی مطالعہ پاکستان دی ضیاء الحقی در فطنتی اے تے ایس توں پہلاں ایہہ مضمون نصاب وچ شامل نہیں سی۔ پاکستان وچ جیویں پچھلے تئی ورھیاں توں اُنھیرے دیاں طاقتاں نے مُل ماریا ہو یا اے ایہہ اک دلیری آلا پیر اے جے مشرف سرکار چک لووے۔ پر سانوں ایہہ وی مننا پوے گا پئی ایہہ کم کد دے ہوون دی اڈیک وچ سن۔

1971ء وچ بنگلہ دیش بن نال دو قومی نظریے نوں کجھ ٹھل پے گئی سی تے ایہہ پچھو کڑ وچ چلا گیا سی سکوں ستر دے دھا کے وچ پاکستان دے مُڈھ نوں سندھ وادی نال جوڑن دی گل وی ہلی تے مذہب توں اڈوی پاکستان دے ہون دیاں گلاں چھوہیاں پر ضیاء نے ستھ کجھ مُکا دتا تے نظریہ پاکستان دے ناں اُتے اک نویں گل گھڑی تے ایس دا جھرو پھیر دتا۔ ایہہ نظریہ پاکستان اے جیہڑا فوج نوں نظریاتی سرحداں دے محافظ دے پکھوں راج وچ آون داراہ موکھا کر داسے۔ پچھے ساڈے وفاقی وزیر جاوید اشرف قاضی کراچی وچ اک عالمی کتاب دی مگھ وکھالی کر دیاں ایہہ آکھیا پئی ساڈی وار محمد بن قاسم توں نہیں مونجھوڈا رو توں چھوہندی اے۔ تے اوہناں ایہہ وی دسیا پئی نویں نصاب وچوں ورودھی گلاں کڈھ دتیاں جاوَن گیاں۔ ایہہ تاں بہت سوہنی گل اے تے ہر عقل تے سُر ت رکھن آلا ایہہ دی سلاہنا ای کرے گا۔ ساڈے نصاب وچوں ہندواں خلاف تے غیر مسلماناں خلاف مواد نوں ترت کڈھ دینا چاہیدا اے تے اجیہا نصاب لایا جاوے جیہڑا ساڈے بالاں دے دل تے دماغ کھولے۔ ایس ویلے اجیہی نویں تعلیمی پالیسی نہیں آئی تے نہ سانوں نصاب وچ نویاں آون آلیاں بدلایاں دا پتہ اے پر اسیں آس ایہو رکھنے آں پئی مشرف سرکار جو کہندی اے کر کے وی وکھائے گی تے نرا گولگواں توں مٹی نہیں جھاڑے گی۔

سمجھن والی گل ایہہ وے پئی پاکستان دے بن دا نرا اک کارن نہیں سی جیویں عام پکھوں سمجھیا جاندا اے۔ نرے اسلام نے مسلماناں نوں اک وکھری پہچان دتی تے نہ ای ایس نوں اُنچ بنایا گیا سی پئی ایہہ آپنے آپ نوں دوجیاں توں وکھ رکھے۔ ساڈے نصاب وچ جیہڑی بھیڑی گل اے ایہہ وے پئی مسلمان اُچیرے نیں تے ایہہ اوہناں دا فرض اے پئی اوہ غیر مسلماناں برخلاف جہاد کرن۔ ساڈیاں درسی کتاباں بالاں نوں برداشت تے دوجیاں مذہبیاں دے جیاں دے حقاں دا آدر سکھاون وچ سہیل نہیں ہونیاں۔ آس ایہہ وے پئی نواں نصاب بالاں نوں اوس مذہبی سوڑ وچ نہیں پاوے گا جو ضیاء ساڈے بالاں نال کہتا۔

30 دسمبر 2006

empty

أتمنى

empty

فیدل نوں جیویں میں جاننا آں

گبرئیل گارسیا مارکیز

اوہدا صدق اکھر نال اے۔ اوہدی طاقت اے بھر مانا، پٹو پانا۔ اوہ اوکڑاں دی بھال
کریندا اے جتھے وی ہوون۔ ترکھی پریرنا دینی اوہدا سبھا اے۔ کتاباں اوہدے سواداں
دے وشال نوں دسدیاں نیں۔ اوہنے سگٹ چھکنے چھڈ دتے تاں جو اوہ اخلاقی اختیار لے
سکے جیہڑا تما کو دی لعنت دے خلاف لڑائی لڑن وچ اوس نوں چاہیدا سی۔
اوہ سواد لے کھانے پکاندا اے سائنٹفک جوش نال۔ اوہ آپنے آپ نوں شاندار سریرک
حالت وچ رکھدا اے جس وچ روز کئی گھنٹے دی جمناسٹک تے نالوں نال تاریاں لائی رکھنا
شامل اے۔ نہ ہارن والا صبر۔ لوہے رتا ضبط۔ اوہدی خیال اڈاری شکتی اوہنوں ان ڈٹھ ول
کھچدی اے۔

جوز مارٹی اوہدا من بھاندا لکھاری اے تے اوس وچ ایہہ گن اے پئی اوہ مارٹی دے
وچاراں نوں مارکی انقلاب دے لال ہڑھ وچ رلا لیندا اے۔ اوہدی اپنی سوچ داتت ایس پکیائی
وچ اے پئی لوکاں داکم کردے ایہہ وی مڈھلا کم اے پئی اک اک جی داوی دھیان رہوے۔
ایہہ گل دسدی اے اوہدے اوس یقین نوں جیہڑا اوہ سدے واہ لوکاں نال میل کرن
وچ ورتدا اے۔ اوس کول ہر موقعے لئی اک بولی ہوندی اے تے اک خاص وسیلہ اگلے نوں
راضی کرن دا جیہناں نال اوہ گلیں پیندا اے۔ اوس نوں ساراے پئی ہر اک نال کس پدھر
تے رہنا اے تے اوہدا وشال تے دکھو دکھو کھیرے کھیراں دا علم اوہنوں بڑی سوکھ نال ہر قسم
دے میڈیا نال نجٹھن جوگ کر دیندا اے۔ اک گل اُکا پکی اے، اوہ اوہ تھے ای رہندا ہے

جتھے اوہ کھلا ہووے، جنج دا اے تے جیہدے نال اے۔

فیدل کاسٹرو بس جتنا جاندا اے۔ ہار سا ہوئیں اوہدا سبھا روز دیہاڑے دی حیاتی دے
نکے نکے کماں وچ اک نچی منطق دے تابع نظریں آوندا اے۔ اوہ ایس ہارنوں مند انہیں تے
اوس نوں اک پل چین نہیں آونا جد تک حد اں نوں اُلٹا کے اپنی فتح وچ وٹا نہیں لیندا۔

اوہدے کول سبھ توں وڈی مدد اوہدا چیتا اے تے اوہ ایس دی بھیڑی ورتوں تیک کریندا
اے۔ لمیاں تقریریں یا نچی گل بات، جس وچ ڈاڈھیاں دلیلاں تے نہ منن آلی بڑی حسابی
ترکھ ہوندی اے۔ اوس نوں اکسار جانکاری لوڑیندی اے، پیہہ کے چنگی طرحاں ملیدہ بنائی
ہوئی تے ہضم ہون والی۔

اوہ 200 صفیاں دیاں خبراں نال ناشتہ کردا اے۔ جواب اکا ٹھیک ہونے چاہیدے
نیں۔ ایس گل نوں ویکھدے ہوئے پئی اوہ بالکل اتفاقی گل بات وچ وی نکا جیہا پاڑ وی پھڑ
لیندا اے۔ اوہ انتاں دا پڑھا کوا اے۔ اوہ ہر چیز پڑھن لئی تیار ہوندا اے جیہڑی کسے پل وی
اوہدے ہتھ آندی اے۔

اوہ اپنے آپ نوں جانوں کران دا کوئی موقعہ نہیں کھساندا۔ اگولا دی لڑائی ویلے اوس
اک سرکاری استقبالیے وچ لڑائی نوں اپنے ویروے نال دسیا کہ پئی اک یورپین ڈپلومیٹ
نوں ایس گل اُتے راضی کرنا اوکھا ہو گیا کہ اوس اصولوں لڑائی وچ حصہ نہیں پایا۔

لاطینی امریکا دی بھلک بارے اوہدی نظر جیہی اے جیہڑی بولیوار تے مارٹی دی اے،
جس وچ اک آپسی جڑت تے خود مختاری رکھن آلی ٹابری، جیہڑی جگ دی ہونی اگا نہ لے
جاوَن جوگ ہووے۔ اوہ ملک جس بارے اوہ کیو باتوں مگروں سبھ توں ودھ جاندا اے امریکا
اے۔ اوہناں دی فطرت بارے، طاقت دیاں بنسراں بارے تے سرکاراں دیاں گجھے
ارادیاں بارے۔ اتے ایس گل نے اوہنوں مدد دتی اے اک تار لگن آ لے تہیہ ڈکے نوں۔

اوہنے کدے کسے سوال دے جواب توں انکار نہیں کیتا، اوہ چناوی اُشکل دین والا
ہووے، نہ ای اوس کدی صبر و نجایا اے۔ اوہناں نال گل بات وچ جیہڑے سچ دسن وچ
گھٹ اکھر ورتدے نیں تاں جے اوہ اوس نوں ہو رُکراں نہ دین جیہناں نوں ہُن اوہ جاندا
اے۔ ایس طرحاں کرن والے افسر نوں آکھیا ’توں میرے توں سچ چھپا رہیا ایں تاں جو میں

فکر نہ کراں، پر جد اخیر مینوں پتہ لگنا ایس میں ایس گل پاروں ای مر جانا ایس پئی مینوں اپنے
سچاں دا ساہمنا کرنا پوے گا جیہڑے مینوں دے ای نہیں گئے۔ پر سبھ توں گھمبیر اوہ سچ ہن
جیہڑے گھاٹے لکون لئی چھپائے جاندے ہن، کیوں جے اوہ ساریاں کامیا بیاں جیہڑیاں
انقلاب نوں قائم رکھدیاں نیں، سیاسی، سائنسی، کھیدیاں تے رہتلی کامیا بیاں۔ پر اوہ
نال ٹکمی افسر شاہی وی اے، روز دیہاڑے دی حیاتی تے گھرو کی خوشی تے اثر پاوندی۔

جد اوہ لوکاں نال گلی وچ گلاں کردا اے تے اوہدی گل بات وچ اوہ بھر پورتا تے
کھروی گھل دلی پرت آوندی اے، اوہ اوہنوں فیدل دے ناں توں سداندے نیں۔ اوہ
اوس نوں غیر رسمی ڈھنگ نال سد دے نیں، اوس نال دلیل بازی کردے، اوس اُتے حق
جتاوندے نیں۔ اسیں تداک اوڈا جی لہجے لینے آں جیہدے آپنے روپ دا پرتو سانوں اوس
نوں دیکھن نہیں دیندا۔

ایہہ اوہ فیدل کاسٹرو اے جس نوں میں سمجھنا میں جانناں آں۔ فقیری عاداتاں تے نجنت
بھلاویاں آلا اک جی، چوکس اکھری تے ہولے لہجے آ لے پرانی فیشنی رسمی تعلیم دا چھنڈیا تے
جیہڑا کوئی وی اجیہا خیال خیالین جوگ نہیں جو مہان نہ ہووے۔

میں اوہنوں جذباتی رنگ وچ چیزاں نوں کردے سُنیا اے جو اوہ کسی ہوڑ ڈھنگ نال
کر سکدا سی جے اوہ کچھ اڈیک کر لیندا۔ اک واری دُر اڈیاں ہونیاں دے ڈاڈھے بھار پیٹھ
دبے ہوئے نوں میں چُپھیا اوہدی جگ وچ سبھ توں وڈی سدھر کیہ اے تاں اوس تڑت جواب
دیتا 'نکرے لگ کھلونا'۔

(گبریل گارسیا مارکیز اک نوبل انعام جیتو ناول کاراے۔ ایہہ اک سودھیا ٹوٹا اوس
لیکھ دا اے جیہڑا کیوبا دے اخبار 'گرامہ' وچ چھپیا۔ فیول آپے ہُن 80 ورھیاں دا اے)

17 اگست 2006

’اوہ تہاڈے ساریاں دا پتر اے‘

محمود درویش، جیہڑا آج توں اک ہفتے پہلاں گزریا (9 اگست 2008)، ”اجو کے ویلے دے مہان عرب شاعراں وچوں سی“، اوہا یار مورند بارگھوئی لکھدا اے۔ اتھے اوہ اپنے بلی تے ساتھی شاعر نوں اوس دی قبر لاگے چیتے کردا اے۔ اخیر وچ اک ان چھپی نظم اے جو محمود مرن توں کجھ چر پہلاں ای لکھی سی۔ ایہہ لیکھ آسین ہفتہ 16 اگست 2008 گاڈ رین دے شکریے نال چھاپ رہے آں۔

رملہ دیاں پہاڑیاں توں دکھدی اک تتی دو پہر، اک نیلا آسمان وچ وچ سگدے، کجھ ویلے دے بدل تے ہر پاسے فلسطینی جھنڈے، نالو نال نیں تصویراں۔۔۔ اتے محمود درویش دی اپنی شاعری نوں وادھدی، پوتر تے طاقت ور وادھ، جیہڑی لاڈ سپکراں راہیں آندی پئی اے تے جس نے پوری نظربندی تھان نوں ول لیا اے۔ رملہ دے رہتی محل دے وچکار جتھے اوس کجھ ہفتے پہلاں اخیر وادھ اپنی شاعری سنائی (اتے جتھے اوس گھٹی کھڈار سنائی)، سکھنی قبر شاعر دی اڈیک کردی پئی سی۔ پہاڑی نوں جاندی سڑک ول ہر عمر تے ہر دھڑے دے لوکاں دے ٹھٹھ دے ٹھٹھ ہن، سارے ای اپنے شاعر نوں ودیا کرن لئی، قبر دے ودھ توں ودھ نیڑے ہوون دے آہر وچ ہن۔ جویں ای تابوت نوں قبریں پاون لئی نیوایا گیا، فلسطینی راکھی دستیاں نوں اکٹھ نوں ڈکنا پیا، اکٹھ جو قبر نوں اک نظریں تلنا چاہندا سی تے اک دوجے دستے نے ہوا وچ 21 گولیاں دی سلامی دتی۔

اساں قبر دوا لے گھیرا گھت لیا تے میں اوس دی ماں لاگے ای کھلوتا ساں، حوریہ، 92 ورہیاں دی۔ جس نوں گللی توں ایسبولنس وچ تے مڑ ویل چیر تے بہا کے لیاندا گیا سی

تاں جو اوہ اپنے پترنوں اخیر واری تک سکے جس دی بڑی دھمی سطر ہے ”میں اپنی ماں دی روٹی تے اپنی ماں دی کافی تانگھدا آں“ تے اوس دے دو بھرواں احمد تے ذکی نوں وی۔ میں اوس دیاں بھیناں نوں جنازے توں مگروں ای ملیا۔ ہزاراں سوگ واراں وچ اوہدے ٹبر دے لوک اپنی حاضری پاروں معافی جیہی منگن دے سبھا وچ سن۔ اوہدی ماں نے اپنی ماڑی تے ٹٹی واج وچ آکھیا: ”اوہ تہاڈے ساریاں دا پتر اے“۔ ایہ پہلی واری پٹی میں اوس دی ماں نوں ہلکیا ہووے۔ اوہ پندھ کر نہیں سکدی تے مینوں گلیلی جاوَن دی منائی ہے۔

ایس توں اک دن پہلاں سویرے 10 بجے، درویش نوں امریکا توں عمان لیاندا گیا سی۔ اک نئے اکٹھ مگروں، تابوت نوں اُردن دے فوجی ہیلی کوپٹر وچ دوپہر نوں رملہ لیاندا گیا۔ رملہ توں اگانہ، جلوس نے اکھنڈ جنتشن نوں چھڈیا، اکری دے چڑھدے ول، تے اوہ آل بروادے پنڈول تر پئے، جتھے درویش جمیا سی۔

اوتھے اک غیبانا جنازہ پڑھیا گیا جد کے گبھرو منڈے درویش دیاں نظماں گا رہے سن۔ اوہناں لئی ایہہ کنی گھبرا والی گل ہوئے گئی جیہڑے فلسطیناں نوں ہر طراں دی بدی دے اُلا ہے دندے نیں۔ ہن ہزاراں فلسطینی اوتھے سن جیہناں دے ہتھاں وچ نظماں تے پھل سن تے جیہڑے اک اجیہے شاعر نوں آدر دین جا رہے سن جیہدی شاعری تتلیاں، بطحاں، مکھیر، قدیمی متھاس تے بائبل دے حوالیاں نال بھری پئی اے۔

اوہ سوہنی شاعری لئی نکلے نیں تے ایہہ ہے وے۔ ایہہ اوہناں دی تے اوہناں دے شاعر دی سلاہنا اے، جس نے اپنی سوہنپ واپری راہیں کلاتے ایہدے موہ نوں ثبوتیا۔ ایہہ اوہی لوک نیں جیہڑے ہالاں، تھیٹراں تے ایٹوٹوریم وچ اوس نوں سُنن آندے رہے نیں۔ ایس توں کتھے ودھ عرب ملکاں دے لوک دی گھٹ جو شیلے نہیں سن۔ 2002 وچ، 25000 ہزار لبنانیاں تے فلسطینی جو پناہ گیر کیمپاں وچ رہندے پئے سن تن گھٹے ٹھہ کے فٹ بال سٹڈیم وچ اوس دے جادوئی اکھراں نوں سُنیا۔ مِل ماری تے تانا شاہی (آمریت) ہر قسم دی گل کتھ نوں دُباوَن دا پورا ٹل لاوندی اے۔ پر دیڑے اپنی گل کرنوں ہلکدے نہیں۔ اوہ ایس نوں سیاسی کپھوں کردے نیں، اپنے ورودھ راہیں، رہتلی کپھوں گیتاں، لوک نچن، دستکاری، یاداں تے نظماں راہیں۔ اپنی گل کتھ کرن دی طاقت پاروں، اوہ اپنے

ہوون نوں پاندے ہن تے ایہہ اوہناں نوں تگڑا بنا دیندا اے تے خود ترسی تے جذباتی ہوون دے برخلاف اوہناں دی راکھی کردا ہے۔ ایہہ گل بیاندی اے اوس ان لکھے ان ملے اقرار نوں جیہڑا فلسطین تے عرب لکھیاریاں وچکاراے، جیہڑے گل کرن دے اُستاد ہن تے لوکاں دے وی۔

درویش نے ایہہ اوہناں نوں دتا ہے اپنیاں آپے لاگو کیتاں سوہن سدھراں تے قونان دی قربانی دتے بناں۔ میں بڑی سوکھ نال ایہہ آکھ سکنا کہ ایس گل نے اوس نوں عرب لکھیاریاں وچ اُگھا بنا دتا اے۔ پر درویش ایویں ای کتھوں نہیں آگیا سی تے اوس دی غیر حاضری شاندار فلسطینی شاعری دا انت نہیں اے۔ ایس دھرتی نوں اجیہے شاعراں دی ہمیش لوڑ اے تے اوہ ایس نوں ملدے رہسن۔

کئی ورھے پہلاں درویش کسی سیاست توں، ادبی تماہی رسالے الکرل تے اپنیاں دو بہت تھوڑے چردیاں، گھٹ دُھمیاں، بناں بال دیاں ویاواں توں اوہلا کر چکیا سی۔ 8 اگست 2008 توں محمود، جیویں اسیں اوس نوں بلاندے ساں ساڈے وچکار اک نرول شاعری وانگر جیوند ا رہیسی جیویں اوس دی ہمیش سدھری۔

میں اوس نوں اگدوں قاہرہ توں فون کیتا جو اوس دا اخیر پھیرا بن جانا سی تے اوس مینوں سرجری دے خطر یاں بارے دسیا۔ ’فالج یاں موت، میں موت نوں قبول سکنا آں۔‘ اوس آکھیا۔ ہن اوس دا شرماکل سبھا اوس نوں نہیں ڈھکے گا ساڈے سدیاں نوں قبولن تے ساڈے نال کچھ چرہور رہن نوں۔ اوہ ساڈے پڑھن دیاں ویلیاں تے ساڈے کمریاں وچ گھل نال پھرے گا۔

فلسطینی لوکاں دی کہانی نکتہ دی کہانی توں لے اپھل سدھراں دی کہانی اے۔ اک سادھارن حیاتی دی سدھری، انیاں تے قومی خود مختاری تے گھل دی، ہور تے ہور محمود نوں وی ایہہ دلیکیر سٹہ کڈھنا پیا۔ ’میرا وچاری شاعری ہر شے نوں بدل سکدی اے، وارنوں بدلن جوگ اے تے بندیاون جوگ وی اے اتے میرا وچار اے پئی ایس بھلیکھے دی ات لوڑا اے تاں جو شاعر جڑے رہن تے ایہہ مندے رہن۔ پر ہن میرا وچار اے پئی شاعری نری شاعر نوں بدلدی اے۔‘

ایس واری اوہ غلط سی۔ ایس بندے دی شاعری نے عربی لکھت دی بولی نوں بدل دتا سی تے
 پڑھیاراں دی گھول شاعری بارے سوچ نوں بدل دتا سی۔
 ڈھولاں دی مٹھی ہوندی وایج نے واجیاں تے وُجھلی نوں راہ دتا۔ نغریاں نال
 بھریاں اک رنگیاں مٹی رنگیاں نظماں پینگھ رنگاں وچ وُج گیاں۔

اک شاعر ہون پکھوں اوس دی وڈھیری ہستی سی، پر اک جی ہون پاروں اوہ بُردا
 پیارا گھھر و پُتر سی، اک ساؤ تے ماڑا پوتر، جس دی راکھی کرن تے جس نوں سائھن لئی تسیں
 ہمیش تیار رہندے او۔ ایس جگ دی بھٹ جگت گیر سیاسی بولی وچ، جس وچ اکھر گھل، نوں ہر
 ڈھنگ نال بھیڑے معنیاں وچ درتیا جاندا اے، راس وال (سرمایہ داری) توں لے کے عراق
 اُتے مل مارن تک، محمود دی شاعری تے حیاتی ایس اکھر دے معنیاں نوں مڑ پرتانا اے۔ ایہہ
 اوس دی ہونی سی کیوں جے اوہ اک شاعر سی تے نالے اک عرب تے فلسطینی وی سی۔

اوہ البر و اوچ جمیا جیہڑا اُبھے گلیلی وچ اک فلسطینی پنڈا اے تے جس نوں 1948
 وچ اسرائیل بن ویلے یہودی ملیشیا نے اُکا ڈھا ڈھیری کر دتا سی۔ اوہ اپنے ٹرنال دیس
 توں نسیا تے مڑ چپ چپتے پنڈ وچ رہن لئی پرت آیا جو بربادی توں بچ گیا سی۔ اوہناں
 عرب فلسطیناں وانگ جو اسرائیل دی مل ہٹھ، فوجی حاکی وچ رہے، اوس دی زمین کھو لئی
 گئی تے اوس دی آواجاوی تے 1968 تیک ہٹکاں رہیاں۔ ایس لئی اوہ اگلی غیر یہودی سیاسی
 پارٹی اسرائیل کمیونسٹ پارٹی نال رل پیا۔

کھیاں عرباں لئی، اوہناں دے میل تے قومی سیہان وچ اکسارتا اے، اوہ
 ماڑے تے دیڑے سن کیوں جے اوہ عرب سن۔

اک سیاسی پارٹی نال جڑے ہون دیاں اپنیاں اوکڑاں نیں۔
 محمود دے ساہمنے جیہڑی چون سی اوہ تواریخی پکھوں اوس ورگے ساریاں ساہمنے سی
 تے اوہ سی بیڑیاں تے ہتھکڑیاں وچکار دی چون۔ مل ماریاں دیاں بیڑیاں تے گھول لئی
 ہتھکڑیاں وچکار دی چون۔

1970 دے پوند وچ اوس فلسطین چھڈن دامتھیا۔ اوہ پہلے مصر گیا تے مڑ لبنان تر
 گیا۔ قاہرہ وچ اک اخباری کانفرس وچ اوس آکھیا: 'میں اپنی تھاں بدل لئی، پر مورچہ نہیں۔'

اوس فلسطین چھڈ کے فلسطین لبریشن اور گنائزیشن وچ رلت کر لئی۔
 استھے اک ہور سدھ چٹھ سی جو محمود نے اپنے لوکاں نال سانجھی کیتی۔ عرب دنیا وچ
 فلسطینی جلا وطن نہیں پر اوہ اوہڑ نہیں۔
 محمود دی حیاتی پہلے مصر وچ تے مڑ لبنان وچ فلسطین توں ٹٹی ہوئی یاں دکھ نہیں سی
 سگوں ایس نے اوس نوں ہور عرب ایکتا دا شاعر بنادتا جس نے مڑ اوس نوں ہور ودھ فلسطینی
 شاعر بنادتا۔

محمود ویہویں صدی وچ عرب رتھل دا مرکز سی کیوں جے اوہ شاعر تے فلسطینی
 سی۔ ساری عرب کلا دا مرکز شاعری اے تے ساری سانجھی عرب نثرت دا مرکز فلسطینی نیں۔
 فلسطین بارے نظم سارے عرباں بارے نظم سی۔

چکھلیاں پندراں صدیاں دی وار وچ عرباں نے بناں کسے روک توں کلا وچ جو کجھ
 کیتا اے اوس وچ شاعری دا سبھ توں ودھ جش منایا جاندا اے۔ عرباں دی رتھلی پہچان بولی
 دوالے گھمدی اے۔ قرآن پاک دی امیر بولی اوہدے الہامی ہون دا ثبوت سی۔ اک سطر دا
 سو پین اوس نوں اکھان بنا دیندا سی ہتون دی ساری اخلاقی طاقت تے ریت نال۔ عرباں وچ
 سانجھی سیہان اُسارن وچ شاعری دے مڈھلے عمل توں سارے جانو نیں۔ ایہہ ایویں نہیں
 اے پئی عرباں دے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم نوں کجھ نے شاعر آکھیا اے تے تن صدیاں مگروں
 وچکار لے عرب وار دے مہان شاعر المتانابی نے اپنے آپ نوں پیغمبر آکھیا اے۔

فلسطینییاں وچ شاعری دے ایس جذبے دا ویک اے، کیوں جو اوہناں دی
 سانجھی سیہان توں اوہناں دی ویری تے جگ دے حاکم انکاری نیں۔ شاعری سانجھی گل
 کرن دا وسیلہ بن جاندی اے تے مڑ سانجھی حق جتائی دا وی۔ ایس پاروں ایس آکھ سکے آں
 پئی محمود دی شاعری فلسطین تے فلسطینی گھول توں کدی دکھ نہیں سی۔ پر اک عرب فلسطینی شاعر
 ہوون نے اوس نوں فلسطین تے عرب آزادی دے گھول دا ہوکا کار بنادتا تے ایس پاروں
 اوہدے لکھن دی گھل تے ڈھنگ اُتے کافی دبا سی۔

محمود دی بعدوں دی شاعری وچ ایس ڈھنگ نوں تروٹن دا آہروی اے، تاج
 ورگی بیڑی دا جیہڑی لوکاں اوس نوں پوا دتی سی۔ پھیر وی اوس دی شاعری وچوں ایس گھول

دی غیر حاضری اوس نوں ہور حاضر بنا دیندی اے، کیوں جے بندہ اوس شے نوں یاد کیجیے بناں
نہیں بھل سکدا جس نوں اوہ بھلنا چاہندا اے۔

گھل تے ایس دیاں بیڑیاں وچکار دی پٹھی سدھی کچج محمود دے یاراں، اوہدے
ویریاں تے سیاسی اختیار دے رشتیاں وچ نظر آوندی اے۔ اوہ فلسطینی آگواں توں بڑا
نیڑے سی، بھاویں پی ایل او ہووے یاں او سلو معاہدے توں مگروں فلسطینی اتھارٹی دا وار۔
پھیر اوہ اک دتھ رکھدا سی۔ فلسطین نے اپنے کامریڈ اوہدے لئی چنے سن تے اوہ ہمیش ایس
چون نوں پسند نہیں کردا سی۔ اوس نے اک واری مینوں دسیا جے ایہہ گھول دی گل نہ ہوندی
تاں میں کہیاں دے سویر دے سلام دا جواب وی نہ دیندا جو ایہہ آکھدے نیں پئی اوہ
میرے یار نیں۔

اک سائنس سیانے وانگ محمود ساری حیاتی فلسطینی قومی سیہان نوں منوں جوڑ دا
رہیا، بھاویں ایس دھرتی، عرب بولی تے رہتل نال ایہہ سانگے اوس توں پہلوں دے جڑے
آوندے پئے سن۔ اپنی شاعری وچ اوس نے ایس سیہان نوں عالمی جگت رہتل نال جوڑن دا
آہر کیتا، وچکار لے لہندے دے عربوں اگدوں تے اسلام اگدوں دیاں رہتلاں نال تے
حیاتی دے اوہناں ویرویاں نال جیہڑے کسے دی رہتل تے کسے دی تھان تے سوہنے
نیں۔ انج کردیاں اوہ نہ سگوں فلسطینیاں دی بند یائی دا حق جتاندا پیاسی جیہدا اکثر یہودیوں
نے انکار کیتا سی، سگوں اوہ اپنے لوکاں دی بند یائی نوں وی بندیا رہیا سی۔ اوس لئی تے
عرباں لئی بند یائی کالونی گیری دا دھاڑا کرن والے دا دعوای سی جس نے گھل تے بندے دی
حقان دی گل تاں کیتی پر اوس نوں اسرائیلی ریاست تے فوجی مل ماری تے ابو غریب دا بندی
خانہ دتا۔ اپنی شاعری وچ محمود اوس سدا پتلے ہوندے تاگے نوں نگڑا کرن دے آہر وچ سی جو
عرباں تے لہندی رہتل وچکار اے تے جس دی واپری دی اپنی کہانی بہت بھیڑی اے۔
پہلوں ای اپنی عرب رہتل تے بولی وچ گھبے ہوون پاروں، اوس لکھت دے دوجے روپاں
تے تیاں نوں ویکھن دا ترلا وی کیتا۔

ایہہ پہاڑی اُتے پک نال اک اُداس پل سی جتھوں اسیں رملہ شہر ویکھ سکے آں،
یروشلم توں نرا 16 کلومیٹر، تھان تھان فوجی ہٹکاں تے پُن چھان تے نسلی وکریاں دی سوڑ دا

ما ریا۔ محمود لئی مرنا بہت دکھانت بھریا پل سی، اپنے لوکاں نوں اُج دی ڈھاڈی بے چارگی وچ
چھڈ کے جس دا کارن سیاسی آگواں دیاں غلطیاں سن تے خونی تے بے ٹکی آپسی ونڈاں
جیہڑیاں سرکدھ فلسطینی دھڑیاں وچکار اک بھلیکھے بھری باسوینی طاقت اُتے اُسریاں نیں۔
پورے قومی پدھر اُتے محمود دے گھائے اُتے لوکاں دا ایہہ دکھالا اوس بے قدرے سیاست
داناں بارے وی اے جیہڑے سیاسی ونڈ دے دواں پاسیاں وچکار بیٹھے ہوئے نیں۔

درویش دے گنجلد ارورثے نوں اوس سیاسی عمل توں بناں نہیں تکیا جاسکدا جو
اوس کیتا یاں جس دی لئی اوہ پریریا گیا سی، بھاویں اوہ کئے وی تھوڑے چرلئی سی یاں اوس
وچ پنگے پائے گئے سی۔ پر سیانپ ایہہ ہووے گئی پئی ایس نوں کھلے فلسطینی سوال دے پچھو کڑ
وچ رکھ ویکھیا جاوے، جو ویلے نال ہو رگنجلد ارہوندا جاندا اے تے ایس دا کوئی نیاس حل
نہیں پیا ملدا۔

پہاڑی توں دسدے رملہ وچ، فلسطینی آگو پی ایل او دے ممبر لئی جنازہ کرنا
چاہندے سن، جد کہ لوک جیہڑے ہراں دی گنتری وچ آئے تے جیہناں دے ہتھاں وچ
تے قیضاں اُتے اوس دیاں نظماں سن تے جو اوس دیاں نظماں پڑھی جاندا پئے سن،
ایس نوں شاعر دا جنازا بنا دتا۔ محمود درویش اک ویلے پی ایل او دا ممبر رہیا سی پر اوہ چر پہلاں
ایس نوں چھڈ بیٹھاسی تے جو اخیرا جو کے ویلے وچ عرباں دا مہمان شاعر بن اُسریا۔ پی ایل او
اپنے گزرے کل نوں منانا چاہندی سی۔ لوکاں اوس دی بھلک دا جشن منایا۔ اوہناں نوں پک
سی تے جیویں مینوں وی پک اے پئی اصلی شاعر اوہ اے جو اپنی بھلک نوں اپنے نال نہیں
لے جاندا جد اوس نوں گور پایا جاندا اے۔
محمود درویش دی ان چھپی نظم

گھبیٹ کھدار

جدا سماں پیلا دے

میں اچن چیت اک پھل کھڑا تکلناں

کندھ دی تریڑ وچ پھٹدا، میں نہیں کہندا
اسمان پیلا تے ہماراے
میں اپنی پڑھائی پھل دے ناویں لاوندا آں
تے کہندا آں: کیہ دن اے!

اتے رات آون تے میں آکھنا
اپنے دو یاراں نوں:
جے کوئی سفنا اے، ہون دیو
ساڈے ورگا۔۔۔۔۔ اتے سادھ مراد
جو یں اسیں اکٹھے رل رات دا لکڑ کھاندے ہوئے
اسی تے کچھ دناں وچ ای
اپنے سفنیاں دی سچائی دی پیغمبری دا جشن
پچھلے دناں وچ اسیں تنّاں نے کسے اک دے
نہ ہون نوں وی مسوس نہیں کیتا
اسی چند رات سوناٹا دا جشن مناواں گے
اتے موت دی خوشد لی دا، جد ایس سانوں خوش تکیا
تے مونہہ موڑ لیا

میں نہیں کہندا: او تھا میں حیاتی اصلی اے
اتے خیالی تھاواں نیں۔۔۔۔۔
میں کہنا: ای تھا میں حیاتی ہوسکدی اے
اتے کسے سہیں
دھرتی پوتر ہوگئی
ایہدیاں جھیلاں اتے پہاڑیاں اتے رُکھ

اتے ایس نظم داک توں دوھ شاعر اے
اتے ایس نوں سُرِیلا ہون دی لوڑ نہیں

میں کون آں تینوں کہن آلا
جو میں تینوں کہنا آں
میں ہونہیں سکد اسی جو میں آں
میں استہجے نہیں ہوسکد اسی

جہاز تباہ ہوسکد اسی
جد میں اوس تے سوارساں
پر ایہ میرے چنگے بھاگ میں ستا سی

میں دمشق یاں قاہرہ نہ تک پاندا
لورے یاں جادو شہر

اتے جے میں ہولی ترن آلا ہوندا
اک بندوق تروڑ سکدی سی
میرا پر چھاواں اُنیندرے دیودارتوں

اتے جے میں ترکھا ترن آلا ہوندا
تے خورے میں گولیاں دے نال دا چھرا بن گیا ہوندا
اتے اک لنگھدی من دی موج

اتے جے میں حدوں ودھ سُنے تکلن آلا ہوندا
میں اپنا چیتا گوا بہناسی

میرے بھاگ چنگے پئی میں اکلا سونا
اتے اپنے سریرنوں سُننا
اتے اپنے ایس گن نوں مننا
جو ویلے سر پیڑ لہجھ کے ڈاکٹر نوں ہلا لید اے
مرن توں دس منٹ پہلاں -----
دس منٹ، میرے لئی کافی نیں رب سبھی جیون لئی
تے سکھنے نوں نراس کرن لئی

میں کون آں سکھنے نوں نراس کرن آلا
میں کون آں، میں کون آں؟

(انگریزوں اُلتھا۔ 19 اکتوبر 2008، گارڈین دے شکریئے نال)

ماں بولی کیہ اے؟

منیر چوہدری (اک شہید بنگالی سوجھوان)

ماں بولی شد شیرینی دا سنجوگ اے۔ ارتھالی وچ ایس دا مطلب ایہہ وے پئی ایہہ دھرتی ماتا دی بولی اے۔ پرساریاں دے دل ارتھالی مطلب اُتے وجدے نہیں۔ ایہدی فطرت دھندلی جیہی رہندی اے اتے کجھل وچ بھیت بھری خشی اُسار دی اے۔ بولی جیہی دی نوک اُتے کھیدئی اے، گلے راہیں بولدی اے تے پھھڑیاں راہیں ساہ لیندی اے۔ ایہہ وی پر باہر لاسچ اے۔ اصلوں بولی من وچ جمدی اے تے ایس دا منڈھ سوجھ اے۔ پر کیہ سوجھ اصولاں دا پابند ہونا چاہندی اے۔ اکو بولی کجھ لئی شہد اے دو جیاں لئی زہر۔ ایہہ سا جھرے ویلے ہتھیا ر اے رولے دا، رچھ اے دوپہرنوں، سپہرنوں آرام اے، تے شام نوں سُفنا اے۔

میری ماں بولی بنگالی اے۔ جے میں ایہہ ای آکھاں تاں کیہ ہر سوال دا جواب ہو جاندا اے؟ دو جیاں دا وچارن وی کجھ گھٹ دل بھاونڑاں نہیں اے۔ میرا اک بڑا قابل دوست اے۔ اوس نے اپنی ماں بولی نوں بڑے ویروے نال دیا اے۔ اوس نے نکھیر کے دیا اے پئی پڑھیاں لکھیاں دی بنگالی اوہناں دی ماں بولی نہیں۔ اپنی ماں دے کھرے بولے اکھراوہدی ماں بولی اے۔ میں ایہناں پوسوڑیاں وچ نہیں پینا چاہندا پئی مینوں ایویں مجرم نہ بنا دتا جاوے؟

ساڈا اک پردیسر اے جیہڑا اپنی مقامی بولڑی دا انھا حمایتی اے۔ اپنی کتاب وچ اوس دیا اے پئی اوہ شدھ بنگالی ورتن دی تھاں اپنی مقامی بولڑی کیوں نہ ورتے۔ میں نہیں سمجھدا پئی ایہیہ وگاڑ بنگالی لئی ات لوڑیندے نیں۔

میرا اک سو جھوان بلی اے جیہڑا عمر وچ میتھوں نکا اے۔ یاراں دی ہر مجلس وچ اوہ کھچ دا مرکز ہوندا اے۔ ہر کوئی اوہنوں کیلیا سندا اے۔ اوس دا ہر اکھر ترکھاتے ذہن ہوندا اے۔ اوس دا موضوع ہر حال وچ دو جیاں دی بد خوئی اے۔ اوہ آپنے غیر حاضر یار تے ویر اُتے اپنی بے رحم بولی نال تے اپنی سوکھ نال چڑھائی کردا اے پئی سینئر اوہدی سلاہنا کیے باجھ رہ نہیں سکدے۔ دو جیاں دی ننڈیا کرنا میرے یارنوں دلوں پیارا اے ایہہ اوس دی ہستی دا انگ اے تے ایہہ اوس دی ماں بولی اے۔

میرا اک جماعتی اے۔ اوس آپنے دماغ دا سکھ چین وٹھا دتا جد اوس تکلیا پئی بنگالی نوں حیاتی دے ہر کھیت وچ لاگو کرن دے اوس دے سارے آہر سہل نہیں ہوئے۔ پلس 1952 وچ گولی چلائی تے اوس مگروں کئی سال بیت چکے نیں۔ پر ابے بنگالی ساڈی حیاتی وچ جڑاں نہیں پھڑیاں۔ بھاویں کسے وی بنگالی نوں فائرنگ، اتھر وگیس تے قید توں بناں قبولیت نہیں بخشی۔ ایس لئی میرا ایہہ جماعتی کسے وی مقامی بنگالی بولڑی نوں آپنی ماں بولی من لئی تیار نہیں۔ اوس نے سانوں ایس سمجھاو دا ترلا ماریا اے پئی بنگالی بولی دے چنگ لئی ماں بولی جی شددہ ہو سکے چنگا اے۔ کیہ اسیں خیال کر سکے آں پئی ساڈی بولی ایس پورنتا نوں پاسکے گی۔

ایہہ اے ماں بولی جیہڑی اصلوں دل دی بولی اے۔ کجھ دی بولی مٹھی اے کجھ دی کوڑی جاپدی اے۔ میں کئی بندیاں نوں جانناں آں جہناں دی ماں بولی گھروچ مقامی بولی اے، دفتر وچ انگریزی اے، پیار دا اظہار کردیاں خالص بنگالی اے، تے غصے وچ اُردو اے۔ میری ماں بولی کیہ اے؟ ایہہ بنگالی بولی اے۔ سگوں پوری بنگالی بولی۔ کئی شانناں والی بنگالی بولی کئی روپاں وچ کئی رنگاں وچ۔ ایہہ سارے پد منی دے ساتھی نیں۔ میری ماں بولی تبت دا شانن گیانی اے، مانشا دے ہنکارنوں تباہ کرن والی، اگر اکاندے محل وچ جڑیا ہیڑا تے برندرا دھرتی دے بھیول سنگیت کاراں دا اُداس گیت تے ماہیکل، رابن ناتھ تے نذر اسلام اے۔ میری ماں بولی بنگالی بولی اے۔

(ایہہ لکھ نویں چچی کتاب Its my mothers' face selected readings on Bengali language)

movement توں لیا گیا اے جیہڑی سانجھ پبلی کیشنز لہور نے چھاپیا اے) 31 اپریل 2006

لہور دے گواچے میلے

مجید شیخ

لہور اے وی ٹیسی کہہ سکدے اوہ کہ اک خوشی بھری تھاں اے تے اوس مذہبی پکڑ توں کچھ آزاد اے جس وچ ساڈیاں حیاتیاں پھاتیاں ہونیاں نیں۔ صدیاں دے پینڈے وچ لہور نے کئی مذہباں نوں جھا گیا اے تے سبھ نے ایس شہر دی سہن شکتی، تے عقیدے دی اک گھلی تے سیانپی نکنی نوں ودھایا اے۔ پر ودھدی مذہبی ات واد نے اوہناں شیواں نوں پیپا وی اے جو خوشی دا موجب نیں۔ لہور دے گواچے میلیاں دی کہانی ساڈے موہرے اے۔ آؤ کچھ ایسے میلیاں دا ذکر کریئے جو ساڈے ویہندے ویہندے مک گئے نیں۔ تے ڈرکو جیہا رہند اے کہ کتھے سوڑی مذہبی ات وادساریاں نوں ای نہ کھا جاوے۔

اک میلہ جد میں سکول پڑھدا ساں اوہ شاہدرے لگدا سی تے اوس نوں ”پار دا میلہ“ کہیا جاندا اے۔ ایہہ میلہ لہور دے اُچ میلیاں وچوں سی تے ایہہ گرمیاں دے سکھروچ جہانگیر دے مقبرے لگدا سی۔ دریا دے ٹھنڈے کنڈھے توں لا مقبرے تیک بھرواں میلہ ہوندا سی۔ لوک راج مالٹے کھاندے سن تے ہر وگی دا کھاون لھدا سی۔ لوک ”پار دے میلے“ وچ دور دور توں آوندے سن تے سنے جیا جنت دے آوندے سن۔ ایس میلے کچھ کوئی خاص مذہبی جڑاں یاں ریت نہیں سی تے ایہہ نرا پراگرمیاں دیاں دوپہراں نوں سکھ مان لئی سی تے ایہہ مقبرے دے کھاں پٹھ لگدا سی۔

کھاون آلیاں شیواں دے سٹال، کھیڈاں، سرکس تے ہر وگی دیاں ویلا ٹپان دیاں کھیڈاں ہونداں سن۔ شاہدرے دے وڈے بزار وچ لوک جواء تے تاش کھیڈے

سن تے ایہہ بہوں شوق نال کھیڈے سن۔ ناچیاں گڑیاں خاص ٹینٹاں وچ نچدیاں سن تے ایس موقعے اُتے ہر طراں دیاں نختیاں مانیاں جاندیاں سن۔ پر 1947 پچھوں میلہ اک وڈے جوئے دے میلے وچ وٹچ گیا تے لوکاں مقبرے دے مناراں اُتے خاص تاش دیاں کھیڈاں کھیڈن لگ پئے۔ ایوب خاں دے وارے پلس دے ناچیاں تے جواریاں اُتے چھاپے پین لگ پئے۔ ایس نال جھیرے ودھ گئے تے تے ایس وچ ایہہ دکھانت واپریا پئی اک پلسے نوں منارتوں پٹھاں سٹ دتا گیا جد پلس نے چھاپا ماریا۔ اسٹبلشمنٹ ترت پیر چلایا تے میلے اُتے پابندی لگ گئی۔

اک ہور بہوں سوہنا میلہ مستی گیٹ توں باہر لگدا سی تے جس نوں ”چریں دامیلہ“ آکھیا جانداسی یاں چابک دامیلہ۔ اندرون شہر وچ چوٹا مفتی باقر وچ چابک بناون والیاں دے ٹبر رہندے سن۔ اوہ لمے بانساں توں چابک بناندے سن تے پرانے شہر دے ہر محلے توں لوک آپنے خاص چابکاں نال رہن بن کے میلے وچ رلدے سن۔ ہر محلہ اک چابک بناون آ لے نوں ٹھیکہ دیندا سی تے آہر ایہہ ہونداسی نئی سبھتوں لہماں چابک بنایا جاوے۔ ایس لئی کئی منز لے بانس بنائے جاندے سن تے بڑی ہنرکاری نال ایہہ بنا کے کھڑے کیتے جاندے سن جو انجینئرنگ دا کمال ہوندے سن۔ رنگدار رہن تے کپڑے میلے نوں ہور سوہنا بنا دیندے سن۔

ایہہ میلہ تن دن چلدا سی تے قدرتی پکھوں جیویں ہوندا اے ایہہ اک بھرواں کھاوون پیوون دا وی میلہ سی۔ لوک آپنے سراں نال چابکاں نوں سواہرا کردے سن تے ایہہ سرکس تے کھاوون پیوون دا اک وڈا میلہ سی۔ ویلے دے نال ایہہ میلہ جس دی کوئی وجہ وی نظر نہیں آوندی مٹکدا گیا تے ہن ان ڈٹھ ہو گیا اے۔ تے اوہ ٹبر جواہر کتے (پیشے) نال جڑے سن اوہناں ہن دوجے کتے آپنا لئے نیں۔ میں پچھلے ہفتے شہر وچ اک ٹبر نوں ملایا جو اک ویلے گوجہ چابک سوراں دے رہن آ لے سن تے اوس دے اک وڈکے نے دسیا پئی ایس میلے دا پوند اوہ رنگدار فوجی پریڈاں سن جو مہاراجہ رنجیت سنگھ نے چھوہیاں سن تے ایہہ پریڈاں کراون وچ اوس دی فوج وچ فرانسسی براس بیٹڈ دا بڑا ہتھ سی جیہناں نوں ہن اسیں ویاہ شادیاں اُتے شاندار وردی پائے تھکے آں۔ اک ہور کھوج ایہہ دسدی اے پئی ایہہ میلہ

چریں دا میلہ،‘ سارے پنجاب وچ منایا جاندا اسی تے پورے ہندوستان وچ حضرت شاہ مدار دے آدر وچ منایا جاندا اسی۔ اک انڈین ویب سائٹ ایہہ دسدی اے پئی ہن وی ایہہ میلہ دہلی دے باہر تے آگرہ وچ منایا جاندا اے۔

لہور دے دو جے میلیاں وچ داتا صاحب، میاں میر تے شاہ جمال دے میلے نیں۔ پر سبھ توں شاندار میلہ بسنت میلہ سی جس اُتے ہن پابندی لادتی گئی اے۔ بسنت میلے دیاں جڑاں چتر دے آون نال جڑیاں ہویاں نیں تے ایہہ اُکا فضول گل اے پئی ایس میلے دا تعلق ہندواں نال سی ایہہ رُت دا میلہ سی۔ دو جے ہور میلے جیویں وساکی دا میلہ تے جور دے میلیاں نوں مذہب دے ناں اُتے مُکا دتا گیا اے تے ایہناں دا سانگا وی رُت بدلن نال سی۔ انج لگدا اے پئی مذہبی ہچکھ پڑتالینے پاکستان وچ چھائے ہوئے نیں تے خُش ہونا اک جرم اے۔ لہور دے مشہور آتش باز جیہڑے دیوالی اُتے آتش بازی کردے سن ساریاں نوں پتہ اے کتھے گواچ گئے نیں۔ ہن ایہناں میلیاں نوں مُکا ون دا سٹہ ایہہ نکلیا اے پئی 14 اگست نوں جوان مُنڈے موٹر سیکلاں ون ویل اُتے چلانداں نیں جس وچ کئی سو جوان آپنیاں جاناں گواہ پیٹھدے نیں۔

(روزوارڈان 26-2-2012 دے شکرے نال)

سارے لہوری کتھے تڑ گئے نیں

نِمْ

اک یار ایہہ گل زور دے کے کر دا اے پئی جنّاں جنّیاں، چنیاں لہور تُوں مشہور
 کہتا اوہ لہوری نہیں سن۔ چراغ حسن حسرت پونچھ تُوں آئے سن، اقبال تے فیض سیالکوٹ تُوں
 صوفی غلام مصطفیٰ امرتسر، ڈاکٹر وحید مرزا لکھنؤ، نور جہان قصور، ملکہ پکھراج جموں، حبیب جالب
 لدھیانے، صادقین امر وہہ، جیہڑا شہر دی سبھ تُوں ودھیا نہاری بناندا اے دہلی تُوں آیا، منو
 بھائی وزیر آباد تُوں تے انج ای ہور لوک۔

دھرمی لوکاں چوں جنّاں لہور وچ ناں بنایا اوہناں وچ علامہ حافظ کیفیات حسین لکھنؤ
 تُوں آئے سن تے مولانا مودودی دہلی تُوں پر حیدر آباد تے پٹھان کوٹ راہیں۔
 سیاستدانوں وچوں دولتانہ، قزلباش، ممدوٹ لہور دے نہیں سن۔

لہور دے اُگھے اخبارچیاں وچوں جیہناں تُوں میں جاندا ہاں جس بندے تُوں میں
 بڑا پیار کر دا آں اوہ حسن پور گڑگاؤں دارہن آلا اے، جس بندے دا میں بہت آدر کر دا آں اوہ
 واہ کیمیل پور دارہن آلا اے۔ میرے ایڈیٹیراں وچوں اک کشمیری اے، اک نا بھاپٹیا لوی
 اے تے اک اُتر پردیشی۔

ججاں چوں میں سبھ تُوں ودھ آدر کیاں ہور اں دا کر دا آں جیہڑے کوہاٹ دے
 رہنے والے سن۔

اتھتھے میاں افتخار الدین تے دو بے ہور لہوریاں دی بے آدری دا خیال نہ کرنا۔ پر اک ہور
 لہور یا جیہڑا بڑا مشہور ہو گیا سی اوس داناں غلام محمد سی، گورنر جرنل، تہانوں ایہہ کنج لگدا اے۔

ہورتے ہور لہور دادا تاوی لہور توں نہیں سی۔ اوہ بہوں دُورا ڈے شہر ہجویر توں آیا سی۔
مینوں لہور نال پیار اے ایس وچ کوئی بھلیکھا نہ رکھتا۔ لہور لہور اے۔ پر سارے
لہوری کتھے تر گئے نیں۔

(The last Man) وچوں جو ڈان لہور دے پچھلے رزیڈنٹ ایڈیٹر ظفر اقبال مرزا
دے ڈان وچ لکھے کالماں دی چون اے)

لہوری شاعر تے اوس دا گواچیا قومی ترانہ

مجید شیخ روزوار انگریزی اخبار ڈان وچ ہفتے وار کالم لکھدے نیں جو لہور شہر بارے ہوندا اے۔ ایس وچ پرانی درویش ہستی، کوئی فقیر سا دھویاں کوئی وقوعہ ہو سکدا اے یاں کوئی پرانی عمارت یاں وار بارے کوئی گل ہو سکدی اے۔ اوہناں دا کالم ہمیش اک سوغات ورگا ہوندا اے۔ اوہ چنگی کھوج کردے نیں تے لوکاں کولوں مونہہ زبانی سنیاں گلاں دی وار کر کے لکھ دیندے نیں۔

ایتنی اوہناں دا کالم 27 دسمبر 2010 پاکستان دے اوس گواچے شاعر بارے سی جس پاکستان دا پہلا قومی ترانہ لکھیا۔ ایس گل ٹوں نویں پیڑھی اگے دھرن دی تے وار وار کرن دی جی لوڑ اج اے خورے پہلے کدی وی نہیں سی۔ تہانوں ایہہ گل سن کے ات حرائی ہووے گئی پئی پاکستان دا پہلا ترانہ لکھن آ لے حفیظ جالندھری نہیں سگوں اک ہندوسن تے اوس دا ناں جگن ناتھ آزادی تے اوہ لہور دے مشہور شاعر تلوک چند محرم دے پترسن۔

سانوں ساریاں ٹوں ایہہ پتہ اے حفیظ جالندھری دا فارسی وچ لکھیا گیت اگست 1954 وچ قومی ترانہ بن گیا۔ بہوں گھٹ بندیاں نوں خبراے پئی پاکستان دے پہلے ست ورہیاں وچ پہلا تے اکلا قومی ترانہ جس دی منظوری قائد اعظم نے دتی سی اوس ترانے دا لکھاری جگن ناتھ آزادی۔

ایہہ پاکستان دا پہلا قومی ترانہ سی تے قائد اعظم نے آپوں ایس دی منظوری دتی سی۔ لہور شاعر آزاد ٹوں قائد نے آپوں پاکستان بنن ٹوں تن دن اگدوں قومی ترانہ لکھن لئی آکھیا سی۔ اوہ چاہندے سن پئی 14 اگست 1947 ٹوں جد پاکستان نے وجود وچ آنا سی اوس

دا قومی ترانہ ہونا چاہیدا اے۔ ایہہ کم لہوری شاعر نے کروکھایا سی تے قائد نے ذاتی کچھوں
ایس ترانے دی منظوری دتی سی۔ ایس کھتیر وچ اک سرکاری نوٹیفیکشن وی چالو کیتا گیا سی۔
ایس ترانے دیاں سطران اِنج سن:

ایہ سرزمین پاک

ذرے تیرے ہیں اج ستاروں سے تابناک

روشن ہے کہکشاں سے اج تیری خاک

ایہ سرزمین پاک

کیوں جے شاعر آزاد اک ہندوسی، اُسردیاں مذہبی پارٹیاں، اُچھے کچھوں اوہ جو
پاکستان بن دیاں ورودھی سن اوہناں قومی ترانے دا ورودھ چھوہ دتا۔ قائد اعظم اوہناں نوں جھاڑ
پائی تے پاکستان دا ترانہ آزاد دا لکھیا ای رہیا۔ قائد اعظم دی گزرن دے چھ مہیناں
مگروں (ستمبر 1948) قومی ترانہ کمیٹی نوں اک نواں ترانہ بناون دا ہچا دتا گیا۔ بڑے لے سوچ
وچار مگروں کمیٹی نے اگست 1954 وچ 723 گھلے ترانیاں وچوں حفیظ جالندھری دی نظم چنی۔

پاکستان بن دے نال ای قائد دے پاکستان دا اُلکھن چھوہ دتا گیا سی تے اُچھے
کچھوں قرا د مقاصد دے آون نال اوہناں ساریاں نشانیاں نوں اک پاسے کر دتا گیا جو قائد
دی 11 اگست دی تقریر د اُمڈھ سن۔ جس وچ قائد نے نویں پاکستان دا خیال دتا تے جس وچ
بڑے نکھیر ویں ڈھنگ نال اک اگا نہہ ودھو تے سیکولر ریاست دا نقشہ سی۔

پر ایہہ جگن تاتھ آزاد کون سی؟ بہوں گھٹ لوکاں نیں ایس نظم بارے سُنیا اے۔
آزاد لہور دے ای اک شاعر تلوک چند محرم دا پتر سی تے 15 دسمبر 1918 نوں عیسیٰ خیل ضلع
میانوالی وچ جمیا سی۔ 1937 وچ ایس گارڈن کالج پنڈی نوں بی اے کیتا تے مَر 1944 وچ
پنجاب یونیورسٹی لہور نوں فارسی وچ ایم اے کیتا۔ آزاد نے مَر اپنے اخبار چچی کئی داکم چھوہیا
تے مہینہ وار ادبی دُنیا، وچ لکھنا شروع کیتا۔ 1946 وچ آزاد اُردو روزوار جے ہند دے
اسٹنٹ ایڈیٹر بن گے۔ مَر اوہ ڈی وی کالج وچ فارسی تے اُردو دے لیکچرار ہو گے جو ہن
اسلامیہ کالج سول لائنز آکھواندا اے۔

ونڈ ویلے 1947 وچ آزاد ہوراں نوں قائد اعظم نے اوہناں دے بلی راہیں جو

اوس ویلے پاکستان وچ کم کردے سن پاکستان دانواں ترانہ لکھن دا آکھیا۔ اوس ویلے وی اوہ اک منے پرمنے شاعر سن۔ آزاد نے تن دناں وچ ای ترانہ لکھ لیا تے قائد ہوراں ایس دی جھبڈے منظوری دے دتی۔ سرکاری ٹوکیفیشن وی ہوگئی۔ قائد لئی ایس نظم دی اوہوئی اچھا سی جو علامہ اقبال دی نظم 'سارے جہاں سے اچھا' دی ہندوستان لئی سی۔ اپنی اک تقریر وچ آزاد اک واری آکھیا سی: پاکستان دا قومی ترانہ اک جانو اُردو دے ہندو شاعر کولوں لکھوا کے جناح صاحب پاکستان وچ سیکولر دے بیہ بیجنا چاہندے سن۔

جناح دے گزرن مگروں مذہبی ڈھانی نے قومی ترانے نوں ردنا چھوہ دتا۔ ایس بارے چوکھا بھیل بھوسا پے گیا پئی منظور ترانہ کیہڑا اے۔ جد پاکستان دی کرکٹ ٹیم پہلی واری انگلینڈ دے دورے اُتے گی تے اوہناں قائد دے منظور کیے قومی ترانے دی تھان فلمی گیت گایا: لارا لپا، لارا لپا۔ قومی ہاکی دی ٹیم وی اوپس وچ بھیل بھوسے وچ سی پئی کیہڑا ترانہ گاوے تے مڑ اوہناں وی فلمی گیت گایا: لال دوپٹہ ملل دا۔ ایہہ اوہناں دی گڑبڑ پاروں سی جو جناح تے پاکستان دے ورودھی سن۔ اصلی قومی ترانے دی منظوری پچھوں جھبڈے ای مذہبی پارٹیاں ڈانٹاں وانگ آزاد دے پچھے پے گیاں۔ لہور دے شاعر نے ایہہ چنگا سمجھیا پئی ہندوستان تر جائے جتھے اوس کئی رسالیاں دے اسٹنٹ ایڈیٹر پکھوں کم کیتا تے مڑ پریس انفارمیشن بیورو وچ وی کم کیتا تے ورکس انیڈ ہاؤسنگ وچ کم کیتا۔

1977 توں 1980 تیک آزاد یونیورسٹی جموں وچ اُردو دے پروفیسر تے ہیڈ آف ڈپارٹمنٹ پکھوں وی کم کیتا۔ 1988 وچ اوہناں نوں حیاتی بھرائی پروفیسر ایمرتیس لا دتا گیا۔ آزاد جی 10 ورھیاں تیک انجمن اُردو ترقی پسند دے صدر وی رہے۔ اپنی حیاتی وچ اوہناں شاعری دیاں 15 تے نثر دیاں کئی کتاباں چھاپیاں جو ساریاں اُردو وچ سن تے کجھ انگریزی وچ وی چھاپیاں۔ اوہناں نوں علامہ اقبال اُتے بھرواں سوجھی منیا جاندا اے۔ جگن ناتھ آزاد جی کینسر دی بیماری پاروں جولائی 2004 وچ چلانا کر گئے۔

بھانویں اوہ انڈین سول سروس دے سچے دیس بھگت سن، پاکستان لئی اوہناں دا پیار کدی نہ مٹیا۔ اوہناں دی اک نظم دس دی اے۔

شام کے سائے میں جہنا کی روانی دیکھ کر
 مجھے اے آزاد راوی کا سماں یاد آ گیا
 جگن ناتھ آزاد ہوراں پاکستان، انڈیا، روس تے ہو رکئی ملکاں تُوں اُردو ادب لئی
 انعام جتے۔ اوہناں دی اک من پسند صنف نعت سی جو رسول کریم ﷺ دی شان وچ لکھی
 جاندی اے۔ جس لئی اوہناں کئی انعام جتے۔
 جد باہری مسیت دا وقوعہ ہو یا اوہناں مسیت ڈاھن دی ننڈیا کر دے اک لمی نظم لکھی۔
 ہمارے دل کو توڑا ہے عمارت کو نہیں توڑا
 خباست کی بھی کوئی حد ہوتی اے اے حد توڑنے والے
 اصولوں سوال ایہہ وے پئی پاکستان نے قائد اعظم دے آدرشاں تُوں کیوں چھڈ
 دتا۔ نری ایہہ حقیقت پئی قائد دا منظور کیتا ترانہ اک پاسے کر دتا گیا تے اوس دی تھاں اک
 اجیہا فارسی دا ترانہ لایا گیا جس دا مطلب کسے نوں نہیں آندا تے ایہہ اوس کٹر پنے دی دس
 پاندا اے جس دا اسیں سارے نشانہ آں۔
 اسیں ایہہ نہیں کہندے پرانا ترانہ لا دتا جاوے پر ایس ساری کہانی اوس پینڈے دی دس
 پاندی اے جیہڑا قائد دے وچاراں تُوں بڑا دُورا ڈا اے۔
 (2 جنوری 2010)

بھلن دی طاقت

کیرن آرمسٹرونگ

زوانگری تاؤ مت داسیاناجیہوا چوتھی عیسوی توں پہلوں ہو یا اے اوس کنفیش بارے
اک بڑی سیانپ بھری کہانی دی اے۔ اک دن اوہدے بڑے ہیتی چیلے ین ہی جتان دیاں
ہوکا دتا پئی کنفیش نے اوس نوں جو سکھلائی دتی اوس نوں اکا چیتے ناہی۔
’تیرا کیہ مطلب اے؟‘ کنفیش نچنت ہوندے پچھیا۔
’میں چپ چیتے بہناتے بھلنا‘ کھڑدے یان ہی جواب دتا۔
نراس ہون دی تھاں کنفیش منیا پئی اوس دا چیلہ اوس توں وی اگا نہ لگھی کھلوتا اے۔
’عقل‘ اوس بیان دیاں دسیا: چیزاں دا لالکرا کر سکدی اے پر بندیاں دا دھراندر، جد
چانن آوے، خالی تے قبولن ہار ہونا چاہیدا اے۔ ’راہ ملدا اے خالی ہون پاروں، سکھنے ہون
وچ۔ خالی ہون دماغ دا روضہ اے۔‘

مینوں ایہہ کہانی پچھلے ہفتے چیتے آئی جد ایہہ ن کے میرا تراہ نکل گیا پئی نویاں حفاظتی
روکاں پاروں میں آپنے گھرتوں نیویارک تیک دے ہوئی سفر وچ کتاب نال نہیں کھڑسکاں
گی۔ تاؤ مت دا ایہہ آدرش ساڈے اجو کے ویلے دے ویہار لئی اوپرا اے۔ اسیں آپنے
آپ نوں صحت وند تے پھرتیلا رکھن لئی بڑی خوشی خوشی آپنی خوراک گھٹاؤن لئی تیار ہونے آں
پر جان بچھ کے آپنے دماغ نوں بھکھے مارن لئی راضی نہیں ہوندے تاں جو پئی کوئی روح دی
چوہ نہ لگ ونجے جو سانوں بہوں بھیڑی لگدی اے سگوں اوس توں تراہندے آں۔ ایہہ
اے تاؤ مت دا اصول w u wei (کچھ نہ کرو) ساڈی پیڑا اے عملی بنے رہناتے کچھ نہ کچھ

بنائی رکھنا۔

پر شاعر تے کلاکار سدا ایس پاروں جانے جاندے نیں پئی اوہناں کیوں آپنے آپ
نوں چُپ اڈیک دے سبھا وِچ رکھنا اے۔ جان کیٹس نے سرجن (creativity) دے عمل
نوں 'منفی قابلیت' آکھیا سی۔ 'جد بندہ بے یقینا، بھیتاں تے شک شبہاں وِچ ہون دے
قابل ہووے تے اوس نوں حقیقتاں تے دلیلاں تے اپڑن دی کوئی کُل کُل نہ
ہووے۔ ورڈز ورثہ سمجھ گیا سی پئی شاعر نوں 'سیانی بے عملی' دی لوڑ ہوندی اے تے 'اک اچھے
دل دی جو ساؤدان تے قبولن ہار ہووے۔ جد ساڈے دماغ چالو و چاراں نال تُو سے ہوئے
نیں، اسیں پھیر سچے سرجن ہار نہیں ہو سکدے کیوں جے نویں و چار لئی کوئی تھاں نہیں اے۔
سرجن ان ہوند اے، کجھ نہ ہوون، اوہ 'جھلاتے خالی زیان' جس دا ذکر بائبل دے پہلے باب
دے پوند وِچ آیا اے۔

اسیں سارے شاعر تے صوفی ہوون توں رہے پر ہُن سانوں انتاں دے خطریاں نال
واہ اے تے سانوں ایہناں ضرور سرجن ہار ہوون دی لوڑ اے جیہڑی پہلے کداں نہ آہی۔
ایس دا مطلب اے پئی سانوں سر پر اوہناں پرانے و چاراں نوں 'بھلنا' پوسی جیہڑے
ساڈے اجوکی حالت نوں اُکا دن جوگ نہیں ہن۔ ٹھنڈی جنگ دیاں اوہ پالیسیاں، جیہڑیاں
تو ماں تے زوال شاہی و چکار آہی، اوہ ہُن اثر نہیں رکھدیاں جد ویری ساڈے اندر اے۔
اک امریکی ربی نے مینوں دسیا پئی اوہدے خیال وِچ 11 ستمبر دے ظلم دا اک مثالی
پرتاوا ایہہ ہو سکد اسی پئی امریکی صدر 40 دن لئی سوگ تے کجھ نہ کرن دا ہوکا دیندا تاں جو
ڈراونی نویں حقیقت نوں پوری طرحاں من تے سمجھ لیا جاندا۔ اِنج دی w u wei (کجھ نہ
کرنا) ساڈے اتھے نہ سوچن جوگ اے۔ 9/11 مگروں ہوون آلیاں بے یقینیاں تے
شک شبہاں نوں سہن دے قابل نہ ہوون پاروں، سیاست دانان کُل کلیان وِچ اجیہیاں
سوڑیاں پالیسیاں اُتے اپڑے جیویں: افغانستان، عراق، ایران نوں ڈراوے۔ جیہناں اک
بھیڑی حالت نوں ہورات بھیڑا بنا دتا۔

ساڈی گپاں مارن دی رہتل وِچ، سانوں چُپ اوکھی جا پدی اے۔ اسیں آس رکھنے
آں پنڈتاں تے سیاست دانان توں پئی اوہ سانوں 'اسلام' تے 'وسپاں' دے ٹکرا بارے ثرت

بیان دین گے۔ سانوں اوکھا لگدا اے 'چپ بہنا' تے اوہناں گنجلد ار معاملیاں بارے زچہ ہو
کے ڈونگھا گوہ کرنا، ایہہ مندے ہوئے پئی ہو سکدا اے سانوں اوس شے دی پوری سار نہ
ہووے جس بارے اسیں گلاں کر رہے آں پر کرڑی عقیدہ پرستی دی انت ہوئی پئی اے۔

پارلیمنٹ تے میڈیا وچ وچار وٹاندرے ات جذباتی نیں، لڑاکے تے ہیبت آپنے آپ
دا ای لا بھر رکھن والے۔ جد کہ سانوں جس شے دی لوڑ اے اوہ اے ایس ساری بھاڑ دا اک
ٹھنڈا پرکھی اُپا، سوڑ دلی تے ذاتی لا بھر ورگے چالو وچاراں توں وانجھیا۔ وار (تاریخ) دے
ایس ڈراوے موڑ اُتے، سانوں 'بھلن' لئی تیار ہوونا چاہیدا اے۔۔۔ تاں جو اسیں صفر توں
چھوہ سکے تے نہ جانن دے ڈراوے کچھ نوں جھاگ سکن جوگ ہو سکے۔

اوہ بندے جیہناں دا کوئی مذہبی عقیدہ وی نہیں ہوندا اوہناں دھیانی نناں (nuns) نال
گل کرن لئی تیار ہوندے نیں جیہناں چپ تے خالی ہوون نوں گل لالیا ہوندا اے تاں جو
ایہہ جان سکن پئی سُنن کیہ ہوندا اے۔ سُننا ساڈی گپ رولے آ لے وی وچ بہوں ورلی گل
اے۔ ایہہ بڑی صاف گل اے پئی جد اسیں کسے نال گل کر رہے ہوندے آں تے اسیں
اگلے دا جواب نہیں سُن دے سگوں ایہہ سوچ رہے ہوندے آں پئی اسیں اگوں اوس نوں کیہ
کہنا اے تے ایہہ اکثر ٹی وی اُتے تے وچار وٹاندرے دے پروگراماں وچ ہوندا اے۔
میں آپوں وی ایس دی جُرمی آں۔

جے سانوں ودھدی ودھیکی تے دھکے دے مارو چکرن نوں توڑنا اے۔۔۔ دھاوا تے جوابی
دھاوے نوں، ظلم تے غصے بھرے پرتاویاں نوں۔۔۔ پھیر سانوں گوہ نال سننا پئے گا پئی ہر
کوئی ہور تاں ہور ساڈا ویری وی کیہ کہہ رہیا اے تے سانوں آپنے آپ نوں سچے پکھوں
بدلن لئی تیار ہونا چاہیدا اے تاں جو اسیں ریتل بھاشن توں اگا نہہ جا کے خیال اُڈاری دی گنجی
کھول سکے تے اصل کہانی نالوں نال غصے، دُکھ، ڈر، پیڑ، کرو دھ تے نراس دی جڑویں کہانی
وی سُن سکے۔

(روزوار ڈان دے شکریے نال)

12 ستمبر 2006

سیاست

empty

اُٹھ لو ہار اُمر تہینڈاوارا

نجم حسین سید دی لکھی کھیڈ 'تخت لہور' دے دی وارتوں چھوہندی اے۔ ایس لمی وار
وچ جیہڑی اصلوں ایس جھیرے وچ پھسی ہوئی اے پئی چغتیاں نال ایس کیویں لڑیئے۔
چغتیاں پنڈی بھنیاں اُتے دھاوا کرتا اے پر دُلا بھٹی غیب اے تے مُڑ سارے لوک رل
کے دُلے بھٹی دے وڈے بھرا مہر و پستی کول آندے نیں پئی توں اگے لگتاں جو ایس لڑن
جوگ ہو سکے۔ پر اگوں مہر و پستی جو کہانی کردا اے اوہ اصلوں پنجاب دی کہانی اے۔ پئی
آگ کوں اے تے آگ کو کتھوں آنے نیں تے دُلا تے تخت لہور دوویں ساڈے اندر نیں اساں
کبھدے نال ہونا اے:

تخت لہور وچ لہناں لو ہار کہندا اے

’ساک ویری داسنھ بھولئیے

اُتلے واہ بہہ نال دوتیاں جیہڑا ہنگارا بھریا

اوہو کھور گیا

اُتلے واہ جیہڑا ساہ دوتیاں سنگ گھسایا

آپنی کالی رت لُسکئی وچ جگال رلایا

اُتلے واہ۔ اینویں اپر لے دلوں۔ دوتیاں۔ دُشمنان، غمراں

تخت لہور دیاں ایہہ سطران مینوں سویرے اج جمعے نوں روزوار اخبار ڈان وچ
ایاز میر دا کالم پڑھ کے چیتے آئیاں۔ ایاز میرے دے ایس کالم داسرناواں اے ہُن تیرا

وارا پیارے پنجاب، سارا کالم ڈیوٹی توں لانیجے کیجے چیف جسٹس افتخار چودھری دے لہور وچ
سواگت بارے اے۔

پنجاب نوں ہمیش اُلاہما دتا جاندا اے حاکماں دے لائی لگ ہون دا، سرکاراں دا
پکھ پورن دا تے تنہاں والیاں دے پیر چٹن دا۔ اک ویلے سبھ توں شاندار درباری لکھنؤ،
بھوپال، حیدرآباد، دکن تے دہلی دے ہوندے سن ہُن آکھیا جاندا اے پئی ایہہ جھنڈا پنجاب
دے ہتھ وچ اے۔ پنجاب دے اشرف خورے پاکستان دی سبھ توں مگڑی ایلٹ اے۔
تے پنجاب دے ہائی کورٹ دے جج ایس اشرف دا بھرواں حصہ نیں۔ جدتوں مسلماناں دا
وارا ہندوستان وچ رہیا قاضی حاکمیت دا اک لازمی تھم رہیا اے۔ ہُن ساری بازی ایس گل
اُتے اے پئی ہائی کورٹ دے کئے جج افتخار چودھری دا سواگت کرن آوندے نیں۔

پرساری گل اپنی سوکھی وی نہیں۔ ایاز ہوراں آپنے کالم دے اخیر وچ خالد رانجھے
نوں وارث شاہ دی لکھی ہیر نال جوڑ کے بھنڈیا اے۔ اک پاسے وارث شاہ دا رانجھا اے جو
تخت ہزارہ چھڈ ہیر دا چاک بند اے مُرجوگی بن جاندا اے آپنے عشق لئی اوہ گلیاں دا کھ
بن جاندا اے تے وارث شاہ اوس نوں رہندے جگ تاںیں امر کر دیندا اے۔ پر رانجھیاں
دی ای کہانی اصلوں پنجاب دی کہانی اے۔ رانجھے دے بھرا وی رانجھے سن جیہناں اوس توں
بھوئیں کھوہ کے ہزارے توں کڈھیا تے احمد خان کھرل جس 1857 وچ انگریزاں برخلاف
گھول کیتا سارے دو جے کھرل انگریزاں نال مل گئے سن۔

اصلوں ہمیش دو پنجاب رہے ہُن دُله بھٹی تے احمد خان کھرل دا پنجاب تے خالد
رانجھے تے جھول چُکاں دا پنجاب۔ اعتراز احسن، حامد خان تے سپریم کورٹ بار دے صدر
کریم ملک وی پنجابی ہن جیہڑے افتخار چودھری دے وکیل نیں تے خالد رانجھا، وسیم سجاد تے
عارف چودھری وچ پنجابی نیں جیہڑے صدر مشرف دے وکیل نیں۔ پر کل سارا یدھ پنجاب
دے لوکاں، سیاسی کامیاں، وکیلاں دے ہوندیاں پنجاب دی اشرف دا بوہتا اے۔

ہفتہ 5 مئی دا دیہاڑ آونا اے تے لنگھ جاونا اے پر ایہہ پنجاب دی تواریخ دا اک
سدا چیتے رکھن آلا دن وی ہوسکدا اے جے پنجاب دی ہائی کورٹ دے سارے جج لانیجے
کیجے چیف جسٹس افتخار محمد چودھری دا بھرواں سواگت کرن۔ ایس ہائی کورٹ نے آج توں

77 ورھے پہلاں بھگت سنگھ نوں پھاہے لایا سی پر اوس ویلے دے جج داناں کسے نوں یاد نہیں
 کیہ فرق پیندا اے پئی اوہ گوراسی کہ کالا۔ ایسے ہائی کورٹ نے بھٹونوں پھاہے لایا سی تے
 اوس ویلے اک چترکار نے مورت واہی پئی ہائی کورٹ اُتے جتھے ترازو ٹنکیا ہو یا اے او تھے
 ہُن اُلو بیٹھا ہو یا اے۔ ایس ای ہائی کورٹ وچ کل اوہ میدان لگے گا جس وچ لہور، پنجاب
 تے پاکستان دی سیاست اک نواں راہ لے وی سگدی اے تے نہیں وی۔

مہر وپوتی 'تخت لہور' دے اخیر وچ آہندا اے
 'آؤ چلیے'

راہ ماریے سارے
 تھتے تخت لہور نوں گھیرا
 اوہدی جو دی شکل اے
 اوہ ہے ساڈے اندر
 تے شاہ حسین آکھدا اے

'گھوڑا کون کا چاک چالاک چالے، ویکھاں ہاتھ ہمت کر کون ڈارے
 اس جیو پر بازیاں آن پڑیں، ویکھاں گئے میدان میں کون مارے
 ہائے ہائے جہان پکارتا اے، سمجھ کھیل بازی شاہ حسین پیارے'

(27 مارچ 2007)

نبلی گھوڑی وی وکیلا تیری

جدتوں 9 مارچ نوں وکیلاں دی لہر چھوہی اے مشہور کالم کار 'زم' (Zim) ظفر اقبال مرزا (روزوار ڈان لہور دے ایڈیٹر) دی آپنے کالماں وچ اکثر کھی گل بڑی چیتے آئی پئی ہر حاکم ایہہ آکھدا اے کہ لوکاں نوں اوہناں دی سردل تے نیاں ملے گاتے میں روز سویرے گھر دا بوہا کھول کے تننا آں پئی نیاں بوہے پیا اے یاں نہیں۔ پچھلے سٹھ سالوں توں لوک گھر دا بوہا کھول کے دیکھدے پئے میں پئی نیاں ملدا اے یاں نہیں۔

پھیر اک بندہ اجیہا آیا جس ایس گل نوں تھوڑا جیہا پورا کرن دا آہر کیتا تے اوس نوں لانجے کر دتا گیا تے پھیر اوہدے انکار نے نابری تے انکار دی اجیہی رت لیاندی اے جس آساں دے سکے رکھ ہرے کردتے نیں۔ لوکاں نوں انکار دی اجیہی دلیری دتی اے پئی سارے نظام بارے سوال کھڑے ہو گئے نیں۔

نیاں دی آس، نیاں ہون دی اڈیک لوکاں وچ چروکئی اے۔ انیاں ہمیش طاقتور، زوراور تے دھروہی کردا اے تے ایہہ انیاں ہوندا وی سدا توں لوکاں نال اے۔ انیاں ریاست کردی اے، ریاست دے ادارے کردے نیں یاں ڈاڈھے ماڑیاں نال کردے نیں، جاگیردار مزاریاں نال کردا اے، راس وال (سرمایہ دار) مزدوراں نال کردا اے یاں لینڈ مافیا ماڑیاں نال کردا اے۔

اصلوں انیاں لوکاں نال ہو رہیا اے تے اے تیک 60 سالوں مگروں وی لوکاں نوں پاکستان دا قبضہ نہیں ملیا۔ جیہناں ملک بنایا، جاناں دتیاں اوہ اج وی بے گھر نیں تے لوکاں دے ملک وچ کوئی ہو ر ہی جا رہیا اے۔ کل تک تاں اسیں مقدمہ ہاری جاندا پئے سہاں پر

ہُن جے جج نہ وکے تاں خورے اسیں پاکستان دا قبضہ واپس لین جو گے ہو جائیے۔

9 مارچ دی وکیلاں دی لہر بارے کیہ گلاں کیتیاں جانیاں پیاں نیں۔ کسے نوں 68 دی ایوب وروڈھی پڑھیا لہر چیتے آؤندی پئی اے تے کسے نوں کجھ پیا لگدا اے۔ پر ایہہ ساریاں گلاں انج نہیں نیں۔ ایس لہر نوں ایس دے گناں تے اوگناں سنے تکنا چاہیدا اے۔ ہر نوں لہر آپنے آپ وچ نویکی ہوندی اے تے ہمیش اک پیرا گاہہ ہوندی اے۔ جیویں جیویں لوک ویری دھڑے لوکاں نوں دباون دے نت نوں آہر کردے نیں تیویں تیویں لوک وی اوہناں دا اُپا کردے نیں تے لوک حقاں نوں منوان لئی تواریخ سدا توں لوکاں نوں نوں راہ تے نوں پینترے دیندی آئی اے۔

ایس وکیلاں دی لہر وچ مینون تن نویاں گلاں نظر آئیاں، جے سچناں نوں ہور وی کجھ نظر آئیاں نیں تاں اوہ وی ایس اُتے گل کرن سگوں وچاڑ آلیاں نوں ایس بارے لیکھاں دی اک لڑی تورنی چاہیدی اے۔ ایہہ لہر پاکستان دیاں پرانیاں لوک لہراں توں اُکا ہٹویں تے وکھری اے۔ ایس لہر دامنڈ ہلا دھڑا اوہ اے جیہڑا اصولوں ایس لہر دی کھٹی کمائی نہیں کھاوے گا سگوں ایس دی کھٹی کمائی کھاوے آ لے ہور نیں۔

مطلب ایہہ لہر وکیلاں چلائی تے اوہی ایس نوں مہاڑ دین آ لے تے ایہدے آگو نیں پر ایس توں اخیر لا بھ سیاسی پارٹیاں ای چلن گیاں۔ ایس نال ای جڑی ایہہ گل اے پئی ایہہ لہر اصولوں وچکار لے میل دی اے تے ایس وچ حصہ پارہے نیں سیاسی کامے تے عام لوک تے اتھتھے میڈیا دا جو حصہ اے اوہ وی سرمتھے۔

پھیر ایس لہر دے آگو غیر ریتل نیں اوہ ریتل سیاسی ڈھانیاں وچوں نہیں آئے۔ سارے دے سارے اک خاص طرحاں دے پروفیشنل میل وچوں آئے نیں ایہہ اوہ میل اے جس دا روٹی روزگار کم نال جڑیا ہو یا اے بھادیں اوہ ذہنی کم ہووے ایہناں نوں تسیں ذہنی مزدور وی کہہ سکدے او۔ ایہہ جاگیر دار بے نظیر بھٹو یاں وپاری میل نواز شریف دے میل وچوں نہیں۔

ایہناں وچ افتخار محمد چودھری چیف جسٹس، اصولوں پیٹھلے وچکار لے میل دے نیں۔ ایہناں دا پیوکا نیشنل سی تے ایس نال چیف جسٹس دے پنج پیارے وی غیر ریتل آگو

نیں جیہناں وچ اعتراز احسن، علی محمد کرد، طارق محمود، حامد خان تے منیر اے ملک اوہ نیں
جیہناں وچون نرا اعزاز احسن دا کسے سیاسی پارٹی نال تعلق اے۔

دوجی گل اے ایس لہر وچ جواناں دی رلت۔ ہر جمعرات نوں لہور ہائی کورٹ وچ
نکلن آ لے جلوساں دے بوہتے رلتی تے جو شیلے گبھرو وکیل ای ہوندے نیں جیہناں دیاں
عمران تئی توں چالی وچکار نیں تے مینوں سبھ توں بوہتی خوشی ایہناں نوں ویکھ کے ہوندی اے۔
ایہہ اوہ جوان نیں جیہناں کدی کوئی سیاسی لہر وی نہیں ویکھی۔

انخیری سیاسی لہر (ایم آر ڈی 1983 دی لہر) ویلے ایہہ اجے بڑے نکلے ہون گے
ایہہ انھیرے وچ جے بال نیں۔ ضیاء الحق دے ویلے دے جے۔ پراسیس دُعا دینے آں
مشرف صاحب نوں جیہناں ایہناں نوں جاگ لا دتی اے، مُرت وند کر دتا اے لوکاں دے
حقاں لئی لڑن دا کاما بنا دتا اے: ”لگدا اے کالے کوٹاں آ لے کالی رات مُکا ون گے۔“

تیجی گل ایس لہر وچ پنجاب دے لوکاں ولوں بھرواں ہنگارا اے سگوں ایہہ اک
طرحاں دی اگوائی کردا پیا اے، اعتراز، حامد خان، چیف جسٹس آپوں سارے پنجابی نیں تے
انخیر لا ہتھ عمران خان نے ایم کیو ایم نوں پا کے سارے پاکستان دیاں نکلیاں قوماں،
سندھیاں، پٹھاناں، بلوچاں تے پنجابیاں دے دل جت لے نیں کیوں جے ایہہ ساریاں
قوماں ایم کیو ایم دے دھرو دا نشانہ رہیاں نیں۔ پنجاب اُتے سارے نکلیاں قوماں دے آگو
خُش نیں ہور تے ہور رسول بخش پلجیور گے سندھی آگولہور آئے تے اوہناں نے لہور بار تے
ہائی کورٹ وچ گل بات کہیتی تے لوکاں نے اوہناں نوں بڑے آدرنال سُنیا۔

انخیری گل ایہہ پئی جوں جوں ایہہ لہر لمی ہووے گی ایس دا لا بھ لوکاں نوں ہوئے
گا حاکم ہور ننگے ہون گے تے لوک حاکماں بارے ہور چُچیت ہون گے۔

نیلی گھوڑی دے وکیلا تیری
جے پہلی پیشی یار چھٹ جاوے

10 جون 2007

فرید اے جاننا تل تھورڑے

20 جولائی نوں جمعے آ لے دیہاڑے لوڈھے ویلے جس نوں ساڈیاں ماواں زوال دا ویلا وی آ کھدیاں ہن چیف جسٹس دی بحالی دیاں خبراں آنیاں چھوہیاں تاں وچ وچ خبراں دے نالونال ٹی وی چینل دوجے سوجھواناں تے آگوواں دیاں راواں وی دئی جان دے سن۔ جد سپریم کورٹ دے صدر منیر اے ملک توں ایہہ سوال کیتا گیا پئی کیہ تسمیں چیف جسٹس نوں ودھائی دین جاؤ گے تاں اوہناں جواب دتا 'نہیں۔' اسیں بار دے ایس پاسے آں اوہ دوجے پاسے نیں۔ ہُن ساڈا تے اوہناں دا تعلق مک گیا۔ ساڈا کم سی اوہناں نوں بحال کرانا تے تگڑا کرنا تے اساں ایہہ کر دتا۔

اوہناں ہووے آکھیا، 'میں آپنے سنگیاں نوں آکھیا اے پئی اوہ ودھائی دین نہ جاون نرا اساں اعتزاز احسن نوں ملن لئی آکھیا اے کیوں جے اوہ اوہناں دے وکیل سن میرے وی کلائنٹ سن جیہڑا رشتہ اوہناں دے بحال ہوون مگروں مک گیا اے، سگوں ایہہ گل عاصمہ جیلانی ہووے وی کیتی تے اوہناں آکھیا ساڈے صدر نے آکھیا اے نہیں جانا تے اسیں نہیں جاواں گئیاں ودھائی دین۔ ایہہ گلاں سُن کے مینوں مشہور امریکی ایکٹر کلین ایسٹ وڈ دی اک کاؤ بوائے فلم یاد آ گئی جس دا ہیرو اک ایسے شہر وچ داخل ہوندا اے جتھے قنون دا آدر نہیں، وسوں وچ دھرواے، انیاں اے تے اوہ ہولی ہولی ساریاں نوں سدھا کر دیندا اے۔ نہ اوہ اپنا صحیح ناں دسد اے پر ہر شے نوں آپنی تھاں کر دیندا اے۔ تے اخیر اوہ سارے دھروہ مکا کے غیب ہو جانا اے تے اوہ گھوڑے اُتے بیٹھا شہرتوں باہر دُور جانا دُھند وچ گواچ جانا اے۔ میں ایس فلم نوں انج پڑھیا پئی قدرت آپوں وی کئی واری وگاڑ نوں ٹھیک کر دیندی

اے۔ رُت وی لیکھا کر بندی اے۔

چیف جسٹس دی بحالی دی لہر بڑی نویکلی سی۔ ایس اُتے بہوں گوہ کرن دی لوڑ اے۔
ایس دامیل ویروا (طبقاتی تجزیہ) کرن دی تے ایس دا چنگ تے منگ ویکھن دی۔ پراک
گل پکی اے پاکستان سگوں میں تے آکھاں گا پورے جگ وچ ایس دی مثال نہیں پئی اک
پروفیشنل ڈھانی نے اکوٹے اُتے لہر چلائی تے اوس اُتے کھلوتے رہے پئی ایہہ غلط ہو یا اے
تے ایس نوں واپس لیا جاوے۔

تے مُڑ اوہناں دا ایس گل اُتے اڑ جانا تے کھڑے رہنا تے پورے ملک وچ اک
دھاگے وچ پروئے ہار ایسی سانجھ تے ایکتا دکھائی جو انمول سی۔ ایس آکھ چھوڑنے ایہہ
وکیلاں دی لہر سی۔ کیہڑے وکیلاں دی ایہہ لہر سی؟ ایہہ لہر سی ماڑے تے نوجوان وکیلاں دی
جیہناں وچوں بہتے اوہ نیں جیہناں کول کاراں نہیں سگوں موٹریسیکلاں نیں۔ ایہہ رجبے تے
بہتے فیسال لین آ لے وکیلاں دی لہر نہیں سی ایہہ مہاٹھ وکیلاں دی لہر سی۔ ساڈے اتھے کھوج
دی کوئی ریت نہیں اے تے وسیبی کھوج دی اُکا نہیں پر جدوی کوئی کھوج ہوئی تے کھوج کرن
آ لاسانسی لیہاں نوں مندا ہو یا تاں ایہہ سٹا زور کڈھے گا۔

ایس لہر نے آپنے سُورے (ہیرو) جسے نیں جیہناں نے سیاسی پارٹیاں دے آگواں
نوں ٹکے ٹوکری کر دتا اے۔ لوک سُنتاں چاہندے نیں علی احمد کردنوں، منیر اے ملک نوں،
اعتراز احسن نوں۔ ایہہ ایس لہر دے نویں ہیرو نیں تے ایہہ لوکاں دی گل کر رہے نیں مہنگائی
مُکا ون دی، انیاں دی، لوک حقان دی۔ جو سیاسی پارٹیاں دے کرن داکم سی اوہ کردے پئے
نیں، جیہناں نے راج وچ تاں آنا نہیں۔

مینوں تاں نواز شریف تے بے نظیر دوویں انج لگدے میں جیویں اوہناں نوں سارا
نہیں پئی لوک کیہ سوچدے پئے نیں۔ علی احمد کرد ایس لئی سچا لگدا پئی اوس تاں کسے پارٹی دا
ٹکٹ نہیں لینا اوس تاں وزیر نہیں بننا پر جس نہیں بننا اوہی وزیراں دیاں سُتھناں لاہ سکدا
اے۔ دو بے ساڈے آگولوکاں توں کٹے ہوئے نیں۔ وکیلاں دے آگوتاں سچے لگدے
نیں پئی اوہناں لہر چلائی، جان تلی تے رکھ کے شہر و شہر تے گلیو گلی پھرے میں ایہہ۔
تے ہُن ایس دا پھل کھاون کون آ رہے نیں، اوہ جیہناں پچھلے اٹھ سالوں وچ کجھ نہیں

کہتا۔ سیاسی پارٹیاں تے اوہناں دے آگو۔

ہُن جد اچیف جسٹس آپنے کم اُتے پرتیا اے اوس نوں آکھیا جارہیا اے اوہ ہر اوہ کم کرے جو سیاسی پارٹیاں نہیں کر سکیاں۔ چیف جسٹس صدر نوں مڑ ایہناں اسمبلیاں توں مڑ ووٹ لین توں ڈکے، اوہ صاف چونناں کروائے، اوہ کراچی وچ ہوئی فائرنگ دی کھوج کرائے، لال مسیت وچ کیہ ہو یا ایس نوں وی دیکھے تے ہور وی کئی منگاں نیں۔ اخیر صدر نے پارلیمنٹ توں ای ووٹ لینا اے جے ٹسیں سارے رل کے اوس نوں ڈک سکدے؟ چیف جسٹس نوں ایہہ سارے کم ضرور کرنے چاہیدے نیں پر صرف عدلیہ نے ای ایہہ کرنا اے؟

جمعرات نوں لاہور وچ ہر ہفتے وکیلاں دا جلوس نکلد اسی اوس وچ کدی وی سول سوسائٹی تے سیاسی پارٹیاں دے بندیاں دی کنٹری وکیلاں توں ودھ کدی وی نہیں ہوئی۔ اخیر تیک گرمی وچ جے کھلو تے رہے تاں اوہ وی وکیل ہی سن۔ اصولوں ایس ساری لہر وچ اک پاسے وکیل سن تے دوجے پاسے لوکاں سی جیہڑی زری انیاں تے آپنے حق اوس وچ آئی سی۔ اصولوں پاکستانی وسیب تبدیلی دے نکلے اُتے کھڑا اے جے ایس تبدیلی دی گل سیاسی پارٹیاں نہ کیلتی تاں مینوں کیہ بے نظیر آوے یاں نہ آوے میرے مسئلے کون حل کرے گا۔

ہُن ہر تبدیلی چیف جسٹس نے نہیں لیانی اوہ آئی اے لوکاں تے سیاسی پارٹیاں دے آہر نال۔ کسے قسم دی معاشی تے وسیبی بدلی پاکستان دے اشراف دے ایجنڈے اُتے نہیں اے۔ چیف جسٹس دے بحال ہون نال اک نکا جیہا راہ بنیا اے جو لوکاں دیاں آساں تے آہراں پاروں کھلیا اے ایس نوں سچے سچے ورتن دی لوڑ اے نہیں تاں سچھے کچھ مک جاوے گا۔

فریدا جے جاناں تل تھوڑے، سنبھل بک بھری

جے جاناں شوہ نہ دھڑا تھوڑا مان کری

تل: اک جنس داناں ہے جیہدا تیل وی کڈھیا جاندا اے۔ شوہ: مالک، سائیں، محبوب نہ دھڑا: چھوٹی عمر دا، نکا

جناں، نڈھا۔ مان: فخر، غرور۔

23 جولائی 2007

متیں دینی آں بال ایانے نوں

پچھلے ورہے 9 مارچ توں میرے دماغ وچ مادھو لال حسین دی ایہ کافی گونجی رہی اے۔ ایس دے نال نال ایم دے کورس وچ پڑھی ڈیو بی ٹس W.B.Yeats دی جگت مشہور نظم Second Coming دیاں دوسطراں وی وجدیاں رہیاں نیں۔

Things fall apart, center cant' hold

پہلے آؤ لال حسین دی کافی چیتے کریئے۔

متیں دینی آں بال ایانے نوں

پنجاں ندیاں دے مونہہ آویں، کیہا دوس مہانے نوں

دارو لایاں لگدانا ہیں، کچھنی آں ویدسیانے نوں

سیاہی گئی سفیدی آئی آ، ہوندا وقت وہانے نوں

کہے فقیر حسین سائیں دا، ٹھہرنا کیہ رب دے بھانے نوں

متیں: مت دی جج۔۔ سمجھاؤنیاں سمجھاں۔ ایانے: سیانے دا اُلٹ جیہوں سیان نہیں۔ مونہہ آویں: وس پیوں۔ کیہا: کاہدا۔ دوس: الزام، اُلاہما۔ مہانے: ملاح، کھیوٹ، مانجھی۔ بیڑی وان۔ دارو: دوا۔ ویدسیانے: سمجھدار حکیم: ہوندا وقت وہانے نوں: یقین اُتے آیا ویلا، یقین دے قریب۔ ٹھہرنا: پشیمان ہونا: رب بھانے: رب دی مرضی

مینوں ایہ کافی ہمیش بڑی اوکھی لگی اے۔ جیہڑی گل میرے پلے نہیں پیندی سی پئی ایس کافی وچ ساریاں گلاں تاں وڈھیاں نال کیتاں لگدیاں نیں پر گل بال ایانے توں چھوہی اے تے گل کردی پئی اے ماں، ایانے بال نوں سمجھاندی پئی اے۔ پر نال ای اگلی سطر وچ گل پنجاں ندیاں دے مونہہ آون دی اے۔ پنچ ندیاں پنچ دریا نیں پنجاں دے۔

ایہہ کوئی بھاجڑ (کرائسٹر) دا ویلا اے تے ڈاڈھی کنگ آئی کھڑی ہے تے مہانا وچارا کیہ کرے۔ کوئی اجیہا روگ اے جیہڑا جاندا نہیں پیا تے دارو لگدا نہیں پیا تے متیں دندی ماں مڑ آپے ویدسیا نے کولوں روگ دا دارو پچھن دی گل کردی اے۔ ویلا بہوں لنگھ چکا اے چٹے وال ہو گئے نیں دیکھو رب دی مرضی کیہ ہوندی اے۔ کافی سانوں دس پادندی اے پئی کوئی مسئلہ بڑا گھیرا اے۔

ایہ کوئی سیاسی مسئلہ ای لگدا اے جس دے مونہہ پنجاب آئیا ہویا اے۔ ندیاں دے مونہہ آونا وی ویلے دی گل اے۔ ندیاں دا ویہن ویلے دا ویہن وی اے۔ انج لگدا اے پئی پٹھلی اُتوں ہوندی پئی اے تے بھاجڑ اپنی ترکھی اے پئی واگاں ہتھوں چٹھیاں جانداں نیں۔ رب دا بھانا اوہ اے جو ہونا اے جو لکھیا ہویا اے جو نیاں اے۔ رب دی مرضی ای رب دی رضا ای جگ دی مرضی اے۔ ایہو جو خلقت چاہندی اے۔ ایہہ اک پولا پولا نکھیرا اے کافی دا ایس وچ بڑیاں گلاں ہوسکدیاں نیں پر ساری گل اوس نوں سمجھاون دی اے جو ایانا اے جس نوں ویلے دی سمجھ نہیں پئی پر جد ویلا کجھ کردندا اے اوہ ای رب دا بھانا اے۔

ایس ویلے ملک وچ چوناں دا پڑ بھجا ہویا اے۔ سیاسی کھڈار پڑ وچ لیتھے ہوئے نیں۔ اخباراں تے بجلی میڈئے اُتے وی کجھ شور و دھدا پیا اے پر خلقت چپ اے۔ جیویں کسی ہونی نوں اُدی کدی ہووے۔ اسیں مینے یاں نہ مینے لوکاں دا بوہتا دھیان ایس گل ول اے پئی اعتزاز احسن کیہ کہندا پیا اے۔ چیف جسٹس افتخار محمد چودھری نے کیہ گل کیتی۔ روز وکیل نکلدے نیں مار کھاندے نیں تے پرت جاندے نیں۔ سول سوسائٹی دا اک نواں انگ وی رل گیا اے وکیلاں نال جس وچ اُکا نوں مہاندے نیں۔ سوکھیاں یونیورسٹیاں دے پڑھیار سوکھالے گھراں دے بنے جنیاں۔ اک ڈھانی بائیکاٹ دا ہوکا دندی پھردی اے۔ ایہ کیہ جیہاں چوناں نیں۔ سارے آگو پرانے پرانے کیوں لگدے نیں؟ چیف جسٹس تے اوہدے پنج پیارے نویں نویں کیوں لگدے نیں؟

اصلوں رب دا بھانا ورتدا پیا اے یاں پھیر ورتن والا اے۔ اساں اوس نوں پڑھیا نہیں تے میرے سیاسی بیلیاں وی جیہڑے وچار اُتے کدی وکیلاں نوں پے جاندے تے

کدی بینظیر تے نواز شریف دی سیاست وچوں کجھ کڈھن لگ پوندے نیں۔ ایہناں وچوں ہن کجھ نہیں نکلتا۔ اسماں بجائیاں دے مونہ آئے کھلے آں۔
 اک دھڑا آکھدا اے پئی سبھ کجھ ٹھیک ٹھاک سی۔ سارے کم سدھے سن۔
 ساریاں شیواں آپنی تھاں سرن پھیر کیہ ہو یا؟ 9 مارچ توں مگروں ہر شے بدل دی لگی گئی۔ ہن اوہناں دا خیال اے 3 نومبر دی ایمر جنسی مگروں کم سدھ ہو گیا اے۔ ساریاں شیواں مڑا آپنی تھاں آگیاں نیں۔ رب دا بھانٹل گیا اے۔

پر اصلوں ساری گل نوں بڑا گھوہ نال وچارن دی اے۔
 پاکستان وچ لوکاں دے تھاں لئی بوہتیاں لہراں چلیاں نہیں۔ آجاکے ساڈے کول ایوب وروڈھی لہری پر اوس نوں سہل ہوندے ہوندے وی چر لگ گیا سی۔ اوس لہر راج گدیاں نوں ونگار یا سی تے لوکاں نوں ساہ دتا سی۔ مڑ 77 دی لہر تے سچے ہتھیاں دی چلائی ہوئی سی تے اوس اُتے وی سی آئی اے تے فوج دی گجھے ہتھ دا پرچھاواں پیا ہو یا سی۔
 پر 9 مارچ مگروں چیف جسٹس دے انکار توں چھوئی لہر تاں وراث شاہی قصے وانگ سی ہومردی دیو مالائی کہانی ورگی جیہڑی نہ سگوں سہل ہوئی تے پھیر جتن مگروں لوکاں نوں آس وی دیون لگ پئی۔ مشرف نے آپنی ایمر جنسی لاون آلی تقریر وچ آکھیا سی چیف جسٹس نوں روز ہنراں چٹھیاں آون لگ پیاں سن ایہ ساڈی سرکار وروڈھ اک ہور سرکار کھڑی کرن آلی گل سی اوہناں آپنا کم چھڈ کے سرکار داکم سانجھ لیا سی۔ چیف جسٹس مڑ کے آون مگروں کیہ کردا پیا سی۔ اوہ روز راج تخت دا اک کنگرا ڈھاوون لگ پیا سی۔ ایجنسیاں پلس دے افسراں دا ڈر لاون لگ پیا سی اوس نے لینڈ مافیا، شوگر مافیا تے پٹرول مافیا نوں ہتھ پاونا سی۔ اوہ سبھے کجھ ڈھاہ ڈھیری کرن لگا سی۔ راج چلدے نیں لوکاں دے سہم اُتے خلقت دے ڈر اُتے۔ پر کیہ ہو یا اے پئی راج گدی دا اک تھم ٹٹ کے لوکاں نال کھلو پیا۔ چیف جسٹس نوں مڑ لیا یا سی لوکاں دا زور تے ایس نے لوکاں نوں نویں آس دتی سی۔ اک جت نے ہور جتاں دے راہ کھول دتے سن۔ ایس جت نوں ایس لہر نوں ایس آس نوں ٹھلہنا ضروری سی۔ ایہ ضروری سی پئی لوکاں نوں نموجھان کردتا جاوے اوہناں نوں مڑ ہنیرے وچ سٹ دتا جاوے اوہناں نوں دسیا جاوے رنج نہیں ہوندا اوہناں نوں تروڑ دتا جاوے آساں

نوں مڈھول دتا جاوے۔ ایہہ کم 3 نومبر توں مگروں ہوئیا اے۔

پر کیہ رب دا بھانٹل گیا اے؟ نہیں۔ 9 مارچ دی لہر نے دسیا سی پئی لوکاں وچ بدلی تے نیاں لئی جہد دی سک کئی تگڑی اے۔ جہنوں کم مڈھ آ کھدے اوہ اوں دے پیٹھو بیٹھ کئی اگ لگی ہوئی اے۔ تے بدلی دی لہر اے تھلی نہیں چونناں پاروں کجھ لوک رُک گئے نیں تے چونناں قائم راج گدیاں نوں تگڑا نہیں کرن گیاں جے مینظیر تے نواز شریف جت گئے تے پھیر وی جہد نہیں مکنی تے جے ہار گئے تاں ہو تر کھی ہو جانی اے لڑائی۔ تے جے کجھ وی نہ ہو یا تاں پھیر چیف جسٹس دا بھوت گوگول دے اور کوٹ وانگر سپریم کورٹ تے ہائی کورٹاں دیاں راہداریاں وچ بھٹو دے بھوت وانگر ڈراندا رہوے گاتے ویدا آوے گا جد لوک رب دے بھانے اُتے جھورن گے نہیں خُش ہوون گے۔ خورے ایہو مت اے بال ایانے نوں۔

لہور وچ سیال سحراں اُتے اے تے نہر دے نال نال گھر آوندیاں لگدا اے ٹھنڈ بہوں ودھ گئی۔ شاماں نوں دُبدالال سورج ہو رتا ہو جاندا اے تے چند نوں گوہڈا لگ جاندا اے۔ کیہ سیال مگروں چتیر نہیں آونا؟
”ساون گیا
ہُن کتیں دی واری اے
اندرے اندر سمجھو چتیر تیاری اے۔

(29 دسمبر 2007)

کیہ پنجاب یونیورسٹی توں جماعتیاں دا وارامگن اُتے اے؟

اک دو ورھے پہلاں میں دہلی گیا تے مینوں جواہر لال یونیورسٹی (جے این او) وچ رہن دا ڈھونڈیا۔ ستیا پال گوتم جیہڑے فلسفے دے پروفیسر نیں اوہناں دے فلیٹ وچ میں کچھ دیہاڑے لنگھائے۔ جے این او وچ پروفیسر ہونا اک ات آدر جوگ گل اے تے ساری عمر ہندوستان دیاں دوجیاں تھاواں دے پروفیسر ایس نوں تاہنگدے نیں۔

جے این یو اُنچ وی جگ دیاں علمی پدھر اُتے عزت مان یونیورسٹیاں وچ گنی جاندی اے۔ یونیورسٹی وچ بھوندے مینوں کندھاں اُتے لگے چے گویر تے فیدل کاسٹرو دے وڈے وڈے پوسٹر نظر آئے تے میں ستیا پال جی توں پچھیا پئی کیہ ماملہ اے؟ اوہناں دسیا پئی ایتھے ہمیش دواہی پڑھیاں دیاں ڈھانیاں راج کیتا اے۔

اک نیولفٹسٹ تے دو جے پرانے کلاسیکل روایتی مارکسٹ جیہناں دیاں پارٹیاں چونناں وی لڑ دیاں نیں تے پارلیمنٹ وچ وی نیں۔ وزیراعظم دی سبھ توں وڈی سدھراہیہ ہوندی اے پئی اوہنوں جے این یو دے کسے ورھے دار اکٹھ وچ سدھ لیا جاوے۔ پر جے نویں ترکھے کجے پڑھیاں دی یونین ہووے تاں پھیراہیہ وی نہیں ہوسکدا۔ دو جے بنے ساڈی یونیورسٹی وچ اک فوجی حاکم لئی کسے دی یونیورسٹی وچ جانا کوئی اوکھا کم نہیں۔

پورے جگ وچ یونیورسٹیاں ہمیش اوہ تھاں ہوندیاں نیں جتھوں نویں وچار پنکھر دے نیں سوچ دے نویں بوہے کھلدے نیں تے اُچیاں تعلیمی درسگاواں ہمیش وسیب وچ چلدی لوک حتی دی لہر دیاں موہری ہوندیاں نیں۔ نہ سگوں پڑھیاں سگوں پروفیسر وی اپنی کھل ماندے نیں پئی اوہ چلدی سرکار ویرودھ کوئی وی گل کرسکدے نیں تے سرکاراں اوس نوں

سُن دیاں نیں اوہناں نوں سُننا پسندا اے۔

پر جے اسیں پنجاب یونیورسٹی نوں دیکھیں تاں گل اُکا ہور جا پدی اے۔ پچھلے تن دہائیاں توں اک ات سوڑی تے پچھل پیری پارٹی جماعت اسلامی دے پچھلک جماعتیے نرا بد معاشی تے دھونس دے سرائے ملک دے سب توں وڈے صوبے دی سب توں وڈے تعلیمی ادارے اُتے مل ماری بیٹھے نیں۔ جس پاروں ساڈی نویں آون آلی پیڑھی اُٹھی اے، سُر توں وانجھی، عقل سمجھ توں آتر۔ تے جے پھیر اسلامی ات گرد جی آندے نیں تاں مڑ روندے کیوں اوہ، پہلے اوہ مشیناں تاں بند کرواؤن دے نمونے جی آندیاں نیں۔

پچھے ڈیلی ٹائمز وچ علی وقار دی اک رپورٹ چھپی اے جو اسیں پڑھن آلیاں نال سانجھی کرنا چاہندے آں جو ایہہ دس دی اے پئی خورے! خورے! اسیں پک نال نہیں آکھ سکدے پئی جماعتیاں دا کتھے اخیر ی ویلا تاں نہیں آئیا کھڑا پنجاب یونیورسٹی وچ؟ رپورٹ موجب کئی دہائیاں مگروں ہن لگدا اے پئی جویں یونیورسٹی پر بندھکار جماعتیاں نوں ڈکن دا متا پکایا اے۔

جماعتیاں نے پچھلے ورھیاں وچ لگ بھگ 25000 ہزار پڑھیاں اُتے اثر پایا اے تے کئی طراں دے رُجھویاں وچ کبے رہے نیں۔ پچھے میڈیا دی ڈاڈھی نندیا مگروں یونیورسٹی دے پر بندھکاں کجھ ہوش پھڑی اے تے جماعتیاں دے کجھ جوشیلے کامیاں نوں یونیورسٹی توں فارغ کیتا گیا اے۔ پر ایس نال گل نہیں مکی پچھے جیسے ہوئے اک دو وقوے ایہہ دسدے نیں پئی اے جے وی جماعتیے اک جوڑواں پر بندھ کیتی بیٹھے نیں تے اک یونیورسٹی دے نالو نال اک دو جی انتظامیہ وی چلدی پئی اے۔

جد کجھ امریکی اخبارچی جماعتیاں دے رُجھویاں بارے فلم بنانا چاہندے سن تے ایہناں دے آگو نصر اللہ گورایا نوں ملے جیہڑا جمعیت دا پنجاب یونیورسٹی چپڑ دا آگو اے۔ اوہنے پک کرایا پئی جمعیت دا یونیورسٹی دے مالے چلاون وچ کوئی ہتھ نہیں۔ پر جد اخبارچیاں یونیورسٹی دے نیوکیمپس دا چکر لاون گئے تے اک یونیورسٹی گارڈ نے اوہناں دا راہ ڈکیا تے اوہ اوس ویلے تیک اندر نہ وڑ سکے جد تیک اک جماعتیے نے اوہناں نوں اندر جاوَن دتا۔ پھیر جمعیت نے امریکی اخبارچیاں نوں ٹیچر زروم وچ چاء پلائی۔ جماعتیاں دے آگو کول

ایس دی کوئی دلیل نہیں سی پئی اوہ انج دا اثر کیوں رکھدے نیں۔
 کچھ ہفتے پہلاں اک سرائیکی ٹی چینل نوں پڑھیاراں نال گل بات توں ڈک دتا گیا جد
 تیک اوس جمعیت کولوں اجازت نہ لے لئی۔ چینل پروفیسراں تے پڑھیاراں کولوں چینل
 بارے راء لیند اپیا سی۔ پھیر جماعتیاں اک پڑھیار نوں پھینٹی لائی جس اک ڈرامے وچ کم
 کیتا سی۔ اوہناں اک پڑھیار نوں دوجے اُتے رنگ سڈے تکیا تے خیال کیتا پئی خورے
 اوہ دیوالی مناوندے پئے نیں۔ اسیں اوس نوں سبق دینا چاہندے ساء۔
 بعد وچ یونیورسٹی نے ایہناں آگواں نوں کڈھ دتا اے۔
 جماعتیے کئی ورھیاں توں یونیورسٹی وچ سنگیت تے ڈرامے دے شعبے کھلن دی ویروہی نیں۔
 خیال ایہہ کیتا جاندا اے پئی یونیورسٹی انتظامیہ ٹھیک کردی پئی اے پر جماعتیاں نوں
 مکاؤن لئی لما ویلا لگ جاوے گا۔

27 مارچ 2007

بے نظیر بھٹو۔ کچھ وچار

امین مغل

میں ایس گل نوں مننا، بناں کسے کرڑے اصول دے پئی میں کدی وی نظیر دامداح
نہیں رہیا۔ تسیں کہہ سکدے اوہ پئی میں اوس دی سیاست داویری ساں۔ پر آ پئی موت وچ
اوہ مُلت ہو گئی اے۔ لوکاں دی خیال اڈاری وچ اوس اجیہی صوفی مانتا کھٹ لئی اے جیہڑی
لوکاں نوں اوہناں دی جہد وچ اک ان مُک پریرنا دیندی رہوے گی۔

وار وچ سُچل شہید مرن توں جھکدے سن۔ سارے بھاویں پر مرن لئی راضی وی
سن۔ بے نظیر اک پیرا گانہہ گی۔ اوہدے نندکاراں نے اوس نوں چتو ہون دا اُلاہہ دتا اے۔
ایہہ ٹھیک نہیں۔ اوس نے اوس شے نوں ای گل لایا جو اخیر دناں وچ اوس دی منزل بن کے
آیا۔ اوس دا عمل اک اجیہی دلیری سی جس نوں اوس خیالیں پڑھایا تے پکایا سی۔ ایس نال
فرق پیندا اے پئی اوس نوں کس نے ماریا پر ایس توں وی وڈی گل ایہ وے پئی اوس نوں سار
سی پئی اوس نوں مار دتا جاوے گا۔ جے اوہ اوس دن بچ جاندى عُذّش بمباراں اوس نوں دیر
سویر مار دینا سی۔ پر پھیر وی اوس خطرہ مول لین دا پیر چلّیا۔ پھیر ایہہ ویکھن نال وی فرق پئے
گا پئی اوس نوں گولی وجی یاں مگروں اوہ ڈیہہ پئی۔ پر اصل گل ایہہ وے پئی اوہ اوتھائیں سی
تے ساہمنا کردی پئی سی اک گولی مارن آ لے دا۔ تے اوس اکھ نہ جھمکی۔

ایہہ اوس دے اخیرى پلاں دی اوہ تصویر اے جو لوکاں دے چیت وچ گھب گئی اے۔
اوس دے مڈل کلاسیہ پیر وکار ایہہ زور دے کے آکھن گے اوہ جمہوریت لئی
موئی۔ اوہ موئی۔ پر اوس دے لکھاں سلاہن جوگ پیارے وچکار لے میل توں پٹھاں

نیں۔۔ واک جو ساڈے پنڈاں پہاڑاں تے میداناں وچ کھلے ہوئے نیں؛ مہنتی،
 ہٹھے وچکار لے میل توں وی بیٹھاں؛ تے بے شک ساڈے دیس دیاں زنانیاں دی وڈھ
 کٹری۔ اوہناں لئی اوہ اجیہی شہزادی جاپدی اے جیہڑی ستیاں اُتے ازغیبی پانی چھڑکن آئی
 سی تاں جو اوہ جھبڈے جاگن تے مڑ اوہ آپے سوں گی۔ ہوسکدا اے اوہ پہلوں توں ای
 شہید بی بی بن دی راہ وچ ہووے جس دی خاص کر سندھ لوکاں وچ اک تگڑی صوفی متھاس
 ریت موجود اے تے جس نوں زرخیری دی دیوی پاروں چیتے وی کہتا جاندا اے۔ ایہہ لوکاں
 دی بنائی اوہ خیالی مورت اے جس دا میلاں دی ونڈ وچ فرق نہیں کہتا جاندا۔ ایہہ اوہ گل
 اے جو اک ویلے مقبول پارٹیاں بناوندی اے پر میل بند پارٹی نہیں۔

2

ایگل ہن سانوں بے نظیر دی وارثاں دے سوال ول لے جاندی اے۔ ملکہ مرگی
 اے پر بادشاہ اے لاڑا بننا اے۔ جد بے نظیر نے آصف علی زرداری نوں آپنا وارث متھیا
 کہ اوہ اوس ویلے شاہجہاں سی ممتاز محل لئی؟ سانوں کدی پتہ نہیں چلنا۔ پر ایہہ حقیقت اے پئی
 اوس نوں وارث بناندے بی بی نے پی پی پی نوں بچالیا۔
 شہید بھٹو توں اُلٹ جس وچ جوان بھٹو وی نیں آصف زرداری نوں کرشمے نے
 چھوہیا نہیں۔ اوس نے بھٹو دیاں جتیاں دے ناں اُتے راج کرن دا متھیا اے جو اوس بڑی
 چتر چلا کی نال تخت اُتے رکھ لئیاں نیں۔ بے اوس آہروی کہتا اوہ پارٹی دے دو بے مبراں
 نال اُجڈ ورتا رہی نہیں کر سکے گا جیہڑے گھٹ توں گھٹ اوس دے برابر دے ہن بے بوہتے
 وڈکے نہیں تاں پھیر وی۔ زرداری تے اوس دے برابری ممبر لوکاں ولوں چوکھے دبا بیٹھ آون
 گے۔ ایہہ دبا ویلے نال ودھدے جاوون گے۔ تے اوہناں نوں اکھوں پروکھے کرنا سوکھا نہیں
 ہووے گا۔

پیپلز پارٹی وچ ایس لئی ایہہ گن اے کہ اوہ لوکاں دی پارٹی ہوسکدی اے۔ ایس
 نوں اک دستوری بادشاہی راہیں چلایا جاسکدا اے جس دیاں رہنمایاں طاقتاں ویلے نال
 مک جاوون گیاں۔

ایہہ طاقتاں پیپلز پارٹی وچ آپنی مکنتی لہدیاں نیں۔ پر اوہناں نوں پتہ نہیں پئی

اوہناں دی ملکتی کنج ہونی اے۔ اوہناں نوں کوئی سار نہیں وسبی انیاں کیہ ہوندا اے تے اک پوری حیاتی وچ اوہناں دا حصہ کیویں پے سکدا اے۔ اوہناں دے ٹپے متاریں نہیں تے اوہناں نوں کوئی وچار نہیں پئی ایہ ٹپے جیہڑے دھند لے ہن ایہناں نوں کیویں حاصل کیتا جا سکدا اے۔

راہ دے ٹپے بارے ایہہ نا سمجھی نری پیپلز پارٹی تیک ای نہیں اے۔ کسے وی سیاسی پارٹی کول پکا تے متھیا ایجنڈا نہیں اے۔ نویں بولی وچ پاکستان دی سیاست دا بھٹہ بیٹھ گیا ہو یا اے۔ ایہ گل کیتی جاسکدی اے پئی 1958 مگروں جمہوریت دی جہد نے کئی گلاں نوں پچھو کڑ وچ دھک دتا اے۔ تے ایہ ساڈے لی کوئی تسلی جوگ گل نہیں۔

چھیتی یاں چرکے پی پی پی نوں لوکائی نال ٹھٹھا پئے گا۔ جے اوہ انج کر لینی دی اے تے پھیر اوہ لوکاں دے سفنیاں نوں اک گھر (ٹھوس) شکل دین جوگی ہو جائے گی۔

3

پاکستان دی سیاست دا پانی پیتلا نہیں اے۔ پہلی گل تاں ایہ وے پئی ویلا ساڈے نال نہیں اے۔ تے ایس موڑ تے پاکستان نوں کئی پواڑے پئے ہوئے نیں امن امان دا ترٹن، بھیڑی ہوندی تے مارو معاشی نا برابری، تے ایس دے نال نال کئی شکلاں دا پچھڑیواں تے خاص کر بلوچستان وچ گڑبڑ پر ساریاں توں اُتے اے اوہ کجھ جو افغانستان دے چڑھدے وچ ہو رہیا اے ایس توں ساری ریاست نوں دھڑکا اے تے پورا علاقہ اصولوں قابوتوں باہرا ہوندا جا پدا اے

ساڈے لوک جیہڑے افغانستان دی سرحد اُتے رہندے نیں اوہ اصولوں افغانستان دی ایس گھمن گھیری وچ پاتھے گے نیں ایہ پورا علاقہ اک اجیہی ہفرا دقنری وچ پھس گیا اے پئی جد تیک افغانستان توں غیر ملکی فوجاں نہیں چلیاں جاندیاں افغانستان آپووی عراق دی باہری چوکی اے تے پہلی وار پاکستان لہندے ایشیاء سیٹو تے سینو دا حصہ بن گیا اے پرویزستان تے سوات دا آپنا مہاندرا اے ایہناں علاقیاں اُتے اوہناں دا قبضہ اے جو شریعت لانا چاہندے نیں تے ایس نوں اگانہ تیک لے جانا چاہندے نیں اوہناں دی ایہ پدھرائی اصولوں ڈرا دین آلی اے۔

سانوں اک گل بارے صاف ہونا چاہیدا اے شریعت دی سکت اسلام دی اوس سمجھ توں جمہوری بھادویں ڈراونی ہووے پر اوس دا اک کچھ برابری وی اے ایہ سمجھ مسلماناں دی پوند دی سنہری باتشاهی ویلے نال جڑی ہوئی اے۔ ایس سک لہر نے مسلماناں دیاں جگ وچ کئی ریاستاں نوں ٹنپیا ہو یا اے خاص کر اوہناں ریاستاں تے ڈھانیاں نوں جیہڑیاں پچھڑیاں ہو یاں نیں ایہ وکھالا (احتجاج) اے اوہناں لہندے دے مکاں برخلاف خاص کر امریکی غلبے دے تے اوہناں دی چھلگ تے لائی لگ بیان شہری جوڑی دار جیہڑے اوہناں دے حاکم نیں۔ ایہ لوکاں ایہناں لہندے دے مکاں تے اوہناں دے جوڑی داراں نوں سارے مسلیاں دا ذمے وار سمجھدی اے اسلام ایون نہیں اے تے نانہہ ایہ دیہڑیاں دی آہ اے اسلام لڑائی دی ونگارے۔

پھیر وی بھادویں کئی ای شریعت دی گل بھلیکھے بھری ہووے پر جو سکت تے سدھر ایس دا آہر کردی اے اوس نوں اک پاسے کر کے یاں نکا کر کے نہیں ویکھنا چاہیدا۔ ایس دا اثر قدیمی اے سوات تے وزیرستان دا وکھالا اپنی چھیتی نہیں مگنا گھٹو گھٹ آوندی بھلک وچ سانوں ایہ نہیں بھلنا چاہیدا پئی اسلامی جماعتاں جیہناں وچ سادمرادی تبلیغی جماعت توں لے کے جماعت اسلامی تے فضل رحمان دی بے یو آئی ورگیاں وی نیں اوہ ایس نکلے جتھے بند ات واد اسلامی ڈھانیاں نوں کھینڈن لئی اک سوکھا میدان وی دیندیاں نیں اصولوں ایہناں جو شیلے ات واد جتھیاں نوں ات واد مذہب لئی چنگا میدان دتا اے۔

کوئی وی جو ایہہ خیال کردا اے پئی اک جمہوری سرکار ایس صورت نوں کسے طراں گھٹ کر لوے گی اوہ بھلیکھے وچ اے پہلی گل تاں ایہ وے پئی جمہوری کم پین لئی کچھ ویلا لگے گا ایہ امن پیاریاں پر بے چینیاں نوں چنگی لگدی اے۔ سوات تے ہور دو جیاں تھاواں دے شریعتی لہندے ڈھنگ دی جمہوریت دے ورودھی ہن اوہناں دی شریعت قبائلی اے جس دا پردھان اک آمر ہوند اے ایس دی نیڑھے تیڑھے دا نظام نویں ویلے وچ امریکی صدر راتی نظام اے۔ آپنیاں مشہور روکاں تے ہٹکاں سنے اک جمہوری سرکار نوں اوہناں نوں نین لئی فوج دا آسرا لینا پوے گا جو پہلاں اوہناں دے برخلاف رچھی ہوئی اے ایہ فوج نوں ہور تگڑا کر لئی جس نوں مڑ لوکاں وچ دھمی وادھو حمایت وی مل جاسی۔

اک جمہوری سرکار نوں شریعت آلیاں نوں رعایتاں دینیاں پون گیاں دوہے
اکھراں وچ ایس نوں ہور تے ہور پکھاں پیر پٹے پون گے۔ ات وادیاں دا اک بہوں نراسا
کردین آلا کچھ اوہناں دا دلیل نوں نہ منن اے اوہ آپنیاں شرطاں تے ای راضی ہوندے
نیں تے پھیر اوہ سیاسی رھتل نوں ای مار مکا ندے نیں تے سیاست نوں نہ ہون جوگ کر
دنیدے نیں۔

دوہے بنے اوہ انھیرے وارے (مڈل ایجز) دے قنون تے حکم لاگو کرن دا آہر
کردے نیں تے اوہناں دا اثر اتھے دی لوکاں تیک نہیں اے سگوں ایس توں اگانہہ اے
تے پاکستان وچ اہے اوہناں کوئی بہتری وی نہیں دیکھی۔ اتھے اوہناں طالبان دا چیتا کرایا جا
سکدا اے جیہناں نوں ساڈے کچھ کچھ پکھیاں نے ایہ آکھ سلاہیاں طالبان نے وسیب وچ
کچھ ساہویں آہر کیتے نیں تے دھرتی تے کچھ نیاں نظر آوندا پیا اے شریعت آلیاں دے
ات واد نوں طاقت نال ای جھٹھیا جاسکدا اے تے ایس نال تباہی اُتاں توں اُتاں جاویں
شریعت آلیاں وڈی پدھر تے اخیر مرگناں اے پر ایس توں پہلاں اوہ کچھ بربادی کر کے
جاون گے۔

ات وادیاں دا اک کُن ایہ وی پئی اوہ ہورات واد جماندا اے۔ مسلم ات واداں
وچ اک نویں وکھالی خُد کش ات واد اے۔ ایس دے نفسیاتی ویروے تے نزوار توں اڈ
ایس طراں دے ماروات واد دا کدی وی قیافہ نہیں لایا جاسکدا بے شک ایہ اسلام دی بہت
ای وگڑی شکل اے جس نوں بوہتے کٹر علماء وی نہیں مندے۔ پر ایس دی منظوری اوہ اسلامی
اُدی دیندے نیں جیہڑے فلسطین، عراق، افغانستان تے ہور تھاواں تے رُجھے ہوئے نیں۔
ایہ خُد کشیاں، مارو جہادیاں توں بوہتیاں آپنے انھے واہ سچے ہوون تے کھلوتیاں ہویاں نیں جو
کوئی سمجھوتا کرن توں اُکا انکاری نیں اوہ سیاست نوں ہلاونا چاہندے نیں اوہ انھیر وارے
دے لکھویں خُونیاں دی یاد کراندے نیں (جو بھادویں آپنے آپ نوں نہیں دو جیاں نوں
ماردے سن)۔ بے نظیر دا خُون ایس مارو وکھالی دا نر اُتلا سرا اے نری تعلیم تے سماجی نیاں ای
اوس میدان نوں بنا سکدا اے جتھے اوہناں دیاں خیال اڈاریاں نری ایس زمین اُتے کھینڈن
دا خیال کرن۔

ایس توں پہلاں مارو کھیڈ چالو رہیسی

بلوچستان اک ہور بلدی دے بوتھے آئیا ہویا اے ایس داسوات تے وزیرستان
دی ہماری نال لاکر انہیں کیتا جاسکدا ایہ اوہناں دی آپنے تھاں لی قومی یاں ادھ قومی لڑائی
اے ایس دی علاقائی اُچھٹا خاص کر ایس دا ایران دے نال ہونا غیر ملکی طاقتاں نوں
ایہدے پہاڑاں تے میداناں دا موہ دواندا اے۔ پر مشرقی پاکستان ورگا نہ ہوندا یاں
بلوچستان دی ابادی بہوں گھٹ اے تے رہندے ملک نال ایس دی نیڑھتا پاروں ریاست
ایس لی اک تگڑا ویری اے۔

ایہ ویکھنا لا بھ وند ہووے گا پی اک کھلری ادھ قومی ریاست وچ اکو ویلے دو اکا
اڈواڈ چلن آلیاں قوتاں نیں اک پاسے سانجھی منڈی دی سک رکھن آلیاں طاقتاں مرکز ول
اُردیاں نیں جد کے دوجے پاسے تھاں توں وانجھیاں ادھ قومی ٹابریاں مرکز توں پرے ول
نسیاں نیں۔ اک جمہوری نظام وچ جڑویاں تے رن آلیاں قوتاں نوں آپنا کم کرن لی ویلا
لگدا اے جد کے مرکز توں نسن آلیاں قوتاں ماڑیاں یاں ڈھلیاں پے جاندیاں نیں۔
آمریت وچ ایس توں اُلٹ ہوندا اے بلوچستان وچ ادھ قومی طاقتاں سیکولر تے قوم پرست
نیں اوہ اصولوں سیاسی طاقتاں نیں تے اوہناں نوں جمہوریت وچ ای رلایا جاسکدا اے

5

دوجے بنے پاکستان دی ریاست اک ٹن بادشاہ اے جس دے ڈھولے پیر
کدے کتھے پیندے نیں کدے کتھے ایس اُتے اک بیہان اشراف راج کردا پیا اے تے جس
دا اُچیرا آگوفوجی اسٹیبلیشمنٹ اے۔ اسیں کی واری ایہ وچارنے آں پی فوجی اسٹیبلیشمنٹ
جیویں شہری وسیب توں اڈا اے ایہ بھلیکھا اے ایہ شہری وسیب دا چوکھا انگ اے۔ نہ سگوں ایہ
سول سوسائٹی دے برخلاف اک باہری طاقت اے بلکہ آپنی ای سول سوسائٹی دا اجیہا
مورچہ اے جیہڑا باقی شہری وسیب دا روڈھی اے۔ مینوں بوہتا زور لاؤن دی لوڑ نیں میں ایہ
ضرور آکھنا چا ہواں گا پی جد کے جمہوریت دا مڑ پرتن یاں پکا تھیون بے شک اک پیرا گانہہ
اے فوج سدا سگوں ہمیش اوٹھے ای رہوے گی آپنے پراں نوں دبوچ کے بیٹھی ہوئی جد
ایہدا ہوون خورے نظر نہ آوندا ہووے۔

کشمیر دی گل کئے کیتی اے؟ کیہڑا کشمیر؟ ٹھیک اے کشمیر فوج دا پاکستانی سیاست
 وچ رہن دا وڈا کارن سی پر ایہہ کچھاں سٹ دتا گیا اے مینوں اے سیاست وچ فوج دے
 غلبے دا گھٹ ہوون وکھالی نہیں دیندا پیا۔ اک اجیہا ویلا سی جد ایہ دنیا جاند اسی لہندے دے
 پردھاناں نوں فوج دی لوڑ نہیں پر پھیر کجھ ایران یاں افغانستان ورگا واپردا اے تے فوج دی
 ترخ اگے پے جاندی اے ایہ سزا اگے پین دی تریخاں اکسار آندیاں رہیاں نیں۔
 ہن قاضی حسین احمد، حمید گل تے عمران خان ورگے اُتھل لیاون دیاں گلاں
 کردے پئے نیں اک پکی تھتی پارٹی دی غیر حاضری وچ اُتھل دی گل کرنا اوکھا اے۔ انھیر
 گردی واپرسکدی اے یاں خانہ جنگی ہوسکدی اے۔
 جے صورت بوہتی وگڑ جاندی اے تے پھیر امریکی سانوں بچاؤن لی آون گے
 خاص کر کے ساڈے اٹمی اسلحے نوں۔
 (ایہ پرچہ 15 جنوری نوں ایس او اے ایس دے اک اکٹھ وچ پڑھیا گیا جو مارشل لاء دے برخلاف چل دی
 لہر دا حصہ اے)

ہیو گوشاویز دی ماڑیاں نال جرٹ

مائیکل - ٹیوٹا فور رز شہرتوں باہراک راہ اُتے کھلوندی اے تے گڈی دے
رنگدار شیشے پٹھاں ہوندے نیں۔ راہی اک نگاہ پاندے نیں تے پھیرا وہ ہوکاں مارن ڈیہہ
پوندے نیں 'صدر'۔ جدا وہ ویکھدے نیں پئی شادا جے گڈی وچ تاں ہیو گوشاویز آئی بیٹھا
اے۔ 'اسیں تینوں پیار کرنے آں' تے اوس اُتے پھل وارے دے نیں۔

صدر لوکاں نال ہتھ ملا وندا اے 'گلاں' سراں تے ہتھاں نوں چمدا اے جیہڑے
اوس انتاں دے ورحدے مینہ وچ اوس دے دیدار نوں ڈھکے ہوئے نیں۔ اک جذباتی
سانگا جس نوں اوہ شوشلسٹ انقلاب کچھے طاقت دی مڈھلی لہر گنیدا اے تے جس نے اوس
نوں واشنگٹن ساہویں لاکھلہا ریا اے۔

'مینوں جیہڑی شے سبھ توں ودھ چنھدی اے اوہ غریبی اے تے جس نے مینوں نابر
بنادتا۔' شاویز نے آپنی چھ گھنٹے لمی گل بات وچ دسیا جو اوس نے ایسوی ایسیٹ پریس نال کیتی جو
سڑک دے سفر توں چھوہ کے ہیلی کوپڑ دی اڈاری توں لے مجھاں دے واڑے تیک چلی۔
پورے دورے وچ 'کوئی دیاں چُسکیاں لیندے ہوئے تے لوک گاؤں گاؤں دے
ہوئے' اوہ ماڑے مرداں تے زنانیاں نال گل کرن لئی کھلو جاندا اسی جس وچ ہر عمر دے جی
ہوندے سن جو اوس دی گڈی دوا لے اکھٹے ہو جاندے سن۔ کئی شاویز توں منگ کر دے سن
گھر بناون دی 'صحت لئی دوائیاں دی' تے شاویز حکم کری جاندا اسی تے اوہدے ماتحت لکھی
جانداے سن۔

اک تھاں اک مُنڈے گڈی وچ جھاتی پائی تے پیسے منگے۔

’پُتری تیرے لئے پیسے منگنا چڑگا نہیں‘ صدر نے جواب دتا۔
 مڑاوس اوتھوں کسے ہوو منڈے توں کجھ پھل لئے تے اوتھے کھلوتی منڈیاں دی
 ڈھانی توں اوہناں دے گھراں تے سکولاں بارے پچھیا۔
 اوہ ککھ کانیاں نال بنے گھراں دے وسنیک سن تے اوہناں کول سکول وچ کمپیوٹر
 نہیں سن۔ تے ایس لی شاویز نے اوہناں نوں گھر دیوں ٹیکنالوجی تے ہوو کجھ دیوں دا آکھیا۔
 ’تہاڈے کول پانی اے؟ کتاباں نیں؟ ایس ایس طراں دی مدد کر سکے آں‘
 انقلاب تہانوں دند اے؟ اک دن آوے گا جد منڈیاں نوں پھل و سچن دی لوڑ نہ رہی۔
 سرکاری انکڑے دسدے نیں پی شاویز دی اٹھ ورہیاں دی سرکار وچ غربتی گھٹ
 ہوئی اے تے اوس دو بے بہتری دے کماں دی وی گل کیتی جس وچ ہسپتالاں توڑی لے
 نویاں سڑکاں بناون دی گل کیتی جاندی اے۔
 پراوس دے مخالف دھڑے آکھدے نیں پی اوس بوہتا کجھ نہیں کہتا جد کے ملک
 نوں کی بلین دی تیل دی کمائی اے۔
 بھاویں اوہ آپنے کم دے ودھاتوں خوش اے شاویز کہند اے۔ ’میں اے جت
 دے گاؤں نہیں گائے اے پیڈالما اے۔‘
 مخالف دھڑیاں دے ایہناں الزاماں برخلاف پی اوہ پوری حیاتی لی صدر بننا
 چاہندے نیں۔ اوہناں آکھیا اوہ تاں ای رہن گے جے اوہناں نوں مڑ کے چن لیا جاوے۔
 اوہناں نے دستور وچ سدھار دی سونہہ کھادی ہوئی اے جیہڑیاں جے ریفریڈم وچ منظور ہو
 گیا تاں اوس پاروں اوہ 2012 وچ صدر دی تیجی چن لی لڑ سکدے نیں۔
 امریکی افسر آکھدے نیں شاویز جہوریت لی خطرہ نیں جد کے ویزویلا دا آگو
 امریکا دی ڈاڈھی نندیا کردا اوہنوں ’سامراجی‘ آکھدا اے۔
 شاویز نے آکھیا اوہناں نوں آس اے پی بش دے جاوون گروں اوہ ویزویلا
 دے تیل دے سبھ توں چوکھے خریدار نال چڑگا سبھا بنالین گے۔
 گھٹ توں گھٹ مینوں آس اے اجیہی سرکار دی جس نال گل کرنی سوکھی ہووے
 گی، اجیہی سرکار جس نال جھیریاں اُتے گل کیتی جاسکدی اے۔

ایس دورے وچکار شاویز نوں ٹیڑیوں ویکھن دا ڈاڈھا ڈھوہ لگا اک اجیہا بندہ جس
ونیز ویلا نوں بدل دتا اے تے جس نے شوٹلسٹ تے امریکا وروڈھی سینہا پورے جگ نوں
دے دتا اے۔

اوہناں آکھیا اوہناں نوں کلینٹ ایسٹ وڈ دیاں فلماں پسند نیں سگواں اوہناں
نوں 'گلیڈی ایئر' اپنی چنگی لگی پئی اوہناں نے ایس نوں تن واری تکیا۔ اوہ کئی واری رات نوں
چرکے ویلے اپنے وزیراں نال بیس بال کھیڈے نیں تے ایس وچ ربرٹ دا گیند ورتدے
نیں۔ اوہ لوکاں نال ملن دے سواد نوں ماندے نیں، رچ کتاباں پڑھدے نیں تے لمیاں
تقریراں کردے نیں۔

پر اوہ سیاست توں کئی واری مردے بچے نیں تے ایس دا دوش اوہ اوہناں
سازشاں اُتے لاندے نیں جیہڑیاں اوہناں نوں مارن لئی پکائیاں گئیاں۔
'مینوں مارن دی سزا دتی ہوئی اے جیویں کاسٹرونو اک لمے ویلے توں مارن
پچھے لگے رہے نیں تے مینوں راکھی لئی اجیہے پیر چکھنے پئے جس نال بندے دی آپنی ذاتی حیاتی
مک جاندی اے۔ شاویز آکھیا 'بندہ ذاتی پدھر اُتے قیدی بن کے رہ جاندا اے۔'
شاویز دے پنج بالاں وچوں اوہدی سبھ توں وڈی دھی ستائی ورھیاں دی ماریا
گبریل ایس دورے وچ ساڈے نال سی جو اپنے بیونوں پچھوں گڈی دی سیٹ توں ٹوفیاں
دئی جاندی سی۔ بھاویں دو وری طلاق 52 ورھیاں دے پچھلے لیفٹیننٹ کرنل اکثر پیار نال
بالاں دی گل کردے نیں پر شاویز نے آکھیا 'ہن دور دور تیک ویاہ دی گل نہیں اے۔'
'ہن میری حیاتی وچ کسے ہور نال سانجھا کرن لئی کجھ وی نہیں، میری حیاتی ہن
نری میری نہیں اے۔'

بھاویں ونیز ویلا ہن اک شوٹلسٹ ریاست بندا پیا اے، شاویز نے پک کرایا
تاں وی نجی مالکی نوں آدر دتا جاوے گا۔
'ہر قسم دی اکلے جی نوں گھل ہووے گی، سانجھی آزادی دی وی تے دوجے
مڈھلے حقان دی وی۔ اوہناں دسیا 'اسیں نجی تعلیم نوں مندے آں، نجی صحت دے نظام نوں
جدتیک ایس نوں قومی پالیسی نال جوڑ نہیں لیا جاندا تے ایہو گل بکاں بارے وی اے۔'

شاویز نے اک ٹی وی دے لائینس نوں مڑنواں نہ کرن دے عمل نوں صبح ثابت
کردے آکھیا پئی میں چروکنا ایہ کرنا چاہندا ساں کیوں بے چینل نے 2002 وچ اوہناں
دے تختہ اُلٹاؤن دی حمایت کیتی سی تے کئی واری قنون دی اُلٹکھنا کیتی سی۔ بند ہوئے چینل
نے ہن سپریم کورٹ وچ مقدمہ تور دتا اے۔

’اسیں ساڈی پرکھ کرن آلامیڈیا چاہندے ہاں۔ پر اوہناں چتو وٹی دتی پئی بے
نجی چینل تختہ اُلٹاؤن دی گل کرن‘ یاں اوہناں دے سرے عام قلام دا ہوکا دین تاں پھیر ایہ
رعایت پرتا لئی جاوسی۔

شاویز دسیا ہور وپار نوں قومیاؤن دے کوئی متے نہیں ہن۔ جد کے تیل، ٹیلی
کیمونیکیشن تے بجلی دیاں صنعتاں نوں پہلے لئی قومیا لیا گیا اے۔ پر اوہناں اصلوں کجھ ہور نہ
قومیاؤن توں اُکا انکار دی نہ کیتا۔

اوہناں دی سرکار نے پہلوں ای ورتیجیاں زمیناں نوں سرکاری راکھی وچ لے لیا
اے جس وچ اوہ مچھاں دی واڑے وی نیں جتھے دا اساں دورہ کیتا۔ اوہناں آپنے ہور گھر
بناؤں، ہور پٹواں دے سانجھے فارماں دے منصوبے دسے۔
’زرعی انقلاب آ گیا اے‘۔ اوہناں گل مَکائی۔

اُبا مہ اُبا مہ

امریکہ دیاں پچھے لنگھیاں چونناں وچ جگ واسیاں نے جنی مجھ دکھائی اپنی خورے
کدے وی نہیں دکھائی گئی سی۔ سانوں اتھے تریجی دُنیا وچ بیٹھیاں نوں شیواں نوں یاں تاں
تڑکا لاکے دکھایا جاندا اے یاں پھیر سچ اوہی جاندا اے ہن جیہناں کول وسیلے ہوندے ہن سچ
جان دے۔ پھیر وی سانوں اتھے بیٹھیاں نوں اُبا مہ دے جتن دی آس تاں بڑی سی پھیر
جا پدا سی جیویں کجھ نہ کجھ اجیہا واپر جانا اے پئی اُبا مہ رہ جانا اے۔ بھاریں سارے ویروے،
ساریاں گٹری روپوٹاں اُبا مہ دے حق وچ سن تے اک اک پل دی خبر اوس دے حق وچ سی
پر یقین نہیں بھدا پیا سی۔ پر اخیر جو لوکاں چاہیا اوہ ای ہو یا تے ساریاں 'سازش' تھیوریاں
سپھل نہ ہوئیاں۔

اُبا مہ بارے پر کھکاراں جو جو لکھیا اوہ مُڈھلے پکھوں دو گلاں سن۔ اُبا مہ دے
آون نال کجھ نہیں ہونا تے جیہناں نوں اوس دے آون دے چاہ چڑھے ہوئے نیں اوہناں
نوں چھیتی سار ہو جائے گئی ساری گل دی۔ اُبا مہ اسٹبلشمنٹ دا جمیا جایا اے تے اوس نوں
اُچھے پکھوں تیار کر کے لیا گیا اے پئی اوہ اوس امریکہ نوں مڑ سانجھے تے ہو رہ پٹھاں جاون
توں ڈکے جواگے ای بش دیاں پالسیاں کارن جگ بھر وچ ورودھ کھنڈا پیا اے۔ دوجے
بنے اُبا مہ اوہناں نوں وی جواب اے جو ایہہ کہندے سن امریکہ وچ کالا صدر نہیں آسکدا۔
ویکھو اساں ایس گل دا جواب دے دتا اے تے کالا صدر لے آندا اے پر اوہ ہووے گا
ساڈی مرضی تے منشا دا۔

دوجی دھردا ایہہ وچاری پئی اُبا مہ آ جانا اے تے چھا جانا اے۔ اُبا مہ دے آون

نال اک نواں جگ اُسرے گاتے اک نواں امریکہ جم پیا اے۔ ہن امریکہ نوں ستے خیراں
نیں تے کالیاں تن سوورھے دے دھروہ دا بدلہ لے لیا اے۔ اُبا مہ ووٹ فار چیٹج اے تے
ایہہ اُتھل آوے ای آوے۔ ساڈے بھانے ایہہ دویں گلاں کسے حد تک اک پاسیاں نیں۔
بھاریں دواں وچ ادھا ادھا سچ لکھا ہویا اے۔

اُبا مہ دی چڑھتل توں پہلاں بش دے امریکہ نوں ویکھن پرکھن دی بوہتی لوڑ
اے۔ بش اٹھ ورہے پہلاں جیہڑی لام امریکہ نوں تگڑا تے راکھواں بناو لئی چھوہی سی اوس
اج امریکہ نوں بوہتا ماڑا تے ان راکھاواں کر دتا اے۔ پورا جگ بش دیاں امریکی پالسیاں
توں نکونک اے کسے پاسے سکھ دا ساہ نہیں۔ رہندی کسر بش دے اخیر دی ویلے دی معاشی
بھاجڑ، نے جس نوں جے بھاجڑ تخت واشنگٹن آکھیا جاوے تاں بوہتا ٹھکواں ہووے گا۔

اُبا مہ امریکیاں تے خورے۔۔۔۔۔ خورے جگ واسیاں دی اوس آس وچوں پنکر یا اے جو
جگ وچ سکھ چین نوں ترہیائے پئے نیں۔ اُبا مہ کوئی اُتروں آئیا اوتار نہیں اوہ بش دیاں مارو
پالسیاں دے اُلٹا وچوں جمیا اے۔ وار (توراخ) آپوں اپنی لوڑ موجب وسیب وچوں بندے
جمدی اے۔ پر نری اپنی گل نہیں، کالے ہوون پاروں اوس کچھ تن سوورھیاں دے یدھ،
گھول دی وی وار کھلوتی ہوئی اے۔ ایہہ کہنا کافی نہیں اُبا مہ امریکی راس وال (سرمایہ داری)
نوں بچاون آئیا اے۔ آئیا اوہ اپنے اُدم دے زور تے اے تے امریکی اسٹیبلشمنٹ وچ اپنا
دم خم نہیں سی پئی اوس نوں ڈک سکدی۔ پر اوس آدنا و بہار وچوں ای اے، پر چلت سیاسی
ویہار وچوں جو دو پارٹیاں وچ ونڈیا ہوئیا اے۔ ایس لئی اُبا مہ اوناں بدلن ہار اے جیہناں
ویہار اوس نوں تھہ دنیدا اے۔ اوہ اُتھل ہار نہیں نہ اوس کدی ایس دا ہوکا دتا اے۔

پر اوہ جو وی بدلایا لیاوے گا اوہ ات لوڑنیدیاں نیں تے اوہناں بناں نہ امریکہ
نے چلنا اے تے نہ جگ نیں۔ اُبا مہ دا آون چنگا اے۔ اُبا مہ کچھ اوہ آس اے جو لوک کچھ
سرکھلوتی ہوئی اے۔ اُبا مہ نوں ماڑے گوریاں، کالیاں، اسپیاں، گھیر، سوانیاں، گبھرواں
تے گھٹ گشریاں (اقلیت) ووٹ پائے نیں۔ اُبا مہ ہن جے آساں تے پورا نہیں اُتر داتاں
اوہ لوک آساں تاں سچیاں نیں۔

میں اُبا مہ دے جتن مگروں دے اکٹھ وچ تکلیا پئی سارے لوک روندے پئے سن۔

کئی کالے تے گورے۔ جد لا طینی امریکہ وچ دی ریاست کولمبیا دا پہلی وار چنیا دھرت واسی
جتیا تاں وی سارے روندے پئے سن سگوں اوہناں دا جتیا صدر ایوا موریل وی رو رہیا سی۔
میں شگا گو وچ اپنی جیتو تقریر کر یاں جد اُبا مہ نوں پہلی وار گوہ نال تکیا تاں مینوں اوس دیاں
اکھاں ڈوہنگیاں تے ات اُداس لگیاں۔ صدیاں دی باندھ نیں ساریاں کالیاں دیاں اکھاں
نوں ات اُداس بنادتا ہونیا اے تے گورے امریکہ نے پہلی وار تکیا اے مجھ تے گوہ نال
کالیاں دیاں اکھاں نوں۔

(16 نومبر 2008)

ان آکھیاں گلاں

امر جلیل

چڑھدے پاکستان دے بنگلہ دیش بن جان دے کئی سیاسی کارن سن۔ میں نرے اک
سیاسی کارن نوں دساں گا جیہڑا مُڈھلا کارن سی۔ پاکستان دے پنج صوبیاں چوں اکلے
چڑھدے پاکستان دی ابادی لہندے دے چار صوبیاں توں ودھ سی ایس لئی قومی اسمبلی وچ
چڑھدے پاکستان دیاں سیٹاں ودھ سن۔ ایس سچ نے لہندے پاکستان دے حاکماں،
وڈیریاں، چوہدریاں، سرداراں، پیراں تے میراں تے جاگیرداراں دیاں نینداں اڈا دتیاں
سن۔ اوہناں روند ماری تے بنگالیاں دے ورودھ اکٹھے ہو محاذ بنایا تے اوں داناں ون یونٹ
رکھیا۔ اخیر دس ورھیاں دے جھوٹ مگروں ون یونٹ نے پاکستان نوں دُبودتا۔

1971 وچ پاکستان ٹٹ گیا۔ بنگلہ دیش دی اجوکی وار چڑھدے پاکستان دی لہندے
توں وکھ ہوون تے چڑھدے پاکستان دے بنگلہ دیش بن جان لوکائی، بنگالی لکھاریاں
شاعراں، کھوجیاں، عالماں تے پڑھیاراں صدقہ اے۔ جو لہندے پاکستان دی ظلمی
سرکار ورودھ نابرتھی گئے تے گلیاں، محلیاں، شہراں تے پنڈاں وچ لہندے پاکستان نال ڈٹ
کے یڈھ کیتا۔ ایس دے اُلٹ ساڈی جھوٹی تے سرکار دے حکماں پٹھ لکھوائی واریاں
پاکستان دے ٹٹن تے چڑھدے پاکستان دے بنگلہ دیش بن جاوون نوں نرا بھارت دا دوس
دسدے نیں۔ آپنے گھائے، غلطیاں تے انیاں دی کتھے دس نہیں پاوندے۔

لہندے پاکستان دے وڈیریاں، چوہدریاں، سرداراں پیراں تے میراں نوں بنگالیاں

دے وسیبی، رہت تے رہتلی ورثے نال مُڈھلا وچارک نکھیرسی، ڈاڈھا ورو دھسی۔ اوہناں دا بنگالی بولی تے پئی نال پھڈا سی۔ اوہناں دا ایس گل اُتے ڈاڈھا پھڈا سی پئی ہندی، سنسکرت، مراٹھی، گجراتی، مدراسی بولیاں کھبے توں سچے ول نوں لکھیاں جاندیاں نیں جد کے عربی، فارسی، اردو، سندھی، پشتو، بلوچی، پنجابی ورگیاں ہور بولیاں سگواں اسلامی ریت موجب سچے توں کھبے ول لکھیاں جاندیاں نیں۔ پاکستان بن دے کجھ مہیناں مگروں بنگالیاں نوں چڑھدے پاکستان جا کے ایہہ دسیا گیا پئی اوہ بنگالی نوں چھڈن تے قومی بولی اُردو نوں اپناون۔ ایس چتاوئی نوں سُنن مگروں بنگالی لکھاری، شاعر، اُستاد، کلاکار، چترکار تے لوکائی سڑکاں اُتے نکل آئی۔ لہو بھرے فساداں توں مگروں بنگالی نوں اُردو وانگ قومی بولی دا رُتبہ دے دتا گیا۔ اُنچ آکھن نوں اک تاں بُجھ گئی پر شک دا لانبھو بلدا رہیا۔ 1971 وچ چڑھدے پاکستان دے وکھ ہوون دا بیہ 1948 وچ پنکر پیاسی۔ 1971 تاں واڈھیاں دی رُت سی۔

سنگیت، ناچ تے کلا بنگالی رہتل دا حصہ نیں۔ خورے کوئی اجیہا گھر ہووسی جتھے تانپورا، ستار، ہارمونیم تے طبلہ نہ نظر آوے۔ چتر، رنگ تے بُرش نہ نظر آون۔ ایہہ ساریاں وسیبی تے رہتلی شیواں لہندے پاکستان لئی گناہی نیں۔ ایہناں شیواں پاروں لہندے پاکستانی بنگالیاں نوں گندے اکھراں نال چیتے کردے نیں۔ ایہناں نوں سنگیت نال بھرے سازاں دے بزاراں نال جوڑ دیندے نیں۔ ایہنے ورو دھ پچھوں وی بنگالی ساڈے نال 24 ورھے رہے، حرانی ہوندی اے۔

(روزوار جنگ 20-12-2011 وچ امر جلیل دے کالم دی اک سُودھ)

نمائیاں دی ربار باہوئی

عرب جگ وچ اٹھن والیاں لہراں وچ کیہ نواں تے کیہ پرانا اے ایس اُتے
 وارکارگلاں کردے رہسن تے اکسفورڈ تے ہاروڈ وچ پڑھیاں پی ایچ ڈیاں دے نوں تھیسز
 وی لکھسن پر جو کجھ ہوندا پیا اے تے جو کجھ ہونا اے اوس نوں سمجھن تے جاچن دی ڈاڈھی لوڑ
 اے۔ کئی سوال نیں۔ تیونس تے مصر دیوں لبرل ملک نیں کئی رنگاں دیاں گھلاں نیں، امریکا
 تے لہندے نوں بڑے پیارے نیں، لکھاں سیلی سیل کرن جانداں نیں اُچھا مصر وچ۔ دارو
 دیاں باراں گھلیاں نیں تے سوانیاں اُچ تعلیم لیندیاں پیاں نیں۔ نقاب لین آلیاں سوانیاں
 گھٹ تے گھل ماندیاں بوہتیاں نیں۔ پھیر ایہہ لہراں کیوں چھوہیاں؟ ایہہ لہراں اسلامی راج
 دیاں منگ دی نہیں کردیاں پیاں۔ ایس لہر دے سارے ٹپے سیاسی تے معاشی نیں تے ایہہ
 لہراں لوکاں دیاں نویاں آساں تے تاہنگاں لے کے آئیاں نیں۔

ساڈی جانکاری دا بوہتا وسیلہ لہندے دے ٹی وی تے اخباری روپوٹاں نیں تے
 ایہہ ساریاں خبراں تے روپوٹاں خاص پکھ نوں منگھ رکھ دیتاں جانداں نیں۔ ایس لئی ایہہ کوئی
 نروار نہیں کردیاں ایہہ سانوں آپوں ای کرنا پینا اے۔ پہلی گل تاں ایہہ وے پئی ایہناں دا
 منڈھ شہراں وچ اے تے شہراں وچ ایہہ چھوہیاں وچکار لے میل وچوں ای نیں۔ خاص کر
 ایس دے موڈھی تے موہری جوان منڈے گڑیاں، پڑھیاں تے لپن پرولتاریہ اے۔ پڑھے
 لکھے کموں وانجھے، نکلے ہٹوائے، دفتراں دے باؤ تے کلرک، اُستاد، پروفیسر تے وچکار لے میل
 دیاں تنوں پرتاں پٹھلے وچکار لے تے اُتلے وچکار لے میل دے سبھے جی رتی نیں۔ مزدور تے
 دو جے محنتی مگروں رلے نیں۔ مصر وچ تاں اُتلا میل دی لہر وچ نظریں آوندا پیا اے۔ ایہہ

لہراں بنیاں نیں بندیاں دے ورھیاں بدھی مسلیاں پاروں جس وچ بوہتے مسئلے معاشی نیں۔
 دو بجے بنے ایہہ ریاستاں اصلوں پُلّس ریاستاں سن کئی ورھیاں تُوں خاص کر مصر وچ جتھے اک
 حاکماں ورودھی لہر رہی اے تے راج ورودھیاں تُوں ڈاڈھے تہے دتے جاندے سن تے
 ورھیاں توں سیاسی کامے جیلاں اندر سڑ دے پئے سن۔ ایس لئی اگ تاں اندروں اندریں
 دُھکدی پئی سی۔ دُھکدی رہی تاں مچ وی پووسی۔ پھیر تیونس تے مصر وچ پڑھائی تے پڑھتا
 چوکی اے وچلے میل کول وسیلے وی ڈھیر نیں پر نال ای حاکماں دی پکڑ تے دھنگان سوڑ وی
 جماندا اے۔

میرے جاپے ایہہ لہروں لوکاں دے اوہناں بالاں دی اے جیہڑے خورے
 وسوں دا 30% نیں یاں بھاویں 40% ہوون جیہناں آپنے سیل موبائلاں تے فیس بُکاں
 دے بولاگاں راہیں تنخاں تُوں اُلٹا دتا اے تے رنج اوہ ملٹی نیشنل جیہڑی حاکماں تُوں وڈھی
 دے کے ٹھیکے لین تے لوکاں تُوں لُڈیاں پیاں سن اوہی رچھ لوکاں پُٹھے ورت کے ساری
 کھیڈ اُلٹا دتی اے۔ اُچ میلی اے ٹی تے سیل فوناں تُوں وڈھیاں لین وچ رُجھے سن پئی
 ویکھو کئی جتنا انٹرنیٹ تے موٹیل ورت رہی اے تے ابھی انٹرنیٹ تے موبائل حاکماں تُوں
 پُٹا کر دتا اے تے تیونس تے مصر دویں نکالاں وچ ایہناں نوں نویں ٹیکنالوجی نوں بند کرنا پیا۔
 کدیں بات سچھی وی لکدی اے

ایہناں لہراں دا کوئی ریتی آگونیہں کوئی بیڑ نہیں جیہڑی ایہناں تُوں جوڑ دی پئی
 ہووے۔ ایہو ای ایہناں دا گھاٹا تے ایہو ای وادھا اے۔ گھاٹا ایہہ پئی ایہہ لہراں چھیتی منک
 سکدیاں نیں تے بھاویں لوکاں دیاں ساریاں آساں وی پوریاں نہیں ہوون پر دو بجے بنے
 کوئی آگوندہ ہوون تے پارٹی نہ ہوون پاروں ایہناں دے اُدھلن دا ڈرو وی گھٹ اے تے اوہ
 نویں دھڑے جیہناں ایہہ لہراں تو ریاں نیں اوہ نویں آگوندہ منسن تے نویاں پارٹیاں بنسن تے
 ایس پاروں لوکاں دے گھول دا پڑ بھار ہسی جدتیک لوک آپنے حق منوان نہیں لیندے۔

اک سوجھواناں دا دھڑا ایس لہر بارے شکی اے پر ایہہ لہر امریکا سرکار دی چلائی
 اے یاں ایس کچھے حاکم میل دے کجھ دھڑیاں دی ای اپنی سیاست اے۔ ایہہ ساریاں
 گلاں صبح ہوسکدیاں نیں۔ خاص کر مصر دی سیاست بہوں کنجھل اے تے کئی دھارے نیں۔

پر پہلی گل تاں ایہہ وے پئی حُسنی مبارک تُوں وڈا امریکی موہرا ہو رکون ہو سکدا اسی تے اوس
 دا جاون کیہ امریکی سیاست دی بھاج نہیں۔ دو بے جیہڑے جی مرے نیں، جیہناں آزادی
 لئی آپنیاں جاناں واریاں اوہناں داکوئی لیکھا نہیں؟ ایس داکوئی سٹہ نہیں نکلے گا۔ ہوتاں ایہہ
 رہیا اے پئی دن رات اُبامہ آپنے صلاح کاراں نال رُجھا اے تے سیاست دی نویں کھیڈ
 بناون دے چکر وچ اے جیہڑی بندی بندی بنے گی تے خورے ہو رہی ہو جاوے۔ لوک
 ایہہ کیوں بھل سکدے نیں پئی ایسے ورھیاں وچ جد اوہ ماراں کھاندے پئے سن تے تسہے
 سہندے پئے سن امریکا ایناں حاکماں دایارسی۔ ایس لئی امریکا داسبھ توں وڈا پواڑا ایہہ وے
 پئے اوہ نویں سرکار نال وی سچا ہو جاوے تے پرانیاں نال وی جھوٹا نہ ہووے پر لوکاں دا کیہ
 کرینے جیہڑے سچ وی دیکھ لیندے نیں تے جھوٹھ وی۔

ایہناں لہراں دے عرب وسیب اُتے چو کھے اثر ہوون گئے۔ حال دی گھڑی وچ
 اسیں ایہناں آکھ سکے آں پئی ایہناں لہراں نے ہو رکھ کیتا ہووے یاں نہ کیتا ہووے
 ایہناں لہراں نیں لوکاں دا ڈر بھوہ لا دتا اے۔ کئی تہاڈا دل نہیں کردا ساری رات سڑکاں اُتے
 نچن تے اگ سیکن دا؟

بھٹھ پئی تیری چٹی چادر، چنگی فقیراں دی لوئی
 درگاہ وچ سہاگن سوای، جو گھل نچ کھلوئی
 نماںیاں دی ربار با ہوئی

(30 جنوری 2011)

وال سٹریٹ نویں سیاسی بولی جی: ارون دتی رے

’وال سٹریٹ لہر‘ نے نویں سیاسی بولی جی اے تے لوکاں نوں مُٹھنے دیکھن دی جاگ لائی اے، ارون دتی رے نے ایہہ گلاں نیو یارک وچ لوک یونیورسٹی وچ کہیاں۔

’ٹساں مُٹھ اوس نظام وچ مُٹھنے دیکھن دے حق نوں پرتایا اے جیہڑا ہرجی نوں کیل کے سوجھتوں سکھنے ورت دیہار نوں خوشی تے انند بنا دکھاندا اے۔

اوہناں آکھیا امریکا نے اپنی معیشت دامنڈھ جنگی ہتھیار وچن اُتے رکھیا سی تے اوہناں امریکا دی پاکستان اُتے ڈرون حملیاں تے ایران اُتے حملیاں دے ڈراوے دین پاروں ننڈیا کیتی۔ اتہھے اسیں اوہناں دی سگوس گل بات دندے پئے آں۔

کل 17 نومبر نوں پلس نے زکوٹی پارک نوں خالی کرا لیا پراج مُٹھ لوک پرت آئے نیں۔ پلس نوں جاننا چاہیدا اے پئی ایہہ دکھالا کسے تھان دی لڑائی لئی نہیں اے۔ اسیں اتہھے اک پارک یاں دوجے پارک دے حق لئی نہیں لڑدے پئے۔ اسیں نیاں (انصاف) لئی لڑدے پئے آں۔ نیاں نرا امریکا دے لوکاں لئی نہیں سگوس ساریاں لئی۔

جدتوں 17 نومبر توں ایہہ وال سٹریٹ مل مارولہر چھوئی اے اسیں کیہ کجھ نہیں حاصل کہیتا، اساں جگ شاہی ریاست دے دل وچ اک نویں خیال اڈاری، اک نویں بولی دتی اے۔ ’ٹساں مُٹھ اوس نظام وچ مُٹھنے دیکھن دے حق نوں پرتایا اے جیہڑا ہرجی نوں کیل کے سوجھتوں سکھنے ورت دیہار نوں خوشی تے انند بنا دکھاندا اے۔

اک لکھاری پاروں میں ایہہ دسنا چاہندی آں پئی ایہہ بڑی وڈی سپھلتا اے، میں تہاڈی حدوں ودھ شکر وند آں۔

اسیں نیاں دی گل کردے پئے ساں۔ اج جدوں اسیں گل کردے پئے آں امریکا دیاں
 فوجاں عراق تے افغانستان اُتے مل مارئی پٹھیاں نیں۔ امریکا دے ڈرون پاکستان وچ شہریاں
 دا قتل عام کردے پئے نیں۔ امریکا دے ہزاراں موت دے دستے تے فوجاں افریکا وچ نیں۔
 جوہ عراق تے افغانستان اُتے مل دا پر بندھ کرن لئی کھرباں ڈالراں دی ورتوں کافی
 نہیں سی، ہن ایران دے ورودھ جنگ دیاں گلاں چھڑ پیاں نیں۔ جدتوں مند وارا (معاشی
 بھاجڑ) چھوہیا اے، ہتھیار بناون تے جنگاں کرن ای اوہ کنجیاں نیں جس راہیں امریکا نے
 اپنی معیشت نوں چلایا اے۔ ہنے کچھ صدر اُباہہ نے سعودی عرب نال 60 ارب ڈالر دا سودا
 کیتا اے۔ ایس نوں آس اے پئی امارات نال ہزار 'بنکر بسٹر' دا سودا ہو جائے گا۔ ایس نے
 میرے دیس، ہندوستان نوں پنج ارب ڈالر دے فوجی ایئر کرافٹ ویتچے نیں جس وچ سارے
 افریکا توں ودھ ماڑے جی رہندے نیں۔ ساریاں جنگاں ہیروشیماتے ناگاساکی اُتے بمب
 سٹن توں لاویت نام، کوریا، لاطینی امریکا وچ لکھاں جی موئے نیں، ساریاں نیں 'امریکا دی
 حیاتی دے جیون راہ' دی راکھی لئی لڑائی لڑی سی۔

اج سانوں پتہ اے ایہہ 'امریکی جیون راہ' ایہہ مثالی راہ جس اُتے جگ نوں ترنا چاہیدا
 اے تے ایس واسطہ ایہہ نکلیا اے پئی 400 بندیاں کول امریکا دی ادھی آبادی دے دولت
 اے۔ ایس دا مطلب اے ہزاراں بندیاں نوں اوہناں دے گھراں تے نوکریاں توں کڈھ
 دتا گیا اے جد کے امریکا دی سرکار نے بنگاں تے کارپوریشن نوں ضمانتاں دے بری کردتا،
 امریکن انٹرنیشنل گروپ نوں 182 ارب ڈالر دی چھٹ دتی گئی۔

ہندوستانی سرکار امریکا دی معاشی پالیسی دی پوجا کردی اے۔ پچھلے 20 ورہیاں دی کھلی
 منڈی دی پالیسی دے سٹے وچوں، اج ہندوستان دے 100 امیر بندیاں کول ملک دی جی
 ڈی پی دے چوتھے حصے جی دولت اے جد کے ملک دے 80% توں ودھ لوک اک دن
 وچ 50 سنٹ اُتے گزارہ کردے نیں۔

250,000 واہکاں نوں آپ ہتھیاواں کرنیاں پھیاں۔ اسیں ایس نوں 'ترقی'
 کہندے آں تے اپنے آپ نوں سپر پاور سمجھدے آں۔ تہاڈے وانگر ساڈے کول وی اٹیم
 بمب نیں، نگلی نابرابری اے۔

جنگی خبر ایہہ اے پئی لوکاں نال ستھری ہو گئی اے تے ہن اوہ ہور جرن لئی تیار نہیں۔
 وال سٹریٹ لہر جگ دیاں ہزاراں گھول دیاں لہراں نال رل گئی اے جس وچ ات ماڑے
 لوک کھلورہے نہیں تے ات امیر کارپوریشناں دا راہ ڈکدے پئے نیں۔ ساڈیاں وچوں کچھ دا
 ای سُننا سی پئی اسیں تہانوں نکاں گئے پئی امریکا دے لوک ساڈے نال نیں، جگ شاہی
 دے دل وچ ایہہ جہد کردے پئے نیں۔ مینوں نہیں سمجھ آوندی پئی ایس ساری گل دے کھلار
 نوں کیویں دساں۔ اوہ جیہڑے اک فیصد نیں کہندے نیں ساڈیاں کوئی مڈگاں نہیں نیں،
 اوہناں نوں خورے پتہ نہیں ساڈی نراہنگی ای اوہناں نوں مار مکا ون لئی کافی اے۔ میرے
 کول اُتھل توں اگدوں دے کچھ وچار نیں پئی اسیں اوہناں بارے اکٹھے سوچ لینے۔
 اسیں ایس نظام اُتے اک ڈکھن رکھنا چاہندے آں جو نا برابری دی ویونت کردا اے۔
 اسیں اُنھے واہ اکٹھی کیتی دولت تے جائیداد دا راہ ڈکنا چاہندے آں تے اوہناں
 سارے بندیاں تے کارپوریشناں دا۔

1 وپار وچ دُہری مالکی دامگا، جو یں ہتھیار بناون والے ٹی وی سٹیشناں دے مالک نہیں
 ہو سکدے۔ کاناں دیاں کارپوریشناں اخبار نہیں چلا سکدیاں، وپار گھریونیوسٹیاں
 دی مدد نہیں کر سکدے، دوائیاں دیاں کمپنیاں لوک صحت دے فنڈ نوں قابو نہیں
 کر سکدیاں۔

2 قدرتی وسیلے تے مڈھلے بندوبستاں نوں جو یں پانی، بجلی، صحت تے تعلیم دی نجکاری
 نہیں ہو سکدی۔

3 ہر اک نوں چھت، تعلیم تے ول رہن دا حق اے۔
 ایس گھول نے ساڈی خیال اُڈاری نوں مڑ جگا دتا اے۔ کتھے راہ وچ راس
 وال (سرمایہ دار) نے نیاں دے خیال نوں نرا انسانی حقان تیک گھٹا دتا سی تے برابری دے
 خیال دا سُننا کُفر ہو گیا سی۔ ساڈی لڑائی ایس نظام دے سدھار لئی نہیں اے جس نوں اکا بدلن
 دی لوڑ اے۔ ایس نظام نوں بدلن تے ڈکن دے گھول پاروں میں تہاڈے گھول نوں سلام
 کردی آں۔ سلام تے زندہ باد۔

(روزوار ڈان 18-11-2011 دے شکرے نال) 5 دسمبر 2011

پاکستان دے رنج امیر لوک

اک اخباری روپوٹ موجب جیہڑی امریکی اخبار وال سٹریٹ جرنل توری اے پئی جگ وچ لگ بھگ دولکھ امیر بندیاں وچوں پاکستان دے 415 بندے نیں۔ جیہناں کول 53 کھرب روپیہ اے جد کہ مرکزی سرکار دا ورھے وار بجٹ 36 کھرب روپے اے۔ اخبار نے سوئزر لینڈ دے معاشی تھنک ٹینک دی ورھے وار رپورٹ دا حوالہ دیندے ہوئے آکھیا کہ پچھلے ورھے نالوں چلدے ورھے پاکستان وچ امیر لوکاں دی گنتری وچ 33.9% دا وادھا ہو یا اے جیہڑا کے ایشیاء وچ اک ریکارڈ وادھا اے۔

ایس کی جیہی خبر وچوں تہانوں کجھ خاص جانکاری نہیں ملدی۔ اُنچ جا پدا اے پئی جے ابادی دے حوالے نال اُنکڑے کڈھے جاو ن تاں پھیر خورے جیویں پاکستان جگ وچ ستویں نمبر اُتے اے اُنچ خورے ساڈے امیر ابادی دے حساب نال گھٹ ہوون۔ ہوسکدا اے ہندوستان توں بہوں گھٹ ہوون یاں ہور نکال توں وی۔ پر پھیر وی عام پکھوں آکھیا جاندا اے پئی ساڈے دیس وچ ات گردی اے، قنون تے حکم دا مسئلہ اے، بمب دھماکے ہوندے نیں۔ کراچی، بلوچستان، خیبر پختون خوا وچ ات گرداں انت کیتا ہو یا اے پر پھیر وچ کجھ لوکاں کول اپنی دولت اکٹھی ہو گئی۔ ایہ آکھیا گیا اے پئی امیر لوکاں وچ تیزی نال وادھا ہوندا پیا اے جیہڑا ایشیاء دے تیز وادھیاں وچوں اے۔

اک تاں ایس توں ایہ گل نتری دی اے پئی جیویں رولا پایا جاندا اے ساڈا ات گردی نال اپنا مالی گھانا ہوندا پیا اے اوہ گل اُکا اُنچ صحیح نہیں اے۔ کمیاں دے وپار واہ واہ چلدے پئے نیں تے اوہ چوکھا کماندے پئے نیں۔ میں لہور دے اک وچکار لے جیسے علاقے

جو ہر ٹاؤن رہندا آں۔ اتھے چار کنال توں لے پنج مرلہ تیک گھر نیں۔ بھتے تاں خورے پنج، ست یاں دس مرلیاں آ لے ہوں پر جیہڑے نظر نیدے نیں اوہ امیر ای نیں۔ وڈے گھراں وچ ہر گھر دو چار گڈیاں عام نیں جیہناں دی ملکیت 50 لکھ توں گھٹ کیہ ہونی اے۔ تے اجھے گھراں دا انت کوئی نہیں لکھاں وچ نہ ہوں پر ہزاراں وچ تاں ضرور نیں۔ میرے گھر لاگے دی وڈی سڑک اُتے پنج ست پلازے بندے پئے نیں جیہڑے سارے کئی منزلا نیں۔ تے جیہڑا دی پلازا بند اے چھیتی ای اوس دیاں ساریاں ہٹیاں وک جانداں نیں۔ ہٹیاں کھلی جانداں پیاں نیں و پار و دھدی جاندا پیا اے۔

آکھن نوں پاکستان ماڑا ملک اے ماڑے لوک نیں۔ پر ایہ امیر کون نیں؟ ایہناں وچ کئے جاگیردار، کئے راس وال (سرمایہ دار) کئے وپاری، کئے فوجی، کئے رٹائر لاکڑی تے کئے باہر دے پیسے آ لے لوک نیں۔ ایوب خان دے ویلے اے آرٹھلی دیاں دو کتاباں دی بڑی دھم سی۔ ”پاکستان دے 22 خانوادے“۔ ایہ اوہ سن جیہڑے ایوب دے وارے وچ امیر ہوئے سن۔ پر اجو کے 415 اوہ نیں جیہڑے پچھلے 45 ورھیاں وچ امیر ہوئے نیں۔

ہندوستان یاں چین، برازیل یاں بنگلہ دیش وچ جیہڑے امیر ہوئے اوہناں دی سمجھ آوندی اے۔ ایہناں مکاں وچ امن رہیا اے و پار و دھیا اے ورھے وار جی پی وچ وادھا ہو یا اے۔ پورے وسیب وچ اک معاشی لہر چلی اے جگ نے ایہناں دی معاشی اُساری نوں نیا اے تے اک کچھوں ایہ لوک ریاست دے بنائے سارے ٹیکس دے قنوناں وچوں دی لنگھ کے امیر بنے نیں۔ پر پاکستان دے ایہ لوک کیویں امیر بنے نیں۔ میرے بہانے ایہ سارے دو نمبر تے ٹیکس چور نیں۔ ایہ سیاسی یاں فوجی سرکاراں دے ہیتی نیں۔ ایہناں ساریاں ناجائز دولت کمائی اے۔ لوکاں نال دھروہ تاں کمایا ہونا اے ایہناں ریاست دے وسیلیاں نوں اپنے کمائی دا وسیلہ بنایا اے۔ ایہ نہ سچے راس وال نیں، نہ وپاری نہ جاگیردار۔ ایس لئی ایہناں دی کمائی پاکستان دے آدر وچ کوئی وادھا نہیں کیتا۔ ساڈے لوکاں اُتے ایس کمائی دا ٹکا خرچ نہیں ہونا۔

رہ گی گل ایہناں دی دولت دی، سانوں ساریاں نوں پتہ اے پئی پاکستان دا بجٹ کدی وی لوکاں اُتے خرچ نہیں ہوندا۔ دولت اکٹھی لوکاں دی ہڈ پینی محنت توں ای ہوندی

اے پر اوہ خرچ کدی لوکاں اُتے نہیں ہوندى۔ بھٹا بچٹ قرضے، فوج تے غیر ترقیاتی خرچیاں اُتے چلا جاندا اے۔ لوکاں اُتے جیہڑے دو پیسے لگدے نیں اوہ مُڑنویں قرضے لے کے کیتے جاندے نیں۔ ایس لئی نہ سکول اے نہ ہسپتال تے نہ کوئی سکھ۔ پر جے ایہناں 56 کھرباں چوں نرے پنج کھرب اے لوکاں اُتے خرچ ہو جاوَن تے اک بال نہ ہوسی جیہڑا سکول نہ جاسی، ساریاں نوں دوا دارو مل جاسی تے خورے ماڑیاں دی کثرتی وی گھٹ جاوے۔ ساڈے جرمن بابے مارکس نے اج توں ڈیڑھ سو ورھے پہلاں آکھیا سِ اوس وسیب وچ جتھے اک پاسے امیر دودھ دے پئے نیں تے دوجے پاسے ماڑے، اوہ وسیب بہوں گلیا سڑیا، بُسیا سڑاند ماردا ہوندا اے۔ تے پاکستان دا اجوکا وسیب اجیہا ای اے۔

جس نگرى ٹھانگر جس ناہیں، سوکا کر کوکر بستی اے

کہے حسین فقیر سائیں دا، سوا سیر کی مستی اے

سچ آکھیاں بھانبر مچدا اے

جد دا وی لیکس دا رولا پیا اے مینوں نجم حسین سید دی لکھی اک نظم بہوں چیتے آئی۔
پہلے تہاڑے نال اوہ نظم ای سانجھی کر دے آں۔ ایہہ نظم اوہناں دی شاعری دی کتاب 'شیش
محل دی وار وچ موجود اے، جیہڑی سن 1993 وچ چھپی سی۔

ترانہ

اسیں عجب نیں محل اُسارے
ہیٹھ نیں پتو پتچ ڈیوڑھیاں
اُپر درش دوارے
کنو کن اواز نہیں کوئی
نگر نیں گنبد سارے
کھر کر سیوں عرش تے چڑھ گئے
خوف دے برج منارے
بوٹی بوٹی باغ بغوٹے
پورو پورو پھوہارے
عمر اں دیاں ایتھے لگیاں مختاں
پشتو پشت نظارے

درش: دکھالی، جلوہ، درشن۔ نگر: بھوس۔ بوٹی: ناس دی، بوٹی۔ پورو پورو: پوٹے، اُنگلی دے حصے

ایہہ ترانہ سانوں کیہ دسدا اے ایہہ سانوں دسدا اے راج محلان دی بثر بارے
پئی اوہناں ٹوں بنایا ای ایس طراں گیا اے پئی اوہناں دا اک بھیت بنیا رہوے، اک خوف
دا پردا پیا رہوے، اک سہم جمیا رہوے، اک ڈر خوف رہوے۔ ایہناں پیچدار تے گنجل
اے ساری بثر تے اُساری پئی لوک بس ایہناں حاکماں ٹوں درش دوا ریاں ٹوں تکلن تے
ایہہ نظارے ویکھن لئی عمراں گھل دیون۔ پرانے ویلیاں ٹوں راج چلدا اے لوکاں اُتے
آپنے سہم پاروں، سہنسے پاروں۔ کیوں جے ایہہ سہم ای راج چلدا اے جے ایس سہم لئی ای
شاندار محل تے ماٹیاں اُساریاں جاندیاں نیں تے جے کوئی ایہناں دے بھیت کھول دیوے
اوہنوں اسیں کیہ آکھاں گئے۔ مینوں جولین اسانجے بارے بوہتا علم نہیں تے اوس جے
سوڈن دیاں کڑیاں نال زانیاں دے کسے قنون دی اُلنگھنا کیتی اے اوس دی سزا بھی اوس
ٹوں سربھرملنی چاہیدی اے پر اوس ساڈی سیاست دا جوگند باہر لیا سٹیا اے تے ساڈیاں پوتر
گاواں دا چٹا وٹا جیویں نگا کیتا اے اوس اُتے اوس دی سلاہنا کیجے بناں نہیں رہیا جاسکدا۔
کیناں نے ایہ آکھیا پئی ایس وچ کجھ نواں نہیں اے تے ایس نال کوئی فرق نہیں
پنیدا پر ایہہ وی آکھوایا جاندا پیا اے۔ جیویں میڈیا نے ایہناں گلاں دا زور مکا ون دا زور لایا
اوس اُتے وی گوہ کرن دی لوڑ اے۔ سیاست دان تاں ایس ملک دے سدا بدنام نیں اوہناں
ٹوں ہر ویلے میڈیا کچھری وچ کھلیار کے چُھ دس کردا اے۔ مخولی پروگراماں وچ اوہناں دا راج
ٹھٹھاتے تواہ لایا جاندا اے پر دیس دی اصلی اسٹیبلشمنٹ بارے ٹسیں اک اکھر نہیں بول
سکدے۔ اُنچ تاں میرا اک یار کہندا اے پئی ٹسیں نہ فوج بارے گل کر سکدے، نہ ات
وادیاں بارے، نہ ایم کیو ایم بارے، نہ کارپوریٹ و پار بارے کیوں جے اوہناں دی مشہوری
دے اشتہاراں اُتے تاں پروگرام چلدے نیں تے نہ ای ٹسیں میاں بھراواں بارے تے پھیر
ٹسیں کہیدے بارے گل کر سکدے اوہ؟ رہ گیا زرداری اوہدا ای مخول اڈایا جاسکدا اے۔
ولی لیکس بارے تن گلاں ات گوہ جوگ نیں۔ ایس نے ہور کجھ کیتا ہووے یاں
نہ اک دم کجھ ڈر لادے نیں۔ سہم گھٹا دتا اے تے بندہ سوچدا اے اچھا امریکا نال انج گلاں
ہوندیاں نیں، اندروں ایہہ انج عمل کردے نیں۔ تے اپنا اپنا گند انج پھر ولدے تے
سُددے نیں۔ اتے اوہ دیس جس دے دڈے ادارے انج جا جا امریکا نوں اک دو جے

دیاں شکایتاں لاوندے ہوون اوہ دیس کیوں تگڑا ہوسکدا اے۔

دوجی گل ایہہ وے پئی ایس ساری کھیڈ وچ لوکائی غیر حاضراے۔ سرکاراں ایہہ اوہر ہونداں پیاں نیں صدر، وڈے وزیر، حساس ادارے سمہر لے بیٹھے نیں ہر شے اُتے گل ہوندی پئی اے پر لوکاں دی حاضری کوئی نہیں۔ لوکاں بارے کوئی وچار نہیں اوہناں بارے کوئی صلاح نہیں جیویں لوک وکی لیکس وچوں غیر حاضریں اُنچ ای اوہ سیاست وچوں وی غیر حاضریں۔

تیجی تے اخیری گل ایہہ پئی وکی لیکس دا ایہناں رولا کیوں اے ساڈے دیس وچ تے جگ دے ہور دیہاں وچ جیویں عراق دے قتلّام بارے تے ہور دوجیاں اُلنگھناں بارے۔ اوس دا کارن اے راج دی سیاست دا قانونوں باہر ہونا۔ اداریاں دی اک دوجے وچ ان لوڑنیدی پنگے بازی، ریاست دے اصلی طاقت دے سومیماں دا جمہوریت اُتے وساہ نہ ہونا، چنے آگواں نوں لوکائی دی منشا موجب فیصلے نہ کرن دینا۔ ہور تے ہور اک ادارے اندر وی آپس دی کھچ دا امریکا اگے جا پھولنا۔ گل ایہہ وے پئی ’پوتر‘ تاں کوئی نہیں پھیر اپنے آپ وچ آپے ای ایناں سچا تے صبح ہوون تے رہندیاں دا غلط ہوون کنج ہو گیا۔ دیس راکھی دے سارے فیصلے اک ستھ ای کیوں کرے، رہندیاں اُتے بھروسا کیوں نہیں؟

سوال ایہہ وے پئی وکی لیکس اوہناں دیہاں دی کوئی سُوہ کیوں نہیں کڈھ پاندا جتھے ہر شے قنونی اے ایہہ ساریاں خبراں اوہناں مکاں بارے نیں جتھے کجھ نا کجھ ٹھیک نہیں یاں جتھے امریکا سرکار دے کماں وچ اڑنگے پاندا اے تے دبا پا کے اپنے مطلب کڈھدا اے۔

اُنچ تاں اُنچ جا پدا اے پئی ایس دیس وچ کوئی وی ’پوتر‘ نہیں رہ گیا پر جے میڈیا دے کجھ انیکراں دا کچھ سچ جاننا ہووے تے وکی لیکس دیاں اوہناں تریخاں دیاں کیملز تے پروگراماں توں رلا کے ویکھو جد زرداری دے جاون دیاں تریخاں دتیاں جا رہیاں سن تے کجھ انیکر ایہہ پروگرام کردے پئے سن تے نالے کیملز امریکی سرکار نوں اداریاں وچکار ہوندی لڑائی نوں روپوٹ کردے پئے سن۔ تہانوں آپے پتہ لگ جاوے گا کس دیاں تاراں کون ہلا رہیا سی۔ وکی لیکس نوں تریخاں جوڑ کے پڑھن نال ساڈی ریاست دی سمجھ جنی آسان ہو جاندی پئی ساڈے ورگے ماتر وی گلاں کرن لگ پئے نیں۔

(3 جنوری 2011)

عالمی مزدور دیہاڑ، امریکا تے اجوکا جگ

(ایس کالم دے وچار 30 اپریل 2013 نوں قصور شہر اکھ وچ
پڑھے گئے جیہڑا اک مئی دے مزدور دیہاڑ منوان لئی کیتا گیا سی۔ میں احمد اقبال
بڑی تے نذیر جویہ تے ہور سارے سبناں دا شکر گزار آں جیہناں مینوں سدّیا تے
ایہہ وچار پیش کرن دا موقعہ دتا۔ ایس اکھ وچ گل بات مگروں نجم حسین سید دی
کھیڈ دسئی دی وار وی کھیڈی گئی تے اخیر تے سنگیت وی ہویا جس وچ عائشہ علی
تے شفقت حسین نے سنگیت پیش کیتا۔ ایہہ اکھ جیہڑا راتیں 9 بجے چھوہیا سی
دھمی ویلے تیک چلیا۔)

کیوں جے مئی مزدور دیہاڑ دا تعلق امریکا نال اے تے شگاکو دے مزدوراں دا
وقوعہ 1886 وچ پیش آیا سی ایس لئی گل امریکا توں توں دے آں۔ جد اسیں 70 دے دہاکے
وچ امریکا ورودھ نعرے مار دے ساں تے جماعتیہ سانوں مار دے سن۔ اج سبے پاسے دیاں
ساریاں پارٹیاں تے اٹ واد امریکا ورودھ لڑ دے پئے نیں پر مجال جے تہاں نوں امریکا بارے
اک وی سچ دا نزوارن یاں کوئی ویروا مل جائے جیہڑا سانوں دسے امریکا دی وار کیہ اے؟
امریکا کیوں سپر پاور بنیا تے کیوں امریکا سرمایہ داراں دا سرکڈھ ملک اے تے کیوں ایس
نوں قائم رکھدا اے۔ اوس دی سیاست دی طاقت کیہ اے؟ تے ایہہ طاقت کتھوں آندی
اے؟ جے ایہہ ویروا کدی کیتا گیا اے تے اوہ نرا تے نرا کھبے پکھ دے سوجھواناں تے
سوشلسٹاں نے کیتا اے۔

اتھتھے ساڈے امریکا دی اکومورت دکھائی جاندی اے۔ امریکا میڈونا تے مائیکل جیکسن

دااے۔ امریکا ہالی وڈ تے ڈزنی لینڈ اے جتھے سوہنیاں ادھ کجیاں تے ادھ تنگیاں زنانیاں تے مشہور کھیڈ کاراں آسکر انعام لیندیاں نیں۔ امریکی سُنے دی گل وی کیتی جاندی اے۔
USA is a land of oppurnity۔ امریکا موقیاں دی دھرتی اے۔ ایہ خیال پئی کلا جی اپنے محنت تے آہر نال کامیابی حاصل کرسکدا اے۔

امریکا جتھے وڈیاں وڈیاں کاراں تے اُچیاں عمارتاں تے لمیاں گھلیاں سڑکاں نیں۔
پر امریکا کلا ایہہ نہیں اے۔ اک ہور وی امریکا اے ریڈ انڈین، کالیاں،
مزدوراں تے سوانیاں دا۔ شگاکو دے مزدوراں دا وی امریکا اے۔

ہاورڈ زین اک بہت شاندار وارکار ہو یا اے۔ ایہہ اوہ وارکار اے جس امریکا دی لوکائی دی وارلکھی، تے آکھیا جے ٹساں سولہویں تے ستارہویں صدی دی وار پڑھنی اے تے ریڈ انڈین دی اکھ نال پڑھو، جے اٹھارہویں صدی دی پڑھنی اے تے کالیاں دی اکھ نال پڑھو جے انہویں صدی دی پڑھنی اے تے مزدوراں دی اکھ نال پڑھو تے جے ویہویں صدی دی پڑھنی اے تے سوانیاں دی اکھ نال پڑھو۔

کولمبس نے ایس نوں دُنیا نوں لہیا سی جس داناں امریکا اے پندرہویں صدی دے اخیر وچ۔ اوہ سپین دے بحری بیڑے اُتے آیا سی جس لئی سپین دی ملکہ نے پیسہ دتا سی تے اوس نہ سگوں اوہ پیسہ موڑنا سی بلکہ کچھ فیدے نال ہور پیسہ وی دینا سی۔ ایس لئی جد اوس نے امریکا دے سمندر کنڈھے سوانیاں نوں سونے دیاں والیاں پایا تھیا تے اوہناں نوں کناں سنے کٹ لیا سی۔ مڑگوریاں پوریاں دوصدیاں وچ ریڈ انڈین دا بیہ مُکا دتا۔ ریڈ انڈین جیہڑے امریکا دے دھرتی دے لال سن اپنے گھر وچ بے گھر ہو گئے۔ اوہناں نوں جنوراں وانگ چُن چُن کے مار دتا گیا۔ اوہناں دے وسیب رہتل نوں مدھول دتا گیا۔ تے امریکا دی آزادی 1776 تیک آندے آندے ایہہ بہوں گھٹ کثرتی وچ رہ گئے۔ امریکا دی آزادی امریکا دا پہل اُتھل سی۔ اصلوں ایہہ سرمایہ داراں دی اُتھل سی جیہڑے برطانیہ توں جان چھڈانا چاہندے سن۔ برطانیہ اک چڑھدی ہوئی سامراجی جگت گیر بادشاہی سی جیہڑی سارے جگ توں کچا مال چُک کے اوس نوں اپنیاں کرخانیاں وچ ڈھال کے اپنیاں وستاں نوں مڑ مہنگا کر کے اوہناں ای نکال نوں ویسچدی پئی سی جتھوں اوہ ایہہ کچا مال چُکدی سی۔

ایس لئی ایہ امریکا دی پہلی اُتھل سی۔

امریکا دی ایہ اُتھل بہوں سوہنی سی، جہوریت، انسانی حقان دی گل سی۔ قنون تے دستور دی گل سی۔ امریکا دی ایس اُتھل نوں بہوں وڈھایا گیا۔ پراسلوں لوکاں نوں بس ورتیا گیا تے چڑھدی سرمایہ داری نے سبھ کجھ سانجھ لیا۔

ایہہ آکھیا جاندا اے پئی آزادی دے نال ای میل (طبقاتی) جہد وی شروع ہو گئی سی۔ تے کامیاں دی پہلی ہڑتال 1786 وچ ہوئی سی۔ مڑ ساری اُنہویں صدی وچ ہڑتالاں ہونداں رہیاں۔

امریکا دی دوجی اُتھل (انقلاب) کالیاں دی آزادی دی جہد سی۔

مارکس نے کہیا سی دوجیاں نوں غلام رکھ کے کوئی وی آزاد نہیں رہ سکدا۔

ایہہ کالے غلام امریکا توں پھڑکے لیائے جاندا سن سگوں ایس وچ چرچ تے پادری وی ریتی سن۔ اک پاسے اوہ دن رات رب دی عبادت کردے سن تے دوجے پاسے ایہناں کالیاں نوں نپ کے امریکا لیا یا جاندا سی۔ کالیاں نوں ایس لئی وی لیاندا گیا کیوں جے امریکی مزدوراں نے ہڑتالاں چھوہ دتیاں سن تے اوہناں نوں راضی کرنا اوکھا ہوندا جارہیا سی۔ اک اندازے موجب ہر ورھے 150,000 غلاماں نوں نوں دُنیا وچ لیاندا جاندا سی۔ اٹھارویں صدی دے اخیر وچ 45 لکھ غلام سن۔ اک روپوٹ ویکھو جیہڑی دسویں صدی دے پئی کیویں غلام ویتچے جاندا سن۔

”وچن لئی ایس توں اٹھلا ٹبر کوئی نہیں۔ باورچی جس دی عمر 35 سال ہے ایس دی 14 ورھیاں دی دھی تے اٹھ ورھیاں دا پتر۔ خریدار دی مرضی اے ایہناں نوں جیویں دل کرے اکٹھا خرید لووے یاں وکھرے وکھرے ویتچ دتا جاوے۔ ایہناں غلاماں نوں ڈنگر تے جنور سمجھیا جاندا سی۔ غلاماں کیویں وکدے سن اک رپورٹ سانوں دسویں صدی اے۔

”وچاریاں دے کپڑے لاندے ای ادھ درجن بندے ایہناں دے دوالے ہو گئے۔ تے جیویں ای اوہ سرتوں پیراں تیک ننگے ہوئے تے ایہناں دے پنڈیاں نوں بھروں اکھ نال تکیا گیا۔ ایہناں دی صاف کالی چھڑی اُتے اگے کچھ ہماریاں دے نشان

لہجے گئے تے پنڈے دا کوئی انگ اجیہا نہیں سی جس نوں مجھ نال نہ تکیا گیا ہووے۔ غلام نوں اپنے ہتھ بند تے کھولن دا آکھیا گیا۔ ایس توں چکھیا گیا کیہ اوہ کپاہ چن سکدا اے تے ایس دے ہر دند نوں چنگی طراں ویکھیا گیا۔‘

غلاماں نے کئی نابریاں کیتیاں جیہناں نوں پھ دتا گیا۔

اُنہویں صدی دے ادھ وچ کارامریکا غلاماں دے مسئلے اُتے ونڈیا گیا۔ ابراہیم لنکن نے غلامی مکائی اک لمی خانہ جنگی پکھوں آپ وی ماریا گیا۔

امریکا دی خانہ جنگی پکھوں تے کالیاں دی آزادی پکھوں اک ہور یڈ لگ گیا۔ ایہ سی مزدوراں دی اپنے حقان لئی لڑائی۔ سرمایہ داری یورپ توں چھوٹی تے ایہ ہن امریکا وچ آ رہی سی۔ یورپ اندر ایہ لڑائی 1848 دے ناکام انقلاباں پکھوں تے مڑ پیرس کمیون پکھوں ہن امریکا اپڑی۔

کارل مارکس نے 1867 وچ اپنی جگ دھمی کتاب داس کے پی ٹال، سرمایہ وچ لکھیا۔ امریکا وچ کسے قسم دی آزاد مزدور لہراوس ویلے تیک ٹلی رہی جد تیک جمہوریہ دے اک حصے وچوں غلامی غیب نہیں ہو گئی۔ جتھے کالی چڑی آلا مزدور پھسیا ہووے او تھے گوری چڑی والا دی اپنے آپ نوں نہیں سنبھال سکدا، پر غلامی پکھوں اک نویں تے ڈاڈھی حیاتی جی، اٹھ گھنٹے روزوار لئی جہد دی پوند خانہ جنگی دا پہلا پھل سی، اک لہر چڑھی جیہڑی تیزی نال بحر الکابل تے نیوا انگلینڈ تے کیلی فورنیا تیک کھل گئی۔

مڑ ایہ یڈہ جیہڑا 1868 وچ لگا سی اخیر تیک لگا، ستر دے پورے دہاکے وچ تے مڑ شگا گودے شہداں تیک سگوں ہن تیک لگا ہو یا اے۔ اصلوں ایہ لڑائی اٹھ گھنٹے دے کم دی منگ سی۔ ایس وچ سماج دے سارے کامے رل گئے سن۔

پہلی مئی 1886 دی ہڑتال وچ امریکا دے سارے وڈے شہراں توں لوک رلے۔ شگا گو وچ اسکارمک ہاورسٹر کمپنی توں ہڑتال چھوہی جس وچ ریل، گیس کمپنی، لوہے دے کرخانے، پلمبر تے گوشت وچین والے وی سن۔ ایس وچ 80,000 مزدوراں رلت کیتی۔ پراہیہ دن خیر خیریت نال لگ گیا۔ بھاویں پلس نے لوکاں نوں گھیریا ہو یا سی۔ دوجی مئی نوں وی ہڑتال تے دکھالے ہوئے۔

تیجی مئی نوں کئی مزدور ڈھانیاں مل کے جلوس کڈھے تے ریلیاں کیتیاں۔
حاکم گھابر گئے، سرمایہ دار وی پریشان، پہلی وارايناں پر بندھ تے پڑی ہوئی
ہڑتال سی۔

چوتھی مئی دی شام کجھ ودھ ای ٹھنڈی تیج تے بدل بھری سی تے مسان 1200
مزدوراں رلت کیتی۔ جدو کہ جان دی تیاری وچ سن کسے نے پلس دیاں اگلیاں صفیاں اُتے
بمب کڈھ ماریا۔ جس وچ ست پلس والے تے چار مزدور مر گئے۔

پنچویں دن پلس نے سارے شہرتوں چُن چُن کے سارے مزدور آگواں نوں نپ لیا۔
پلس تے فوج نے دکھالا کرن آلیاں امن بھرے مزدوراں اُتے گولیاں چلائیاں
چھوہ دتیاں تے سڑکاں لہوناں رتیاں کردتیاں۔ انج دے ای اک جلسے وچ اک مزدور نے
اپنے چٹے جھنڈے نوں سڑک اُتے ڈگے لہوناں رنگ کے ہوا وچ لہرا دتا تے انج ایہ لال لہو
اُتھل تے مزدوراں دی لہر دا جگ بھر وچ نشان بن گیا۔

امریکا جگت گیر بادشاہی (سامراج) کیویں بنیا۔

اُنہویں صدی دے اخیر وچ ایہ بادشاہی شروع ہوئی۔ تے امریکا نے فلپائن، کیوبا
تے لاطینی امریکا وچ پنگا لینا چھوہیا۔ پوری ویہویں صدی امریکا دے پنگلیاں نال بھری ہوئی
اے۔ سمجھتوں پہلاں پانا اُتے مل ماریا گیا تے پھیر چل سوچل۔

پہلی لام وچ امریکا دی لوڑ نہیں سی پر امریکا بدو بدی ایس وچ رل پیا۔

1917 وچ پہلی سوشلسٹ اُتھل ہوئی تے جگ وچ مزدوراں تے واہکاں دی
سرکار آگئی۔ یورپ تے امریکا دے سارے ملک ایس دے ورودھ اکٹھے ہوئے پر ایس دا
کجھ وی نہ وگاڑ سکے۔

مارکس نے دسیا اے پئی سرمایہ داری ہمیش اک عالمی نظام پاروں اگے ودھدی اے۔
دوجی وڈی لام وچ ہٹلرنوں امریکا یاں برطانیہ نے نہیں ہرایا۔ ایس نوں سویٹ
یونین نے ہرایا سی۔ برطانیہ دے کُل 370,000 تے امریکا دے 300,000 تے سوویت
یونین دے دو کروڑ 70 لکھ بندے مارے گئے سن۔

6 اگست نوں امریکا نے ہیروشیما اُتے تے تن دن بعد جد سوویت یونین نے حملہ

شروع کرنا سی دو جا بمب ناگا سا کی اُتے سُٹیا گیا۔ ایہناں بمباں دی لوڑ نہیں سی کیوں جے
جاپان پہلوں ای ہتھیار سُٹو سی پر ایہہ بمب ایس لئی مارے گئے پئی امریکا دُنیا نوں ڈرانا
چاہندا سی، دو جے ایہناں بمباں نوں بناو اُتے ایہناں خرچا ہو گیا سی پئی اوس دا کارن وی
دسنا ضروری سی تے تیجے ایس لئی پئی امریکا چاہندا سی جاپان سویٹ یونین اگے ہتھار نہ سُٹے۔

دو جی وڈی لام پچھوں جگ ٹھنڈی جنگ دا وارا چھوہیا۔ جس دی سبھ توں وڈی
لڑائی ویت نام وچ ہوئی۔ امریکا نوں ہار ہوئی تے ننگے پیراں آ لے ویت نامیاں نے دُنیا دی
سبھ توں وڈی طاقت نوں ہار دتی۔ ویت نام جگ دی نویں وار وچ اکلا ملک اے جس امریکا
نوں ہار دتی۔ تے امریکا نوں ہار دی اک ہور وڈی وجہ ایہہ سی پئی امریکا اندر جنگ و رودھ لہر
چلی جس امریکی سرکار دا جینا حرام کر دتا۔ شاعراں، کھید کاراں، سوجھواناں تے لوکاں ایس
جنگ و رودھی لہر وچ ودھ چڑھ کے رلت کیتی۔ اج وی جے کوئی امریکا دے ہتھ ڈک سکدا
اے تے اوہ اوس دی لوکاں اے۔

ایہہ آکھیا جاندا اے پئی سرمایہ داری نے سوشلزم نوں ہار دے دتی اے۔ اک
ویلے لئی ایہ خورے صبح ہووے پر سدائی نہیں۔ ایس دی مثال 2008ء دی سرمایہ داری دی
بھاجڑ ہے۔ اوہ سارے دعوے جو سرمایہ داری کردی سی آپوای مگر گئی۔ دُنیا دے جگت گیر پنڈ
وچ بدلن دی کیتی جانندی سی۔ نچ منڈی دا بڑا زولاسی۔ پر ایس سرمایہ داری نوں کسے بچاوا
ریاست نے تے سرکاراں نیں۔ لوکاں دی کمائی بنگاں نوں دیوالیہ ہون توں بچاون لئی دتی
گئی۔ جے سرمائے داری نے انج ای سوشلزم نوں مات دینی اے تے ست بسم اللہ۔ ایہ
سرمایہ داری نہیں ایہہ دونہری تے دھوکہ اے۔ انج ایہہ نظام نہیں چلنا۔ کوئی وی نظام نہیں چل
سکدا جے اوہ سماج دے کجھ لوکاں دی مُٹھی بھرے۔ جگ وچ اوہی نظام چلے گا جس وچ ودھ
توں ودھ لوکاں نوں لا بھ ملے۔ مارکس نے کہیا سی اوہ کنج دا سماج اے جس وچ اک پاسے
لوک امیر توں امیر ہوئی جاو تے دو جے بنے ماڑے ہور بھیڑے ہال۔ ایس نظام وچ کوئی
نہ کوئی گڑ بڑ اے۔

پرسوویٹ یونین دے مگن پچھوں جگ دی سیاست دی کتھا بدلن دا آہر کیتا گیا
اے۔ ماڑیاں تے ڈھاڈیاں دی لڑائی نوں اکھوں پُر وکھے کر کے نسلاں، مذہباں، فرقیوں

تے ذاتاں تے ریاستاں دی لڑائی وچ لوکاں نوں بھنبیل بھوسے پادتا گیا اے۔ تے ہوا یہہ
رہیا اے پئی اک پاسے جگ غریبی دی لکیر توں تھلے توں تھلے جاندا پیا اے تے دوجے پاسے
ہندوستان وچ سبھ توں بوہتے امیراں دی گنتی ودھدی پئی اے۔ کیہ ماڑے دسدے نہیں؟

ساڈیاں ہتھاں وچوں محنت نکلے
نکل کے وڑے خزانے
پلساں پال خزانیاں چاڑھن ساتھ پتر بگانے
ساڈیاں ہتھاں وچوں محنت نکلے
نکل کے چٹھ جائے ہئی
اوہ مہنگی اسیں ستے ہو گئے
پے بھرے نت چٹی
ناں ناویں دی چودھر کیوں اے
دل سیپ دامندر کیوں اے
بُت وچ روح مجبور
جیونا ایس رنگ دا اساں کیتا نا منظور
(نظام لہار دا گاؤن، نجم حسین سید۔ کھپے)

(یکم مئی مزدور دیہاڑا اُتے 2014 وچ قصور وچ اک اکٹھ وچ پڑھیا گیا۔)

empty

کتاب جہات

empuyt

لہور دا کافی ہاؤس: 1942-57

یادیں کے۔ کے۔ عزیز دیاں

کافی ہاؤس آف لاہور 1942 A MEMOIR -57 کے۔ کے۔ عزیز دیاں لہور دیاں یادیں دی کتاب ہے جداوہناں 1944 وچ گورنمنٹ کالج لہور داخلہ لیا۔ کے۔ کے۔ عزیز ساڈے دیس دے اُگے وارکار (تواریخ کار) نیں تے پنجاہ توں ودھ کتاباں دے لکھاری نیں۔ اوہ پچھلے دینیں ہی اسی توں دوہ عمر جیو کے رب نوں پیارے ہوئے نیں۔ اوہناں دیاں کتاباں وچ جگت دُھی کتاب واردا قتل (Murder of History) وی ہے جس وچ اوہناں نصابی وار دیاں کتاباں دے بھلکھے لائے نیں۔ کے۔ کے۔ عزیز ایس پاروں وی آدر جوگ نیں پئی اوہ شیخ عبدالعزیز بار ایٹ لا دے پتر نیں جو ہیر وارث شاہ دے پہلے سوڈھی سن تے جیہناں ہیر وارث شاہ وچوں الحاقی کلام کندھن لئی 27 ورھے لائے۔ شیخ صاحب ولایتیوں تعلیم لے کے پرتے سن پراوہناں اپنی سوجھسیان ہیر وارث شاہ سوڈھن دے ناویں لادتی۔

کے۔ کے۔ عزیز دیاں یادیں دی کتاب بہوں سوادلی تے پڑھن جوگ ہے۔ اوہناں کتاب اندر 206 ہستیاں دا ویروا کیتا اے جیہڑے ایہناں پندراں ورھیاں وچ لہور دے کافی ہاؤس وچ بہندے رہے سن۔ ایہناں جیاں وچ ہر ونگی دے لوک سن جیہناں وچ لکھاری، شاعر، سوجھوان، اخبارچی، افسر، سفارت کار، سیاست سیانے، فلسفی، وکیل تے کچھ وپاری وی رلتی سن۔ ایہناں مشہور جیاں وچ صفدر میر، ظہیر کاشمیری، یوسف ظفر، قیوم نظر، مختار صدیقی، ناصر کاظمی، باری علیگ، اے۔ بی۔ ایس۔ جعفری، حبیب جالب، شیر محمد

اختر، دادا فیروز الدین منصور، محمد حسن لطیفی، عبداللہ بٹ، حمید اللہ خان برکی، ریاض قادر، ڈاکٹر محمد الدین تاثیر، چراغ حسن حسرت، سراج الدین ظفر، پروفیسر محمد سرور جامی، عزیز بیگ، خواجہ حسن خورشید، شیخ خورشید احمد، سید عابد علی عابد، حفیظ ہشیار پوری، معین نجمی، اے۔ ڈی۔ ظہر، شاکر علی، شیخ احمد، ایف۔ ای۔ چودھری، بیدی کے، فضل الرحمان، رؤف ملک، وحید الزماں، عبدل حمید، مہدی قزلباش، ڈاکٹر عبدالسلام، الطاف گوہر، تجمل حسین، امین اللہ خان، عاشق حسین بٹالوی، اعجاز بٹالوی، ساحر لدھیانوی، امیر حیدر خان، فضل الہی قربان، مبارک ساگر، حمید اختر تے عبداللہ ملک ور گے سن جیہناں دی کسے نہ کسے ویلے کافی ہاؤس نال جڑت رہی۔

کتاب دی پوند وچ تن ہندو تے سکھ پروفیسراں دی کہانی کیتی گئی اے جو پاکستان نہیں چھڈنا چاہندے سن۔ پروفیسر مدن گوپال سنگھ گورنمنٹ کالج تے سنٹرل ٹریننگ کالج وچ انگریزی دے استاد سن تے اوہ بڑے مٹھے سبھا دے تے پیارے جی سن۔ اوہناں جولائی سنٹالی وچ ہوکا دتا پئی اوہ لہور نہیں چھڈن گئے۔ ایہہ اوہناں دا گھر اے تے اوہ اتھے رہن گے تے پڑھاندے رہن گے۔ اگلے دن اوہناں ٹوں یونیورسٹی سینٹ ہال دے برانڈے وچ اک مسلمان نے قتل کردتا۔ پروفیسر برج نرائن معاشیات پڑھاندے سن۔ اوہ اکلے ہندو استاد سن جو کانگریس دے الٹ ایہہ کہندے سن پئی پاکستان اک چلن سار ملک ہووے گا۔ اوہ ایہہ گل جماعت وچ وی دہراندے سن تے سیمیناراں تے لوک تھواواں تے وی ایہہ گل کردے سن۔ جد مسلماناں دا اک بلوا اوہناں دے گھر آگ لاو لئی آیا تے اوہ اوہناں ٹوں گلی وچ گھر دے گیٹ اُتے ملے تے اوہناں ٹوں سمجھاوے دا آہر کیتا پئی کچھ دناں وچ ایہہ دیس آزاد ہو جاوے گا تے انج ایہہ ساری جائیداد پاکستان دی بن جاوے گی ایس لئی ایس جائیداد ٹوں نقصان اپڑان پاکستان ٹوں نقصان اپڑان موجب اے۔ اوہ اوہناں ٹوں سمجھاوے وچ سپھل ہو گئے تے اوہ لوک کھنڈھ گے۔ کچھ چرگروں اک ہور بلوا ہو یا تے اوہناں پروفیسر صاحب نوں مارن مگروں اوہناں دی لائبریری ٹوں وی آگ لادتی۔

گوپال متل جو آپ دا وی بیلی سی سارا دن اپنے مسلمان یاراں نال بیٹھا گوپوڑیاں ماردا رہندا تے کہندا اوہ لہور چھڈ کے نہیں جا رہیا تے کوئی مسلمان اوس ٹوں لہور چھڈن لئی دھنگا نے نہیں کڈھ سکدا۔ جد ہر غیر مسلمان بندے زبانی تے بال ٹوں مارتا گیا

یاں ساڑ دتا گیا یاں بھجا دتا گیا متل پھیر وی لہور رہن اُتے بھنسی۔ اوس دی حیاتی تُوں
 خطریاں وچ تکرے ہوئے تے کسے پل وی اوس تُوں مارے جاوَن دے ڈر پاروں اوس
 دے مسلمان یاراں جیویں باری علیگ ہوراں اوس تُوں نکینہ بیکری تُوں عیا تے بدوبدی اوس
 تُوں اک آرمی دے ٹرک وچ تَن دتا جو رہندیاں ہندواں سکھاں تُوں لہر رہیا سی۔ اوس تُوں
 زوری نپ کے باڈر تُوں دو جے پاسے دھک دتا گیا متاں اوہ مڑ نہ پرت آوے۔

کے۔ کے۔ عزیز دا چیتا بہوں ترکھا ہے تے اوہناں نے کجھ جیاں دے مہاندرے
 بڑی محنت نال اُلکھے نیں جیہناں وچ ظہیر کشمیری تے ناصر کاظمی تے کجھ ہور جیاں دے
 مہاندرے پڑھن جوگ نیں اوہناں دا اک گن ایہہ وے پئی جیاں دا مہاندر اپونڈ تُوں لے
 حیاتی دے اخیر ی ساہواں تیک اُلکھدے نیں۔ پر اوہناں دیاں کجھ گلاں بہوں رُکدیاں
 نیں۔ 1942-57 دا ویلا ساڈی واردا خاص ویلا اے اک پاسے تاں دوجی وڈی لام چلدی
 پئی سی تے دو جے بنے دکھنی ایشیاء وچ آزادی دی لہر بھکدی پئی سی کانگرس ہندستان چھڈ دیو
 دی لہرو چلدی پئی سی تے مسلم لیگ مسلماناں لئی دکھرے دیس دی منگ کردی پئی سی۔ اک
 تیجا دھڑا ہور وی سی تے ایہہ سن کجھی کجھی لہر دے کیمونسٹ تے سوشلسٹ۔ اُتے دتے ناواں
 وچوں چو کھے کجھی کجھی لہر دے سوجھوان تے لکھاری نیں سگوں انج جا پدا اے پئی ہر دو جا
 لکھاری یاں سوجھوان سانجھ مت دا ٹنپیا ہو یا سی۔ کے۔ کے۔ عزیز ہوراں ساریاں دا ویروا
 چو کھے گئی ڈھنگ نال چتر یا اے۔

کافی ہاؤساں وچ بہن دی ریت عرب دیہاں تُوں تردی لہندے تیک اپڑی تے
 پھیر انگریزاں نال آئی۔ سن بتائی دا لہور اک کالونیل لہور اے تے جتھے کافی ہاؤس بنیا اوس دا
 گل آل دوال کسے وی یورپی علاقے تُوں گھٹ نہیں سی۔

کافی ہاؤس وچ بہہ کافی دی چُسکی لیندے انج ای لگدا سی پئی جیویں تھی پیرس
 یاں لندن بیٹھے ہوئے اوہ۔ ایس لئی بہتے سوجھواناں تے لکھاریاں دے پہناؤے وی پورے
 یورپین سن جیویں کے۔ کے۔ عزیز ہوراں عبداللہ ملک تے ظہیر کشمیری دے تھری پیس سوناں
 دی وی چو کھی سلاہنا کیتی اے۔ اوہناں دی ساری کتاب اک طراں دی اوس ویلے دے
 وچلے تے اُچ وچلے میل دے سوجھواناں دا نقشہ اُلکیدی اے۔ پر اوہناں ایس نوں غیر سیاسی

تکنی نال بیانیا اے تے اوس ویلے دی سیاست ایس پوری کتھا چوں غیر حاضر اے۔ اوہ سیاسی جیاں خاص کر کجھے پاسے دے جیاں دا ذکر کردے نیں پر اوہناں دی سیاست ئوں نہیں گولڈے۔ جیویں کجھ بندے تاں جیلاں وی بھوگڈے پئے سن جیویں رؤف ملک، ظہیر کاشمیری، حمید اختر تے دادا فیروز الدین منصور پر آپ ئوں ایہناں بندیاں دی سیاست نال کوئی لایج نہیں تے اوہناں دی وچار دھارا ئوں کیمونسٹ عقیدہ پرستی (communist dogma) کہہ کے لنگھ جاندے نیں۔ بندے قربانیاں دیندے پئے نیں تے مڑ تہاڈی سلاہنا دا کیہ مطلب اے۔ کیہ ایہہ کوئی امور ت یاں خیاں سلاہنا اے یاں کوئی قیاسی افلاطونی سلاہنا اے جس بندے گھول کیتا اے اوہدا ذکر وی تاں کرو۔

اتہتھے بولی یاں پنجابی بولی دے سوال بارے گل گتھاں نہ ہوسی۔ اُردو بولن آلیاں دا آپ نے اُردا کہہ کے محول کیتا اے کیوں جے اوہ باہر لے نیں پر اوہناں آپوں بولی دے سوال نوں گوہ نال پرکھیا تے پھر ولیا نہیں پئی ایہہ مسئلہ کیہ اے۔ اک وار کار ہون پاروں آپ ئوں ایس سوال ئوں تکتا چاہیدا سی۔ ادبی دُنیا دا صلاح الدین جد پنجابی بولی وردھ گل کردا اے تے اوس ئوں کس ایس دا حق دتا اے؟ جے اسیں پنجابی پڑھدے لکھدے اوس ئوں ایہہ جرات ہونی سی؟ پر آپ لئی ایہہ کوئی مڈا نہیں اے۔ تسیں لوکاں دی حالت دیکھو اوہ کس بولی وچ گل کردے نیں۔ ایس لئی اوہناں دا اُردا کہنا تے اوس دا محول اُڈان دی سمجھ نہیں آئی۔ جے اوہناں ئوں اُردو والیاں تے روہ اے تے پھیر ایس دا مُول کیہ اے؟ بولی دا سوال اک پوری رتھل دا سوال اے ایہہ اک رہن ڈھنگ دا سوال اے۔ مارکس آکھدا اے بولی ای سُر ت اے تے بولی سُر ت دی مادی شکل اے۔ اک بولی ئوں چھڈنا تے دوجی ئوں اپنا لینا کیہ اے۔ افریکا وچ وی ایہہ سوال ہو یا او تھے لکھی بولی دی ریت نہیں سی۔ پھیر وی ایس سوال اوہناں دا پچھا نہ چھڈیا تے مُکئی لکھاری اپنی بولی ئوں پہلی وار لکھن ول آئے۔ پر ساڈے تاں اینا وڈا سُلکھ رچیا گیا صدیاں پرانی لکھن دی ریت سی ئساں کنج اوس ئوں جُڑت تروڑ لئی تے اپنی بولی چھڈ دتی۔ علامہ اقبال اُتے دو جیاں دوش لایا ایہناں ئوں اُردو بولنی تاں آندی نہیں ایس لئی صحیح لکھن گے کنج۔ پھیر نرا بولی دا ای سوال نہیں سی اک لکھن وسیلہ بناون دی گل وی سی۔ بابے نانک دا شعر کہنا ہو رگل سی پر سُر ت کچھوں اوس نوں ردن ہو رگل

سی۔ اوس ویلے وی لہور دے باگاں وچ لوک شعر کہندے پئے سن تساں کدے ویکھے ای نہ کدے دھیان نہ کیتا۔ ٹساں اک ان چاچیا تے ان گھولیا جیون جیوندے رہے جیہدا لوکاں دے جیون نال کوئی سا نگا نہیں سی۔

ظہیر کاشمیری آپ ٹوں بھاٹی دے اک گندے سینما وچ فلم دکھان لے جاندا اے تے مڑ گندے لوکاں ول آپ دا دھیان کراندا اے پئی ایہہ لوک نیں جیہناں لئی اسیں اُتھل دی گل کردے آں پر ایہناں ٹوں ملنا نہیں چاہندے۔ پر اوہناں دی بولی ول کیوں کسے دا دھیان نہیں جاندا۔ ایہہ سوال آپ دا بنیا نہیں۔ ایس لئی ایس پدھر تے اک طراں دے بناوٹی جیسے پتے مہاندرے نیں۔ اوہناں جا نکاری بڑی اکٹھی کیتی اے پر ایس دے پچھوڑ وچ کوئی سوجھ سیانپ نہیں۔ اوس لئی ہور ونگی دا وارکار لوڑندا سی۔ پھیر آپ خود وی اردو فارسی دے ڈنگے ہوئے سن تے اردو فارسی دے کلاسیک سلیکھ (ادب) دیاں دو چوناں وی کیتیاں۔ اوہناں اپنی بولی دے سلیکھ دی کوئی چون نہیں کیتی۔ ایس پاروں اوہ آپ وی اوسے وجوگے میل دے جی ہن جس دی اوہ چترکاری کردے پئے نیں۔ تے ایس وچ سارے سوجھوان پھسے ہوئے سن کیہ کھسے پاسے دے تے کیہ سچے پاسے دے۔ سارے آپنی رہتل ٹوں وانجھے سن تے کافی ہاؤس دی کافی ہلا راسی اک ہور جہان دا انگلستان دا۔

دو جے بنے اسیں اوس ویلے دی جگت گیراس والی (امپریل ازم) ٹوں وی اکھوں پُر وکھے نہیں کر سکدے جس پاروں ایہہ کافی ہاؤس بنے تے جیہناں ایہہ رہتل بنائی ایتھے اوہ اک نواں وجوگ بن کے آئی اے جو نوین (Modern) اے اوس ٹوں اپنے لوکاں ٹوں وجوگی ہونا پوسی۔ ٹائی لا کے شام ٹوں کیفے وچ بہنا نوکلکتا (Modernity) دا نشان سی۔ کپیرے ناچ ہور ہیا اے۔ جے ٹی وارکار ہوتے ایس دانروارن وی کرو ایس ٹوں گولو وی۔ ایس دی واروی لکھو کیوں ہور ہیا اے؟ کیہ ہور ہیا اے؟ ایہہ وی دسو۔

ایہناں ساریاں گھاٹیاں دے ایہہ بڑی سادمرادی نال لکھے مہاندرے نیں جیہناں وچوں کئی گلاں دے جواب وی ملدے نیں۔ پیڑھیاں دیاں پیڑھیاں لنگھی جانداں پیاں نیں تے لوک افسر بنی جاندے پئے نیں تے کافی ہاؤس بہنا اک خاص طراں دے مراتبے دا نشان اے جتھے بہہ ٹسیں شہر دی اُچ سوجھوانی نال سنگ جوڑ سکدے اوہ۔ ایہناں

جیاں دی ساری پال وچ مساں 10% لوک بیٹھے وچلے میل تُوں سن رہندے سارے سوکھے
وچلے میل دے سن تے اوہناں دی وجوگی رہتل وچوں ای اوس ویلے دی سیاست تے سُلکھ
نکل رہیاسی تے مڑ ایہو لکھاری تے سُوجھوان اوس وجوگی سیاست تُوں متھدے پئے نیں جس
وچ اسیں پچھلے سٹھ سالوں تُوں پاتھے ہوئے آں۔ ایہہ کتاب سنگ میل لہور نے چھاپی اے۔
(23 ستمبر 2009)

میجر اسحاق دیاں فوجی یاداں

”شتر غمزے
جنگ عظیم دوم: برما محاذ کی سرگذشت
اک پنجابی کسان کا بیٹا جسے برٹش آرمی میں افسری ملی مگر۔۔۔۔۔۔“

میجر اسحاق

عامر ریاض ڈاڈھے آہری کا مے نیں۔ کنیاں ورھیاں تُوں کجھی پکھ دا عوامی فکری فورم ناں دا رسالہ کڈھے پئے نیں جس وچ اوہناں کجھے پکھی سیاست دے پرانے آگواں تے کامیاں نال لمی گل بات راہیں ساڈے دیس دی ان لکھی کجھی پکھی سیاست دی وارٹوں سامنھن دا اپرا لاکیتا اے۔ اوہناں کئی پھلکھ لاون دا ترلا کیتا اے تے کجھی پکھی سیاست تُوں نر پکھ (غیر جانبدار) تے گھر اکھ نال ویکھن دی ریت توری اے۔ ہتھلی کتاب وی اوہناں دے آہر صدقہ ساڈے تیک اپڑی اے۔ کتاب دے مڈھ وچ میجر صاحب دے پھینوس ڈاکٹر مقبول اختر ہوراں دیا اے۔

’میجر صاحب دے وصال دی ادھی صدی مگروں ایہناں دی اک ان چھپی کتاب دی چھپت ٹوں سلاہن دی تھاں ایس چر کے اُتے سوال کرن دی لوڑ اے۔ اپنے حصے دا گناہ میں قبول کردا آں۔ جیہناں ویلیاں وچ میجر صاحب نے سیاست کیتی اوس دا اکھیں ڈٹھا دس آ لے اے جیوندے نیں۔ آزادی تے جمہوریت دے ہوندیاں وی لوکائی دی، لبرل تے کجے کجھی سیاست دا ہون نہ ہون جوگ سی۔ جیل قید، قلعے روز دیہاڑ دی کہانی سن۔ بڑا بچ بچ کے چلنا پیندا سی۔ پارٹی ممبراں دیاں لسٹاں تیک نہیں سن۔ ایتھوں تیک پئی کہ پارٹی پرچے

’سرکلر دی لسٹ وی نہیں سی۔ کچھ دوستاں دے چنگے چیتے اُتے ساری گل دامڈھ سی۔‘ (اُردو توں اُلتھا)

میجر اسحاق محمد ساڈی کھے پکھی گھول وچ بہوں آدر جوگ ناں اے۔ جے ایہہ آکھیا جاوے پئی فوج دی اٹھ نو ورھیاں دی نوکری نوں چھڈ کے اوہناں دی ساری حیاتی لوکاں دے حقان لئی اک گھول سی تاں ایہہ وڈے بول نہ ہوسن۔

آپ 4 اپریل 1921 وچ جالندھرتوں سولہ سترہ میل دور اک پنڈ ’اکھاڑہ‘ وچ اک ماڑے واہک گھر وچ جے۔ پوداناں نور محمد سی۔ تے چٹے ان پڑھ سن پر والدہ پڑھی لکھی سن تے مگروں ایہناں ٹوں پڑھایا وی۔ میجر صاحب چار بھراواں وچ سبھ ٹوں وڈے سن۔ ایہناں ٹوں نکلے چوہدری محمد طفیل سن جیہڑے میجر صاحب توں اگدوں ای برٹش انڈین فوج وچ بھرتی ہو گئے تے مڑ سہاش چندر بوس ٹوں اثر پاروں انڈین نیشنل آرمی وچ بھرتی ہو گئے۔ تیجے نمبر تے چوہدری فتح محمد (ڈاکٹر ایف ایم چوہدری) مشہور پیٹھالوجسٹ سن۔ سبھ ٹوں نکلے بھرا چوہدری انور سن جیہڑے لہور وچ وکالت کردے سن۔ چوہدری انور پوندٹوں پڑھیاں سیاست نال جڑے ہوئے سن تے کمیونسٹ پارٹی آف پاکستان نال وی جڑے ہوئے سن۔ پھیر چار بھیناں سن جیہناں چوں سبھ ٹوں وڈی بھین دے پتر ڈاکٹر مقبول اختر ہن۔

میجر صاحب نے چوتھی جماعت اپنے پنڈتوں ڈیڑھ میل دور ’چنڈے سراواں‘ وچ پاس کیتی۔ اٹھویں پنڈتوں اٹھ میل دور ’بھوگ پور‘ ٹوں پاس کیتی۔ بھوگ پور توں گیارہ میل دور ٹانڈہ اڑمڑ (ضلع ہوشیار پور) توں کیتی۔ دسویں ٹوں مگروں ’ڈی اے وی‘ کالج جالندھر توں ایف اے تے 1941 وچ ایم اے کالج امرتسر ٹوں بی اے کیتا۔ ایم اے او کالج وچ ڈاکٹر تاثیر پرنسپل سن تے فیض احمد فیض انگریزی دے پروفیسر سن۔ فیض اک پاسے ایہناں دے اُستادن دو جے پاسے ایہہ دویں رل کے کامریڈ فضل الہی توں مارکسی مت پڑھدے سن۔ کامریڈ ایس ویلے انڈر گراؤنڈ سن۔ میجر صاحب نے چوتھی ٹوں بی اے تیک وظیفہ لیا تے بڑی اوکھت نال پڑھائی کیتی۔ ایم اے او کالج وچ آپ ٹوں بڑا سوہنا دوال لہیا تے تاثیر، فیض تے ظہیر کاشمیری جیسے سنگی تے جماعتی سن۔ 1940 وچ آپ نے سکھاں تے مسلماناں دی ایکتا اُتے اک لکھ وی لکھیا۔

بی اے کرن پچھوں 1942 وچ فوج وچ سیکنڈ لیفٹیننٹ بھرتی ہوئے تے ٹریننگ مگروں سولہ پنجاب رجمنٹ دے نال برما دے محاذ اُتے تے گئے۔ ڈاکٹر تاثیر تے فیض دی فوج وچ تر گئے پچھے نرے ظہیر کاشمیری رہ گئے۔ 1944 وچ ای اسحاق محمد میجر ہوئے تے ایس محاذ توں ملٹری کراس داتمنغہ وی لیا۔ چھ مہینے کمانڈر انچیف دے اے ڈی سی ہو کے کلکتہ وی رہے۔ جد پاکستان بنیا اوہ کوہاٹ وچ سن۔ 1948 وچ کشمیر دے محاذ اُتے سن تے اوہناں دے کمانڈر میجر جنرل اکبر سن تے اسحاق محمد بریگیڈ میجر۔ 1951 وچ کئی فوجی افسران نال راوینڈی سازش کیس وچ پھڑے گئے تے چار ورہے دی جیل کئی۔ 1955 وچ لاء کالج لہور وچ داخلہ لیا تے عوامی لیگ وچ رل گئے پھیر سہروردی نال کچھ گلاں اُتے اک مک نہ ہوں پاروں مولانا بھاشانی تے دوجے آگواں نال مل کے نیشنل عوامی پارٹی بنائی۔ 1957 وچ وکیلی چھوہی پر مارشل لاء لگن پاروں مڑ بندی وان بنے تے ایہہ الزام سی پئی آپ کمیونسٹ سن تے چھ مہینے شاہی قلعہ لہور وچ وی رہے۔ حسن ناصر دامتقدمہ وی لڑیا تے 'حسن ناصر دی شہادت' دے ناں اُتے کتاب وی لکھی۔

1968 وچ نیپ دے دوٹوٹے ہوون تے نیپ (مزدور کسان گروپ) دامڈھ رکھیا تے 1970 وچ نیشنل عوامی پارٹی چھڈ کے مزدور کسان پارٹی دامڈھ رکھیا۔ بھٹو دے ویلے وی قید کئی تے ضیاء الحق دے ویلے وی۔ آخری ویلے ضیاء الحق دے ویلے 1982 وچ کچھ چر بہار رہن پچھوں فصیل آباد وچ اک لمی جہد مگروں ساہ پورے کر گئے۔

ہتھلی کتاب اصلوں اوہناں دے برما دے محاذ دی کہانی اے۔ پر ایس وچ اوہناں دی سیاسی اکھ تے نویں سُرَت صاف نظریں آوندی پئی اے۔ ایس کتاب وچ اک تاں اوہناں دا نویں میل وچلے میل وچ جاوون تے اوس دا حصہ بنن دسدا پیا اے پئی کیویں اوہناں اک ماڑے زمیندار گھرتوں فوج وچ کمیشن لے کے اُساری دی اگلی پوڑی چڑھ لئی پر کتاب دا اصل کمال ایہہ وے پئی اوہناں ساری گل نوں نویں وچار دھارا نال جوڑیا اے تے کتاب نری فوجی یاداں نہیں سگوں اک سُرَت وند تے اکھ رکھن آ لے فوجی دی کہانی بن جاندی اے جو اک پاسے اک اجیہی فوج دا نوکر جس اوہدے دیس اُتے مکمل ماریا ہو یا اے دوجے پاسے اوہ بڑے سچ نال اپنے آدرنوں سنبھالدا نوکری کردا پیا اے۔ اوس دی نویں

سُرت تے نویں وچار دھارا اک پاسے جاپانیاں دے نال لڑائی وچ دس دی اے تے دو جے پاسے اوہدا اپنا عمل ایس پیچدار عمل وچوں لکھ رہیا اے۔ ایس سمجھ دے بندے بڑے گھٹ سن۔ ایس ڈھنگ نال ساری گل ٹوں جوڑ لینا بڑا اہملا کم اے۔

لکھاری دا گن وی اوہناں وچ سی۔ اصلوں اوہ لکھاری ای سن۔ اُردو جیویں اوہناں سکھی تے مُر زنداں نامہ وچ ’رودادِ قفس‘ دے ناں جیویں اوہناں سر لیکھ لکھیا ایہہ اوہناں ٹوں لکھاری بناون لئی کافی سی۔ اُنج آپ ماڑے گھر دے جی سن، اُردو سکھی، پڑھی بنائی تے مُر جد لوک سیاست ول آئے تاں اُردو ٹوں سوال وی بنایا پنجابی وی لکھی تے بڑے زور نال پنجابی لکھی تے مصلیٰ تے قفس ورگے کھیڈ وی لکھے۔ بولی دا سوال لوکاں دا سوال اے۔ جیہڑے لوک مسئلے نیں اوہ لوک بولی راہیں ای ٹھٹھے جاسکدے نیں۔ غربت دا لوک بولی نال رشتہ اے۔ اُردو بولی اشرافیہ دی بولی اے ایس وچ کوئی ہور رنگ بن جاند اے۔ پھیر وی اوہناں دی اُردو وی پڑھن جوگ اے کیوں ایس وچ اوہ سیاسی اکھ حاضر اے جیہڑی اوس ویلے دی انگریز عالمی شاہی دی پرکھ رکھدی سی تے ایس وچوں اپنے لئی کیوں راہ بنانا اے اوس دی وی ساری۔

میجر اسحاق ہوراں ایس کتاب وچ دو جے جرنیلاں تے کرنیلاں وانگر پھوکی لطفیے بازی نہیں کیتی تے فوجی علم بارے ایہہ کتاب ہوندىاں اک بھر پور سیاسی کتاب وی اے۔
(نیولائن ای/38، سٹریٹ نمبر 6، کیولری گراؤنڈ لہور کینٹ۔ 26 جون 2010)

وچلی عورت

’وچلی عورت‘ تلو ندر سنگھ دی ٹچیت ولوں چھپی کہانیاں دی نویں کتاب اے۔ تلو ندر سنگھ ساڈے آلے پنجاب دیاں سلیکھ ڈھانیاں وچ کوئی او پراناں نہیں۔ پچھلے اٹھ دس سالوں وچ دواں پنجاباں وچ جیہڑی آواجائی وچ ترکھ آئی اے خورے اوس کارن ہی اوس بڑی چھیتی لکھاریاں وچ جانکاری تے مترتا بنائی اے۔ کسے نوں اوس ویر بنایا ہویا اے کسے نوں مترتے کسے نال گوڑھی یاری اے۔ ورھے چھماہیں اوہ لہندے پنجاب وچ پھیرا پائی رکھدا اے تے ملن دا کوئی نہ کوئی ٹھوہ بنا ای لیندا اے۔

نرا ایناں ای نہیں اے۔ کئی ورھے چھماہیں لہندے پنجاب وچ آون آلیاں تے لہور دی سیل کر مڑ جاون آلیاں توں اُلٹ اوس اک پیرا گانہہ چایا اے تے ساڈے آلے پاسے دے لکھاریاں نال اوس نریاں یاریاں ای نہیں پائیاں سگوں شاہ مکھی دیاں کتاباں وی گر مکھی وچ ورتیاں نیں۔ اوہنے کجھ چر وچ ای ساڈے پنجاب دے کہانی کاراں دیاں کئی چونناں چڑھدے پنجاب وچ چھپوا کے پڑھن آلیاں اگے دھریاں نیں۔ ’سائجی پیڑ‘ تے ایس طراں دیاں کجھ ہور کہانی چونناں اوس بڑی گھال نال اکٹھیاں کر کے چھاپیاں نیں۔ تلو ندر سنگھ تے اوہدے بیلیاں نوں ایس گل دی وی شاباشی اے پئی اوہناں بناں کسے ذاتی تعلق دے لکھاریاں دیاں لکھتاں تے کتاباں نرے اوہناں دے گن پاروں گر مکھی وچ چھپوایاں نیں۔ ایس توں پہلاں بوہتے اوہناں لکھاریاں دیاں ای کتاباں چھاپے چڑھیاں جیہناں اپنے وسیلیاں پارون ساگے جوڑے ہوئے سن۔ تلو ندر نے ایس مل ماری نوں توڑیا تے ساریاں نوں تھان دتی۔

ایناں ساریاں کماں دے کردیاں مجال اے پئی تلوندر نے کسے نوں اپنی کتاب
چھاپن دا آکھیا ہوئے یاں کسے اگے انج دی سدھر دکھائی ہووے۔ تلوندر سنگھ دیاں اپنیاں
بہت گھٹ کہانیاں ساڈے آلے پاسے چھپیاں نیں تے ہن کتے جا کے اوس دی ٹاواں ٹاواں
کہانی چھپنی چھوہی اے۔ پر رب بھلا کرے سچیت آلیاں دا جیہناں تلوندر دیاں کہانیاں دی
اک ودھیا چون چھاپ کے اوس نوں پڑھن آلیاں موہرے رکھ دتا اے۔

کل 232 پنیاں دی ایس کتاب وچ 13 کہانیاں نیں۔ تلوندر جی اک ہنڈے
ور تے کہانی کار نیں تے پچھلے دو دہائیاں توں پنجابی کہانی دے کھیت وچ اپنا سیر پاوندے
پئے نیں۔ ہن تیک اوہناں دیاں کہانیاں دیاں کئی کتاباں چھپ چکیاں نیں تے اک ناول
دی لکھی بیٹھے نیں۔

ہتھلی کتاب وچ بوہتیاں کہانیاں اوہناں دیاں سبھ توں پکیاں تے نویاں کہانیاں
نیں۔ کتاب دے مکھ چتر دے پچھلے پاسے مقصود ثاقب ہوراں کجھ اکھراں وچ تلوندر جی دی
کہانی بشر تے گن نوں نیڑ دتا اے۔

ثاقب جی موجب ”تلوندر کسے مُورقی کار واگلوں مدے ٹوں ہتھ پاوند اے تے جو
کہانی نہیں ہوندا سچ سبھائیں پاسے کر دیندا اے۔ ایہہ ہے اوہدی کہانی بُت جیہڑی پڑھا کہ دا
دھیان نہیں تھڑکن دیندی۔ ایس پر اگے وچ اوہدیاں تیراں وچوں باراں کہانیاں جی جنے دے
سانگے بابت نیں۔ ایڈی باریکی نال لکھیاں ہوئیاں جو پڑھن والا ٹھٹھ رہ جاندا اے۔“
ثاقب جی دی اکھ چھاننی سکھنی اے تے اوہناں دے پروان کیتے لکھیاں بارے
ہور وادھاتاں اوکھا اے پر اک دو اکھر گتھاں نہ ہوسن۔

جیویں ثاقب ہوراں دسیا اے پئی تیراں وچوں باراں کہانیاں جی جنے دے
ساگیاں بارے نیں تے ایہناں کہانیاں دی کئی رنگ نیں۔ تلوندر دا کمال ایہہ ہے جی اوس
کتھے وی اپنی وچار دھارا دا چرچا نہیں کیتا تے اک گنی کہانی کار وانگ اپنیاں کہانیاں دے
پچھ لگیا بیٹھیا اے۔ ساریاں کہانیاں اوہدی کسے نہ کسی واپری وچوں نکلیاں نیں تے کسے
کہانی وچ ٹسیں اوس نوں پھڑ نہیں سکدے۔ اوس بُہتیاں کہانیاں پاتراں دی ہونی کرنی
راہیں اُلکیاں نیں تے اپنے وچاراں دا اوہناں تے پرچھاواں نہیں پین دتا۔ کہانی کار دی

کرنی اوس دے بنر، کلاتے پاتراں دے نیڑ راہیں نتر دی اے۔

ایہناں کہانیاں نوں چڑھدے پنجاب دے سلیکھ پرکھ وچ منو گیکانک (نفسیاتی) کہانیاں داناں دتا گیا اے تے ایس لہر نوں چلدے نوں دودھا کے تاں ہو گئے ہوسن۔ پر جے ایس ایس رولے وچ نہ وی پئے پھیر دی ایہ کچھ اپنی تھاں اے پئی بندے دا چت تے آتما کیہ منگدی اے۔ بندہ ہونا کیہ چاہندا اے تے ہو کیہ جاندا اے۔ ایہناں کہانیاں دے پئے پاتر چنت ہن تے اک خاص طراں دی نوبھجی وچ پھاتے ہوئے ہن۔ انج جاپدا اے پئی ودھدی راس والی (سرمایہ داری) پاروں پرانے رشتے تاں ٹھڈے پئے ہن پر نوں اے بن نہیں پائے۔ جنے جنانی داسبھ توں پرانا تعلق ویاہ دے سٹھ وچ بدھا اے پر بن ایہ بدھا رشتہ جنے جنی نوں ملتی دین دی تھاں روگی کری بیٹھا اے۔ اوہ دارو کتھے ہو رہا اے پر ہو رہا کتھے اوس توں بندہ نہیں۔

اک ات سوہنی کہانی 'تاڑی' اے جس وچ کہانی کار نے جنے جنانی دے کئی روپ دکھائے نیں۔ خوند تے تریمت دا، کسی تے تماشین دا، عاشق تے معشوق دا۔ جنا ایہناں وچ کتھے وی پورا نہیں ہو پاندا۔ تیویں تے گھر داری نوں پورا کردا اوہ پھاوا ہوئی بیٹھا اے تے جوان ہوندے بالاں دے بھار نے تے اوس نوں کھسرا کر دتا ہے تے مڑ اوس دا محول وی بناندے پئے نیں۔ ایہہ اوس دی ادھکڑ عمر نہیں اے سگوں ساری حیاتی دی نس بھج اے جس نے اوس نوں بڈھا کر دتا اے۔ ایہہ چالو ویاہار ہے جو بندے نوں، مردنوں اوہدے سریرک مردہ راہیں ویکھدا اے جد کے اصل گل مردانگی دیاں دوانیاں کھاؤن دی نہیں اوس رشتے نوں جوڑن دی اے جیہڑی بندے نوں اُلیل دیندی اے، اوس نوں ویاہار دی واپری وچوں کڈھ کے نواں کردی اے۔ ایہہ راس والی وسیب اے جس نے مرداں تے جنانیاں نوں نرے کام جوگے ای کردتا اے تے جے اوہ ایس کام وچ نہیں تاں اوہ ہے نہیں ہن۔

ایویں ای 'جل دھارا' تے 'وسرجن' ورگیاں کہانیاں نیں۔ جس وچ اک کہانی جنانی راہیں تے اک مرد راہیں اُلکھی گئی اے۔ دوویں کہانیاں وچ جی نراس رہندے نیں تے جی دی بھگنا ملدی نہیں، ملتی ملدی نہیں۔

تلوندر سچ سبھاہیں کہانی توں دا اے تے انج ای کتھے اک تھاں چھڈ دیندا اے۔

حیاتی دے کتھوں پچھے اک ٹوٹے وچ ساری حیاتی دی کتھا اے تے ایس ٹوٹے دی کتھا
 راہیں ساری حیاتی نوں ویکھیا جاسکدا ہے۔ جیویں 'نیلا پانی' دی کہانی وچ سوامی جی تے
 اوہناں دی کجھی سیاست توں سوہنے ڈھنگ نال گھنڈ لایا گیا اے تے اوس نوں ننگا کر دے
 ساریاں نوں ننگا کر دتا گیا اے۔ پوری کہانی وچ کہانی دی توں کتھے ہتھ دھرن نہیں دیندی تے
 مڑ بڑی پچھدی اٹکل نال کہانی نوں مکا دتا گیا اے۔ اک ہور کہانی 'نکی اٹ دی حویلی'
 اے۔ ایس کہانی نوں شدھ لہندی دے انگ وچ لکھیا گیا اے۔ تے بولی دی ورتوں اچنبھا
 بھری اے۔ اچیہاں کہانیاں بولی دی اوس پاڑ نوں میلن گیاں جو دواں پنجاباں دی ونڈ نے
 پایا ہو یا اے۔

اخیری کہانی 'جہلم اُداس ہے' سگوں اج دے کشمیر دی کہانی ہے جس وچ دھرماں دے
 ودھدے پاڑ تے ایس پاڑ نوں ودھاندے ات واد نوں سوہنے ڈھنگ نال اُتاریا گیا اے
 تے مڑ اپنی صدیاں بدھی بھونک چھڈن لگیاں اوس اُتے کیہ واپر رہی اے۔
 اسیں تلوندر سنگھ نوں شاہ مکھی وچ چھپن دی ودھائی دینے آں۔
 (وچلی عورت، تلوندر سنگھ۔ اکتوبر 2008 چھپت کتاب گھر۔ 11۔ شرف مینشن، چوک گنگا رام،
 بک سٹریٹ 1، لاہور)

(9 جنوری 2009)

بدلے رشتیاں دے وراگ دیاں کہانیاں

وٹاندر ا خالدها دھار یوال دیاں کہانیاں دا پہلا پوراے، گڑدی نرول روورگا، تتی خوشبوئی ناساں وچ ورڈی اے، اسیں ایس خوشبوئی توں جانو آں، نکے ہوندیاں توں ایہہ واشنا اسان مانی اے ایس دا سواد لیا اے۔ خالدها دھار یوال دیاں کہانیاں وی تازہ گڑ وانگ ہن، کڑائے چاڑھ پکائیاں، راتاں دی گھال، رتاں دی ہانڈ۔ استھایاں، ساڈیاں، اندر باہر دیاں، ساڈے شہراں تے پنڈاں دیاں، جنے جنائی دے ٹھڈے بندے رشتیاں دیاں۔

خالدها دھار یوال دا ناں پنجابی کہانی وچ بندے بندے بنیا اے پر ہن بن گیا اے۔ ہن پڑھیاں اوہدی کہانی لہجہ پڑھدا اے، اوہنوں چنگا ہنگارا وی ملدا اے، لکھاریاں اوہنوں آدروی بڑا دتا اے، چوکھا اوس کمایا اے اپنے سرڑ، لکن تے کہانی وچ اپنی کلاتے، شر دی پکیائی پاروں۔ خالدها دھار یوال نویں کہانی کاراں وانگر تتی تتی نوں مونہہ لا کے جیہہ نہیں ساڑی اوس پہلوں کہانی کھیترو وچ اپنی تھان بنائی تے مڑ ہن جا کے کتاب چھاپی اے۔ ایس توں اگدوں اوس دیاں کہانیاں اوس دے کہانی کار ہوون نوں منوا چکیاں سن۔

کجھ بوہتے کاہلے کہانی کاراں دے اُلٹ اوس گھٹ لکھیا اے ورھے چھما نیں اوہدیاں اک دو کہانیاں ای چھپدیاں نیں۔ ہتھلی کتاب دے کل 100 پنے نیں تے نریاں 12 کہانیاں۔ جد کے کہانی کھیترو وچ اوہ اپنا ناں کد دا بنائی بیٹھا اے۔ اوس اپنی کہانی نوں ورھیاں دی چھاننی وچوں کئی وار لنگھایا اے حیاتی دی جھال گھال وچوں وار وار کڈھیا پٹیا اے۔ ایسے پاروں اوہدی کوئی کہانی ہولی تے پیتی نہیں، سبھو کہانیاں پکیاں پیڈیاں نیں۔

خالدها دھار یوال دی کہانی دا کیہ گن اے؟ کیویں اوہ کہانی کردا اے؟

تے اوس دے کیہ وشے نیں؟

جے کوئی خالد دی کہانی دا اک گن پچھے تے میں آکھساں اوہ نرول کہانی کاراے، سچا تے سچا۔ اوس دی کہانی وچ اوہ کچھ نہیں نہ اوس دی کہانی اوہڑ وچاراں دی ماری ہوئی اے نہ اوہدے وشے۔ اوس دی کہانی دا آل دوال، وشے، پاتر، بُتّر، بولی کچھ دی اوہڑا نہیں۔ ایہہ کہانیاں ساڈی روز دی ہڈ ورتی دیاں نیں خالد دی کلا بس ایہہ ہے پئی اوس ایہناں ٹوں لکھ دتا اے۔ دو جاگن ایہناں کہانیاں دا ایہہ اے پئی ایہہ ساڈے اجو کے پنجاب دیاں کہانیاں نیں۔ پنجاب جو ایس ویلے اک خاص طراں دی بدلی وچوں لگھ رہیا اے پرانے رشتے ٹدے پئے نیں تے نویں اجے بنے نہیں یاں بنن دی راہ وچ نیں۔ اوس دی ہر کہانی پنجاب دے کسے پنڈ یاں شہر دی کہانی آکھی جاسکدی اے۔ تے تیاگن اوس دی کہانی ایہہ اے پئی اوہ کہانی ٹوں مرد ہو کے زنانی دی سوچنا ٹوں انج اُلکیدا اے پئی بندہ مونہہ وچ جیہ لے لید اے۔

’پچیاں نوں سکول ٹور کے خھاتی آں تے گلے وال سکاون لئی ہن دھپ وچ گُرسی تے بیٹھی ہوئی آں۔ بیل ہوئی اے، میں تر بک گئی آں۔ اگے وی تر بک جاندی سی پر گجھ دناں توں ایہہ زیادہ ہو گیا اے۔‘ (اپنا اپنا دوزخ)

میں جد کئی ورھے پہلاں ایہناں سٹراں ٹوں پڑھیا تاں عجب حرائی وچ پھس گیا ساں اپنی سچے ڈھنگ نال ایس کہانی ٹوں لکھن والا کون اے تے ایس حرائی وچ ای کو ساہے کہانی ٹوں پڑھ گیا ساں تے مڑ اوس دیاں دو جیاں کہانیاں دی اڈیک ہوون لگ پئی سی۔ اصلوں ایس کہانی نے ای خالد داناں بنا دتا سی۔

’اک خالی خولی بندہ وچ اک اُکا اجھے وشے ٹوں چھوہیا گیا اے جس ول کسے دادھیان نہیں جاند ا۔ ایس روز اخباراں وچ پڑھنے آں پئی فلانا عیسائی مسلمان ہو گیا اے۔ ایہہ جی بڑے عام جی ہوندے نیں تے ایس کچھ عقیدے ٹوں ودھ اوٹھوں دی مقامی سیاست ہوندی اے۔ اتھھے وی خالد دی کلا دا گن ایہہ اے پئی اوس عقیدے دی گل کیتے بناں پاتر دی انسانی تے وجودی حالت ٹوں بیانیا اے۔ جوزف تاں مسلمان ہو جاند اے پر اوس دی زنانی نہیں ہوندی تے کسے ٹوں ایس دا خیال وی نہیں آندا تے اخیر اپنی ایس دوچتی پاروں اوہ جھلا ہو جاند اے۔

اک ہو رکھانی 'آندے وچن والا' اے۔ انج دیاں کہانیاں لکھنا جتنا سوکھا اے
 اوہناں ای اوکھا وی اے۔ اگانہہ ودھولہر تاں تاں ہانڈ کدھی بیٹھی اے پر ماڑے تاں مگے
 نہیں۔ پر جے ریتل ڈھنگ وچ کہانی اُلکی جاوے تاں اوہ نرا 'پرچارن' بن جاندی اے
 تے کلا دا ہتھ ڈھیلا پے جاندا اے۔ خالد نے ایس کہانی وچ آندے وچن آ لے دی پیڑ وی
 وکائی اے تے کلا دا پلا وی نہیں چھڈیا۔ تے ایہہ کم اوس کہتا اے کہانی دی توڑ راہیں تے
 اخیر تک ایس توڑ نوں نبھایا اے۔

’مٹھو چوک وچ کا کے ٹوں روز اڈیکدا اے۔ سویرے اوہدے پنڈ دے راہ
 آؤندی لاری تاں روز شہر آؤندی اے، پر کئی دن ہو گئے نیں کا کا نہیں آؤندا۔ تے نہیں
 آؤندا۔۔‘

کسی وی کہانی دا انت اوس ویلے ہو ر شاندار ہو جاندا جدتسی کہانی دا انت پڑھن
 آلیاں اُتے چھڈ دندے اوہ۔ کا کے دانہ آون اوس دانہ ہوون اے۔

انج ای کجھ کہانیاں وچ ماں دھی دا دکھ پھر ولیا گیا اے۔ جیویں 'گھر' وچ ماں دا
 دکھ جس لئی دھی ویاہ مگروں انج اوپری ہو جاندی اے جیویں اوہ کدی اتھے رہی ای نہ
 ہووے کیویں انگ ساک و جوگ تے اوپریت وچ وٹج جاندا اے نیں۔ 'گونجا' اک ہو ر
 ودھیہ کہانی اے جس وچ زنانی دابس دا سفر حیاتی دا سفر بن جاندا اے۔

ہو ر رہندیاں کہانیاں وی پڑھن جوگ نیں تے ہر کہانی وچ اک نویں گل اے اک
 نویں مکنی اے۔ خالد دیاں بوہتاں کہانیاں بندے دے اندرونے راہیں اُنیاں سرجیاں گیاں
 نیں تے ایس پاروں اوہ چت (نفسیاتی) دی پدھر اُتے چل دیاں نیں تے ایس لئی باریک
 جذبیان دی کہانیاں بن جاندیاں نیں۔

خالد دھاریوال دیاں کہانیاں نمی نمی اندرو اندریں اک اجیہی واء جھلان دیاں نیں
 پئی حیاتی وچ ایہیاں اوکڑاں ہوندیاں بندے دا جیون ٹوں دل کردا اے۔ کیہ اوہدیاں
 کہانیاں حیاتی بخش نیں، ہاں اوہ حیاتی بخش وی نیں تے شفا بخش وی۔
 (وٹاندرہ۔ خالد فرہاد دھاریوال۔ جُون 2007، مچیت، لہور)

نقطہ

امرجیت چندن دی کول لیکھاں دی کتاب شاہ مکھی وچ لہوروں چھپ گئی اے۔
 ایس توں پہلاں شاعری دی چون گتھلی 1999 تے اناراں والا ویڑھا 2004 وچ
 لہوروں چھپ چکیاں نیں۔ امرجیت چندن ا جکل لندن رہندا اے تے چڑھدے پنجاب
 دے اُگھے لکھاریاں وچ گنیا جاند اے۔ 156 صفحیاں دی ایس کتاب وچ کل 21 لیکھ نیں
 تے لیکھاں دی ایہہ چون اوس دیاں گر مکھی وچ چھپیاں دو کتاباں فیلسوفیاں (نوگ - 1991)
 تے نشانی (نوگ - 2004) توں کہیتی گئی اے۔

امرجیت چندن دا جنم نیروبی 1946 کینیا دا اے۔ 1980 وچ لندن آون توں
 پہلاں ایہنے سترائ دے دہاکے وچ اکلاپے دی قیدوی کٹی سی تے ایس لہر دے سلیکھ پرچے
 ’دستاویز‘ تے شاعری دی چون ’مٹی دارنگ‘ تے ہور کئی کتاباں جوڑیاں۔
 کتاب دے مکھ بند وچ مشہور وارکار (توارتخ کار) بھگوان سنگھ جوش ولوں دو
 گلاں تے مہان لکھاری عطر سنگھ ولوں کچھ گلاں کتیاں گیاں نیں۔

امرجیت ایہناں لیکھاں نوں کول لیکھ داناں دیندا اے تے ایس دا انگریزی ترجمہ
 light essay کہہ کے کردا اے۔ چڑھدے پنجاب دا تاں مینوں بوہتا پتہ نہیں پر ساڈے
 لہندے پنجاب وچ انج دے لیکھ کسے نہیں لکھے۔ کنول مشتاق دی سوجھی اک کتاب چونوے
 انشائیے کی ورھے پہلاں پنجابی ادبی بورڈ لہور نے چھاپی سی پر اوہ تاں اردو دی صنف دا اُکا
 اُتار اسی۔ نالے انشائیہ تاں ساڈا اکھراں نہیں جیویں غزل لکھنا ہو یا جیہڑی پنجابی ریت
 وچوں لکھ کے نہیں آئی۔ اک کتاب چون بھڑاں دا خیال وی آندا اے جیہڑی گجرانوالے دے

علی ارشد لکھی سی پراوہ وی بوہتی ہا سٹھھے تے مہاندرے دے نیڑھے چا پدی اے۔ اصلوں ساڈے نثر لکھی ای گھٹ گئی اے۔ اسیں آصف خان تے شریف صابرنوں پرکھ کاروی آکھ دینے آں جد کہ اوہ کھوج کارنیں پرکھ کار اسیں نجم حسین سید تے شریف کجاہی نوں آکھ سکدے آں۔

بھگوان سنگھ جوش نے چندن دے ایہناں کوئل لیکھاں نوں لکھن دانواں تجربہ آکھیا اے تے نالے ایہہ وی پئی ایس طراں دیاں لکھتاں فرانسیسی وچ رولاں بارت تے انگریزی وچ جون برجر نے لکھیاں۔ پروفیسر عطر سنگھ نے لکھیا اے 'ایہدا ساہتک کلچر بہت امیر ہے۔ ایہہ نویں بھاشا وی سر جدا ہے۔ ایہہ وچ وچ کچھے وی تُردا ہے تے سہ دے نال وی۔ ایہدے وشے عام جیہے ہن پر ایہدیاں گلاں ویش ہن۔ ایہہ عام گل نوں ویش بنا دندا ہے۔ ایہہ سر جک ہے تے ودوان وی۔۔۔۔۔ چندن اجیہی گد (نثر) رچ رہیا ہے جس دیاں خوبیاں دا حالے پنجابی پاٹھکاں نوں احساس نہیں ہويا۔'

کوئل لیکھاں دی ایس کتاب وچ ون سونے لیکھ ہن۔ پر سارے لیکھاں وچ جیہڑی گل سانجھی ہے اوہ ہے پنجاب تے پنجاب دی بولی۔ اُچھے کچھوں ویہویں صدی دا پنجاب جس وچ دوگلاں بڑیاں بھر پور نیں۔ اک پنجابیاں دا اپنی دھرتی توں وچھوڑا تے چوکی گنتری وچ پنجابیاں دا انگریزی فوج وچ بھرتی ہونا تے نالے پنجابیاں دے اُنہویں صدی دے اخیر توں روٹی ٹکڑے چنگی حیاتی دی بھال وچ پردیسی ہونا تے دوجی وڈی واپری پنجاب دی ونڈ۔ چندن کیوں جو آپوں وی پردیس دا ڈنگیا ہو یا اے ایس لئی اوس ایہہ کہانی مڑ مڑ کیتی اے تے کئی رنگاں وچ کیتی اے۔ ”بے وطنی، وچھوڑے داسا کا، یاداں دی مالا تے فریم کیتا وقت“ وچ ایہہ گل وکھرے ڈھنگاں نال کیتی گئی اے۔

چندن آپنے آپ نوں جون برجر دا مرید دسدا اے تے سانوں ساریاں نوں تھوہ اے پئی برجر ویہویں صدی دا اک مہان سُوجھوان اے تے جس دی کتاب ویکھن دے ڈھنگ، 'Ways of seeing' نویں پڑھائی تے سُر ت وچ ہمیش حاضر رہی اے۔ برجر نے مورت نوں پڑھن دے ڈھنگ دے سے نیں تے مڑ ایہناں مورتاں کچھے چلدی کہانی وی کیتی اے۔ اکھاں تاں رب نے سبھ نوں دتیاں نیں پر اصل نوں کیوں ویکھنا اے تے کنج ایس

دی سیمان کرنی اے؟ کئی ویکھنا تے کئی نہیں ویکھنا اے؟ اسیں اوہ ویکھنے آں جو اسیں ویکھن گجے ہونے آں یاں جو ساڈی اکھ سانوں وکھاندی اے تے ایہہ اکھ کوئی نرول نہیں ہوندی ایہہ بنی ہوندی اے، ویہار پاروں، اوہدی گھڑی تے اوہدی بنائی سواری۔ ایہہ نرپکھ دی نہیں ہوندی تے سانوں اوہ وکھاندی اے جو سانوں ویکھن دا حکم اے جو سانوں مدرسے تے یونیورسٹیاں پڑھانڈیاں میں جیویں ساڈی سکھلائی ہوندی اے۔ پر پواڑا ایہہ وی پئے ایہہ ویکھن سانوں بھلیکھے پائی رکھدا اے تے اصل دا بھرم بنائی رکھدا اے۔

چندن نے سانوں اوہ اکھ وکھائی جو ایہناں بھرماں تے بھلیکھیاں توں باہر اے۔ مورت نوں پڑھن تے ویکھن دا ڈھنگ جون برجز توں لے کے اوں نے آپنی لوکائی لی ورتیا اے۔

چندن دا کمال ایہہ وے پئی اوس ایس سُر تے پڑھائی نوں پنجاب دے ناویں لایا اے تے ایس راہیں پنجابیاں دیاں چتریاں مورتاں تے کچھیاں تصویراں کچھ اچیت وگدے وچھوڑے دے دکھانت نوں وی پڑھیا اے۔

اک بہوں سوہنے چچ دا لکھیا لیکھ وچھوڑے داسا کا اے۔ وچھوڑے داسا کا پران ناتھ ماگودے چتر وادع بارے لکھیا لیکھ اے۔

”ایہہ تصویر گجر خان ریلوے سٹیشن دی ہے۔ دوجی وڈی جنگ دا ویلا ہے تے فوجی لام تے چلے ہن۔ ایہہ ساڈے اتہاس وچ پیاچب ہے، جس نال لوک گیت بھرے پئے ہن۔ ایہہ تصویر میں جد پٹیا لے یونیورسٹی وچ 1968ء وچ ویکھی سی تاں میریاں اکھاں بھر آئیاں سن۔ ایہے سالوں مگروں میں ایہدی گل کر کے دل دا بھار ہولا کرن لگا ہاں۔“

، فیروزیل تصویر لام تے چلے فوجی دی ہی تصویر نہیں، ایہہ پردیسیں کمائی کرن گئے ہر پنجابی دی تصویر ہے۔ ایہہ اٹل ہونی دی تصویر ہے۔ ایہہ جگ ریل دا ٹیشن ہے تے گڈی موت دا واہن۔“

کچھ لیکھ اجیہے میں جیہڑے نرے مورتاں نوں مکھ بنا کے لکھے گئے نہیں جیویں بھگت سنگھ دی تصویر، پریم کیلا تے گورکی دی کال کوٹھری۔ آکھن نوں تاں ایہہ تصویراں بارے لیکھ میں پر چندن ایہناں مورتاں دا ویروا کردا گل حقیقت بیان کر جاندا اے۔

ساڈے کول بھگت سنگھ دیاں گل چار تصویراں ہن۔ بچپن ویلے دی جس وچ بھگت

سنگھ دے ہتھ دسدے ہن، دوجی نیشنل کالج لہور دی ڈرامہ کلب دی گپت فوٹو وچوں کڈی
 ٹورھے والی پگ والی، تہی پلس دی حراست وچ منجی اُتے بیٹھے دی اتے اخیرلی ٹوپ والی۔
 پر بھگت سنگھ دیاں ایہناں تصویراں دی گل کردیاں چندن بھگت سنگھ دی کہانی وی
 کری جاندا اے تے آپنے وچاروی دیتی جاندا اے۔ سگول ایہناں تصویراں راہیں اوہ ان
 ڈٹھ دی کہانی وی کردا اے جو اکھوں پروکھے ہے پر اتہاس وچ لگی ہوئی اے۔ اوہ ان ڈٹھ
 جو ہے تاں اے پر جس داسانوں کدی خیال نہیں آئیا۔ ایہناں مورتاں راہیں چندن اوہ وی
 پڑھدا اے جو بھگت سنگھ دے چیت وچ ہونا اے اوہ وی پڑھدا اے جو بھگت سنگھ دا اچیت
 من سوچدا ہووے گا۔

کچھ لیکھ لکھن بارے وی نیں جاں ساہت بارے۔ کتاب داسبھ توں پہلا لیکھ
 رت لیکھا، نجم حسین سید دی اک نظم بارے اے۔ شاعر دی کتیں دی رت بارے لکھی ایس نظم
 بارے لیکھ دا لیکھا چندن نے روح دے نگہ نال اُلکیا اے۔ ایہہ ساہ روک کے پڑھن والی
 کوتا اے۔ ایس نظم نوں چندن نے آپنے نجی جیون نال وی جوڑیا تے اوس نوں ماں چیتے
 آئی، اوس متھاس نال وی رلایا اے تے گزواں نال وی تے ساڈے عام جیون نال وی۔
 ایہہ لیکھ کئی پدھراں اُتے چلدا ساڈی ہوند ان ہوند، چیت اچیت، سکھ ساند تے دکھ وچھوڑے
 دی گل کردا، پنجاب دی اک رت توں چھوہی گل نوں ساریاں رتاں اُتے لاگو کردیندا اے۔
 کتاب داسبھ توں لما لیکھ پاش بارے اے۔ پاش ہن چڑھدے پنجاب وچ اُکا
 اُپر نہیں رہیا۔ سچیت کتاب گھر آلیاں پکھے جیسے پاش دا گل کلام چھاپ کے سانوں پاش
 توں چنگا چوکھا جانوں کرا دتا اے۔ چندن پاش دا بیلی وی اے تے دواں رل نکسلی لہری
 جھد وی کہتا ایس لئی ایہہ لیکھ سانوں پاش دی شاعری دے پندھ تے اوس دے گن تے
 اوگن توں وی جانوں کراندا تے شاعری دے مدے تے اوس دے ٹپچیاں بارے کئی سوال
 پاوند اے۔

کچھ لیکھ انمول نیں جیویں سائیکل چلاوندیاں تے راج کپور بارے لیکھ۔ سائیکل
 بارے لیکھ وچ اوہنے پنجاب دے کامریڈاں نوں یاد کہتا اے جیہناں دی پہچان سائیکل سی
 تے پھیر کیویں خالصتانی سکوتر آ گیا۔

چندن اصلوں مارکسی اے پر اوس آپنی سوچ وچ سٹالن وادیاں وانگ سوڑاتے
کھلوت نہیں آون دتی۔ سگوں اوہ سوڑی وچار وانی توں اُتاتہہ اُٹھ کے شیواں نوں اوہناں
دے بھرپور تے وگدے کھلار وچ ویکھدا اے۔ کنیاں نوں خورے دے پئی اوہ آپنے پچھلے
وچاراں نوں رد داپیا اے پر اصلوں رنج نہیں اے۔ کسی وی سدا کرتی لکھیا وانگ اوہ شیواں
نوں نت اوہناں دے نویں رنگ وچ نکدا اے تے ایس تکنی وچ اوہ آپ وی نواں ہوندا
اے تے پڑھن والیاں نوں وی نواں کُری آوندا اے۔
(نُقطہ۔ امرجیت چندن۔ ستمبر 2007، کتاب ترنجن میاں چیمبرز 3 ٹیمپل روڈ، لہور)

جاوید بُوٹے دا ”اوکھاکم“

”اوکھاکم“ جاوید بُوٹے دیاں 20 ہندی کہانیاں داسدھا پنجابی وچ اُلٹھا اے ساڈی شاہ مکھی پنجابی وچ ہندی توں سدھی اُلٹھی ایہ خورے پہلی پنجابی کہانیاں دی کتاب اے۔ کئی ورھے پہلاں مہینہ وار پنچم وچ جاوید بُوٹے دی پہلی لکھی کہانی چھپی تے حرائی ہوئی سی۔ جاوید بُوٹے دی بولی نرول تے لکھت پکی سی گل کرن دا ڈھنگ وی سوہناسی مینوں پھیراڈیک رہی پئی بُوٹے دیاں ہور کہانیاں پڑھن نوں ملن گئیاں پر مڑاودھی آپنی لکھی کہانی تاں نہ آئی پر ہولی ہولی اوہدے ہندی توں اُلٹھے پنچم وچ چھپن لگ پئے تے اخیر کتاب وی چھپ گئی۔

جاوید بُوٹا جی پنجابی دے چُپ چپتے سیوک نہیں تے سِر سٹ کے کم کرن آ لے نہیں۔ اوہ اکیڈمی آف پنجاب ان نارتھ امریکہ (اپنا) دے موڈھیاں وچوں نیں تے اوہناں نال کم کردے پئے نیں سوہنی گل ایہہ وے پئی بُوٹے ہوراں دا نہ چودھر دا رولا اے تے اوہناں نوں ناں ناویں نال بوہتی غرض اے تے ایہہ کتاب وی اوہناں سچے ای ساڈے سامنے رکھ دتی اے پئی پڑھو تے بولی داسواد مانوں۔

ساڈی لہندے پنجاب دی بولی نوں اک الہما جونت ملدا اے اوہ ایہہ اے پئی ساڈے کول نثر دا بہوں گھاٹا اے تے کہانی تے ناول بڑے گھٹ لکھے گئے نیں ایس دا اک تاں سدھا جواب ایہہ وے پئی ودھتوں ودھنتر لکھی جاوے دو جے جے ایہہ نہیں ہو پارہیا تاں ودھتوں ودھتے جے کیستے جاوے۔ انگریزی نوں اک بائبل دے اُلٹھے نے بھاگ لا دتے سن۔ انج روی تے ہور دوجیاں بولیاں جیویں فرانسی اُلٹھے راہیں امیر ہوئیاں نیں

سانوں ودھ توں ودھ اُلتھے کرن دی لوڑ اے۔ چنگیاں کہانیاں تے ودھیا ناولاں دی لوڑ اے، ساڈے تے سدھے اُلتھے تاں بوہت گھٹ نیں۔ جاوید بُوٹے ہوراں ایہہ اُلتھے کر کے نرا ساڈی بولی نوں امیرای نہیں کیتا سگوں سانوں نویں ہندی سلیکھ توں توں دی جانو کرایا اے۔ ایہناں کہانیاں وچ ون سنوتا اے ہر رنگ تے ہر روپ دیاں کہانیاں، رمز بھریاں وی تے سدیاں حقیقی ڈھنگ دیاں وی، اک بڑا وڈا گن ایہناں کہانیاں دی بولی اے۔ بُوٹے ہوراں اپنے سوہنے چچ تے محنت نال بولی ورتی تے بنائی اے تے انج لگدا اے پئی سگولیاں ساڈی بولی دیاں کہانیاں نیں۔ ایس گل دا بوہتا بھلیکھا ایس توں پید ا اے پئی ایہہ کہانیاں ساڈے وسیب دیاں نیں ہندوستان تے پاکستان دے وسیباں وچ سانجھ چوکی اے تے انج کہانیاں پڑھن نال ساڈا وسیب دا وجوگ نہیں بندا جو دو جیاں اوپریاں بولیاں دے اُلتھے پڑھن لگیاں ہوندا اے۔

ایہناں کہانیاں وچ کجھ لکھاری تاں پنجاب دے نیں جویں کرشنا سوہتی، بھشم ساہنی تے یشپال تے ایہناں آپنی لکھت ہندی وچ لکھی اے جویں ساڈے پنجاب دے بوہتے لکھاری اُردو وچ لکھدے نیں۔ کرشنا سوہتی جہلم دیاں رہن آلیاں نیں تے ہندی دیاں ایس ویلے وڈیاں لکھارناں وچوں نیں انج ای یشپال جی لہور شلمی رنگ محل دے رہن آ لے نیں تے ہندی دے اُچے لکھاریاں وچوں نیں۔

جاوید بُوٹے ہوراں کتاب وچ لکھاریاں بارے کوئی جان کاری نہیں دتی تے جس دی گھاٹ چوکی محسوس ہندی اے جے اوہ لکھاریاں بارے بھورا جیہا جانو کر دندے تاں اسیں پڑھن آلیاں توں کجھ جانو ہو جاندا اے۔

مینوں جاوید بُوٹا نے دسیا سی پئی اوہ ہن کوئی ہزار ورقیاں دا ہندی ناول پنجابی وچ اُلتھا کر دے پئے نیں تے ہن سانوں اوہناں دے ایس دوجے اوکھے کم دی اڈیک رہوے گی میں جاوید بُوٹا ہوراں نوں ایہہ ”اوکھا کم“ کرن اُتے ودھائی دینا آں کتاب سوہنی چھپی اے تے ایس دا مٹل 150 روپے نیں تے مٹل 256 صفحے نیں، ایہ کتاب سُچیت کتاب گھر نے فروری 2008 چھاپی اے۔

(29 مئی 2008)

سندھی لکھاری نسیم کھرل دیاں کہانیاں پنجابی وچ

نسیم کھرل دی کتاب مسکڈ گرل بارے ویروا:

جے اسیں پنجاب سندھ دے پرانے لوک ادب دی ریت راہیں گل کرے تے لگدا اے پئی ساڈے پرانے وسیب وچ ساڈیاں بولیاں وچ جیہڑی کجھی سانجھی سی خورے اوہ ہن نہیں رہی۔ اج اسیں پاکستان دے لوک اک دو جے نال آپنیاں بولیاں وچ گل نہیں کردے اسیں جدوی گل کردے آں تے ایسی بولی راہیں کردے آں جیہڑی ساڈی دواں دی سانجھی نہیں ہوندی اسیں اردو راہیں گل کردے آں تے سندھی تے پنجابی نوں چھڈ دندے آں۔ کیہ سدا توں انج سی؟ ساڈا خیال اے انج نہیں سی کیوں جے ساڈیاں بولیاں نے سانجھے لوک شاعر جے تے مڑسانوں ویہویں صدی وچ شاہ حسین دا گواچیا کلام اک سندھی پوتھی توں ملیا جس وچ ہور لوک بھگتاں دا کلام وی شامل سی۔ سبھ توں وڈی مثال سچل سرمست دی ہے جہناں سندھی پنجابی تے سرائیکی وچ شاعری کیتی پر بھانویں اوہ سندھی شاعری ہووے یاں پنجابی اوہدا رنگ اکو اے تے کسے گاؤن والے نوں ایہ رولا نہیں پئی ایہہ سندھی دا کلام اے یاں پنجابی دا تے ایہناں بھگتاں تے لوک شاعراں دا کلام اکو جہی آدر تے مانتا نال گایا جاندا اے۔ بلتھے شاہ جیہناں پنجاب وچ گاؤیا جاندا اے اوہناں ای سندھ وچ وی اوہناں دا آدر کرن آ لے نیں لگدا اے بولیاں دے پاڑ دا بوہتا رولا حاکماں دا اپنا پایا ہونیا اے۔

دو جے بنے ایہہ وی آکھیا جاسکدا اے پئی چڑھدے پنجاب توں لے تھلے پٹھ لے دھنی سندھ تاہیں خورے اکو بولی اے پر تھوڑے تھوڑے پینڈے دی وٹھ نال ایس وچ نکی موٹی بدلی آوندی جاندی اے ایسے لئی پنجابی تے سندھی دی گوڑھی سانجھ اے تے

اکھراں دا اک چوکھا بھنڈارا اے جیہدی ڈاڈھی نیڑھتا اے سگوں ہزاراں اکھر سانجھے نیں پر
 حاکماں دارب پیڑا غرق کرے جیہناں ساڈے کنیں سندھی بلوچی یاں پشتو نہیں پین دتی۔ اکو
 بولی سنا سنا کے سانوں اک دوجے نال نکھیر دتا گیا اے تے جیہناں غیر مقامی بولی نے سانوں
 اک دوجے توں دور کیتا اے ساڈیاں بولیاں خورے سانوں کنناں نیڑے لیا سکدیاں سن۔
 پاکستان اندر بولی دی سیاست لوکاں دے تھاں دی سیاست نال جڑی ہوئی اے آکھیا جاندا
 اے پئی سائیں جی ایم سندھ ہوراں اک واری آکھیا سی پئی جے پنجاب ساڈے نال شاہ
 حسین تے بلھے شاہ دی بولی وچ گل کرے تاں اسیں پنجاب نال گل کراں گے پر پنجاب نے
 کدی دو جیاں صوبیاں نال آپنی بولی راہیں گل نہیں کیتی تے جے پنجاب کردا تے پھیرا یہہ
 لوکاں دی گل ہونی سی ایہہ ریاستی دیڑ دی گل نہیں ہونی سی۔

سائیں منظور اعجاز ہوراں وچار پبلشرز راہیں اوہ کم کرن دا آہر کیتا اے جو کسی
 سیاسی پارٹی نوں کرن دی توفیق نہیں ہوئی تے ایہہ کم اے سندھی تے پنجابی دے لوکاں نوں
 اک دوجے دے ادب توں اوہناں دیاں اپنیاں بولیاں راہیں جانو کرنا۔ پنجابی وچ سندھی
 کتاباں دے ترجمے یاں اُلتھے نہ ہون جوگ نیں۔ جنتی آصف خان ہوراں اک کتاب پشتو
 پاشا پنجابی ادبی بورڈ ولوں چھاپی سی جو جمال ابڑودی کہانیاں دی کتاب سی وچار پبلشرز اسیں
 توں پہلاں امر جلیل ہوراں دی کہانیاں دی کتاب وی چھاپ چکا اے۔

نسیم کھرل سندھی دے بہوں آدر جوگ کہانی کار نیں تے اوہناں بڑیاں سوہنیاں
 کہانیاں لکھیاں نیں۔ کیوں جے آپوں وی اوہناں دا تعلق جاگیر دار گھرانے نال سی ایس لئی
 اوہناں نوں سانویں پدھر اُتے لوکاں نوں جانن دا والگاتے اوہناں جیون دی ایس کمائی نوں
 کہانیاں وچ پرو دتا۔ ایس چون وچ اوہناں دیاں ہر طراں دیاں کہانیاں نیں تے ساڈے
 وسیب دے کسے نہ کسے انگ دی دس پاوندیاں نیں۔ تن چار کہانیاں پلس بارے نیں جس
 وچ پلس دے دھرو، دھنگان تے ول فریب نوں دسیا گیا اے، کیویں پلسیے لوکاں نوں
 ماردے نیں (مساوات) تے جے بندے غیر مسلمان ہون تے مڑکاروائی پاؤن لئی بھاویں
 کسے نوں وی ماردیویاں رٹا رٹھانیدار جو بالاں اُتے ایویں جھوٹا رعب پاکے ای خوش ہوندا
 رہندا اے (پچھلی واردات) یاں پھیر ”چوٹیاں بڑھا“ جس وچ اک لوتھ بیراج دے بوہے

وچ پھس جاندی پر پلس اوس نوں اُتار کے پُن چھان کرن توں انکاری ہو جاندی اے پئی
ایہہ اوہدی حدود وچ نہیں اے تے اخیر تھک ہار کے بیراج داسرکاری کا ما اوس نوں دریا وچ
روڑ کے مُکت کر دیندا اے۔

انج ای اک بہوں چنگی کہانی ”شبِ نمِ شبنم تے کنول کنول“ اے جس وچ اک نرس اک روگی دی
جان بچان لئی آپنی عزت اک ڈاکٹر نوں دین توں نہ نہیں کردی۔

ایہناں کہانیاں دی بولی کجھ ہولی جا پدی اے تے سندھی بولی دا بوہتا سواد نہیں آ وندا ایہہ کتھے
چنگا ہووے جے اُلتھا کار سندھی دے اوہناں اکھراں نوں نہ ترجمان جیہڑے پنجابی تے
سندھی وچ سانجھے نہیں تے جیہناں نوں ترجمان دی لوڑ نہیں۔

ایہ کتاب وچار پبلشرز نے چھاپی تے تسی ایہناں نوں میل کر کے منگا واسکدے اوہ۔

(21 مئی 2008)

3600 صفحیاں دی مہاں پنجابی ارتھالی چھپ گئی

سردار محمد خاں دی چراں ٹوں اڈیکی جاندی پنجابی اُردو ارتھالی چھپ گئی اے۔ ایس موقعے اُتے الحمرا حال مال روڈ اُتے ڈکشنری دی مکھ وکھالی ہوئی ایس اکھ دے پردھان اُگھے کھوجی تے بولی سیانے شریف صابر ہووے سن تے گل بات کرن آلیاں وچ مشتاق صوفی تے شفقت تنویر مرزا ہووے سن۔ ایہہ ڈکشنری پبل سٹوڈیوز تے پاکستان پنجابی ادبی بورڈ ولوں سانجھے پکھوں چھاپے چڑھی اے۔

مشتاق صوفی ہوراں گل بات چھوہی تے ڈکشنری چھپن دی راہ وچ آئیاں اوکڑاں دا ویروا کیتا۔ چیتے رہوے سردار محمد خاں اپنی حیاتی وچ پنجابی ادبی بورڈ دے سکتر محمد آصف خاں ٹوں اپنی حیاتی وچ ایہہ ڈکشنری پوری کر کے سوپ گئے سن پر اوہناں دی حیاتی وچ ایہہ وڈا کم پورا نہ ہو پایا۔ تے پھر اوہ 1998 وچ ساہ پورے کر گئے تے پکھوں کجھ چرگروں محمد آصف خان وی ایہہ کم تور نہ چاڑھ سکے تے ساتھوں مونہہ موڑ گئے۔ ایس ڈکشنری دی دس نجم حسین سید ہوراں دے آکھے موجب اوہناں نوں 1984 وچ پئی سی جد سردار جی اوہناں ٹوں ملن واڈا ہاؤس آئے جتھے شاہ جی آڈٹ دے محکمے وچ کم کردے پئے سن۔ شاہ جی موجب میں اپنے کم وچ بھریا انج دا بھرا بھراتا بندہ نہیں تکیا سی جس ٹوں اپنے کم توں سوا ہوو کوئی عرض نہیں سی۔ اپنے کم دے نشے وچ تے اوس ٹوں پورا کرن دی لگن وچ۔ شاہ جی ہوو دسدے نیں پئی سردار محمد ہوراں آکسفورڈ دی ساری ڈکشنری اک اک حرف پڑھی سی تے ایس وچوں غلطیاں کدھیاں سن تے آکسفورڈ ڈکشنری والیاں ٹوں چٹھی پائی سی تے ایہناں غلطیاں بارے دیسی تے آکسفورڈ نے منیا سی پئی اوہناں صحیح دس پائی اے تے اوہ

غلطیاں سُودھ لیاں گئیاں سن۔

مشتاق صوفی ہوراں دسیا پئی جد اوہناں ٹوں پتہ لگا پئی بورڈ کول اجیہی ڈکشنری
اے پر اوہناں کول وسیلے نہیں تاں سچل سٹوڈیوز نے ایس ٹوں چھاپن دی حامی بھرائی جس لئی
اوہ عزت مجید دے وی شکر گزار نہیں جیہناں ایس کم وچ بھرواں ہتھ پوایا۔ اوہناں دسیا پئی جد
اوہناں ٹوں ایہہ ڈکشنری ملی تاں تھان تھان کھلری پئی سی تے اوہناں ٹوں ایس ٹوں اکھیاں
کردیاں واہ واہ ویلا لگ گیا تے رنج دیر دی دیر ہو جاندی رہی۔ اوہناں دسیا پئی ڈکشنری بیٹے
تے کل دے اکھراں ٹوں جوڑ بندی اے پر ایس وچ آون والی بھلک دل سینئر وی ہوندی
اے کیوں جے بھلکے جو کھوجی کم کرن آدسی اوہ ایس ٹوں منڈھ رکھ کے اگے کم ٹوری۔

شفقت تنویر مرزا ہوراں اپنے بھرویوں لیکھ وچ دسیا پئی جے آکسفورڈ ڈکشنری ٹوں
دیکھو تاں اوس وچ دکھو دکھ وشیان لئی کئی سودھ کار تے سیانے نیں بورڈ نیں تے پکھواں توں
لے سائینس دی وشیان لئی کئی سیانے تے سُوجھوان نیں پر ساڈا اکلا سردار محمد ایس کم ٹوں
چھوہندا اے تے مُڑ ساری حیاتی ایس اُتے لا دیندا اے۔ چیتے رہوے پئی سردار جی جی ایچ
کیو وچ کم کردے سن تے مُڑ اوہناں رہندی ساری حیاتی ایس کم ٹوں دے چھوڑی سی۔
شفقت ہوراں ہور دسیا پئی ایہہ کم تاں سرکاراں تے اداریاں داسی پئی اکلے بندے اک اجیہا
کم کیتا پئی پنجابیاں ٹوں ایہہ اُلاہمہ لا چھوڑیا پئی اوہناں کول کوئی کم دی ڈکشنری نہیں۔
اوہناں دسیا اے تاں سندھی پنجابی، پشتو پنجابی تے بلوچی پنجابی دیاں ڈکشنریاں ٹوں چھاپن
دا کسے دادھیان نہیں گیا کیوں جے سرکار نے ایہناں ٹوں بوڑیاں نہیں نیا۔

شریف صابر ہوراں اپنی گل بات وچ ڈکشنری ٹوں ڈھیر سلاہیا تے آکھیا ج تیک میں
جان پیلس دی ڈکشنری ٹوں سجد کرنا ساں پر ایس ڈکشنری وچ کجھ گھائے ہوندیاں وی ایہہ کم
سلاہن جوگ اے تے اوہ ایس کم دے گھائے وادھے پورن لئی اپنی دلوں سیوا کرن لئی تیار نیں۔
ایس ڈکشنری وچ پنجابی دیاں 64 بولیاں دے اکھرنیں تے 1,75,000 اکھراں
دے معنیاں ٹوں اڈا کھان کہاوتاں تے کئی وشیان بارے جیویں سنگیت بارے اڈا لیکھ شامل نیں۔
ایہہ ڈکشنری پنجابی ادبی بورڈ دے دفتر 2۔ کلب روڈ، نرسنگھ گارڈن، شاہراہ قائد اعظم، لاہور توں
لبھ سکدی اے۔ (14 اگست، 2009)

کیہ کھٹیا اساں پہلاں پگ کے

پدھراڑ (خوشاب) دے سکے کالے پہاڑ، سرگودھا وزیر آغا دی بیٹھک، لہور دی انجینئرنگ یونیورسٹی دی لڑیری سوسائٹی، کتاب ترنجن، دیاں دھوں شاماں تے مڑ رزق اُداس ہویتے جیمس جوئس تے سیموئیل بیکٹ دے ڈبلن تیک، محمود اعوان دا اک پنڈھ اے، جونرا اوہدے جیون دا پنڈھ نہیں سگوں شاعری دا وی اے۔ ایہہ پنڈھ نرا پدھراڑ دا نہیں پنجاب دے ہراوس پنڈ دا اے جتھے جیون وسیلیاں دی تھوڑا اے، ایہ پنڈھ پنجاب دے ہر شہر دے اوس مُنڈے دا اے جیہوں پردیسی ہونا پیندا اے کیوں جے دیس جیون دی کوئی آس نہیں دیندا اتے خورے، خورے ایہ پنڈھ جگ دا وی اے۔ شاعری جیون دے گھاٹیاں، اوکھائیاں چوں پھٹدی اے پر جیون نوں ارتھ دیندی اے۔ جے محمود شاعری نہ کردا تاں ایس کنڈیالی حیاتی نوں کیویں پھل کردا۔

محمود دی پہلی کتاب 'رات سمندر کھیڈ' (2002) چنگے بھاگیں چھیتی ای چھپ گئی جد اوہ اے جے تئی چوی دا ای سی پر نال ای اوہ چھائیں مائیں وی ہو گیا۔ دیہ ورھے لنگھ گئے۔ میں کدی کدی سوچدا ساں 'رات سمندر دی کھیڈ' کتھے گئی۔ ہن اوہ پر تیا اے ہتھ وچ دوجی کتاب اے۔ ہن ستھے خیراں نیں ہن اگدوں وی اوہ لکھدا تے چھپدا رہی۔

جد میں پہلی واری اوس دے مونہوں نظماں سُنیاں سن تے اچنبا جیہا لگا۔ پر سمجھ نہیں آوندی سی ایہناں بارے کیہ آکھیا جاوے اوہدی شاعری ہتھوں تلک جاندی سی۔ بڑے اوکھے تے کرڑے جیون دی کہانی سی، ساڈے ایتھے آپنی جمن بھونیں نوں وڈھا یا جاندا اے اوس دا آپنی بھونیں نال پیارتاں ہے پر اوس اوکھ نوں اُلکیا اے۔

چاچا!

کیوں وٹیاں چوں کنکاں جمن دی گل کر کے
ساڈیاں اکھیاں کنیاں کردا ایں
موترو گدیاں گلیاں دے وچ
کیہڑے بھیت دے پھل لبھدا ایں
کالے روڑ پہاڑاں اُتے
ٹکر کوئی نہیں

اکدوجے دے ہوون دی بُد بواے

اصلوں محمود پدھراڑ دا ای وسنیک اے اوہ کتھے وی چلا جاوے اوس پدھراڑیں اکھ
نال تلنا اے تے ایہو مان دی گل اے جیہڑا آپنی دھرتی تے بولی نال جڑیا ہووے اوہ ای
جگ نال جڑسکدا اے اوس دا لبور، ڈبلن کجھ نہیں کرسکدا۔

محمود دی شاعری ہوند، ان ہوند، ملن وچھرن، رون ہسن دے کئی رنگاں وچ وٹدی
اکھیں ساہویں لنگھدی اے۔ پر اوس دی شاعری وچ کیہڑی گل اُگھڑ کے آوندی اے؟ اوہ
اے اجائیں دی کرک۔ پر ایہہ اجائیں انج دا نہیں پئی ویلا لنگھ گیا تے کجھ نہ ہویا۔ ایہہ
اجائیں اے اساں کیتا وی تے کجھ نہ ہویا۔ حیاتی دا انج دا اجائیں جاون محمود دی شاعری دی
مڈھلی پیڑا اے۔

کیہ کھٹیا اساں پہلاں پگ کے

کیہ کھٹیا اساں راوی بہہ بہہ

کیہ کھٹیا اساں لے لے تہینڈاناں

(کافر ہتھاں دے ناں)

بھاویں بولی سانجھی ہوندی اے پر ہر شاعر آپنا رنگ آپنی رمزالی لے کے آوندا
اے۔ بولی تاں نت وگن ہار اے نہ نویں نہ پرانی ہوندی اے۔ ایہ شاعر دے ہتھ نہیں،
☆ پدھراڑ وادی سون سکیر دا اخیر پند تے میری جمن تھاں اے۔

اوہدی ورتوں، اوہدا سلوک، اوہدی اکھ تے اوہدی رکھ جو بولی نوں نواں نرول
 کردنیدی اے، اوہنوں ساہ دنیدی اے۔ پنجابیاں دے پردیسی ہوون دی کہانی ڈیڑھ سو
 ورھے پرانی اے۔ فوج وچ بھرتی ہوون توں لا اِج دے پردیساں تیک ایہ ساڈی سانجھی پیڑ
 کہانی اے۔ ویکھو اِج دے شاعر دا پردیسی گاؤن کنا نواں تے تازہ اے۔

نی مائے!

نی مائے ہن بھیر لے بوہا

پے گنیاں نے شاماں

بہہ جا اندر منی اُتے کھول کے چٹے وال

میں نہیں آؤنا

میز اُتے میں چھڈ آیا ساں

ادھ گھلے اخبار

کچیاں پکیاں یاداں

نس دے بھج دے ساہ

رکھ دیویں اوہ شیلغاں اندر

تے مینوں نہ لہیں

میں نہیں لہنا گلیاں، مکاں، خواباں اندر

(نی مائے)

محمود شاعری نوں چڑیاں وانگ بھورا بھورا کر چلگیا اے۔ 14 ورھیاں وچ اوس کول
 مساں ڈیڑھ سوتوں کجھ ودھ پنے نیں۔

محمود دی شاعری دا اک آپنا جگ اے تے ایس وچ رہن نوں دل کردا اے
 بھاویں ایہ شاعری دا ای جگ اے، کہ نہیں؟

(ویننی لکھیا دن۔ محمود اعوان۔ سانجھ۔ 2012)

سجناں دور دیا

عرفان ملک دی شاعری بارے میں لکھن توں جھکدا رہیا آں۔ کیوں جے ملک نال میرا تعلق تے یاری اپنی پرانی اے پئی میرے لئی ملک نوں شاعر توں اڈ کر کے پرکھن نہیں ہوندا تے شاعروں ملک جی توں اڈ کرنا ہو روی اوکھا اے۔ ایس دا اک کارن ایہ اے پئی اسیں اکٹھے بھر جوانی وچ شاعری چھوئی تے اکو ویلے اکٹھے کامریڈ وی ہوئے، اکو مرشد دے ہتھ اُتے اکٹھے بیعت وی کیتی تے پھیراک واری وچھڑے وی تے شاعری نے سانوں مڑ توں ملا وی دتا۔

ایہہ سن 1974 دی گل اے جے میں بھلدا نہیں پیا۔ میں اوس ویلے بارہویں جماعت وچ اسلامیہ کالج سول لائنز وچ پڑھدا ساں تے ملک جی گیارہویں وچ ایم او کالج وچ پڑھدے سن۔ میرا ادب نال موہ ویکھ کے میرے اک چاچے نے جو آپوں وی ادبی رسالے تے کتاباں پڑھدا سی مینوں حلقہ ارباب ذوق وچ جاوَن دی صلاح دتی تے اک دن میں پھر دا پھر انداوائی ایم سی اے اپڑ گیا۔ گرمیاں دے دن سن تے حلقے دا اجلاس شروع ہووَن وچ واہ واہ چر سی۔ میں حلقے دے کمرے توں باہر ورائنڈے وچ اڈیکن لگ پیا۔ ہن مینوں ایہ چیتے نہیں پئی ملک او تھے اگدوں ای اڈیکدا پیا سی یاں میرے توں کچھ آیا۔ پر ملک نال پہلی ملنی او تھے اج توں چالی ورھے پہلاں ہوئی۔ حلقے دا اجلاس شروع ہووَن توں پہلے ای اسیں پکے یار بن چکے ساں۔ کیوں جے سانوں دواں نوں شاعری کرن دا، شاعر بن دا تے ادب پڑھن دا راج شوق سی۔ ساڈا حلقے دا ایہ اجلاس اوہ ای سی جس وچ احمد فراز نے اوہ غزل پڑھی جس اُتے اوہناں اُتے کفر دا فتوہ لگا کیوں جے اوس ویلے احمدیاں ورو دھلہ

سکھراں اُتے سی۔

سانوں لکھن، پڑھن تے مڑ چھوان دا وی شوق سی۔ ملک ہشیاری تے مینوں وی نال دھروئی رکھدا سی۔ اوس ویلے سرور سکھیرا دے رسالے 'دھنک' دیاں بڑیاں دھماں سن تے سانوں ایس وچ چھپن دا شوق سی۔ دھنک وچ پہلی وار سن 1975 وچ میری اُردو دی کہانی ”ہیریں اور رائجے“ تاں چھپ گئی پر میں ریڈیو وچ ایناں سہل نہ ہويا۔ ریڈیو ایس اپنی شاعری لے کے گئی۔ ملک دی شاعری نوں قبولیت مل گئی تے مینوں نہ ہو گئی۔ مینوں اودوں تاں سمجھ نہ پئی میرا کھتیر کہانیاں نیں تے ملک دا شاعر ہونا پکا اے پر ویلے نے ایہی ثابت کیتا اے۔

ملک میرے توں بوہتا ان جھک سی تے اوس ویلے نویاں لوکاں نوں ملن تے اوہناں نال جان پہچان کرن دا اُستادی۔ میں شرمیلا ساں تے چھیتی کریاں نویاں لوکاں نال ملنوں جھکدا ساں۔ پتہ چلیا بئی ملک پہلوں ای کجھ بیل بنائی بیٹھا اے جیہڑے بوہتے اوس ویلے گورنمنٹ کالج وچ پڑھدے سن جیہناں وچ سراج منیر جو نیر، شاہد جمال، متقی ایاز تے خلیل احمد شامل سن۔ ایہناں وچ سراج منیر جو نیر ملک دا سکول ویلے دا جماعتی سی تے ایہناں راہیں ای مڑ ہوراں دو جیاں نال وی تعلق بنیا۔ ایس توں اڈ ملک نے مینوں لخت پاشا نال وی ملایا جیہڑے ساڈے توں وڈھیری عمر دے سن تے جیہناں راہیں ایس سانجھ مت (سوشلزم) تے ”ترقی پسند“ سیاست تے ادب دی سوجھ مت وی لئی۔ چھیتی ای اسان اپنی ڈھانی نوں ”نئے افق“ داناں دے دتا تے ہفتہ وار تنقیدی اکٹھ چھوہ دتے جیہڑے ہفتے وچ اک وار اُردو تے اک وار پنجابی وچ ہوندے سن۔ پنجابی لکھن تے پنجابی لہر نال جڑن دی پوری سمجھ سانوں کجھ چرچھوں آئی تے پھیر ایس پنجابی بولی دے ناویں لگ گئے تے ایس دا سانوں ہمیش مان رہیا اے۔

”نئے افق“ مسان ڈیرھ، دو سال چلیا۔ ایس دے اکٹھ بڑے بھرویں ہوندے سن تے کجھ چیتے وچ ہمیش جیوندے رہ جاوے والے سن۔ ایہ کہانی کدی پھیر کراں گے۔ پھیر ”نئے افق“ ویلے دی دھوڑ وچ گواچ گیا تے ایہ ڈھانی کھلر پلر گئی تے کجھ بیل اپنیاں رہندیاں پڑھائیاں پورن تے چنگیاں نوکریاں دے راہ اُتے پے گئے تے ساڈے ورگے

ماٹر پنجابی جو گے رہ گے۔ ملک جی وی ”اصلی تے وڈی لیفٹ دی پارٹی وچ جا رلے تے
سانوں ملنوں وی گئے۔ ایس وچ ضیا لہجی دا وی کمال سی جیہنے یاریاں وی رول دتیاں تے پتہ
نہیں لگدا سی کون اور گراونڈ اے تے کون انڈر گراونڈ، اے پھیر پتہ چلیا پئی سن 1984 توں
ملک پردیسی ہو گیا پہلے سویڈن پھیر 1995 توں امریکہ واسی اے۔

ملک نوں میں مُر شاعری راہیں لبھیا۔ ایہہ اوہناں دی شاعری دی پہلی کتاب
”وچ جگراتے سُتی تاہنگ سی“ جیہڑی سن 1992 وچ چھپی تے میری ملک نال ملنی مقصود
ثاقب دے رسالے ’ماں بولی‘ دے دفتر وچ ہوئی۔ تے مُراج تیک شاعری، کہانیاں تے
پنجابی نے سانوں جوڑی رکھیا اے۔ ملک آپوں ای شاعری دی پہلی کتاب دی پہلی نظم وچ ای
ساڈے وچھوڑے دی گل کردتی سی۔

جیون جو گیا!

ذرا سوچ تے سہی

جے ساڈھی کھیتی دے سارے پھل

زہریلے ہو چکے ہوں

تے اوہ بدبختی جہنوں آسیں آپے

آپنے گھر دارستہ دسیا ہووے

سچ ہووے

(جیون جو گیا۔ وچ جگراتے سُتی تاہنگ)

آکھن دی لوڑ نہیں پئی 11 ورھیاں دی بدبختی نے ساڈی کھیتی دی سارے پھل
زہریلے کردتے سن۔ ملک دی شاعری دی پہلی کتاب بڑی نویں تے نرول سی۔ تنور دے مٹھے
مٹھے تاء وچ پکی پتیری روٹی وانگ۔

”وچ ہنیرے رہوے گھمن گھیری

وچ بدل لگیا تر و نکا

وچ چانن لگی لاٹ

وچ جگراتے سُتی تاہنگ

وچ ہمیش فنا ڈیرا

وچ اوس دی اکھ دے

کوئی سنیہڑا

میکوں پڑھیا نہ جائے

ملک دی ایہ کتاب نویں شاعری دی ات سوہنی وگی اے۔ اجوڑ وچ جوڑ تے جوڑ
وچ اجوڑ رلانندی، دسری ہور تے کہندی ہور اے۔ ایہ کتاب ایس لئی حراں کردی اے پئی
اوس ویلے دی ہوندی شاعری نال جڑی تاں ہے پر اپنے وکھرے ڈھنگ تے نویاں معنیاں
تے اکھراں دی نویکی ورتوں پاروں اڈتے وکھری وی رہندی اے۔

ملک دی شاعری دی دوجی کتاب ”اکتھ“ سن 1998 وچ کتاب ترنجن نے ورتائی
سی۔ ایس کتاب وچ ملک نے ہر شے نوں اُلٹا دتا۔ پرنٹ لائن نوں اخیر اُتے دتا تے کتھ وچ
اکتھ تے بولی وچ ابولی (languagelessness) نوں اُگھیر یا تے بولی اندر وسدی
’چپ‘ نوں مکھ رکھ نظمیں لکھیاں۔ ایہ گلاں پنجابی شاعری وچ نویاں سن تے خورے ایس لئی
بوہتیاں سلاہیاں نہیں گئیاں۔ پھیر ایہ گلاں بکھیرے والیاں وی نیں۔

میرے شبد

تیرے بُو ہے دے باہر کھلے پاندھی ہن

دان دے

ان دا

کہ وگیان جے وی ڈھنڈ نہیں بھر دا

تے ارتھ لہن دی سک

سائوں جیوندیاں رہن تے

مجبور رکھدی ہے

ملک دی ایس گل نال سہمت ہونا اوکھا اے

ارتھ!

ساڈے کول اکھر ہن

تے شدوی

پر بولی کوئی نہیں (بھاشا۔ اکٹھ)

نویں شاعری پڑھدے اساں ان آکھی تے اکٹھ دی گل پڑھی تے سمجھی وی
اے۔ ان آکھی رہ وی جاندی تے کئی وار شاعر آپوں وی رہن دیندا اے پئی پڑھیار آپوں ان
آکھی نوں آکھی کرے، اکٹھ نوں کٹھ کرے۔ ایہ وی آکھیا جاندا اے پئی ورقے اُتے لکھے
کالے اکھراں نہ پڑھو اوہدی چٹیاں وی پڑھو۔ پر پتہ نہیں مینوں اکٹھ دیاں اوہ نظماں ٹنیاں
جیہڑیاں بولی تے اکٹھ دے گھیرے توں باہر سن۔ کیوں جے اوہ بندے دے رشتیاں دی
گل کردیاں نیں تے بوہتاں جیوندیاں جاگدیاں نیں۔

میرے پٹیا لے دے میرے متراں لئی

ہر پل دا اک پل ہے

ہر پل دا اک دریا

ہر دریادی اک کٹھ ہے

ہر کٹھا دا اک سُفنا

میری بکلی کہندی ہے:

بابا میں کدے پل نہیں دیکھیا

تے میرے کول کرن لئی کٹھا کوئی نہیں

اک ہو نظم اے اکٹھ، دی

’رات جگی، دن سُتی‘

سورج چن دی تسبیح

اُلٹی پھیری

شاماں ساٹھ کے رکھیاں ہن

کل کلاں

توں مل ہی پنا ایں
 تھکھولاں گے گرنہ شاماں دی
 ورقا ورقا پھولاں گے
 تیری یاد وچ لکھیاں شاماں توں
 رل مڑ جیواں گے
 ملک جی دی تیسری کتاب، 'توں غناں' (اک سی حرفی تے ست غزلاں) سن
 2000 وچ چھپی۔

اُنج تاں شاعری دے رُوپ (form) نال کھیڈن ساڈے سارے نوین
 شاعراں دا گن اے پر ملک جی نے ایس کتاب وچ رُوپ نال رج کھیڈیا اے۔ نہ تاں
 ریتل پکھوں ایس کتاب وچ سی حرفی لکھی گئی تے نہ ہی غزل۔ اک ہور گن ایس کتاب دا
 ایہہ ہے پئی شاعر جیہڑا چروکا پردیسی اے مڑ اپنے پرانے شہر لہورول پر تدا اے جتھے اوس اپنا
 بالین بتایا سی۔ یاداں دے ایس کھوہ وچ اوہ شاعری دے بھرے بُکے کدھی آندا اے۔
 اک غزل ویکھو:

غزل

(حویلی کالی مل)

کوٹھریاں، پڑچنتیاں، پوڑھیاں تے بھیڑے بوہیاں والے تلکنے
 غسل خانے، لہور شہر دیاں جوانیاں ہنھیریاں وچ اُگدیاں نیں
 محبت کیہ کردی سی، ہتھیں پیندی سی اوہ، ہنھیریاں
 کھاندے ساہواں تک دی پرواہ نہیں سی اوہنوں
 ٹیٹھ پھڑ ہون نوں پھر دے، دُھکے بوہے کاغذ دے لگدے گلی وچوں
 حاجی بابیاں دے کھٹکھورے ٹھاہ ٹھاہ وجدے تے منٹ اوہودو چار
 کن کوٹھے تے اکھاں پوڑھیاں ول پر ہتھ ڈاکو ڈاک، دھوڑ
 کوٹھیاں تے نلے بھرواں دا رولا، بو کاٹا، بو کاٹا نئی بو کاٹا
 ملک دی ہتھلی کتاب 'دوجی عورت' 14 ورھیاں پچھوں چھپی اے تے اک نویں

پیڑھی دے پڑھیاراں لئی ملک داناں نواں اے بھوویں اوہ بچھلے چالی ورھیاں توں شاعری
تے کہانیاں لکھدے پئے نیں۔

ملک دی نویں کتاب 5 انگاں وچ ونڈی ہوئی اے۔ دوجی عورت، چائن بھریا
ہمیرا، متاں مرے مسافر تھی کے، پنڈے دا پاندھی تے پاکستان۔

ایہ دوجی عورت کون ہے۔ دوج اوپریت اے، دوج ویری وی اے، دوج
دوسرے، نیں جیہڑے جانوں نہیں، جو غیر نیں، دوج وجوگ اے۔ ایس لئی اوس نال کوئی
تعلق بن نہیں پاندانہ پیار دانہ سریر دا۔ ملاپ دے وچ وچھوڑا چھہ لائی بیٹھا اے۔ ملن وچ
ان ملن دادھڑ کو لگا رہندا اے، ایس وچ ملن گھٹ تے ملن ودھا اے۔
”پہلی نظم ای ایس گل نوں کھول دیندی اے۔

یاداے

وگدی واء تے بھرے دریا دی ویہنی

گرم گرم پوراں وچوں

وگدے پر سینے اندر لگی

سپت دی

یاداے

رون ہاکے ہاسے دی

بے یقینی

تے بدن وچ لگی چالاکی دی

ایہ گرم گرم پوراں وچ سپت کیوں آ جاندی اے؟ رون ہاکا ہاسا کیوں آندا اے؟

اے دی تیریاں چھاتیاں

میرے لوں کنڈھیاں وچ لگن مٹی کھیڈ رہیاں نیں

حالاں تینوں گیاں

پنچ منٹ تے ان گنت صدیاں

بیت چکیاں نیں“

ایہ ملنی کجھ پلاں دی تے وچھوڑا صدیاں دا کیوں اے؟
بندے دا زنانی نال اصلوں تعلق ہی کیہ؟۔ نری دوجی عورت دی گل نہیں اوس دا
اپنی سوانی نال رشتہ وی اُپورا اے۔
”میں ہر روز سوچنا واں

اج سون توں پہلاں
تینوں سستی پئی نوں اُٹھا کے دساں گا
مینوں تیرے نال جے وی کناں پیاراے
پر ہر روز ہی

دن دے تھکارے پٹھ دہی
تیری نیندر نوں ویکھ کے
ایہ گل میں اپنے دل وچ ہی رکھ کے
سو جانا واں“

جا پدا اے جیویں بندہ اصل سانگے نوں لہہ رہیا اے، اپنے ہوون نوں، اپنے ہو
سکن دی سکت نوں، اپنے تے ست نوں۔
ساریاں نظماں وچھوڑے دیاں نہیں، پنڈے دے جشن تے انند دیاں وی
نظماں نیں۔

”سورج دے ہتھ بھیج
رت دی چھنی
ساہ دی چُنی
وساہ دی ہتھکڑی
سورج دے ہتھ بھیج“
اک ہو نظم اے:
”کدے آ
ہتھ میرے

رات دے ہنیرے
 ’میں دی ہتی بند کراں گے
 آپنیاں اکھاں بال لواں گے‘
 ایس توں اڈ ہور وی کئی سوہناں نظماں نہیں جیویں پاکستان بارے نظماں بہت
 شاندار نیں۔

ہر شاعر دی آپنی پریرنا تے اندر دا دریا ہوندا اے جتھوں اوہ اپنی کرت دا پانی
 بھر دے۔ سوال اے عرفان ملک دی شاعری دا دریا کیہڑا اے، سوما کیہڑا اے جتھوں اوہ
 اپنا مواد لیندا تے ورتدا نیں۔ میرے بھانے ایہ اوہناں دا پردیسی جیون تے اوس دی لکھائی
 پڑھائی، پردیس دی وارتا تے واپری اوہناں دی شاعری دامنڈھ اے۔ اوہ اپنے شاعری دی
 طاقت پرانے بابیاں توں نہیں لیندے، اکھاناں تے لوک گیتاں دا پنجاب اوہناں دامنڈھ
 نہیں اے۔ پر ملک پکا لہوری تے وکھری ٹائپ دا شاعر اے۔ گل کرن دا ڈھنگ اڈ، نواں
 تے ریتل شاعری توں اکا دکھرا اے۔

میں ملک نوں سانوں اپنی سوہنی شاعری دی کتاب دین اُتے ودھائی دیناواں تے
 آس کردا آں اوہ اگلی کتاب لئی سانوں اپنی اڈ یک نہیں کران گے۔
 (عرفان ملک دی شاعری دی کتاب ’دوجی عورت‘ دی مکھ وکھائی لئی ہوئے اکھ 2014 پنجابی ادبی سنگت وچ پڑھیا گیا)

ناول ماڈھولال حسین

ساڈے لہندے پنجاب وچ اسیں ناول تے کہانی دے گھٹ لکھن دانت رونا
 روندے آں تے خورے ہن تک دے چنگے ناول مسماں ہتھ دیاں انگلاں اُتے پورے آون۔
 ایس لئی اسیں ساڈی بولی وچ ناول چھین نوں ہمیش جی آیاں نوں آکھن آں۔
 کچھ جیہ چنگی گل ایہہ ہوئی اے پئی ہن ورھے چھماہیں ناول چھین لگ پئے نیں۔ اوہناں
 دے گناں دی گل گتری ودھن پکھوں ای ہووی۔ ایس لئی جدئیں سکھ جی داناؤل ماڈھولال
 حسین، چھپ کے آیا تے پڑھیاں ایس دا بھرواں سواگت کیتا تے میری سونہہ موجب
 پڑھیاں ایس نوں چاہیں چاہیں خرید وی رہے نیں تے پڑھ وی رہے نیں تے ایہہ گل ساڈی
 بولی لئی بہوں چنگی گل اے۔

برناڈ شاہ نے کتے لکھیا اے پئی وار (توارنخ) وچ ناں تے تھاواں صحیح ہوندىاں
 نیں باقی سبھ کوڑ ہوندا اے تے ناول وچ ناں تے تھاواں خیالی ہوندىاں نیں باقی سبھ سچ
 ہوندا اے۔ ایہہ گل ئیں سکھ دے ناول بارے وی آکھی جاسکدی اے۔ ایس ناول دے
 سارے پاتر بھادیس خیالی نیں پر تھاواں تے شہر لہور بارے ہر گل سچّی اے۔ 464 صفحیاں
 دے ایس ناول وچ گل 25 باب نیں تے ناول لہور اندر بسنت اُتے ہٹک توں چھوہ کے مادھو
 لال حسین دی حیاتی دے اوس مقام اُتے مکدا اے جد لال حسین نے قرآن پاک دی اوس
 آیت اُتے آکے اپنیاں کتاباں کھوہ وچ سڈ دتیاں سن پئی ایہہ جگ کھیل تماشا اے۔
 ئیں سکھ دا ایہہ ناول آکھن نوں تاں سرناویں موجب ماڈھولال حسین بارے تے
 لہور بارے اے پر ایہہ ناول ماڈھولال حسین دے سولہویں صدی دے لہور نوں کچھ چھڈا

لہور دی ہزراں ورہیاں دی وارنوں ہتھ پاندا لگدا اے۔ اُچھے پکھوں گوریاں تے ونڈ پکھوں دے لہور دا بھرواں ویر واملدا اے۔ پر لہور دی ایہہ اوہ وار اے جیہڑی نہ سید محمد لطیف دی کتاب وچ تے نہ کنہیا لال کولوں لٹھے گی۔ ایہہ وار کتے نہیں لکھی گی پر ایہہ سچّی وار اے لہور دی کیوں جے ایہہ لوکاں دی وار اے، اوہناں دے جیون دی، رہن سہن دی، لہور دے لگیاں محلیاں دی، اوہناں دے ہسن رون تے کھینڈن دی۔ جس وچ ماڈھو لال توں لے لالہ جی لہوری، اُستاد فیقا، محبوب الحق، مولانا عبد اللہ لوہاب، درانی تے میجر (ر) مجاہد گل، چودھری انوار الحق، بابر پرنس، بلا سارجنٹ، کاکا کامریڈ، بھٹی، مولانا رنگ محلی، پروین ڈپو والی، رفیق نامہ نگار، مورتی تے ہور شماروں حد پاتر نیں۔ آکھن نوں تاں ایہہ لہور دی اوہ وار اے جیہڑی لوکاں وچ تاں سدا جیوندی رہی اے پر کسے سرکاری وار دا حصہ نہیں رہی۔ لہور اُتے ڈھیر کتاباں لکھیاں گیاں ہن سگوں کسے دن خورے لہور الو جی یاں لہوریت دے ناں اُتے این سی اے وچ شعبہ وی گھل جاوے۔ پر لہور دی ایہہ وار سینہ بہ سینہ چلدی اے تے لکھیاں نے ایس نوں پورا پورا کر جوڑا اے۔

لہور اُتے بہتیاں کتاباں اُج میل دی رتھل تے اوہناں دیاں خاص تھاواں دی دس پاندیاں نیں جیویں چغتیاں، سکھاں تے گوریاں دا لہور پر اک لہور ہور وی سی جس دی ڈائری لالہ لہوری لکھ رہی سی، اپنے سانجھے یاراں تے سانجھے جیون بارے جس وچ ہندو، سکھ تے مسلمان دی ونڈ نہیں سی۔ لالہ جی لہوری دی ایہہ ڈائری ناول دی سبھ توں سوہنی لکھت اے جس نوں مڑ مڑ پڑھن نوں جی کر دا اے۔

”بندھوار، 13 اگست 1947 پچھلے اگست وچ اسیں سارا بٹر تے میرے سالے دے بال چھٹیاں وچ شملے گئے، میرے وڈے پتر اقبال دا دوست منوہر لال وی ساڈے نال۔ اوہ تھے اساں ریڈیو تے خبراں سنیاں تے نہ اخبار دی طلب ہوئی۔ بالاں وچ ایہہ ای بحث ہووے کہ وڈا فلم کیہڑا، چنگا کر کٹر کون تے سنگر کیہڑا وڈا۔ اوہ تھے ای اگلے ورھے ڈلہوزی دا پروگرام بنیا، پٹھانکوٹ تے پٹھانکوٹوں ڈلہوزی۔ ایہہ اگست 1946 دی گل جیہڑی پورا ورھا گزر گیا۔

میں آج گھروں نکلیا ای نہیں، باہر کیہ ویکھنا! مار دھاڑ، چیرکاں، نعرے تے سڑاند،

بند ہو ہے باریاں دیاں وِلاں مینوں چھیک رہے۔ ریڈیو تے تازہ خبر کہ اج پاکستان دی پہلی دستور ساز اسمبلی دا اکٹھ ہویا۔ پہلی کاروائی ایہہ کہ محمد علی جناح نوں سرکاری پدھر اُتے قائد اعظم منیا گیا۔ ایٹوار، 21 دسمبر 1947

پھول بلڈنگ، گولمنڈی لہور وچ مولانا مودودی اسلامی جمعیت طلبہ دا اعلان کیتا۔ پھول بلڈنگ اوہ جتھے شمس العلماء مولانا ممتاز علی دادار الاشاعت پنجاب، ایقہوں بالاں لئی 'پھول' تے عورتاں لئی 'تہذیب نسواں' چھپے۔ جیہڑیاں مسلمان ماواں 'تہذیب نسواں' پڑھیا، اوہناں آپنے بالاں لئی 'پھول' ضرور خریدیا۔ ایہناں گھراں چوں بال مولوی دے مدرسے نہ گئے، اوہ سکولاں کالجاں وچ پڑھدے مولانا مودودی دی اسلامی انشاء پردازی پڑھن لگ پئے۔

اسلامی جمعیت طلبہ اج جیہڑا نعرہ ماریا اوہ نویں ڈھنگ دا۔ میرا میواتی منشی مُشرِف خاں پھول بلڈنگ دے نیڑے ای ہندواں دے گھر اُتے قابض، اوہ وی پاکستان نوں تڑت اسلامی بنانا چاہوے، متے لہوروں نکلے ہندو پرت نہ آون۔ اوہنے اج جیہڑا نعرہ سُنیا، اوہ قدم قدم جہادی پریڈ، نع۔۔۔ رہ۔۔۔ تک۔۔۔ بیر تے اِنج ای اللہ۔۔۔ ھ۔۔۔ اک۔۔۔ بر۔۔۔ پہلاں روایتی نعرے وچ ہوکدیاں لکھاندے، رُکے بنا تکبیر تے اِنج ای اگوں سدھے ساڈ ڈھنگ وچ اللہ اکبر۔“

لہور دی ایہہ وار پڑھدیاں حرائی ہوندی اے۔ عین سکھ ہو راں دی کھوج تے اوہناں دے صدق اُتے اُنکل نہیں دھری جاسکدی۔ ایہہ نویں ناول لکھن آلیاں لئی اک ونگار وی اے پئی ناول لکھن لئی کئی محنت تے کھوج دی لوڑ ہوندی اے۔

ناول داناں ماڈھوالا حُسین اے پر بوہتا ناول لہور دی وار اے ایس لئی سرناواں کجھ بھلیکھا وی پاؤندا اے۔ پڑھیاں ایس نوں ماڈھوالا بارے سمجھ کے پڑھدا اے پر حُسین اج دا پاتر اے تے اج دے لہور وچ جیونداتے اوس دی واپری اج دی واپری اے۔ ناول دے سارے پاتر اصل پاتراں نوں مگھ رکھ کے ہی اُلکے گئے نیں سگوں کئی تھاواں اُتے پاتر پچھے رہ جاندے نیں تے لہور دی وارسدّی کہانی کرن لگ پوندی اے۔ ایہہ کہانی کون کر رہیا اے؟ پر اصل گل ایہہ وی اے پئی ایہہ واراہی دل کچھویں اے کہ اسیں پاتر نوں بھل کے

وار وچ گواچ جانے آں۔ ایہو ایس ناول دا گن اے پئی ایہ ناول لہور دی وار اے یاں لہور دی وار بارے ناول اے۔ جے اسیں سوڑے پکھوں ناول دے گن لہجے تے تاں خورے کجھ ایس نوں ناول منن توں انکار کر دین۔ میرے بھانے نہ تاں میں ایس طراں دا ناول پنجابی وچ پڑھیا اے تے نہ ایس طراں دی لہور دی وار کسے لکھی اے۔ سگوں میرے بھانے اُردو وچ وی ایس طراں دی لکھت خورے نہ لکھے۔ مینوں میلان کُندیرا دا اک ناول چیتے آندا اے خورے اوس دا پہلا ناول 'جوک-مخول' جس وچ اوس اک پورا باب چیکوسلاویہ دے لوک گیتاں بارے لکھیا سی۔ ایس لئی انج دے ناول لہندے وچ لکھے جاندے پئے میں جو واریاں کسے سیاسی وشے بارے گل کر دے نیں۔ ایس لئی جے نین سکھ ہوراں ناول دے رینٹل رُوپ نوں بھنیا اے تے چنگا ای کیتا اے۔

ناول وچ لہور دی مشہور ہیرا منڈی دی پوری وار لکھی گئی اے۔ دو باب 'لائف ان ہیرا منڈی' تے 'کجھ محلہ' ایس وار دی دس پاندے نیں جس وچ لہور دی پرانی ہیرا منڈی چُغتاشی توں لا اجو کے لہور دی ڈیفنس تیک دی کہانی کیتی گئی اے۔ اُچھے پکھوں لہور دی نویں اشرافیہ کیویں ایس توں لا بھ لیا تے کیویں ایس دا لڑ پرانی نویں ہیرا منڈی نال جڑیا اے۔ ایہہ کہانی وی پہلی وار کیتی گئی اے تے بہوں کھوج مگروں کیتی گئی اے۔ کچھ جیسے ہیرا منڈی بارے لکھنا فیشن وی بن گیا اے۔ لہندے دے ملکاں فرانس، برطانیہ، امریکا توں بییاں آوندی نیں تے دو چار معینے ہیرا منڈی وچ رہن پکھوں سانوں ای لہور شہر دی ہیرا منڈی بارے دسدیاں نیں۔ بہتیاں کہانیاں اقبال حسین دے کوؤزسنٹ توں اگانہ نہیں تردیاں۔ پھیر ہیرا منڈی دی کہانی کرنا اک گل اے پروڈنٹ توں پکھوں دے لہور وچ ایہہ ہیرا منڈی کیویں علامہ اقبال ٹاؤن توں ڈیفنس تیک اپڑی تے کیویں نویں اشرافیہ ایس وچ ہتھ پوایا تے کیویں ایس نویں اشرافیہ وچ ہتھ وٹایا ایہہ کہانی میماں دے دس داکم نہیں تے ایہہ کہانی نین سکھ ای لکھ سکد اسی۔ جے نرے ایہہ دو باب ای انگریزی وچ ورتا دتے جاوَن تاں گوریاں لئی علم دا اک درکھل جاوے گا۔

اک بہوں جھیرے آلی گل ماڈھوتے لال حسین دا تعلق اے۔ ایس تعلق بارے نین سکھ ہوراں کھل کے لکھیا اے تے کوئی گل لکونی نہیں۔ بھاریں ایہہ تعلق حسین تے محبوب

دے پاتراں راہیں اُلکیا گیا اے پر مینوں ایس تعلق اُتے لہندے دی ’گے لہر (Gay movement) دا پرچھاواں جیہا پیندا دسدا اے تے کتھے کتھے گھروا، کچاتے بے ڈھنگ وی لگدا اے۔ جے ایس نوں کجھ سینٹر تے رمز بھرے چچ نال کیتا جاندا تاں چنگا رہنا سی۔

اخیر اُتے میں ایہہ ناول لکھن اُتے نین سکھ نوں ودھائی دینا آں۔ مینوں پتہ اے

ایہہ کئی ورہیاں دی گھالنا اے تے میری جانکاری موجب اوہناں اصلوں 1200

صفحے لکھے سن تے مُڑ کٹ ودھ کے ایہناں نوں حال دی صورت دتی۔ مینوں آس اے اوہناں

اوہ حصہ سانجھ کے رکھیا ہوسی تے سانوں اک ناول ہوو پر پڑھن نوں ملسی۔

(پنجابی ادبی سنگت لہور وچ 25 اکتوبر سن 2015 نوں نین سکھ دے ناول مادھو

لال حسین دے ناول دی مکھ وکھالی وچ پڑھیا گیا۔)

دُکھ ٹھہریاں دے

میں مظہر نون خورے سن 98 وچ ملیا ساں۔ ایہہ ملنی کتاب ترنجن وچ ہوئی۔ کتاب ترنجن اسماں انور چودھری تے نثار خان نے مل کے بنائی سی۔ سچاں دی سانجھ نال بنی ایہہ اوس ویلے لہور وچ تے خورے پنجاب وچ دی پنجابی کتاباں دی اکلی تھاں سی۔ سن 80 وچ منظور اعجاز دے پنجابی مرکز بند ہوون پاروں پنجابی کتاباں دی کوئی ہٹی نہیں سی رہی۔ اکلا پنجابی ادبی بورڈ اللہ دے نال اُتے چلدا پیاسی پراوتھوں نریاں بورڈ دیاں کتاباں ملدیاں سن۔ ایس لئی اسیں اوکھے سوکھے ہوکے سچاں دی ہلہ شیر تے سانجھ نال اک تھاں بنا کے بہہ گے تے چار کتاباں اکٹھیاں کر کے ہٹی دی شکل جیہی بنائی۔

کتاب ترنجن دوجی منزلے سی میاں جیمبرز 3 ٹمپل روڈ اُتے۔ پراس دیاں پوڑھیاں دا پتہ نہیں چلدا سی۔ اک ٹمپل بجھے ویڑھے نال اک پرانا کمرہ سی۔ ایس لئی پہلی وار پوڑھیاں چڑھن آ لے ہمیش نال دی دوجی منزل دیاں پوڑھیاں چڑھ جان دے سن۔ مظہر وی نال دیاں پوڑھیاں چڑھ آیا تے بالکونی وچ کھلوکے ہاکاں مارن لگیا پی کتاب ترنجن والیو کتھے اوہ۔ میں اپنے ویڑھے دی بالکونی وچ آیا تے ساہمنے مظہر کھلوتا سی دوجی بلڈنگ دی بالکونی وچ۔ اوس پچھیا کتاب ترنجن کتھے اے میں آکھیا ایہو اے۔ پر تہانوں پوڑھیاں لہہ کے مڑ دوجی بلڈنگ راہیں اُتے آونا پئے گا۔ کجھ چر پچھوں اوہ ساڈے ساہمنے بیٹھاسی۔ اوس مایا لگیا لٹھے دا سٹوپایا سی۔ شاعر جیہا لگیا۔ نور اوس نوں گھٹ کے چپھی پا کے ملیا۔

مظہر لندن توں سدھا ساڈے کول کتاب چھپاون آیا سی۔ اوس ویلے تک دا لکھیا اوس دا گل کلام۔ ناں وی اوہ سوچ کے آیا سی۔ 'کایا کاگد' ایہہ اکھراوس نانک بانی وچوں لئی سن۔ کتاب دا مکھ چتر ہما صندر نے بنایا سی تے بہت سوہنا بنایا سی پر کتاب چھاپن لگیاں جتھے مظہر دا ناں لکھیا گیا اوس نے مکھ چتر دا سوہنپ وگاڑ دتا۔ مظہر بڑا دُکھی ہو یا۔ ایہہ کم چھاپن

ہارنے پایا سی۔ بیرونوں جد مظہر نے مینوں فون کیتا تے ’ادھ دی مکھ دکھالی اُتے آون تے لیکھ پڑھن دا آکھیا تاں مینوں چیتے آیا پئی ’کایا کاگد‘ کتاب ترنجن ای ورتائی سی تے ایس دی پریس کلب وچ مکھ دکھالی وی کیتی سی۔ ایہہ اکٹھ کد ہو یا سی؟ میں گھر آ پرانا ریکارڈ پھرولیا تے کارڈ لکھ پیا۔

ایہہ اکٹھ 14 مئی 98 وچ لہور پریس کلب وچ آزاد کوثری نے کرایا سی جواوس ویلے چیئرمین لڑیری سوسائٹی سن۔ پردھان ڈاکٹر نعیم احمد سن تے گل بات کرن والیاں وچ انور چودھری، نادر علی، سعید بھٹا، شفقت تنویر مرزا، غیاث چودھری، مشتاق صوفی، نبیلہ کیانی، ہما صفدر سن۔ جے میں بھلدا نہیں ’کایا کاگد‘ دے مکھ دکھالی نگروں ہن ایہہ اکٹھ ہو یا اے جس وچ ہن تیک دا گل کلام اے۔ بخشی دی گل اے ایس دا کتاب دا مکھ چتر وی سوہنا اے جیہڑا پون جی نے بنایا اے۔ اپنی سوہنی کتاب اُتے شاعرنوں ودھائی۔ چالی ورھیاں پچھوں مظہر دی مرضی موجب کتاب اخیر چھپ ای گی۔

ساڈا یار انور چودھری مظہر دی شاعری نوں پردیسی ٹھریاں دے دکھ کھندا ہوندا سی۔

جیہناں کتاب، شراب دی لذت مانی اے
اوہناں لئی ایہہ جگ بانی اے فقاں دی
آکھدے نیں پئی علم دی چس لینا کوئی سوکھی کاراے؟
آپنے آپنے صحیفے کڈھ لئو

باہر چھٹا جلد اے
نال دے گھر کوئی جنا جنائی لڑدے پئے نیں
پھل کورے نیں چٹے کیتے
ایس سیالے فیر کسے نہیں سُننے دکھ ٹھریاں دے
(ایس سیالے)

پر مظہر دی شاعری دا گن کیہ اے؟ اوس جیون نوں شاعر ہار جیو یا اے یاں شاعر نے اوس نوں جیو یا اے۔ دواں وچکار و تھ کوئی نہیں تے جی تے شاعر دی ایس ایکتا نے اوس توں ایہہ سطر لکھوائی اے جس نوں سووار پڑھیاں وی دل نہیں بھر دا۔

’اندروں اندریں وگدا رہندا پانی درد حیاتی دا‘
مظہر شاعری اُتے بہتا بھار نہیں پاندا۔ اوس کوئی وڈی وچار دھارا نوں مکھ رکھ کے شاعری نہیں کیتی۔ نہ اوس دا ٹچہ شاعری راہیں کوئی اُتھل پتھل لیان دا اے۔ اوس دی شاعری

پُھٹدی اے اوس دی وجودی پیڑتوں تے ایہہ کہانی کردی اے روز دیہاڑ وچ پھاتھے جیون
دی، اوس دیاں آساں نراساں دی، کم دے اکیویں دی، پردیسی دے دکھاں دی۔ ایہہ نہیں
اوہ سیاسی گل نہیں کردا۔ ایس توں وڈی سیاسی گل کیہ ہوسکدی اے۔

پھلاں دے رنگ کالے

سُرخ گلاباں دے موسم وچ پُھلاں دے رنگ کالے

چالی ورھے پہلاں لکھی ایہہ سطرکدی پرانی نہیں ہونا کیوں جے اج پُھلاں دے رنگ ہور
دی کالے ہو گئے نیں سگوں سُرخ گلاباں دا موسم دیکھن آلیاں اکھاں وی دُکھیاں گیاں نیں۔
مظہر دی شاعری دا اک ہور گن اوہدی موسماں تے رُتاں، رُکھاں تے پکھیرواں تے
قدرت دی ہر شے نال سانجھ اے۔ ساڈے شہر ماریاں لئی سویر کم تے جان دا ویلا تے شام
آون دا ویلا اے۔ رات نو بجے ٹی وی اُتے خبراں سنن تے مڑ سو جان دا ویلا اے۔ البر
کامیو آکھیا سی ماڈرن بندہ اخبار پڑھدا تے زنا کردا اے۔ پر مظہر لئی ایہو دن رات ہور کہانی
کردے نیں۔

ایہہ رات ہوا دا بلہا اے

ایہہ کچھ کندھ اے ساہواں دی

جس اوڑک ٹوں ڈھہہ جانا اے

ایہہ وتی پکھی لوکاں دی

جیہڑی وس کے اُجڑ جاندی اے

ایہہ بات اے لمے سفر اں دی

جیہڑی اکھ میٹے مک جاندی اے

ایہہ ایسے دُکھ دا قصہ اے

جیہنوں کملے لوک سناندے نیں

تُسیں جاندے اوجو ہونا اے

سبھ جاگدیاں نے سونا اے

ایس گھر دا بوبا گھٹلا اے

ایہہ رات ہوا دا بلہا اے

(رات دی رات)

مظہر دی شاعری وچ نری فنادی ای گل نہیں حیاتی دا جشن وی اے۔

’عجب جیہے اِس دن دی رنگت آکھدی اے
 ایس نگر دی برکھا نہیں تُوں ویکھی؟
 شتیل، انگ انگ چڑھدا نشا گھنیرا

سُتے وگدے پانیاں دی اک تال دا گھیرا
 جد مجھانی کردے متراں نشہ پلایا
 میں پچھیا میں مڑ کے جگ تے آئیاں ہاں؟
 ہس ہس دوہرے ہوندے کلغیاں والے مور
 اِس اک پل وچ مینوں جین دی سبک سی
 موہ بھرے نیناں دی سبک سی۔۔۔۔۔۔!!!!

(ویلز چوں لنگھدیاں)

اوس دیاں پردیس دیاں کجھ نظماں شاعری وچ سدا جیوندیاں رہن گیاں جیویں ٹیز
 دے کنڈھے، جی دامن، ایسڑ دے دن تے میوزک مشین (باب مارلے دے ناں)

’ایہہ ویلے دی نابرگہ عجب اے
 اک کرخانے کم کردے سنگی دا ہی ڈر ہے
 ایہہ گھر ہے یاں بر ہے؟
 کلیاں ٹردے دُوجے پرچھاویں دا ڈر ہے
 تیرے حاضر، غیب توں

کیہ نیکی، کیہ عیب توں
 میں بیزار ہاں

ایہہ چنگی گل اے مظہر نے کتاب داناں ’ادھ‘ رکھیا اے کیوں جے آکھیا جاندا اے ادھی
 کتاب شاعر لکھدا اے تے اوس نوں پورا پڑھیا کر دے۔ پکا سوکول جد کوئی پتر خریدن آندا
 سی تے پچھدا اے ایہہ پتر پورا اے تے اوہ آکھدا اے میرا پتر کدی پورا نہیں ہوندا، جد تیک
 ایہہ اتھھے پیا اے میں کم کردا رساں۔ اسیں سارے ادھدے آں پورا تاں کوئی نہیں۔
 ’کہے حسین فقیر سائیں دا خلقت گئی ادھوری‘

(2 اکتوبر 2015 نوں نیشنل کالج آف آرٹس وچ مظہر ترمذی دے کتاب ’ادھ‘ دی مکھ وکھالی وچ پڑھیا گیا۔)

